Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

На правах рукопису

ЦОЛІН ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 811.411.171.1

СИНТАКСИЧНІ ОСНОВИ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ. НА МАТЕРІАЛІ ЮДЕЙСЬКОЇ ЛІТУРГІЙНОЇ ПОЕЗІЇ АРАМЕЙСЬКОЮ МОВОЮ II-VIII СТ.

10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Науковий консультант –
Хамрай Олексій
Олександрович,
доктор філологічних наук

Київ – 2016

ЗМІСТ

Умовні позначення…… 8
Вступ …… 14
Розділ 1. Поетичний дискурс: синтаксичний аспект…… 46
1.1. Дискурс в поезії…… 46
1.1.1. Метафора в поезії…… 49
1.1.2. Поетичний дискурс та лінгвопоетика…… 52
1.2. Кореляція синтаксису і метафори у поезії…… 54
1.2.1. У паралельному віршуванні…… 57
1.2.2. У літургійних *піютах*…… 62
1.3. Синтаксична зв'язність поетичного тексту…… 69
1.3.1. Дискретність, когезія, континуум…… 71
1.3.2. Зв'язність поетичного тексту: приклади…… 76
1.4. Аналіз комунікативного контексту…… 83
1.4.1. Звертання до аудиторії в поетичному тексті…… 88
1.4.2. Адаптація поетичних архаїзмів…… 92
Висновки до Розділу 1…… 103
Розділ 2. Синтаксичні основи структури вірша в тарґумах …… 104
2.1. Структура давньоєврейського вірша…… 104
2.1.1. Синтаксичні моделі віршування…… 106
2.1.2. Ритмічна організація поетичного рядка…… 111
2.1.3. Фонетичні засоби…… 118
2.2. Основні структурні моделі парафразованої біблійної поезії в тарґумах…… 126
2.2.1. Парафраз із збереженням паралельного вірша…… 128
2.2.2. Розширений поетичний переклад вірша…… 130
2.2.3. Квазі-поетичні структури…… 132
2.3. Особливості синтаксису паралельного вірша в тарґумах…… 136
2.3.1. Рядок-речення, доповнений новими членами…… 137
2.3.1.1. Додатковий об'єкт…… 137
2.3.1.2. Додаткова обставина…… 138
2.3.1.3. Додаткове означення…… 138
2.3.1.4. Словосполучення замість іменника…… 139
2.3.1.5. Розширене словосполучення…… 139

2.3.1.6. Інфінітивна конструкція ……. 139
2.3.1.7. Вставлений підмет або присудок…… 140
2.3.1.8. Вставка антиантропоморфних або шанобливих прийменників…… 140
2.3.1.9. Перифрастичні дієслівні конструкції…… 141
2.3.1.10. Додатковий займенниковий суффікс…… 142
2.3.2. Підрядні речення в структурі вірша…… 142
2.3.2.1. Для заміни інших синтаксичних одиниць…… 143
2.3.2.2. Короткі підрядні речення, введені в поетичний рядок…… 145
2.3.2.3. Додаткові підрядні речення-рядки…… 147
2.3.2.4. Підрядні структури вірша…… 151
2.3.3. Додаткові сурядні і безсполучникові речення…… 153
2.3.3.1. Суміжні речення-рядки…… 153
2.3.3.2. Розширені рядки…… 154
2.3.3.3. Сурядні та безсполучникові речення-рядки у повністю парафразованих віршах…… 155
2.3.3.4. Безсполучникові речення, вставлені в поетичний рядок…… 156
2.3.4. Емфатичний порядок слів…… 157
2.3.4.1. Речення з прислівником або адвербіальним зворотом в початковій позиції…… 157
2.3.4.2. Речення з додатком напочатку…… 158
2.3.4.3. *Casus pendens*…… 159
2.3.4.4. Еліпсис у паралельному вірші…… 160
Висновки до Розділу 2…… 163
Розділ 3. Синтаксис і принципи віршування у докласичній та класичній юдейській поезії…… 165
3.1. Єврейська літургійна поезія IV – VIII ст…… 166
3.1.1. Докласичний вірш…… 167
3.1.2. Класичне віршування…… 170
3.2. Синтаксична кореляція між рядками-реченнями…… 173
3.2.1. Безсполучниковий зв'язок…… 176
3.2.2. Координація…… 178

3.2.3. Субординація……..……..……..... 178
3.2.4. Самостійні речення……...……...……..…….. 179
3.3. Синтаксична структура поетичного рядка……..……...……. 181
3.3.1. Рядок – безсполучникове складне речення..……..... 182
3.3.2. Складносурядне речення в основі рядка…….…..…….. 183
3.3.3. Складнопідрядне речення-рядок…..…….…..…….. 185
3.3.4. Рядок-словосполучення…..……..……. 187
3.3.4.1. Рядок – група підмета……...…….. 187
3.3.4.2. Група присудка……..……..…… 188
3.3.4.3. Рядок – адвербіальний вираз……..…….…….... 188
3.3.4.4. «Зламаний» рядок……..……..……..… 189
3.3.4.5. Рядок – додаток……..…… 190
3.3.4.6. Рядок – означення…….……..…….... 191
3.4. Деякі особливості поетичного синтаксису……....…… 193
3.4.1. Емфатичний порядок слів……..…..…..…..... 193
3.4.1.1. OVS(A)……..……..…..…….. 194
3.4.1.2. (A)VSO / (A)SVO……..……..….....……... 195
3.4.1.3. PS та $S_{pron.\ pers.}$P в іменних реченнях……...…..…… 197
3.4.1.4. Іменні речення з *copula*……..…..…… 197
3.4.1.5. Іменні речення з предикативним словом …. 198
3.4.1.6. *Casus pendens*……...……..…… 198
3.4.2. Аномалії синтаксису……..……..……..…..……... 199
3.4.2.1. Підмет перед підрядним сполучником……...…….. 200
3.4.2.2. Присудок перед підрядним сполучником…..…….. 200
3.4.2.3. Адвербіальний вираз перед підрядним сполучником…….. 201
3.4.2.4. Змінений порядок слів у генітивному словосполученні…….……..…. 201
3.4.3. Синтаксичні макроструктури……..……..……. 202
3.4.3.1. Додатки, визначені підрядними реченнями…....…. 202
3.4.3.2. Складний умовний період…...……..……..…... 203
3.4.3.3. Ланцюг розширених іменних присудків……...…… 204
3.4.3.4. Складні синтаксичні комплекси.……..…….. 206
3.4.4. Еліптичні конструкції……...…… 208

3.4.4.1. Емфатичний еліпсис……..……..…… 209
3.4.4.2. Формально-поетичний еліпсис…...……...……... 211
3.4.4.3. Граматичний еліпсис..……...……. 216
3.4.4.4. Синтаксичний еліпсис……..……. 219
Висновки до Розділу 3……. 223
Розділ 4. Синтаксис частин мови в поетичному дискурсі....……..…. 225
4.1. Синтаксис дієслова……..……... 226
4.1.1. Переклад архаїчних дієвідмін у Тарґумі Онкелоса…….. 227
4.1.1.1. Архаїчне дієвідмінювання в біблійній поезії…….. 228
4.1.1.2. Переклад архаїчних протосемітських **qtl/*yqtl*-дієвідмін у пророчому та гімнологічному дискурсі…….... 233
4.1.1.3. **Qtl/*yqtl*-дієвідміни в наративному поетичному дискурсі в тарґумах……..……..…..... 241
4.1.1.4. **Yqtl/*yqtl* в параллельних поетичних рядках…..... 245
4.1.2. Суфіксальне і префіксальне дієвідмінювання…… 257
4.1.2.1. *Qtl*-дієслова в звичайному вживанні…….…….. 257
4.1.2.2. *Yqtl*-дієслова……..…….. 259
4.1.2.3. *Yqtl*-дієслова в модальному значенні……...…..…. 260
4.1.2.4. Конструкція *wayyiqṭ ōl*……...……...…….. 263
4.1.2.5. *Qtl*-дієслово: гномічна дія та дія в майбутньому…. 263
4.1.2.6. *Yqtl*-дієслово: теперішня, гномічна дія, імперфект. 264
4.1.3. Породи дієслова……..……..……... 265
4.1.3.1. Вживання S-породи замість G або D-порід…..….. 265
4.1.3.2. Рефлексивні породи (T, T-D, T-S) у значенні G та D-порід……..…... 266
4.1.3.3. Давньоєврейські породи дієслова……..……... 268
4.1.4. Дієприкметник…..……...…..……. 269
4.1.4.1. У значенні дії в минулому, теперішньому та майбутньому……..……...…. 269
4.1.4.2. У *протазисі* та *аподозисі* умовного періоду..... 278
4.1.4.3. Перифрастичні конструкції з дієсловом та предикативним словом ……..…… 280
4.1.4.4. Інші функції дієприкметника……..…… 283
4.1.5. Інфінітив……..……..…..…… 286

4.1.5.1. У предикативній функції……..……..…... 286
4.1.5.2. У функції означення……..……..…. 288
4.1.5.3. У перифрастичних конструкціях з прикметником ……..…….... 289
4.1.5.4. Інші випадки вживання інфінітива та віддієслівного іменника……..……..…….. 290
4.1.6. Форми вираження модальності…..……..……..... 292
4.1.6.1. Дієслова з волітивним значенням…...……..…… 292
4.1.6.2. Можливість, зобов'язання, побажання…...…..…… 302
4.2. Синтаксис іменних частин мови……..……. 306
4.2.1. Іменник……..……..……..……..….. 307
4.2.1.1. Абсолютний та емфатичний стан……..……..…… 308
4.2.1.2. Абстрактні іменники……..…..……..……... 315
4.2.1.3. Діалектні форми закінчень множини…...……..….. 319
4.2.2. Словосполучення *іменник + прикметник*..…… 320
4.2.2.1. Граматично коректні словосполучення……..…... 321
4.2.2.2. Граматично неузгоджені словосполучення……..… 322
4.2.2.3. Прикметник в предикативній функції……..……. 324
4.2.3. Генітивні словосполучення…….…….....…… 325
4.2.3.1. *Status constructus*……..…..…… 326
4.2.3.2. Генітивні словососполучення з часткою - ……... 329
4.2.3.3. Плеонастичні конструкції з *nota genitivi*…….…… 331
4.2.3.4. Особливі форми генітивних словосполучень……. 332
4.2.4. Займенник…….……..……..…… 334
4.2.4.1. Вказівні займенники……..……...….. 334
4.2.4.2. Особові займенники……..……...…..….. 335
4.2.4.3. Займенникові суфікси…...……... 339
4.2.5. Числівники…….……. 346
4.2.5.1. Принцип полярного узгодження……..…… 347
4.2.5.2. Інверсія та еліпсис у словосполученнях з іменниками……... 348
4.2.5.3. Граматичні аномалії……..…… 349
4.2.5.4. Порядкові числівники……..……..... 349
4.3. Синтаксис часток…….……..... 350

4.3.1. Прийменники в поетичному контексті…..……..……... 351
4.3.1.1. Прості прийменники - , - , - ….....……...…… 352
4.3.1.2. Прийменник ……..…..…….. 360
4.3.1.3. Прийменник ……..……...…...……... 363
4.3.1.4. Інші прийменники…….……..……..…….. 365
4.3.2. Сполучники……....……..……... 368
4.3.2.1. Сурядні сполучники…….……..…...…….... 369
4.3.2.2. Підрядні сполучники……..……..…..…… 371
4.3.3. Прислівники……..……...…….. 376
4.3.3.1. Прислівники міри і способу дії…….…..… 377
4.3.3.2. Прислівники часу……...……..…… 379
4.3.3.3. Прислівники місця……..…..……... 381
4.3.3.4. Прислівники причини та можливості…….……..…... 381
4.3.3.5. Адвербіальні вирази……..……..…… 382
4.3.4. Частки та вигуки…….……..…….. 382
4.3.4.1. Стверджувальні та питальні частки……...…..……. 382
4.3.4.2. *Nota accusativi*……...……..…… 383
4.3.4.3. Заперечна частка ……..……..…. 385
4.3.4.4. Вигуки……...……..…… 387
Висновки до Розділу 4…… 388
5. Висновки…..……..……...…… 390
6. Додатки……..….. 394
6.1. Додаток 1. Біблійна поезія в Тарґумі Онкелоса……...…. 394
6.2. Додаток 2. Піюти до свята Песах……..…. 418
6.3. Додаток 3. Піюти до свята Шавуот…….…..... 446
Список використаних джерел……...…….. 480

Умовні позначення

- Позначення, що стосуються біблійного тексту:

МТ – масоретський текст [150]
LXX – Септуагінта [434]
Pesh – Пешитта [435]

- Талмуд:

ВТ – Вавилонський Талмуд. Цитується за електронним варіантом Віленського видання (1880-1886 рр.) [58].

ЄТ – Єрусалимський (або Палестинський) Талмуд. Наводиться також за електронною версією [там само].
Назва трактатів виділена *курсивом*, потім
(а) для Вавилонського Талмуду – номер аркуша позначено цифрою та його сторона, що позначається буквою: ВТ *Песахім* 50б, *Хагіга* 14а;
(б) для Єрусалимського Талмуду – номер розділу Мішни: ЄТ *Сота* 8:10.

- Мідраші:

Назви трактатів подаються курсивом, після чого вказано номер розділу: *Берешіт Рабба* 98:12; *Когелет Рабба* 7:5 та ін.. Тексти мідрашів наводяться за вказаним вище електронним ресурсом, а також за антологією Х. Бяліка та Й. Ревніцького [71].

- Тексти тарґумів:

TgOnq – Тарґум Онкелоса до Тори, далі йде назва відповідної книги, відповідно до загальноприйнятого в україномовній літературі

позначення: TgOnq Бут. 49:1; TgOnq Вих. 15:8 та ін. Текст наводиться за виданням А. Шпербера [149].

TgPsJon – Тарґум Псевдо-Йонатана до Тори, порядок позначення книг такий самий, як і в попередньому випадку (див. вище). Використано видання Е. Кларке [179-180], М. Махера [352], М. МакНамари [362-363], М. Мартіна [353] та М. Гінзбургера [407].

TgCG – Тарґуми Каїрської Ґенізи до Тори; за виданням М. Кляйна [317].

TgNeof – Тарґум Неофіті до Тори. Наводиться за виданням А. Мачо [351].

TgFrag – Фрагментарний Тарґум до Тори; за виданням М. Кляйна [318].

TgJon – Тарґум Йонатана до Пророків, далі, як і у випадку з тарґумами до Тори, йде позначення книги: TgJon 1 Сам. 2:1 або TgJon Іс. 52:13 та ін. Використано критичні видання тексту, А. Шпербера [149, 444], Е. ван Стаалдуїн-Сулман [467], К. Каткарта [172].

Тарґуми до Писань позначаються шляхом постановки абревіатури Tg перед назвою біблійної книги: Tg Пс. 2:1 (Тарґум до Псалмів, Пс. 2, вірш 1); Tg Пр. 8:2 (Тарґум до Приповістей Соломових, розділ 8, вірш 4) та ін. Тексти наводяться з урахуванням коментарів Ф. Александера [117-118], Д. Бітті [141], С. Манган [354], Д. Стека [447] та ін.

- *Піюти* з Тарґумів Каїрської Ґенізи та Фрагментарного Тарґума.

  Оскільки ці поетичні твори не є перекладами біблійної поезії, і з'являються в різних рукописах вищезгаданих тарґумів, їх позначення за допомогою посилання на конкретний біблійний уривок не має сенсу, а використовувати повний опис манускрипту у кожному випадку буде вкрай незручним, ми використовуємо особливе позначення *піютів* у рукописах.

Спочатку йде скорочена назва біблійної книги і номера розділу, до якої додається уривок в Тарґумі (наприклад, **Ex 12**) та латинської букви (**a**, **b**, **c**…), що вказує на конкретний рукопис (див. список нижче); далі, після коми йде арамейська буква, що позначає куплет / рядок акровірша, а цифра через дефіс – номер рядка. Наприклад, **Ex 12a**, -2 означає: номер рукопису (**Ex 12a**, Exodus 12:1, Oxford Bodleian Ms. Heb. e73, folio 29v; MS KK, Plate 174), куплет , рядок вторая. Арамейський текст наводиться за виданням Тарґумів Каїрської Ґенізи та Фрагментарного Тарґума М. Кляйна [317-318].

Ex 12a Exodus 12:1, Oxford Bodleian Ms. Heb. e73, folio 29v; MS KK, Plate 174.

Ex 12b Exod. 12:1 Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21v; MS GG, Plate 164.

Ex 12c Exod. 12:1 Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21v; MS GG, Plate 164 (upside down).

Ex 12d Exod. 12:2 Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21r; MS GG, Plate 163.

Ex 12e Exodus 12:2 Oxford Bodleian Ms. Heb. e73, folio 29v; MS KK, Plate 174 (down).

Ex 12f Exod. 12:2 Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 166, 167.

Ex 12g Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 169, folio 4r – 169 5v.

Ex 12h Exod. 12:2 Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 1 9 folio 5v – 171 folio 6v.

Ex 12j Exod. 12:2 Cambridge University Library MS T-S H; MS MM, Plate 176; folio 1.

Ex 12i Exod. 12:2 Cambridge University Library MS T-S H 12.11; MS JJ, Plate 172, folio 6v.

Ex 12k Exod 12:2 Oxford Bodleian Ms. Heb. e73; MS KK, Plate 173, folio 29r.

Ex 14a Exodus 14:29 Jerusalem Jewish National & University Library MS 4^0 577.4^9; MS PP, Plate 178, folio 3 (2r).

Ex 14b Exod. 14:29-31 Jerusalem Jewish National & University Library MS 4^0 577.4^9; MS PP, Plate 180-181, folio 5 (3r).

Ex 14c Exod. 14:30 Oxford Bodleian Ms. Heb. e25; MS T Plates 113, 114, folio 64v.

Ex 14d Exod. 14:30 Oxford Bodleian MS Heb. folio c74v, c75r, MS X, Plates 119, 120.

Ex 14e Exod. 14:29 Fragmentary Targum, Paris – Bibliotheque national Hébr. 110, folios 1-16.

Ex 14f Exod. 14 Cambridge University Library MS T-S H 10.78; MS MM Plate 176, folio 2v.

Ex 15a Exod. 15:6 Oxford Bodleian Ms Heb. f33; MS G Plate 96, folio 25.

Ex 20a Exod. 20:2 Leningrad, Saltykov-Schedrin MS Antonin Ebr. III B 67; MS G, Plate 98, folio 2 – Oxford Bodleian Ms Heb. f33; MS G, Plate 99, folio 26

Ex 20b Exodus 20:1 Leningrad, Saltykov-Schedrin MS Antonin Ebr. III B 67; MS G, Plate 98, folio 2.

Рукопис **Ex 20c** Fragmentary Targum, Paris Hébr. 110 folio 13a (текст помилково розміщений після Повтор. 7:10) містить десять поем, присвячених семи з Десяти Заповідей Декалога, для позначення яких до **Ex 20c** додається ще й буква арамейського алфавіту, наприклад: **Ex 20c** і т.д.

Список поем з рукопису **Ex 20c:** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** ; **Ex 20c** .

Нижче наведено також деякі умовні позначення текстового апарату Таргума Онкелоса з видання А. Шпербера [444], які використовуються у цій монографії.

Рукописи з вавилонськими діакритичними знаками:

y – Ms. Or. 2363, Британський Музей

j – Ms. Or. 1467, Британський Музей

i – Ms. Or. 2228, 2229 та 2330, Британський Музей

v – Ms. Socin # 84, Бібліотека Німецького Близькосхідного Товариства, Гаале.

Рукописи з тиверіадськими діакритичними знаками:

a – Ms. # 282, Бібліотека С.Д. Сассуна в Лондоні

c – Ms. Or. 9400, Британський Музей

d – Ms. Solger # 2, Нюрнбергг

Друковані видання тарґумів:

l – Biblia Hebraica, Ixar 1490

k – Biblia Hebraica, Lisbon 1491

h – Biblia Hebraica, shelf-mark l 1363, Бібліотека Університету м. Фрайбург.

Рідкісні видання, що містять TgOnq:

b – Перша Рабинська Біблія, Бомберг-Венеція 1515-1517

n – Biblia Sacra Complutensis 1516-1517

m – Biblia Hebraica, Constantinople 1522

g – Друга Рабинська Біблія, Венеція 1524-1525

s – Biblia Hebraica, Сабіонетта 1557

Групи текстів, що об’єднані спільними варіантами читання:

B = g, h

D = k, n

G = b, d, g

J = i, v

L = g, l, n

O = h, l, s

Q = k, n, s

R = a, b, d

S = b, d, g, g

V = h, k, l, n

Умовні позначення в схемах структури речення:

S (лат. subjectum) – підмет

V (verbum) – дієслівний присудок

O (objectum) – прямий додаток

$O_{indirect}$ – непрямий додаток

A (adverbium) – обставина

P (praedicatum) – присудок

P_n (praedicatum nominalis) – іменний присудок

|| – паралельні рядки або слова / словосполучення в паралельних рядках

/ – цезура (коротка пауза між колонами)

ВСТУП

Однією з характерних рис поетичного дискурсу є особливий спосіб побудови синтаксичних структур, пов'язаний з метафоричністю мови та ритмічною структурованістю тексту. Специфіка синтаксису в поезії – як на рівні словосполучення і речення, так і засобів когерентності тексту – обумовлена його взаємодією з іншими дискурсивними засобами: особливостями композиції поетичного твору, його ритмічною структурою та фонетичним оформленням. Поетичний синтаксис дозволяє формувати той тип діалогу між автором та читачем / слухачем, в якому апеляція до емоційної сфери є основним лейтмотивом дискурсу, образність – ключовим засобом його реалізації, а ритмічна організація мовлення та фонетичні засоби – характерними особливостями тексту. Основні парадигми функціонування синтаксичних конструкцій в поетичному дискурсі потребують подальшого дослідження.

Актуальність теми нашої дисертації обумовлена її зв'язком з тими сферами філологічних досліджень, які потребують додаткового вивчення. Перш за все, це питання ролі синтаксису в поетичному дискурсі, який ми пропонуємо розглянути на матеріалі західно-семітської (зокрема, арамеомовної) поезії, створеної в добу пізньої античності та раннього середньовіччя.

По-друге, синтаксис арамейської мови потребує подальшого вивчення, і особливо синтаксис поетичний. В нашому дослідженні проведено багаторівневий аналіз синтаксису поезії – від макросинтаксичних структур до морфосинтаксису, що надає нам велику кількість додаткової інформації про варіативність побудови словосполучень і речень в середньоарамейській мові.

По-третє, частина даної дисертації, присвячена перекладу давньоєврейської поезії в тарґумах, відкриває перед нами можливість аналізу техніки літературного перекладу, що застосовувалася в давнину до

перекладу сакральної поезії. У нашому дослідженні аналізуються основні методологічні принципи перекладу поетичного тексту в тарґумах – ця тема розглядається в такому обсязі вперше.

Таким чином, наше дослідження стосується трьох актуальних аспектів філології – поетичного дискурсу, синтаксису середньоарамейської мови та техніки перекладу сакральної поезії. При цьому основною методологічною засадою є аналіз синтаксису в контексті поетичного дискурсу.

Безсумнівно, синтаксичний аспект розглядається в кожній праці, присвяченій аналізу тієї чи іншої традиції віршування, проте наше завдання полягає у розробці *цілісного підходу* до дослідження поетичного синтаксису: не тільки аналіз синтаксичних основ віршування певної поетичної традиції (в даному випадку – арамеомовної юдейської релігійної лірики), але й систематизація основних моделей взаємодії синтаксису з іншими засобами лінгвопоетики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснене у межах планової теми 0107U002479 «Соціально-культурна функція сакрального тексту на Сході: лінгвостилістичний, ідейно-естетичний та правовий аспекти», що виконується відділом Сучасного Сходу Інституту сходознавства НАН України.

Метою дослідження є визначення основних парадигм функціонування типових синтаксичних структур в поетичному тексті.

Здійснення цієї мети пов'язане з виконанням таких **завдань:**

- Визначення основних характеристик, що відрізняють поетичний дискурс від інших типів дискурсу, та особливостей дискретності, когезії та континууму поетичного тексту.
- Аналіз синтаксичних основ *структурних моделей вірша* у двох типах поезії арамейською мовою в тарґумах – перекладах-парафразах біблійної поезії (синтаксично-орієнтований паралельний вірш) та доданих до

тексту перекладу літургійних піютів *піютів* (тип віршування, не залежний від визначених синтаксичних моделей).

- Дослідження специфіки структури речення в поетичному тексті: аналіз емфатичного порядку слів у реченні, а також синтаксичних аномалій, пов'язаних з особливостями ритміко-синтаксичної структури та фонетичного оформлення вірша; а також макросинтаксичних конструкцій (умовних періодів, в яких і *протазис*, і *аподозис* ускладнені кількома підрядними реченнями; складних речень з кількома підрядними означальними та ін.) та їх використання в різних типах поетичного дискурсу.
- Детальний аналіз морфосинтаксису. Оскільки на рівні синтаксису частин мови виявляється чимало відхилень від відомих граматичних норм, нашим завданням є визначення характеру цих змін – чи були вони наслідком впливу просторічних та діалектних форм, чи їх природа пов'язана з поетичним дискурсом? Чи можна вважати деякі з них поетичними *анаколуфами*, або ж всі вони є наслідком впливу розмовної мови та діалектизмів?

Однак, окрім основної мети, пов'язаної з синтаксичними аспектами поетичного дискурсу, наше дослідження преслідує також цілі дескриптивного характеру. Оскільки синтаксис середньоарамейської мови все ще потребує вивчення, ми поставили перед собою завдання описати нестандартні синтаксичні конструкції, як на рівні структури речення, так і на рівні морфосинтаксису.

Подібні «відхилення» від норми на рівні структури речення в нашому поетичному корпусі найчастіше спостерігаються в *піютах* докласичного періоду, і пов'язані вони, переважно, з принципами віршування. Стародавні поети прагнули максимально пристосувати порядок слів до акровірша та рими (або римоподібним закінченням), і тому структура речення часом зазнавала неприродніх трансформацій. Характер таких змін цілком

очевидний. Те ж саме ми можемо сказати про еліпсис окремих членів речення задля підтримки ритмічного балансу рядка.

Що ж стосується «нестандартних» конструкцій на рівні морфосинтаксису, їх присутність може бути пов'язана як зі структурою вірша, так і з впливом просторічних та діалектних форм. Вживання особливих форм генітивних словосполучень, варіативність у використанні прийменників, взаємозаміна порід дієслів, особливі різновиди прийменника прямого додатка та інші особливості далеко не завжди пов'язані з впливом ритму, акровірша чи рими. Вони мають бути проаналізовані в контексті їх вживання, зіставлені з можливими аналогіями в інших арамейських текстах цього періоду, і представлені як додатковий матеріал до граматик і словників арамейської мови.

Ще одним важливим аспектом є зіставлення синтаксису трьох різних типів поезії в тарґумах – парафразів біблійної поезії, докласичних *піютів* та *піютів* класичних. Відмінності в синтаксисі між цими типами арамеомовної поезії можуть бути визначені таким чином:

- Синтаксис арамейських парафразів давньоєврейської поезії багато в чому імітує синтаксис оригіналу, хоча зазнає і деяких змін (наприклад, широкий вжиток підрядних речень, тенденція уникати еліптичних речень, та ін.). Природа синтаксичних трансформацій в цьому шарі поезії безпосередньо пов'язана з екзегетичною функцією тарґумів: тлумачення біблійного тексту вимагало якомога менше «замовчувань» і якомога більше коментуючого матеріалу, вплетеного в тканину структури паралельного вірша, уникання антропоморфізмів щодо опису діянь Бога.[1]

- Різниця між синтаксисом докласичної та класичної поезії, написаної на івриті, виявляється в «очищенні» мови від іноземних слів та імітації

[1] Втім, незважаючи на таку тенденцію, антропоморфізми в тарґумах все ж використовуються [489].

морфорлогії та синтаксису мови давньоєврейської у класичну добу (VI-VIII ст.). Чи торкнувся подібний процес єврейської поезії *арамейською мовою*, яка не мала сакрального статусу?

Здійснення цих завдань дозволить нам не тільки зробити висновки про синтаксичні основи поетичного дискурсу (на матеріалі як синтаксично-орієнтованої поезії, так і не прив'язаного до синтаксичних моделей віршування), але й доповнити дослідження синтаксису середньоарамейської мови.

Об'єктом дослідження є синтаксичні одиниці та макросинтаксичні конструкції юдейської літургійної поезії арамейською мовою, що входять до тарґумів Тори.

Предметом дослідження є особливості функціонування синтаксичних конструкцій в поетичному дискурсі.

Як **матеріал** дослідження використано поетичні тексти, що належать до різних типів віршування та різних жанрів юдейської літургійної поезії, написаної двома діалектами середньоарамейської мови.

У якості **джерел** дослідження були обрані поетичні тексти з *тарґумів* – юдейських перекладів Старого Заповіту арамейською мовою, створених в період між II та VIII-м ст. Переклади-парафрази біблійної поезії в тарґумах та літургійні *піюти* складають важливу частину поетичних творів середньоарамейською мовою.[2] Епоха створення цього поетичного корпусу припадає як на добу, коли арамейська була в ужитку як мова повсякденного спілкування, так і на час її функціонування як мови суто літературної. Всі три субдіалекта арамейської мови, на яких були написані тарґуми, – літературна юдейська арамейська, палестинська юдейська арамейська та пізня юдейська арамейська – зазнали як впливу живої розмовної мови, так і штучної літературної стандартизації. Дослідженню літургійної поезії

[2] Аналіз єврейської літургійної поезії арамейською мовою представлений у книзі Й. Йагалома та М. Соколова [40].

присвячено чимало праць (див. *3.1*), і тільки одна з них – поетичному синтаксису [38]. Унікальність самих тарґумів з точки зору дискурсу включає кілька аспектів.

По-перше, ці тексти були *призначені* для декламації під час богослужіння, і тому були орієнтовані на певну комунікативну ситуацію. По-друге, у функції адресанта тут виступає *тлумач-декламатор,* в ролі адресата – *аудиторія*, при цьому звертання тут має явно швидше монологічний характер, оскільки не очікується розвитку діалогу зі слухачами. По-третє, унікальність самого тексту полягає в тому, що буквальний переклад тут комбінується з додатковим матеріалом екзегетичного та риторичного характеру, і метою такої модифікації перекладу була його *адаптація* до сучасної інтерпретатору аудиторії. Ці особливості тексту надають нам можливість більш глибокого дискурсивного аналізу поетичних творів.

Тарґуми були призначені для усної декламації в синагозі (читання тарґума з тексту було заборонене), що супроводжувала читання Тори і Пророків давньоєврейською мовою; при цьому читання здійснював спеціальний читець-*метургеман* (арам. – «тлумач»),[3] що наспівував свій переклад [110, с. 11-14]. Імовірно, читання перекладу поетичних текстів відрізнялося особливою інтонаційною, ритмічною виразністю: на це натякає деяка трансформація поетичного рядка оригіналу в тарґумах (див. *2.2*).

Давньоєврейська поезія (поряд з іншими архаїчними поетичними традиціями – аккадською, єгипетською, угарітською) є типовим зразком *синтаксично-орієнтованого* вірша [390, с. 40-86; 126, с. 38]. В основі поетичного рядка тут – речення, в основі вірша – семантичний та синтаксичний паралелізм двох (рідше трьох або чотирьох) речень, з'єднаних переважно безсполучниковим зв'язком. В тарґумах ця поезія парафразована

[3] Цей термін вживався у різних значеннях: часто він позначав *читця* тарґумів у синагозі, іноді – *перекладача*, який створював тарґуми; див. мідраш *Когелет Рабба* 7:5; ВТ *Песахім* 50б, *Хагіга* 14а, *Мегілла* 23б, 24а, *Моед Катан* 21а, *Кетубот* 8б, *Сота* 37б, *Сангедрін* 7б.

відповідно до цілей екзегетичного та риторичного характеру, але при цьому зберігається тенденція до відтворення структури оригіналу – паралельного вірша (див. параграф. *2.1.1*). В цьому плані тарґумічні парафрази являють собою унікальні поетичні переклади, оскільки архаїчна структура вірша тут зберігається навіть при досить вільному ставленні до змісту оригіналу. Таким чином, ми маємо зразки архаїчної поезії, адаптованої до аудиторії нової епохи.

Особливість перекладу поетичних текстів Біблії в тарґумах полягає в тому, що, хоча це й був парафраз оригіналу, однак у ньому виразно простежується *тенденція до збереження структури паралельного вірша* [483, с. 237-247; 466, с. 225-235]. Це при тому, що поетичний текст зазнавав значно більших змін, ніж прозовий (особливо яскраво це виявляється в Тарґумі Онкелоса, де проза перекладена майже буквально). Причинами таких явищ були, по-перше, необхідність *екзегези* поетичного тексту, який розглядався як пророчий, і тому такий, що вимагав тлумачення [467, с. 183]; по-друге, прагнення розширення поетичної експресії [459, с. 249-250, 264-269].

Таким чином, ми можемо виділити тут два шари тексту у тарґумічних парафразах біблійної поезії: буквальний переклад і додатковий матеріал. Текст першого рівня, що скаладає меншу частину – близько 33% поетичного матеріалу в Тарґумі Онкелоса, – характеризується сильним впливом синтаксису давньоєврейського (по суті, є калькою давньоєврейської поезії); текст другого рівня, що складає 67% перекладу, містить *відмінні від оригіналу синтаксичні структури* [460, с. 54-55]. Саме цей пласт поетичного матеріалу в тарґумах і є предметом нашого дослідження.

Таким чином, ми можемо виділити, принаймні, дві комунікативні цілі поетичних парафразів в тарґумах – *інтерпретація* біблійної поезії та *емоційний вплив* на аудиторію; при цьому остання риса характеризує поетичний дискурс в цілому.

Окрім перекладів біблійної поезії, до текстів деяких тарґумів (TgCG та TgFrag) було додано ще й самостійні поетичні твори – *піюти* (євр. від грецького ποιητής – «поет» та ποιητός – «мистецький твір»), тип віршування яких відрізняється від біблійного паралельного вірша (див. параграф *3.1.1-2*). *Піюти* приєднувалися до перекладу прозаїчних текстів, що розповідали про дві важливі події священної історії Ізраїлю – Вихід з Єгипту та Дарування Тори (Вих. 12, 14, 15 та 20). Ці твори не виконували жодної інтерпретативної функції, а служили лише для *драматизації* найважливіших епізодів біблійної оповіді. Їх комунікативна мета полягала у *мотивуванні аудиторії* до релігійно-морального життя шляхом емоційно-естетичного впливу. Наявність у деяких *піютах* знака рефрена (– *приспів*), імовірно, вказує на участь аудиторії у співі поетичного тексту.

Піюти, введені в текст перекладу, написані в іншій формі віршування, що не прив'язана до певної синтаксичної моделі. В її основі – ритміко-фонетичний стрій, що базується на ритмічно сегментованому поэтичному рядку, обрамленому акровіршем і римою [102, с. 81-100, 112-130]. Ритміко-синтаксичною одиницею для утворення рядка, тут є *синтагма-колон* [89, с. 91-112]. Таким чином, перед нами зразок іншої поетичної традиції.

Ці два шари поезії арамейською мовою в тарґумах складають особливий інтерес з точки зору функціонування синтаксису в поетичному дискурсі, оскільки вони демонструють два різні підходи до віршування – з одного боку, *синтаксично-орієнтований тип вірша* (парафрази, що імітують біблійний паралелізм), з іншого – вірш, *не прив'язаний до певних синтаксичних моделей* (літургійні *піюти*). Таким чином, наш поетичний корпус надає нам можливість для порівняльного аналізу двох різних типів віршування з різним ступенем залежності від синтаксичних моделей.

Арамейський синтаксис в цілому було проаналізовано у кількох дослідженнях, в яких розглядалися пам'ятки писемності, що відображають різні діахронічні та георграфічні пласти арамейської мови. Однією з

найбільш грунтовних праць з арамейського синтаксису є дисертація Дж. Фіцмайера «Синтаксис імперської арамейської мови на основі текстів, знайдених у Єгипті», захищена ще у 1956 році [229]. Також варто відзначити нещодавнє глибоке дослідження синтаксису Тарґума Йонатана бен-Уззіеля до книг Пророків, здійснене Р. Куті [333], а також магістерську роботу й статтю А. Доді, присвячену морфосинтаксису Тарґума Онкелоса [28; 29, с. 105-117]. Методологія та результати їх досліджень були використані в нашій дисертації для аналізу функціонування синтаксису саме в поетичних текстах тарґумів.

Як правило, саме поетична мова зберігає і передає деякі особливості синтаксису, що не завжди відображаються в прозовому тексті. Поезія містить більше тих особливих типів синтаксичних структур, на формування яких вплинули такі чинники як архаїчний морфосинтаксис, емфатичні конструкції, особлива ритміко-інтонаційна побудова поетичного рядка, частіше вживання ідіоматичних виразів а, в деяких випадках, ще й фонетичні засоби емоційної експресії. Таким чином, аналіз поетичного синтаксису арамейської мови дозволить нам сформувати більш цілісне уявлення про поетичний дискурс взагалі.

У нашому дослідженні ми обмежилися лише тарґумами до Тори – Тарґумом Онкелоса (TgOnq) та групою так званих Палестинських Тарґумів (PalTgs) – Тарґума Неофіті (TgNeof), Тарґумів Каїрської Ґенізи (TgCG), Фрагментарного Тарґума (TgFrag) і Тарґума Псевдо-Йонатана (TgPsJon). Всі перелічені вище тарґуми походять від одного спільного джерела, що умовно називається *Прото-Онкелос*, написаному у I ст. н.е. на території Палестини. Мова цього тарґума визначається більшістю дослідників як *літературна юдейська арамейська* – діалект середньоарамейської мови,[4] що

[4] Термін «середньоарамейська мова» ми вживаємо згідно з класифікацією К. Байера – період від 200 до 700 рр. н.е. [143, с. 35]; про класифікацію арамейських мов див. статтю Е. Йілдіца [497, с. 23-44]; щодо питання про поняття «літературна мова» в добу пізньої античності та середньовіччя див. працю Е. Ауербаха [132] та

використовувася палестинськими євреями до средини III ст. до н.е. [235, с. 44-45]. Його писемна традиція була подібна до тієї, що виявляється у тарґумах з Кумрана до Книги Левит (4QtgLev [4Qtg 156]) та Йова (4QtgJob [4Q157], 11QtgJob).[5] Після повстання Бар-Кохби проти Риму (132-135 рр. н.е.) одна з версій тарґума Прото-Онкелоса потрапила до Вавилонії, де була відредагована: так з'явився відомий нам Тарґум Онкелоса до Тори.[6] Саме цим процесом редагування пояснюється наявність східно-арамейських елементів у мові Тарґума Онкелоса, та прагнення до буквальності і точності перекладу, тому додатковий матеріал і парафраз виявляється тут *переважно у поезії*. Процес редагування Тарґума Онкелоса і Тарґума Йонатана відбувався у II-III ст.[7]

Поява ж Палестинських Тарґумів до Тори датується приблизно тим же періодом – II-III ст., вони написані на юдейській тарґумічній арамейській мові, яка відрізняється наявністю галілейських діалектизмів (східно-арамейські елементи для неї не характерні). Палестинські Тарґуми створювалися на основі того ж джерела, що й TgOnq та TgJon – *Тарґума Прото-Онкелоса*, версії якого залишилися у Палестині.[8] Так виник Прото-Палестинський Тарґум, а на його основі розвинулися три його різновиди –

статтю Дж. Ґрінфілда [275, с. 280-289]. Стосовно впливу арамейської на після-біблійну (мішнаїтську) давньоєврейську мову див. класичну працю М. Сегала [426].

[5] Якщо виявлені в Кумрані фрагменти до Книги Левит виявляють буквальний підхід до передачі тексту, то кумранський тарґум до Книги Йова містить і додаткові елементи [235, с. 43]. Тексти Книги Йова у тарґумі 4QtgJob [4Q157], 11QtgJob: Иов. 3:4-5; 4:16-5:4; 37:10-42:11; 17:14.

[6] Огляд дискусій про походження тарґумів та теорій формування їх текстів див. у книзі П. Флешера та Б. Чайлтона [237, с. 71-266]; а також статтю К. Мюллер-Кесслер, присвячену походженню TgOnq та особливостям арамейського діалекту, на якому він написаний [237, с. 181-198].

[7] Щодо Тарґума Йонатана до книг Пророків, варто відзначити нещодавнє дослідження Р. Куті [333, с. 5-11], який заперечує традиційний погляд на цей тарґум, як на такий, що зазнав редагування у Вавилонії та демонструє наявність східно-арамейських елементів у своїй мові. В цьому Р. Куті полемізує з усталеним в арамеїстиці поглядом, висловленим ще Г. Дальманом [199, с. 13], та підтриманий в XX ст. Гошеном-Готтштайном [271, с. 178]. Досліджував мову Таргума Йонатана до Давніх Пророків ( ) і А. Таль [75].

[8] Див. книгу М. МакНамари «Новий Заповіт і Палестинські Тарґуми до П'ятикнижжя» [361], в якій автор робить важливі висновки щодо датування Палестинських тарґумів.

TgNeof, TgCG і TgFrag [236, с. 78]. Характерною особливістю Палестинського Таргума є велика кількість додаткового матеріалу екзегетичного, гомілетичного та літургійного характеру.[9]

Таргум Псевдо-Йонатан (TgPsJon) – це компілятивний текст, в якому виявляються різні шари, написані на різних субдіалектах палестинської арамейської мови: Прото-Онкелос – литературна юдейська арамейська; Прото-Псевдо-Йонатан – юдейська таргумічна арамейська; а також частина текстів пізньою юдейською літературною арамейською мовою [237, с 9-11]. Час написання цього таргума – VI-VIII ст., хоча деякі вчені відносять його до IV ст. [237, с. 87-88]. Віднести TgPsJon до Палестинських Таргумів можна лише умовно, через компілятивний характер його тексту.

Варто відзначити, що переклади-парафрази поезії в PalTgs та TgPsJon містять той же субстрат тексту, що й TgOnq, однак доповнений великою кількістю непоетичного матеріалу (головним чином, прозаїчними фрагментами). З цієї причини структура паралельного вірша, що так ретельно збережена в TgOnq, тут майже втрачена. Цей чинник і визначив наш акцент на поетичні тексти саме на поетичні тексти в TgOnq, однак порівняння моделей вірша в TgOnq та PalTgs за необхідністю подається у виносках.

Список поетичних текстів з TgOnq включає 11 поетичних творів: Пісня Ламеха (Бут. 4:23-24); Благословіння Якова (Бут. 49:1-27); Пісня на Морі (Вих. 18:1-18, 21); Пісня Криниці (Числ. 21:17-18); Вислови давніх поетів (Числ. 21:27-30); Перше благословіння Валаама (Числ. 23:7-10); Друге благословіння Валаама (Числ. 23:18-24); Третє благословіння Валаама (Числ. 24:3-9); Четверте благословіння Валаама (Числ. 24:15-24); Пісня Мойсея (Повтор. 32:1-43); Благословіння Мойсея (Повтор. 33:1-27).

---

[9] Таким чином, представниками палестинської групи є саме ці три таргума, їх об'єднує а) спільна мова – юдейська таргумічна арамейська; б) спільність екзегетичної традиції, що сягає Прото-Палестинського таргума; в) походження зі спільного джерела [236, с. 78]. Найповнішим текстом з них TgNeof, написаний, на думку одних учених, у I ст. н.е., на думку інших – у IV-V ст. [312, с. 130; 237, с. 74-77]. Стосовно наявності додаткового матеріалу релігійно-нормативного характеру в таргумах цієї групи див. дисертацію Є. Іцхакі «Галаха в Єрусалимському Таргумі I (= TgPsJon) та спосіб тлумачення Святого Письма в ньому» [37].

Самостійні поетичні твори релігійної лірики – *піюти*, додані до тексту перекладу уривків Вих. 12-15 та 20 на арамейську мову, виявляються у двох тарґумах Палестинської групи – Тарґумах Каїрської Ґенізи (TgCG) та Фрагментарному Тарґумі (TgFrag). Імовірно, вони були призначені для декламації читцями-*метургеманами* після прочитання арамейського перекладу згаданих вище біблійних текстів [438, с. 49-81; 459, с. 249-270]. В цілому в TgCG налічується 19 *піютів*, а в TgFrag – 11, всього – 30 *піютів*. Всі поетичні твори розташовані в 11 манускриптах, при цьому 10 з них відносяться до TgCG (19 поем),[10] і тільки 1 – до TgFrag (11 поем).[11] Переважна більшість *піютів* (27 з 30) належать до докласичної поезії (всі, крім **Ex 20a**, **Ex 20c** та **Ex 20c**). Детальний список манускриптів подано в «Умовних позначеннях» на початку дисертації.

У дисертації представлені також повні тексти аналізованих поетичних творів арамейською мовою з перекладом українською мовою у вигляді трьох Додатків. Перший Додаток включає всі переклади-парафрази біблійної поезії в TgOnq (*6.1.* Біблійна поезія в Тарґумі Онкелоса); Другий Додаток присвячений *піютам* до свята Песах (*6.2.* Піюти до свята Песах); Третій Додаток – *піютам* до свята Шавуот (*6.3.* Піюти до свята Шавуот). Переклад українською мовою єврейської літургійної поезії з арамейської мови зроблений вперше автором цієї дисертації, і був частково опублікований [93-95].

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять:

- метод структурного аналізу полягає в дослідженні елементів кожного явища та їхніх зв'язків, тобто певного явище розглядається як цілісна функціональна системи, елементи і частини якої співвіднесені й

[10] **Ex 12a**, **Ex 12b**, **Ex 12c**, **Ex 12d**, **Ex 12e**, **Ex 12f**, **Ex 12g**, **Ex 12h**, **Ex 12j**, **Ex 12i**, **Ex 12k**, **Ex 12i**, **Ex 12k**, **Ex 14a**, **Ex 14b**, **Ex 14c**, **Ex 14d**, **Ex 14f**, **Ex 15a**, **Ex 20a**, **Ex 20b**.

[11] **Ex 14e**, **Ex 20c** - (10 поем до свята Шавуот з рукопису Paris Hébr. 110).

пов'язані між собою; тобто, синтаксичні конструкції аналізуються у контексті їх функціонування у віршових формах та когезії поетичного тексту в цілому (досліджуються найбільш типові синтаксичні структури, що утворюють основу для поетичного рядка, куплета, строфи, а також їх взаємодія з ритміко-фонетичними засобами віршування та архітектонікою твору);

- компаративний метод використано для виявлення *лінгвопоетичних функцій* тих (морфо)синтаксичних форм, поява яких зумовлена діахронічними та діалектологічними аспектами функціонування синтаксису в поетичному тексті (зокрема, порівняння тих діалектів середньоарамейської мови, якими написані досліджувані нами поетичні твори, і двох діахронічних зрізів літературної арамейської);

- метод цілісної інтерпретації, що враховує як жанрові й змістові особливості твору, історико-літературний контекст його створення, так і соціолінгвістичні аспекти функціонування поетичних текстів (у нашому випадку – екзегетичний характер парафразів біблійної поезії в тарґумах та літургійне декламування поезії);[12]

- методи індукції та дедукції застосовано для з'ясування природи окремих лінгвістичних явищ і систематизації отриманих даних для загальних висновків щодо функціонування синтаксису в поетичному дискурсі (зокрема, індуктивним методом було встановлено взаємозв'язок між стилістичними різновидами поетичного дискурсу та вживанням типових синтаксичних конструкцій і дієслівних форм; дедуктивним – з'ясовано природу синтаксичних аномалій);

- метод зіставлення: порівнюються парадигми функціонування синтаксичних конструкцій у двох типах віршування, що різною мірою

[12] *Метод цілісної інтерпретації* є одним із провідних у дослідженні літературного аспекту біблійних книг [7, с. 58-84; 11, с. 28-36, 583-587; 63, с. 27-242].

залежні від синтаксичних моделей; саме таке зіставлення дозволить нам зробити висновок про роль синтаксису в поетичному дискурсі в цілому, а також встановити основні парадигми взаємодії синтаксичних структур з іншими засобами реалізації поетичного дискурсу;

- метод статистики передбачає обчислення частоти вживання тих чи інших синтаксичних конструкцій в текстах, їх поширеність в певних групах текстів, а також визначення пропорції між використанням різних типів (морфо)синтаксичних моделей в межах одного твору, жанру та даного діахронічного пласту арамейської мови в цілому.

Аналіз синтаксичних основ поетичного дискурсу в арамеомовній єврейській поезії тісно пов'язано зі специфікою структури вірша. У досліджуваному нами корпусі поетичних творів, як уже було відзначено, ми виділяємо два шари – парафраз біблійної поезії та самостійні твори літургійної поезії – *піюти*.

У першому випадку традиція віршування глибоко укорінена в структурі давньоєврейського паралельного вірша, будучи його парафразом, і зберігаючи при цьому вірність основним структурним моделям. Однак ми маємо справу з різними мовами (хоч і спорідненими, що належать до однієї і тієї ж групи північно-західних семітських мов), що функціонують в різні періоди історії. Синтаксис давньоєврейської поетичної мови архаїчного (XIII-X ст. до н.е.) та класичного (X-VI ст. до н.е.) періодів має помітні відмінності від синтаксису пізньої біблійної давньоєврейської мови, і, тим більше, від синтаксису середньоарамейської мови (II-VII вв.).[13] До того ж, в арамейській мові тарґумів варто брати до уваги й діалектний аспект – присутність як

[13] Питання відмінностей у лексиці, морфології та синтаксисі біблійної давньоєврейської мови на різних етапах її розвитку детально розглянуто в книзі А. Гурвіца [24], у статті Р. Резетко [413, с. 397-409], проте набільш дослідженою ця проблема є впрацях Я. Йустена [303, с. 49-70; 300, с. 327-339; 304, с. 94-106; 305, с. 117-131]. Див. також класичну працю Й. Кучера [331, с. 12-87], а також присвячену діахронічному аналізу давньоєврейської мови дисертацію М. Еренсверда [217]. Див. також праці, присвячені порівняльно-історичному аналізу семітських мов [492, 23, 370, 491].

західноарамейських, так і східноарамейських діалектизмів. Тому аналіз поетичного синтаксису означає врахування всіх тих факторів, що вплинули на його формування.

В іншому випадку ми маємо справу з поезією нового типу, що укорінена в біблійній лише в образах, метафорах, мотивах, але не в формі вірша. На відміну від давньоєврейського віршування, синтаксис тут вторинний, на першому місці – ритміко-фонетичні стандарти вірша. При цьому всередині цього шару розрізняються два пласти поезії – докласичний і класичний. Різниця між ними стосується, по-перше, структури віршування (перехід від лінійного вірша з основою-рядком до строфічного); по-друге, лексики (в класичному віршуванні простежується тенденція до «очищення» мови від іноземних слів – грецьких, латинських, перських). Складніше завдання полягає в тому, щоб *визначити роль синтаксису в поезії, структура якої не прив'язана до певних синтаксичних моделей*.

Для здійснення такого комплексного аналізу ми застосовуємо два набори методологічних установок, що відповідають двом вищезгаданим типам поезії.

В основі першого методологічного комплексу, що стосується перекладів давньоєврейської поезії в тарґумах, лежить *порівняльний аналіз синтаксису* давньоєврейського вірша та його парафразу в тарґумах. Синтаксичні основи давньоєврейського віршування досить добре досліджені [390-391, 126, 183], і тому зіставлення синтаксичних моделей біблійної поезії з її перекладом в тарґумах дозволить нам виявити специфіку синтаксичних трансформацій, що відбулися, головним чином, під впливом літургійного використання тарґумів. Дослідження, присвячені синтаксису біблійної поезії, включають такі аспекти:

а) аналіз синтаксичної основи рядка паралельного вірша; в основі поетичного рядка давньоєврейського вірша – *речення*, яке за характером

предиката може бути або дієслівним, або іменним; отже, рядок не може складатися з словосполучення (групи підмета, присудка, додатка або адвербіального звороту), як не може й частина речення бути винесеною на початок наступного рядка; отже, необхідно з'ясувати, чи зберігається цей принцип в тарґумах при «розширенні» поетичного рядка додатковими елементами;

б) дослідження синтаксичної кореляції між рядками в структурі вірша; згідно з результатами проведених раніше вичерпних досліджень структури давньоєврейського вірша, найпоширеніший тип співвідношення рядків – прилягання, далі йде сурядний зв'язок (координація), значно рідше зустрічається підрядний тип зв'язку (субординація); необхідно з'ясувати, чи підтримується той самий тип міжрядкової кореляції в тарґумах, беручи до уваги появу додаткових поетичних рядків (не перекладених з оригіналу);

в) аналіз структури речення, що включає такі аспекти як порядок слів, емфатичні конструкції, а також початкова чи другорядна позиція *qtl* (суфіксальна дієвідміна) та *yqtl* (префіксальна дієвідміна)-дієслів; оскільки елементи архаїчного західно-семітського дієвідмінювання найвиразніше збереглися саме в поезії, виникає питання про їх переклад в тарґумах – наскільки адекватно стародавні перекладачі, що дотримувалися принципу наслідування форм віршування оригіналу, передали семантичні відтінки тих дієслівних форм, що на той час вже вийшли з ужитку;

г) морфосинтаксис, тобто, функціонування у словосполученні й реченні окремих частин мови: іменних (іменника, прикметника, займенника і числівника), дієслова (його дієвідмін, порід, а також інфінітива та дієприкметника) і часток (прислівників, прийменників, сполучників, вигуків, часток).

Ця методологія була розроблена нами і представлена у вигляді доповіді на 21-у Конгресі Міжнародного Товариства з Досліджень Старого Зааповіту

в Мюнхені у серпні 2013 року. Потім її основні принципи були викладені в статті англійською мовою «Давньоєврейська поезія в Таргумі Онкелоса: деякі синтаксичні аспекти структури вірша» [460, с. 53-88].

Другий методологічний комплекс, що розроблений саме для аналізу синтаксису літургійної поезії, включає такі етапи:

а) аналіз синтаксичної кореляції між рядками; літургійна поезія як докласичного, так і класичного періодів будується на інших, відмінних від давньоєврейського паралельного вірша структурних принципах; оскільки синтаксичні основи цього типу віршування недостатньо досліджені, ми поставили перед собою завдання встановити, який тип синтаксичних стосунків існує між поетичними рядками – апозиція, координація чи субординація, і чи можемо ми виділити найбільш характерний з них для поезії даного типу;

б) визначення синтаксичної основи поетичного рядка в *піютах*: необхідно з'ясувати, чи існує якась типова синтаксична конструкцію як *структурну парадигму поетичного рядка* – речення, словосполучення, синтагму (на зразок того, що маємо в паралельному віршуванні);

в) дослідження синтаксичних аномалій, пов'язаних з особливостями форми даного типу віршування (зокрема, акровіршем, римою та ритмічною сегментацією), а також впливом живої розмовної арамейської мови; до відхилень цього типу відноситься аномальний порядок слів у реченні, неузгодженість підмета і присудка в роді та числі, особливості побудови словосполучень;

г) як і при дослідженні перекладів біблійної поезії в тарґумах, ми аналізуємо емфатичні синтаксичні конструкції, їх вживання в контексті певної поетичної традиції; до емфатичних структурних моделей ми відносимо типові для західно-семітського синтаксису конструкції, що вживаються і в прозі, і в поезії – речення з додатком або обставиною в

початковій позиції (OVS/OSV та AVSO/ASVO), еліпсис, речення з екстрапольованими членами (так званий *casus pendens*); чи виявляються якісь особливі емфатичні конструкції, властиві лише поетичному дискурсу?

д) аналіз морфосинтаксису літургійної поезії; на відміну від аналогічного дослідження тарґумічних перекладів давньоєврейської поезії, ми робимо акцент в цьому випадку не на зіставлення з морфосинтаксисом оригиналу, а на специфіці вживання частин мови в літургійнійних *піютах* як самобутній поетичній традиції, тому об'єктом нашої уваги є вплив *просторічних та діалектних синтаксичних конструкцій* та причина їх присутності в поетичному тексті – мимовільне впровадження автором в текст (через «невисокий» рівень поетичної майстерності) або посилення емоційної експресії в поетичному дискурсі.[14]

Варто відзначити, що перелічені вище принципи аналізу поетичного синтаксису як тарґумічних перекладів біблійної поезії, так і літургійних *піютів*, базуються на методологічній передумові, за якою обидва різновиди розвивалися в одній загальній комунікативній ситуації – декламації тексту *метургеманами* перед аудиторією. Цей різновид монологічного дискурсу включає звертання до аудиторії в тексті перекладу, а також особливі засоби риторичної експресії [428, с. 353-364; 459, с. 264-269]. Вплив цих чинників виявляється в обох різновидах поезії в тарґумах, незважаючи на різні принципи віршування. Ця проблема була розглянута нами у двох статтях англійською мовою [459, с. 249-270; 460, с. 53-88].

---

[14] Стосовно діалектизмів (перш за все, східноарамейських), концепція їх розпізнання в тексті була детально розроблена ще в кінці XIX ст. в працях К. Левіаса [337], А. Брюля [163], Г. Дальмана [198], а в недавні часи – у дослідженнях С. Кауфмана [313, с. 93-99; 314, с. 145-148]. В нашому поетичному корпусі найвиразніше східноарамейські діалектизми з'являються в 5-ти літургійних *піютах*: закінчення множини іменників чоловічого роду - з'являється в 5-ти докласичних творах (**Ex 12g**, **Ex 12h**, **Ex 20c** , **Ex 20c** , **Ex 20c**) та одному класичному (**Ex 20c** , див. *4.3.1.3*); в останньому класичному *піюті* **Ex 20c** тричі вжито східноарамейське слово (ת –3, 4; -4) замість типово західноарамейського варіанту . До того ж, східноарамейські елементи притаманні і мові TgOnq, поетичну частину якого ми аналізуємо в нашому дослідженні. Проте діалектизми становлять для нас інтерес лишее з огляду на їхні лінгвопоетичні функції, тому їх детальний лінгвістичний аналіз є поза метою цієї дисертації.

Наукова новизна даного дослідження охоплює такі аспекти лінгвопоетичного аналізу:

вперше:

- *Проведено комплексне дослідження структури вірша в таргумах*, включаючи як переклади-парафрази давньоєврейської поезії арамейською мовою, так і тип віршування літургійних *піютів*, що були введені в тексти тарґумів. Цей аналіз включає дослідження принципів віршування, основ синтаксису, ритмічної структури, фонетичних засобів, а також поетичної лексики.

Першою спробою описати поезію на західно-арамейських мовах можна вважати статтю Дж. Гринфільда «Рання арамейська поезія» [274, с. 167-173], в якій автор аналізує найдавніші поетичні тексти. Основні висновки автора стосуються структури вірша – він виявляє в них *параллелізм*, подібний тому, який складає основу віршування у давньоєврейській, угаритській та аккадській поезії.

Іншим рядом праць, присвячених давнім поетичним текстам арамейською мовою, є дослідження арамейського тексту «Висловів Ахікара» (VII-VI ст. до н.е.), що первинно були написані аккадською мовою. Найвидатнішими історико-філологічними коментарями до цього тексту є праці Дж. Лінденбергера [343] та М. Вайгла [479]. Лінденбергер виявляє не тільки паралелізм вірша у «Висловах Ахікара», але й так звані «пари» слів, характерні для давньоєврейської та угаритської поезії [343, с. 24]. Аналізу окремих архаїчних поетичних рядків арамейською мовою з папіруса Amherst 63 присвячена стаття С. Сегерта, в якій автор також демонструє наявність паралельної структури вірша [433, с. 271-299]. Також варто відзначити огляди різних поетичних творів арамейською мовою в працях М. Соколова [131], Р. Перейри [400] та Дж. Фіцмаєра [231].

Дослідження техніки перекладу біблійної поезії в таргумах представлено в деяких працях, присвячених окремим поетичним текстам, як, наприклад, аналіз перекладу Благословення Якова (Бут 49:1-27) в TgOnq в книзі Р. Сірена [449].

В останні десятиліття з'явилося кілька наукових статей голландських дослідників Й.-В. Весселіуса та Е. Ван Стаалдуїн-Сулман, присвячених техніці перкладу давньоєврейської поезії в тарґумах [482, с. 131-145; 483, с. 237-247; 466, с. 225-235]. Весселіус, аналізуючи переклад деяких поетичних уривків в TgOnq (Бут. 49:8-12) і TgJon (1 Сам. 2:1-10), робить висновок про те, що основним методологічним принципом поетичного перекладу тут є «багаторівнева імітація біблійного тексту», що включає як відтворення основних структур паралельного вірша, так й «історичної панорами» твору. Е. Ван Стаалдуїн-Сулман демонструє приклади передачі асонансів та алітерацій давньоєврейського тексту Пісні Ханни (1 Сам. 2:1-10) в арамейському перекладі в TgJon. В той же час додаткові елементи вводяться в текст, імітуючи форми оригінального віршування [467, с. 64-70]. Ці дослідження склали основу нашої дослідницької методології, однак, обсяг досліджуваного метаріалу їх статей обмежений кількома поетичними текстами, і проаналізовано лише окремі аспекти техніки перекладу.

Що стосується літургійних *піютів*, їх літературна форма досліджена більш ретельно, ніж віршування тарґумічних перекладів біблійної поезії. Зокрема варто відзначити праці Л. Цунца [502], А. Розенталя [68], І. Ельбогена [218], Й. Йагалома [39-49, 495, с. 375-391], Е. Фляйшера [102], Й. Кірнера [316], Л. Вайнбергера [480], М. Валленштайна [469], Й. Хайнеманна [211], М. Зулая [500-501], Ц. Зевіт [499], Ш. Еліцур [219; 220, с. 83-100; 221, с. 499-528], Е. Фляйшера [233, с. 19-21; 234, с. 363-374], Ш. Шпігеля [446], В. Ван Беккума [464; 465, с. 58-63], Є. Шірмана [108], які присвячені історії єврейської літургійної поезії в цілому,

включаючи класифікацію її основних жанрів, опис основних моделей віршування, лінгвопоетичних аналіз текстів.[15]

Новизна нашого дослідження в цій галузі – у детальному аналізі синтаксичних основ віршування у літургійній поезії, проведеному на великому обсязі поетичного матеріалу, а також у характеристиці основних структурних моделей вірша.

- *Здійснено багаторівневий аналіз синтаксису поетичних текстів середньоарамейської мови* на матеріалі тарґумів також здійснено вперше. Це дослідження включає такі аспекти: речення в структурі поетичного рядка, синтаксичні макроструктури, морфосинтаксис. Результати нашого дослідження мають значення не тільки для опису специфіки поетичного синтаксису, але й для розширення знань про синтаксис середньоарамейської мови в цілому. В цьому сенсі їх результати можуть бути використані для доповнень до відповідних розділів у підручниках арамейської мови, або ж для розширення деяких словникових статей.

Попередні дослідження в галузі синтаксису були присвячені, головним чином, імперській арамейській мові (VI ст. до. н.е. – II ст. н.е.). Найбільш ґрунтовною працею в цій галузі залишається дисертація Дж. Фіцмайера «Синтаксис імперської арамейської мови на основі текстів, знайдених у Єгипті» [229]. Питання синтаксису західно-арамейських мов розглядалися у фундаментальних дослідженнях М. Фольмер [241], Т. Мураоки [376]; синтаксис розглядається і в класичній граматиці біблійної арамейської мови Г. Бауера [136]; в граматиці ж Ф. Розенталя [419] проаналізовано лише морфосинтаксис дієслова. Усі вищезгадані

[15] Варто відзначити також кілька праць, в яких аналізуються поетичні твори з Кумрану, що значною мірою наслідують біблійний паралелізм, проте не так послідовно, демонструючи перехід до нового типу поезії [205, с. 239-266; 214; 267, с. *263-288*; 232; 409, с. 51-66; 424, с. 605-628; 425, с. 278-287].

праці розглядають, головним чином, синтаксис прози, лише побіжно торкаючись специфіки поетичного синтаксису.

Що ж стосується досліджень синтаксису середньоарамейської мови, виявляється та ж тенденція – головну увагу приділено опису структурних моделей найбільш типових для прози, фактично не розглянувши специфіку синтаксису поетичного. Серед праць з граматики західних середньоарамейських мов, в яких роглянуто також і питання синтаксису, ми можемо виділити дві групи досліджень: а) ті, що охоплюють різні тексти; б) присвячені окремим пам'яткам писемності. До першої групи належить «Граматика галілейської арамейської мови» К. Левіаса [52], а також граматики «юдео-палестинської арамейської мови» Г. Дальмана [199] та У. Стівенсона [448]; до іншої групи – «Граматика фрагментів Палестинського Тарґума з Каїрської Ґенізи» С. Фассберга [224] та «Граматика Тарґума Неофіті» Д. Коломба [184].

Вже були згадані такі важливі нещодавні праці, як «Дослідження синтаксису Тарґума Йонатана до Книги Самуїла», здійснене Р. Куті [333], а також стаття А. Доді «Дослідження проблем морфосинтаксису в Тарґумі Онкелоса та Тарґумі Йонатана до книг Пророків» [29, с. 105-117]. Проте єдиною працею, присвяченою синтаксису єврейської літургійної поезії є дисертація Й. Йагалома «Синтаксис стародавньої поезії (включаючи Янная) як основа її стилю» [38]. Матеріалом дослідження тут є поезія *івритом*, а не арамейською. Кілька методологічних аспектів дисертації Йагалома лягли в основу нашої дослідницької методології (зокрема синтаксичний аналіз поетичного рядка і ретельний підхід до дослідження морфосинтаксису).

Серед досліджень синтаксису арамейської мови тарґумів варто відзначити також статтю А. Бутца «Огляд бездієслівних речень у мові Тарґума Неофіті» [171, с. 53-66]. Автор робить важливий висновок: іменні речення не завжди калькують давньоєврейський синтаксис, а

часто відображають «ідіоматичний арамейський синтаксис». Хоча Бутц не розмежовує вживання бездієслівних речень у прозі й поезії, його висновки показують, що в тарґумах представлені синтаксичні моделі, що відображають специфіку власне арамейського ідіоматичного синтаксису.

- *Представлено переклади* з арамейської мови 41 поетичного твору: 11 текстів – переклади біблійної поезії в TgOnq, та 30 *піютів* – з TgCG та TgFrag. Переклад здійснено автором цього дослідження з критичного видання тексту тарґумів А. Шпербера [444] та М. Кляйна [317-318], і розміщений у вигляді додатків в кінці дисертації. Переклад представлений як арамейсько-українська білінгва. Переклади були апробовані через їх публікації в наукових журналах «Вестник Санкт-Петербургского университета» [93, с. 86 – 150] та «Східний Світ» [94-95].

удосконалено:

- *Методологію лінгвопоетичного аналізу*. Як вже було відзначено вище, специфіка поезії в тарґумах пов'язана як з екстралінгвістичними чинниками (літургійний контекст декламації), так і з особливостями віршування (у перекладі біблійних віршів). Тому аналіз цього поетичного корпусу потребував створення особливих підходів, що, з одного боку, враховували б специфіку поезії тарґумів, а з іншого – давали б змогу зробити висновки щодо синтаксичних основ поетичного дискурсу в цілому. Така методологія вперше розроблена нами на основі попередніх досліджень, а також власних спостережень за поетичним матеріалом.

Техніка літературного перекладу в тарґумах була предметом багатьох досліджень, починаючи з II пол. XIX ст. Увага дослідників була зосереджена переважно на з'ясуванні певних закономірностей у передачі

художніх форм оригіналу в арамейських перекладах. Перша така спроба виявлена у статті З. Франкеля «Про Тарґум до Пророків» [244, с. 1-48], в якій, однак, не представлено належного методологічного обгрунтування. Послідовнішою була праця П. Хургіна, який виділив чотири способи передачі біблійних літературних форм в тарґумах: алегоричну, метафоричну, екзегетичну та лексичну [178, с. 80]. Проблеми відтворення давньоєврейських метафор, алегорій, перекладу риторичних запитань, засобів драматизації окремих епізодів та деверсифікації поетичних рядків розглядалася у працях Й. Комлоша [48, с. 308-310], Р. Кашера [308, с. 53-77], Г. Сайслінга [450, с. 147-161]. Є також кілька праць, що присвячені різнобічному аналізу техніки літературного перекладу в добу пізньої античності в цілому [160, с. 69-87], і в таргумах зокрема [112, 119, с. 14-28; 120, с. 309-312]; також варто відзначити статтю М. Вайцмана, в якій порівнюються техніки перекладу в Септуагінті, таргумах і Пешитті [481, с. 51-84].

Значення вищезгаданих праць для формування нашої методології полягає в тому, що в них була здійснена спроба систематизації основних парадигм літературного перекладу в тарґумах, намагання виявити послідовність в адаптації літературних форм. Це навело нас на думку про те, що *подібна закономірність передачі літературної форми може бути виявлена і в поетичному синтаксисі* (що й було підтверджено нашим дослідженням).

Парадигматичний характер трансформацій перекладу на рівні морфології та морфосинтаксису було ретельно досліджено в працях А. Шпербера та Р. Позена. На основі великого аналітичного матеріалу А. Шпербер демонструє основні принципи техніки перекладу в Тарґумі Онкелоса не тільки стосовно змісту оригінального тексту, але й основних граматичних та синтаксичних кліше: форм дієслів, іменників, прикметників, часток, форм словосполучень та перекладу фразеологізмів

[444]. Тій же проблематиці присвячена й дисертація Р. Позена, в якій автор, незалежно від А. Шпербера, робить висновок про послідовності у перекладі граматичних форм, а, отже, *про існування певних правил та норм*, якими керувалися перекладачі [64].

Ці дослідження були використані нами для розробки нової методики лінгвопоетичного аналізу, в основі якого – *комплексне багаторівневе дослідження структури вірша в цілому та поетичного синтаксису зокрема*.

отримала подальший розвиток:

- *Концепція синтаксичних основ поетичного дискурсу*. Комплексний аналіз поетичного синтаксису, здійснений в даній дисертації, включає такі аспекти кореляції синтаксису та лінгвопоетики в поетичному дискурсі: а) специфіка синтаксису в різних підтипах поетичного дискурсу; б) співвідношення синтаксису поетичного рядка та метафори; в) роль синтаксису у формуванні зв'язності поетичного тексту; г) взаємодія комунікативного контексту та синтаксичної структури вірша.

Суть цієї концепції, сформульованої на основі результатів вищезгаданого аналізу, полягає у *визначенні специфіки реалізації основних функцій синтаксису в поетичному дискурсі* – когерентної (забезпечення логіко-семантичної зв'язності тексту), корелятивної (синтаксичні засоби побудови метафори) та емфатичної (особливий порядок слів, що вживається для посилення смислової та емоційної виразності). Головною особливістю цих функцій в поезії є їх *тісна взаємодія з ритміко-фонетичними засобами віршування*, яка й формує специфіку функціонування синтаксису в поетичному дискурсі.

Концепція синтаксичних основ поетичного дискурсу ґрунтується на аналізі форм взаємодії синтаксису з іншими поетичними засобами, а також вплив на синтаксис поезії комунікативного контексту. Відомості

про літургійний контекст декламації обох типів поезії, що їх можна знайти в інших джерелах тієї історичної доби, дає можливість добре проаналізувати комунікативний контекст та його вплив на поетичний синтаксис.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що досягнуті у ній результати поглиблюють розуміння дискурсу, демонструючи взаємозв'язок між поетичним дискурсом та типовими синтаксичними структурами, що уможливлюють актуалізацію лінгвопоетичних засобів. Вперше на поетичному матеріалі, що належить до різного типу віршування, показано основні парадигми кореляції між поетичним дискурсом та синтаксисом.

Практичне застосування результатів дослідження здійснювалося автором у двах основних напрямках: а) при підготовці підручника арамейської мови; в) при розробці навчальних програм та курсів з арамейської мови та тарґумів.

«Підручник арамейської мови біблійних текстів і Тарґума Онкелоса» [87] був підготовлений автором даного дослідження в процесі роботи над дисертацією, і тому певна частина досліджуваного матеріалу увійшла до навчального посібника. Так, частина 3 підручника («Основи синтаксису», с. 284-325) включає огляд основних синтаксичних конструкцій в арамейській мові Біблії і Тарґума Онкелоса, включаючи й ті, що були взяті з поетичних творів. Результати аналізу використання *qtl/yqtl*-дієвідмін у мові TgOnq були залучені до наших теретичних коментарів у підрозділі *4.1.1.*

Також матеріали досліджень були використані для розробки таких курсів:

1. Курс «Вступ до тарґумістики». Прочитаний студентам Міжнародної сертифікатної програми з юдаїки при Національному університеті «Києво-Могилянська академія» у жовтні 2013-го року. Окремий блок лекцій був присвячений техніці перекладу прози і поезії в тарґумах.

2. Курс «Синтаксис давньоєврейської мови». Матеріали досліджень архаїчної дієвідміни у давньоєврейській поезії, а також деякі специфічні аспекти поетичного синтаксису були включені в цей курс. Лекції були прочитані студентам Донецького Християнського університету у березні 2014-го року.

3. Курс «Арамейська мова», розроблений для студентів Міжнародної сертифікатної програми з юдаїки при Національному університеті «Києво-Могилянськая академія» (запланований час проведення – весна 2015-го року), також включає матеріал з синтаксису поезії.

Крім того, матеріали досліджень були долучені до курсів, що регулярно викладаються автором дисертації: «Вступ до біблеїстики» та «Біблійна герменевтика». Ці предмети включені у програму спеціальності «релігієзнавство» Національного університету «Острозька академія». Матеріали з дослідження тарґумів використовуються тут як ілюстрація техніки перекладу біблійного тексту в добу пізньої античності.

Розроблена методологія також використовується автором у процесі перекладу тексту Тарґума Псевдо-Йонатана українською мовою, що здійснюється у межах програми «Лабораторія перекладу сакральних текстів» при Національному університеті «Острозька академія» (частково опублікований).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримані особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Матеріали досліджень, що складають основну концепцію та базисні методологічні принципи аналізу поетичних текстів в тарґумах, а також основні висновки, були представлені автором на міжнародних наукових конференціях: «Трансформація поетичного рядка у Пісні на Морі (Вих. 15:1-18, 21) в Тарґумі Онкелоса» (англ. мовою)

представлена на 20-у Конгресі Міжнародного Товариства Досліджень Старого Заповіту (IOSOT), що відбувся у серпні 2010-го року у Гельсінкі, Фінляндія; «Переклад біблійних поетичних архаїзмів у тарґумах» представлено на засіданні секції «Біблійні дослідження. Стародавній Близький Схід» на XIX-й щорічній Міжнародній конференції з юдаїки, що проходила у січні 2012 року у Москві; «Давньоєврейська поезія в Тарґумі Онкелоса: деякі синтаксичні аспекти структури вірша» (англ. мовою) представлена на 21-у Конгресі Міжнародного Товариства Досліджень Старого Заповіту (IOSOT), що відбувався у серпні 2013-го року в Мюнхені, Німеччина; «Библейская герменевтика эпохи поздней античности», доповідь представлена на XXIX Міжнародніх науково-практичній конференції «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості» (Донецьк, 2011). А також інших конференціях: «Еврейская литература эпохи поздней античности» на Молодіжній релігієзавчій школі з юдаїки (Київ-Умань, 2011); «Техніка перекладу сакрального тексту в добу пізньої античності. На матеріалі тарґумів» представленій на круглому столі «Переклад сакрального тексту» (Острог, 2010); та в доповідях на Днях науки при Національному університеті «Острозька академія», що відбувалися у 2013-2015 рр.

У січні 2012 року дослідницький проект автора даної дисертації «Техніка літературного перекладу давньоєврейської поезії в тарґумах» отримав грант - в»). Проект здійснювався протягом 2012-2013 рр. за фінансової підтримки згаданого фонду у Єврейському Університеті в Єрусалимі під керівництвом професора Авіґдора Шинана.

У закінченому вигляді дисертація пройшло обговорення у листопаді 2015 року на розширеному засіданні науково-теоретичного семінару Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України.

Публікації. Основні результати досліджень були опубліковані автором у вигляді 24-х статтей (з них 6 – у закордонних наукових журналах, 16 – у

фахових виданнях України, 2 – в інших виданнях), навчального посібника та монографії.

Навчальний посібник:

Цолин Д. В. Арамейский язык библейских текстов и Таргума Онкелоса / Дмитрий Васильевич Цолин. – Черкассы : Коллоквиум, 2013. – 354 с.

Монографія:

Цолін Д. В. Синтаксис поезії тарґумів : монографія / Дмитро Васильович Цолін. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 466 с.

Список статей за темою дисертації:

1. Tsolin D. Elements of rhetoric in the targums. Appeals to audience / Dmytro Tsolin // Aramaic Studies. – 2012. – № 10.2 – P. 249–270.

2. Цолин Д. В. Перевод библейских поэтических архаизмов в тарґумах / Дмитрий Васильевич Цолин // Труды по иудаике. Академическая серия. – 2012. – № 41. – С. 83–100.

3. Цолин Д. В. Перифрастические формы императива и юсива в арамейском языке тарґумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Письменные памятники Востока. – 2013. – №18.1. – С. 159–170.

4. Цолін Д. В. Релікти архаїчного західно-семітського дієвідмінювання в давньоєврейській поезії / Цолін Дмитро Васильович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» – 2013. – № 38. – С. 234-237.

5. Tsolin D. Hebrew poetry in the Targum Onqelos: some syntactic aspects of the verse structure / Dmytro Tsolin // Aramaic Studies. – 2014. – № 12.1. – P. 53–88.

6. Tsolin D. Transformation of poetical lines of the Song at the Sea (Ex. 15:1-18, 21) in the Targum Onqelos / Dmytro Tsolin // Judaica Ukrainica. – 2014. – № 3. – С. 5–23.

7. Цолін Д. В. Перспективи дослідження синтаксичного аспекту лінгвопоетики. На матеріалі арамеомовної літургійної поезії II – VIII ст. / Цолін Дмитро Васильович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2014. – № 49. – С. 238-243.

8. Цолин Д. В. Синтаксис поэтической строки в еврейской литургической поэзии на арамейском языке IV-VIII вв. / Дмитрий Васильевич Цолин. // Вестник Санкт-Петербургского Государственного Университета. Серия «Востоковедение». – 2014. – № 13. – С. 91–111.

9. Цолин Д. В. Некоторые особенности синтаксиса в еврейской литургической поэзии на арамейском языке IV-VIII вв. / Дмитрий Васильевич Цолин // Сходознавство. – 2014. – № 65-66. – С. 131-144.

10. Цолин Д. В. Синтаксис глагола в еврейской литургической поэзии на арамейском языке. На материале таргумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Сходознавство. – 2014. – № 67. – С. 138-170.

11. Цолін Д. В. Десять поем на свято Шавуот з рукопису Paris br. 110 Фрагментарного Таргума: Переклад з арамейської, коментарі, примітки. Частина I / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 1. – С. 110-130.

12. Цолін Д. В. Десять поем на свято Шавуот з рукопису Paris br. 110 Фрагментарного Таргума: Переклад з арамейської, коментарі, примітки. Частина II / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 2. – С. 111-130.

13. Цолін Д. В. До питання про синтаксис часток у середньоарамейській мові / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 3. – С. 114-124.

14. Цолин Д. В. Эллипсис в поэзии таргумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Східний Світ. – 2014. – № 4. – С. 143-156.

15. Tsolin D. Transformation of Poetical Lines of the Song at the Sea (Ex. 15:1-18, 21) in the Targum Onqelos / Dmytro Tsolin. // Judaica Ukrainica. – 2014. – № 3. – С. 5–23.

16. Цолін Д.В. Палестинські Тарґуми як літературна пам’ятка. Переклад Тарґума Псевдо-Йонатана до Бут. 1-25 / Дмитро Васильович Цолін // «Дух і Літера». – 2014. – № 27. – С. 248-339.

17. Цолин Д. В. Пиюты к празднику Песах в Палестинских Таргумах. Перевод, комментарии, заметки / Дмитрий Васильевич Цолин // Иудаика и арамеистика: сборник научных статей / Отв. ред. К. А. Битнер, Л. А. Лукинцова; Петербургский ин-т иудаики. – СПб., 2014. (Труды по иудаике. Сер. «Филология и культурология». Вып. 3). – 2014. – С. 86-150.

18. Цолін Д. В. Діахронічний аналіз біблійної давньоєврейської мови та історико-критичний метод у біблеїстиці // Східний світ. – 2015. – № 1. – С. 92-105.

19. Цолін Д. В. Поетичний дискурс: синтаксичний аспект / Дмитро Васильович Цолін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – № 52. – С. 269-274.

20. Цолін Д. В. Синтаксична зв’язність поетичного тексту. На матеріалі юдейської літургійної поезії арамейською мовою / Д. В. Цолін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – № 58. – С. 130-135.

21. Цолін Д. В. Давньоєврейське віршування: до питання про роль синтаксису / Д. В. Цолін // Сходознавство. – 2015. – № 69. – С. 126-143.

22. Цолін Д. В. Синтаксис и метафора в поетичному тексті / Д. В. Цолін // Філологічні трактати. – 2015. – Том 7, № 4. – С. 98-107.

23. Цолін Д. В. До питання про непослідовне вживання порід дієслів у середньоарамейській мові / Д. В. Цолін // Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2015. – № 17 (2). – С. 107-110.

24. Цолін Д. В. Парафрази біблійної поезії в Таргумі Онкелоса: елементи есхатологічної інтерпретації / Д. В. Цолін // Східний Світ. – 2015. – № 4. – С. 94-110.

Таким чином, у перелічених вище публікаціях було представлено основний зміст, проблематику та результати дисертаційного дослідження. Здійснено адаптацію наукових здобутків як на рівні академічної дискусії, так і на рівні практичного їх застосування.

РОЗДІЛ 1. ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС: СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглядаючи проблему синтаксичних основ *поетичного дискурсу*, ми неуникно натрапимо на питання визначення його характеристик, що відріняють його від інших типів дискурсу. У цьому розділі дисертації ставимо перед собою мету адаптувати наявну термінологію до специфіки аналізованих поетичних творів, а також виробити спеціальну *методологію аналізу дискурсивного синтаксису* цих текстів.

1.1. Дискурс у поезії.

Як вихідне загальне визначення дискурсу ми використовуємо запропоноване Т. А. ван Дейком: «Дискурс – це складна єдність мовної форми, значення й дії, які можуть бути найкраще охарактеризовані за допомогою поняття комунікативної події» [8, с. 113]. Інакше кажучи, дискурс передбачає реалізацію тексту в певній комунікативній ситуації. За простим, але містким визначенням Дж. Кука, «дискурс – це єдність і взаємодія тексту й контексту» [187, с. 1]. Текст як продукт сам по собі мертвий, оскільки немає думки поза дискурсом і дискурсантами, поза процесами мовної діяльності – породження й розуміння мовлення [61, с. 262].

Варто зазначити, що сам текст автор створює для *певної комунікативної ситуації*, і при цьому ніби моделює у власній свідомості як передбачуваного адресата тексту, так і процес його когнітивної рецепції (що враховує й можливі екстралінгвістичні фактори). Це передбачення впливає на структуру тексту і на особливості його стилістики. Таким чином, особливості комунікативної ситуації *адресант – адресат* разом із змістом і основною «звісткою» тексту формують специфіку дискурсу – інституційного, особистісного, наукового, публіцистичного, філософського, юридичного, поетичного та ін.[16]

У російськомовній науковій літературі в подібному значенні замість терміна «дискурс» використовували «функціональний стиль» [74, с. 35].

[16] Аналіз поетичного дискурсу за схемою *адресат – адресант* в давньоєврейській біблійній літературі знаходимо в працях Дж. Уотса [477, с. 135-147] і Р. Уайбрея [486, с. 31-43].

Різниця між цими термінами полягала не стільки в предметі дослідження, скільки в особливостях національних лінгвістичних шкіл: якщо під «функціональним стилем» мали на увазі особливий тип текстів (розмовних, бюрократичних, газетних) і властиву кожному типові специфіку лексики, граматики й синтаксису,[17] то під «дискурсом» розуміли текст як даність [74, с. 36]. Згодом західні лінгвісти визнали, що за даністю тексту є ще й певна система, насамперед граматична, однак текстуальний підхід до дискурсивного аналізу все ж продовжує домінувати в англомовній літературі[18].

Одним із головних питань є співвідношення дискурсу й тексту. Пропонують декілька варіантів кореляції між цими поняттями: мовна (дискурс) і письмова (текст) форми викладу думки, функціональність і структурність, процес і результат, динамічність і статичність [59, с. 36; 69, с. 55].[19] Заслуговує на увагу характеристика співвідношень тексту й дискурсу, представлена Н. Ф. Алефіренко: «Текст за своєю суттю утворення *лінійне*: це, як уже йшлося, об'єднана змістовим зв'язком п о с л і д о в н і с т ь знакових одиниць. Природа дискурсу визначена його нелінійною організацією» [76, с. 15]. Інакше кажучи, текст – це послідовний виклад думок, аргументів, тез, образів і метафор; дискурс – «занурення в життя» цього викладу.[20]

---

[17] Проблема функціональної стилістики в російськомовних дослідженнях булла розроблена у працях В. В. Виноградова [15, с. 60-87; 16]; Г. О. Винокура [18], М. Н. Кожиної [45-47], А. М. Васильєвої [12-13], Т. Г. Винокура [19], Г. В. Расторгуєвої [66, с. 354-362], Е. Б. Рябих [69]; Ю. Тинянова [80]; Є. Ю. Пономарьової [65]. Серед українських авторів варто відзначити монографію К. Серажим «Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність» [70]; втім, у цій праці поетичний дискурс окремо не розглядається.

[18] «Спочатку теоретичні припущення, засновані на тому, що граматика повинна пояснити системно-мовні структури цілого тексту, перетворюючись таким чином у граматику тексту, залишеалися декларативними і, як і раніше, занадто близькими за своїм духом до генеративної парадигми. Проте незабаром і граматика тексту, і лінгвістичні дослідження дискурсу розробили незалежнішою парадигму, яка була прийнята в Європі й у Сполучених Штатах» [8, с. 154].

[19] При цьому відзначимо, що в лінгвістиці прийнято також говорити про текст як про будь-який тип комунікативного висловлювання без необхідності прив'язки до письмової форми.

[20] За виразом Н. Ф. Алефіренко, *«дискурс* – процес, середовище й умова породження тексту; *текст* – продукт дискурсу, а *мова* – система одиниць, які є найважливішим засобом дискурсивної діяльності, у результаті якої проявляється текст» [76, с. 16–17].

Дискурс, таким чином, є «складним комунікативним явищем, що містить, крім тексту, ще й позамовну інформацію» [76, с. 17]. Він включає «паралінгвістичний супровід мови»: ритмічну, референтну, семантичну, емоційно-оцінну функції, а також функції співвіднесення слова з предметною сферою застосування мови та впливу на співрозмовника [103, с. 320].

Фактично, дискурс є *текстом у контексті*. Таким чином, дискурсивний аналіз миістить два аспекти: аналіз *структури тексту* на всіх рівнях – від фонетики до синтаксису, і *аналіз контексту*, тобто історико-культурного фону, когнітивних характеристик автора, комунікативної ситуації [25, с. 5]. *Контекст* при цьому передбачає лінгвістичні, екстралінгвістичні та прагматичні параметри: носія мови, *ситуацію*, інтертекст, учасників спілкування, функцію (намір та ефект).[21]

Подібне розмежування двох рівнів дискурсного аналізу ми виявляємо і в англомовній науковій літературі. Так, Х. Буссман говорить про відмінність між *дискурсивною граматикою* і *дискурсивним аналізом*: перше «включає аналіз і презентацію граматичних закономірностей, що охоплюють функціонування речення в тексті»; друге «підкреслює динамічний характер дискурсу як цілісної побудови та інтерпретацію процесів оратором / письменником і слухачем / читачем» [165, с. 191–192]. Також Д. Шиффрін розмежовує структурні й функціональні парадигми дискурсного аналізу [422, с. 20–23], такий же методологічний підхід виявляється й у працях Г. Ліер [339, с. 1–15; 340, с. 1–18], Т. Нотаріус [387, с. 55–86], Р. Геллера [289] та Т. Зеві [498, с. 2–27].

У такому випадку перед нами постає два питання: 1) Якщо аналіз структури поетичного тексту в принципі можливий, то як бути з дослідженням контексту декламування поезії (тим більше, стародавньої), адже фон її сприйняття читачем / слухачем, як і паралінгвістичні елементи, при цьому навряд можуть бути відновлені? 2) Чи впливають функціональні парадигми на дискурсну граматику? Відповіді на ці питання пов’язані із розумінням самого поняття *поетичного дискурсу* як такого, а також із

[21] Д. Хасанова пропонує таку формулу: «*Дискурс = текст + контекст (лінгвістичний та екстралінгвістичний)*» [104].

можливістю реконструкції *контексту декламації* аналізованих поетичних творів з давніх джерел [100, с. 260-273].

Поетичний текст (як і будь-який інший текст) не може бути реалізований без суб'єктів, які його сприймають. Будучи за суттю *феноменом комунікації*, поетичний текст за кінцеву мету має відтворення з використанням екстралінгвістичних факторів – пресупозиції, оцінки, ціннісно-смислової орієнтації та інтенції мовця й аудиторії, яка його сприймає [1, с. 9-10, 90-91, 232]. Головною особливістю поетичного тексту є «можливість гіперсемантизації всіх мовних елементів або можливість актуалізації тих смислів, які у звичайному вживанні *не зазнають актуалізації* (*курсив* наш – *Д.Ц.*)» [69, с. 58].[22] З іншого боку, комунікативний контекст формує специфіку функціонування речення в тексті, тобто впливає на (морфо)синтаксис. Одне з основних наших методологічних завдань – з'ясувати основні парадигми цієї взаємодії *дискурсивної граматики* та *екстралінгвістичних чинників*.

1.1.1. Метафора в поезії.

В останні десятиліття з'явилося кілька важливих досліджень, присвячених функціонуванню метафори в поетичному дискурсі [69, 51, 79, 50]. Ці роботи мають велике значення для нашої методології, оскільки метафора є основою поетичного дискурсу, поряд із ритміко-синтаксичними й фонетичними засобами.

Синтаксичний аспект у вищезазначених роботах розглядають як один із ключових способів утворення та функціонування поетичної метафори. Зокрема представлений феномен *граматичної метафори*, формування й використання якої безпосередньо пов'язано з синтаксисом [106, 67]. Дослідження метафори з позиції синтаксичної деривації [60, 72] демонструють той факт, що природа будь-якого метафоричного тексту *і*

[22] Заслуговує уваги таке визначення поетичного дискурсу: «Поетичний дискурс є одним із різновидів дискурсу і становить особливий вид естетичної комунікації та її продукт у вигляді сукупності поетичних текстів, які перебувають у тісній динамічній взаємодії з різними варіантами їх вербального або невербального вираження, включно з екстралінгвістичними, соціокультурними, психологічними й іншими чинниками, які необхідні для успішної реалізації цих текстів у певному культурно-історичному просторі» [65, с. 5–6].

синтагматична, і парадигматична [51, с. 4]. Як стверджує М. В. Тростников, основою граматичної метафори є оригінальний морфологічний і / або синтаксичний лад поезії, який утворює в поетичному тексті особливу образну структуру, паралельну до семантичної і незалежну від неї [79, с. 26].

Серед синтаксичних засобів утворення граматичної метафори розглядають такі: а) замовчування як логічне і структурне незавершення пропозиції; б) безсполучникові пропозиції, що додають викладу стислості, компактності, прискореного темпу; в) плеоназм; г) обрамлення; д) полісиндетон; е) інверсія.

Також аналізують феномен *синтаксичної метафори*, що припускає реалізацію поетичного образу за допомогою особливих синтаксичних структур. «Найпоширеніший прийом створення синтаксичної метафори – вживання різного роду невластивих тій чи іншій мові конструкцій, складних синтаксичних структур» [69, с. 160].

Що стосується нашого поетичного корпусу, написаного мовою західно-семітської групи (зміна природного порядку слів у реченні без втрати сенсу тут більш обмежена, ніж у мовах індоєвропейської мовної сім'ї), можна швидше говорити не про «невластиві мові конструкції», а про конструкції *емфатичні*. При цьому емфатичний синтаксис у поезії може використовувати і як добре відомі в прозі, але адаптовані до ритмічної структури поетичного рядка конструкції, так і особливі, створені для поезії, синтаксичні структури. «Невластиві мові конструкції» в нашому поетичному корпусі виявляються переважно у ритміко-фонетичному типі віршування (літургійні *піюти*): відхилення від нормативного синтаксису тут зумовлено пристосуванням до *формальних стандартів вірша*, або медитативним гімнологічним дискурсом, що іноді потребує *складних синтаксичних макроструктур* (див. *3.4.2* та *3.4.3*).

Що стосується проблеми особливостей вживання синтаксичних конструкцій у поетичному дискурсі, слід згадати спостереження А. Ніккаччі про біблійний паралелізм: «Поетична мова близька до прозового стилю бесіди що стосується правил синтаксису й граматики, але відрізняється своєю *сегментною природою* (*курсив* наш – *Д.Ц.*), а саме – структурою

паралельних рядків» [381, с. 247-268].[23] Подібний висновок робить і Дж. Кук на основі аналізу поетичної структури біблійної Книги Приповістей: «Часове, аспектуальне й модальне значення особових форм дієслова в різних типах речень збігаються зі значенням цих форм у прямій мові» [188, с. 133].

Отже, можемо підсумувати, що специфіка поетичного синтаксису давньоєврейської поезії виявляється не стільки у створенні відмінних від прози конструкцій, а у використанні *особливої ритміко-синтаксичної сегментації мови* та адаптації відомих у прозі (зокрема, у прямій мові) одиниць синтаксису до базисних принципів віршування. На рівні морфосинтаксису дієслова це питання було досліджено Т. Нотаріус, і зроблені дослідницею висновки підтверджують вищезгадану тезу: на вибір дієслівних форм у поезії впливає не структура вірша, а специфіка поетичного дискурсу [387, с. 55]. З цього випливає важливий методологічний принцип: «дієслівні форми в поетичному тексті доцільно аналізувати згідно з тими самими загальноприйнятими семантичними й прагматичними параметрами, які застосовують і до будь-якого іншого виду тексту» [там само, с. 56]. Цю тезу підтверджують і наші дослідження на матеріалі парафразів давньоєврейської поезії в таргумах, а також літургійних *піютів* докласичного і класичного періодів (див. *2.3.4* та *4.1*).

Що ж до щойно згаданої літургійної поезії, вже було зазначено, що тут зустрічаються порушення нормативного порядку слів у реченні та словосполученні заради підтримки акровірша та рими (див. *3.4.2*). Проте викликає сумнів оцінка цього явища як обумовленого лінгвопоетичними цілями синтаксису – чи можемо ми вважати синтаксичні аномалії, спричинені пристосуванням до формальних стандартів віршування, різновидом синтаксичної метафори? Чи все ж варто розглядати це явище як *вторинне* стосовно фонетичної організації вірша, тобто, як «механічні» порушення синтаксичної структури внаслідок «припасування» поетичного рядка до акровірша чи рими?

Як бачимо, специфічна структурованість поетичної мови виявляється в таких аспектах віршування: а) співвідношення синтаксичного членування

[23] «Основна відмінність полягає в тому, що пряма мова, як і проза в цілому, містить блоки інформації, передавані послідовно, тоді як поезія повідомляє сегменти інформації у вигляді паралелізму» [381, с. 248].

мови й метричного; б) строфічна організація вірша, у якій строфа або подібні їй форми функціонують як закінчені синтаксично конструкції; в) інтонаційно-ритмічна організація мови;[24] г) спеціальний синтаксис поезії (синтаксичний паралелізм віршів і строф, система повторів віршів і строф, що обрамлює будову строф і цілих віршів) [105, с. 194; 17, с. 70-80].

Підсумовуючи попередні дослідження особливостей поетичного дискурсу та специфіки функціонування синтаксису в поезії, можемо зробити такі висновки: а) поетичний текст формується на основі особливих синтаксичних моделей, що відрізняються чіткою ритмічною сегментацією; б) специфіка синтаксичних парадигм віршування тісно пов'язана з ритмічними й фонетичним стандартами; в) поетичний дискурс передбачає можливість актуалізації тих мовних елементів, які виявляються в інших типах дискурсу; г) передбачуваний автором поетичного тексту комунікативний контекст впливає на синтаксис поезії.

1.1.2. Поетичний дискурс і лінгвопоетика.

Концепція поетичного дискурсу тісно пов'язана з лінгвопоетикою, однак ці поняття не тотожні. Лінгвопоетика, за визначенням А. Ліпгарта, – це «розділ філології, у рамках якого стилістично марковані мовні одиниці, використовувані в художньому тексті, розглядають у зв'язку з питанням про їх функції і порівняльну значимість для передачі ідейно-художнього змісту та створення естетичного ефекту» [55, с. 10].[25] Різні елементи мови здатні перетворюватися, набувати нових семантичних значень, емоційних конотацій, виявляючи «об'єктивно закладені в них можливості естетичного вираження» [35, с. 116]. Отже, предметом лінгвопоетики є весь комплекс тих

---

[24] Тут важливо згадати висловлювання Б. В. Томашевського, який стверджує, що ритм тексту «це не що інше, як наслідок синтаксичного ладу, і тому він не може якось йому суперечити, він повністю витікає з нього. У звичному мовленні інтонація – це рівнодійна цих факторів, яка оформлює вибудовування мови» [78, с. 309-310]. Про ритміку і синтаксис прози див. дисертацію В. Забурдяєвої [32].

[25] Порівняємо з подібним визначенням Е. Задорнової, згідно з яким лінгвопоетика – це «розділ філології, що вивчає естетичні властивості, яких набувають мовні одиниці в художньому контексті» [35, с. 116]. Той же автор визначає предмет лінгвопоетики як «сукупність використаних у художньому творі мовних засобів, за допомогою яких письменник забезпечує естетичний вплив, необхідний йому для втілення його ідейно-художнього задуму» [34, с. 59].

мовних засобів, які автор художнього твору використовує *для естетичного впливу на читача* [56, с. 16].[26]

Головною метою лінгвопоетичного аналізу при цьому є визначення того, як ту чи іншу одиницю мови використовують для створення *естетичного ефекту*. При цьому аналіз не зводять лише до розуміння поетичної мови як «деформованого практичного мовлення» [19, с. 76]. Лінгвопоетичнй аналіз становить «систематизацію елементів мовної організації тексту, що втілюють «образ світу» й «образ автора» з позицій певного естетичного ідеалу» [6, с. 42]. Він містить такі аспекти: а) місце тексту у творчості поета; б) висвітлення жанрових і тематичних особливостей тексту; в) визначення ідеї твору; г) емоційної тональності; д) ритміки, віршового розміру, особливостей римування; е) опис художніх прийомів та їх ролі; ж) розгляд мовних засобів у їх співвіднесенні з образним ладом [там само].

Говорячи про лінгвопоетичний аналіз художнього тексту, зазвичай виділяють три рівні: семантичний, метасеміотичний і метаметасеміотичний [56, с. 48]. Синтаксичний аналіз *на семантичному рівні* співвідносний зі структурою словосполучень і пропозицій, а також із ритміко-інтонаційним ладом поетичного тексту; *на метасеміотичному рівні* він передбачає дослідження додаткових смислових та емоційних конотацій, утворених за допомогою синтаксису й ритму. Що стосується третього рівня, він належить скоріше до сфери літературознавства, і тому не включає аналізу синтаксису [33, с. 9, 110-111].

Як бачимо, багато в чому предмет дослідження збігається під час дискурсивного й лінгвопоетичного аналізу поезії. В обох випадках поетичний синтаксис розглядається як засіб утворення метафори, як один із способів естетичного впливу. Головна відмінність полягає, в тому, що дискурсивний аналіз значно ширше охоплює аспекти *функціональності* поетичного тексту, тоді як аналіз лінгвопоетичний зосереджений на

[26] Теорія лінгвопоетичного аналізу докладно розроблена А. Ліпгартом у його працях [54, 55, 56, 344, с. 161-210]. Важливо також зазначити відмінність між лінгвостилістикою і лінгвопоетикою: «Лінгвостилістика – це розділ філології, який однаковою мірою можна застосувати до всіх видів мовних витворів, визначаючи їх стилістичні властивості або особливості. Лінгвопоетика – це такий вид стилістичного аналізу, який застосовують лишее до творів художньої літератури, виділяючи цю останню з усього різноманіття функціональних стилів людської мови» [33, с. 109].

перетворенні елементів мови на рівні семантичних та емоційних конотацій у художньому творі.

Однак при цьому можемо відзначити, що результати проведених досліджень є певним внеском і в теорію лінгвопоетичного аналізу. Зокрема, це стосується лінгвопоетики художнього прийому, вивчення якої має типологічний відтінок [56, с. 8-9]. Розглядаючи специфіку синтаксису в різних підтипах поетичного дискурсу, ми намагаємося наблизитися до відповіді на питання про найбільш загальні закономірності функціонування синтаксису в різних поетичних жанрах. Іншим важливим висновком має стати вплив на синтаксис бачення автором цільової аудиторії, про яку, завдяки давнім джерелам, нам відомо достатньо (зокрема, зі згадок в мідрашах та Вавилонському Талмуді про літургійну декламацію тарґумів).

1.2. Кореляція синтаксису й метафори в поезії.

Оскільки метою цього дослідження є розробка *цілісної концепції* синтаксичних основ поетичного дискурсу, до його складу, крім аналізу фундаментальних принципів віршування, входять також такі аспекти: а) специфіки синтаксису в різних підтипах поетичного дискурсу;[27] б) кореляції синтаксису й поетичної метафори в різних типах віршування.[28]

Як було зазначено вище, *поетичний дискурс неоднорідний*, і не представляє собою якоїсь єдиної структурної моделі для всіх типів поезії. Методику диференціації різних типів поетичного дискурсу та специфіки морфосинтаксису в них застосовує Т. Нотаріус у дослідженні особливостей вживання *qtl / yqtl*-дієвідмін дієслова в архаїчній біблійній поезії [62; 386, с. 193-208]. Відповідно до зроблених дослідницею висновків, у нарративному поетичному дискурсі, з одного боку, і в дискурсі гімну й пророцтва, з іншого,

---

[27] Ми називаємо їх ще *різновидами поетичного дискурсу*.

[28] Питання функціонування метафори в літературній традиції Старого Заповіту розглянуто у праці Д. Аарона «Біблійні двозначності. Метафори, семантична і божественна образність» [111, с. 23-35, 60-64], проте цей дослідник не розглядає окремо специфіки метафори в паралельному вірші; щодо проблеми образності див. також статтю К. Мейерс [367, с. 209-223] та М. Новлеса [319, с. 307-322]. Рон Таппі у своїй статті «Псалом 23: символізм і структура» [452, с. 255-280] досліджує розгортання образів в стуктурі давньоєврейського вірша, проте автор не фокусується на синтаксичних аспектах віршування, а розглядає радше композицію й архітектоніку твору як засіб творення образності.

конструкції *wayyiqōl* і *wəqātal* використовують в різних семантичних варіаціях (*qtl*-тема, *yqtl*-рема, і навпаки). При цьому в межах одного поетичного твору *підтипи дискурсу* можуть чергуватися залежно від задуму автора: в гімні з'являються фрагменти наративу (наприклад, прославлення Бога підкріплене розповіддю про Його діяння), або ж, навпаки – у тканину оповідного дискурсу поеми вплітаються пророчі або хвалебні пасажі. Подобним чином особливості поезії в пророчому дискурсі виділяє і Л. Бодт [156, с. 1–21].[29]

Схожі спостереження спонукали нас проаналізувати різні підтипи поетичного дискурсу на предмет можливої специфіки синтаксису в них. Передусім, варто зазначити, що в тарґумічних парафразах давньоєврейської поезії, з огляду на адаптацію перекладу до норм средньоарамейского синтаксису, згадана відмінність між уживанням *wayyiqōl* і *wəqātal*-конструкцій втрачена. Синтаксис наративних поетичних уривків максимально наближений до розповідного,[30] а в гімнологічних і пророчих – дещо трансформований під впливом літургійного контексту декламації перекладу [там само].[31]

При цьому треба зазначити, що варіації в синтаксичній організації вірша в різних підтипах поетичного дискурсу здійснюється, як правило, на рівні завершених структурно й за змістом одиниць поетичного тексту – куплету, строфи чи подібних їм структур. У деяких рідкісних випадках один і той самий різновид дискурсу представлений у всьому творі, але найчастіше вони чергуються.

Подібну специфіку синтаксису в деяких різновидах поетичного дискурсу ми виявляємо й у літургійних *піютах*, що належать до іншої

---

[29] Дослідження пророчого дискурсу розглядають поетичний аспект як невід'ємну характеристику пророчої риторики [202, с. 127-143; 227, с. 195-211; 392, с. 322-337; 253, с. 413-420; 470, с. 351-371; 494, с. 448-463; 494, с. 309-322].

[30] Особливосі біблійного наративу розглянуті зокрема в працях Ф. Кросса [191, с. 13-19], Дж. Гібсона [258, с. 141-148], Г. Гункеля [283], У. Кассуто [43, с. 112-134].

[31] Особливостям гімнологічного дискурсу в біблійній поетичній традиції присвячено чимало праць, більшість з яких ґрунтується на тексті Псалмів [325, с. 3-31; 326, с. 77-122; 327, с. 31-64; 371; 360, с. 260-271; 372, с. 381-773; 373, с. 233-251]. Близьким до гімнологічного є медитативний поетичний дискурс, особливості якого розглянуті в статті А. Верхайя, присвяченій Еккл. 1:4-7 [468, с. 183-188].

поетичної традиції. Так, наприклад, для *медитативного* дискурсу характерне вживання складних синтаксичних комплексів; для *гімнологічного* – часте використання іменних речень визначення типу SP_n; для *наративного* – порядок слів максимально наближений до прози; для *риторичного* – дієслова в наказовому способі (імператив і юсив), прекатив, короткі запитальні речення; *пророчий* дискурс комбінує особливості гімну з частим використанням дієслів *yqtl*-дієвідміни[32] в значенні майбутнього часу й модальних функціях (див. *3.2*).

Загалом, ми можемо виділити такі різновиди поетичного дискурсу, для кожного з яких характерні лише їм притаманні особливості синтаксису: а) наративний дискурс; б) діалогічний; б) гімнологічний; в) медитативний; г) риторичний. Ці підтипи включені в наш комплексний аналіз синтаксичних основ поетичного дискурсу.

Невід'ємною частиною багаторівневого дослідження поетичного синтаксису є ті трансформації, які були викликані *контекстом* декламації поетичного тексту. Передусім, до них належить активне використання *підрядних речень* у структурі перекладених арамейською мовою давньоєврейських паралельних віршів – ця зміна була зумовлена комунікативною ситуацією інтерпретації біблійної поезії (*читець / тлумач – аудиторія*). Подібно й зміна форми дієслова з 1-ої особи однини («я») на 1-шу особу множини («ми») в перекладі заклику до прославлення Бога (Вих. 15:1) свідчить про вплив екстралінгвістичних факторів на синтаксис поезії. У літургійних *піютах* вплив контексту виявляється у використанні *рефренів*, а також у нечастих зверненнях до аудиторії (докладніше про це див. *1.4*).

Наступним аспектом аналізу поетичного дискурсу є питання *кореляції* синтаксичної структури вірша й метафори. Цю проблему вирішують по-різному в двох розглянутих типах поезії в тарґумах. Найоптимальніше співвідношення поетичного образу й синтаксису виявляється в парафразах паралельного давньоєврейського вірша, що являє собою синтаксично-орієнтований тип віршування (див. *2.1.1-2*): *паралелізм поетичних образів =*

[32] Саме в арамейській мові тарґумів, оскільки в середньоарамейський період за *yqtl*-дієвідміною чітко закріплюється значення майбутнього часу, відтісняючи давньоєврейську конструкцію *wəqātal* і *qātal*-відміну в значені пророчого перфекту; про вживання *qtl/yqtl*-дієвідмін у пророчому дискурсі в давньоєврейській поезії див. статтю Т. Нотаріус [386, с. 193-208].

паралелізм синтаксичних структур. Що ж стосується літургійних *піютів*, корреляція поетичної метафори і синтаксису тут здійснюється через використання *емфатичних конструкцій* (AVSO/ASVO, OVSA/OSVA, *casus pendens*, еліпсис та ін.), посилених ритміко-синтаксичною сегментованістю тексту.

1.2.1. Паралельне віршування.

Нижче ми наводимо чотири приклади з тарґумічних перекладів біблійної поезії, на основі яких демонструємо обидві особливості – специфіку поетичного дискурсу певного жанру та тип кореляції образів і синтаксичних структур, властивий паралельному віршеві. Усі приклади належать до різних підтипів поетичного дискурсу – гімнологічного, нарративного, пророчого й риторичного.

	Це Бог мій – і я збудую Йому Святилище! *Бог предків моїх – і я поклонюся перед Ним!* TgOnq Вих. 15:2

Перед нами два паралельні (але не ідентичні) аспекти образу Бога – «Бог мій» ( ), що підкреслює особисту відданість і почуття віри автора цього гімну, і «Бог батьків моїх» ( ) – апеляція до історичної маніфестації віри та її спадкоємності в поколіннях. Усвідомлення поетом обох граней релігійного концепту спонукає його до екстатичного поклоніння, вираженого у вигляді двох прагнень – «я побудую Йому Святилище» ( ) і «я вклонюся перед Ним» ( ). Семантичний паралелізм двох рядків-речень виражений у паралелізмі їх синтаксичних структур: обидва речення – складносурядні, у яких перший компонент – іменне речення, другий – дієслівне.

Іменні речення в початкових позиціях обох рядків («Це Бог мій» || «Бог предків моїх» – з еліпсисом підмета) з наступними дієслівними реченнями, з'єднаними за допомогою сполучника «і», можна розглядати як *емфатичну*

синтаксичну конструкцію, ритміко-інтонаційна побудова якої нагадує *casus pendens*. Цезура при цьому утворюється в одному й тому ж місці – після колона з двох стоп: - - / - - || - - / - -. Синтаксичний же паралелізм може бути зображений у вигляді схеми:

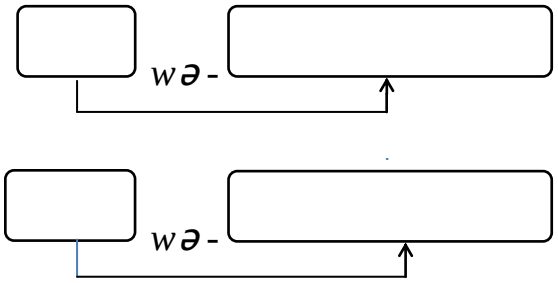

Пояснення до схеми: SP_n – іменне речення («Це Бог мій» || «Бог предків моїх»), (S) – імплікований підмет («Це» на початку другого рядка, «Я» – в дієслівних реченнях), V – дієслівний присудок («побудую» || «поклонюся»), $O_{indirect}$ – непрямий додаток («Йому» || «перед Ним»), O – прямий додаток («Святилище»); стрілка → вказує на член дієслівного речення (непрямий додаток) в обох рядках, якого стосується іменне речення.

Цей паралельний куплет виявляє характерну для гімну рису – часте вживання іменних визначальних речень (SP_n), які добре підходять для опису об'єкта возвеличення. Іменні речення такого типу трпляються ще чотири рази в цьому гімні (див. вірші 2, 3, 11, 12-й),[33] інші іменні речення – три рази (ст. 2, 11-й).[34]

Інший приклад із того ж гімну належить до нарративного дискурсу – розповідь про страх, який охопив народи, описано у зв'язку з вихваляннм Бога за чудо вод Очеретяного Моря, які розступилися. Тут у структурі паралельного вірша використана емфатична конструкція – *хіазм*, який сам по

[33] Іменні означальні речення, що характеризують Бога: – «Сила моя та хвала моя – Господь Страшний!»; – «Господь – Володар перемоги в битвах!»; – «Ти – Бог, Господи!»; а також характеристика «правиці Господа»: – «Правиця Твоя, Господи, могутня силою!».

[34] Два іменні речення з предикативним словом , які стосуються об'єкта вихваляння – Бога: – «Немає нікого, крім Тебе!» і – «Немає [Бога], крім Тебе!»; а також речення типу P_nS: – «Господь – Ім'я Його!» (варіанти тексту J M B a b c).

собі не є суто поетичним прийомом, однак, будучи інтегрованим у структуру паралельного вірша, створює додатковий ефект емоційної експресії.

	Тоді зніяковіли князі Едому, *сильні Моава охоплені трепетом,* *розбиті [духом] усі, хто живе в Ханаані.* TgOnq Вих. 15:15

Одне й те ж явище – жах, що охопив народи при звістці про диво моря, яке розступилося – представлене у вигляді трьох паралельних рядків, при цьому між 1-й і 2-й рядками виявляється хіастичний (зворотний) порядок слів VS || SV: AVS || SVO || VS. Варто зазначити: цей емфатичний прийом реалізується в рамках ритміко-синтаксичної структури вірша, що обумовлює стисліcть речень-рядків. Ритмічна структура куплета: - - / - - || - - / - - || - - / - - -.

Тип структури рядків-речень у цьому випадку – характерний для оповідного жанру древніх семітських мов – VSO (з інверсією в хіастичній конструкції – SVO).

На цьому етапі важливо відзначити, що синтаксичний паралелізм використовують в обох наведених вище випадках *незалежно від різновиду поетичного дискурсу* (гімнологічного або наративного), і незалежно від синтаксичних структур речень, характерних для того чи іншого виду дискурсу. Таким чином, паралелізм є певним *семантико-синтаксичним стандартом*, який стоїть над жанровими особливостями синтаксису.

Наш наступний приклад – із тарґумічного парафразу пророчого тексту, який представляє одкровення Якова про своїх синів Симеона і Левія (TgOnq Бут.49: 5-7).

	Симеон і Левій – брати, мужі-воїни!

	У землі їх мешкання вони проявили силу. *У таємницях їх не буде моєї душі,* *і на збори їхні не хай не ввійде [нічого] від слави моєї.* *Бо у гніві своєму вони вбили вбивцю,* *і за своїм бажанням розламали стіну ворога.* *Проклятий гнів їхній, бо дужий [він],* *і лють їхня, бо несамовита.* *Розділю їх у [межах] Якова,* *та розсію їх в Ізраїлі.*

Усі 10 рядків – це досить послідовне чергування речень *qtl* і *yqtl*-дієвідмін, яке відображає кореляцію між наративом (історичною передумовою) і пророцтвом, між вчинком і його наслідком. Уявімо цю послідовність у вигляді схеми, позначивши цифрою номер куплета, абревіатурою NS – іменне речення; праворуч – схеми речень у паралельному вірші:

1: NS || *qtl* SP_n || AV(S)O (S = S)

2: *yqtl* || *yqtl* AVS || AVS

3: *qtl* || *qtl* AV(S)O || AV(S)O

4: NS || NS $P_nS/(S)\ P_n$ || $(P_n)S/(S)\ P_n$

5: *yqtl* || *yqtl* V(S)OA || V(S)OA

При цьому NS у 4-му куплеті стосується минулого часу (перфекта), і співвідноситься у цьому контексті з *qtl*-дієсловами; *yqtl*-дієслова, крім майбутнього часу, мають відтінок модальності дії (намір, рішення). Речення з *qtl*-дієсловами співвідносяться із нарративним дискурсом, з *yqtl* – з пророчим. До того ж в обох випадках порядок слів – типовий для нарративного дискурсу V(S)O. Емфатичні конструкції з'являються в 3-му куплеті – адвербіальний зворот у початковій позиції у двох паралельних реченнях: AV(S)O. Семантичний паралелізм виражений у паралелізмі синтаксичному, як це видно з наведених вище схем.

Наш останній приклад – уривок із парафразу риторичної за своїм характером біблійної Пісні Мойсея (TgOnq Повтор. 32:6-7). Характерна риса риторичного поетичного дискурсу – *риторичні запитання і звернення до аудиторії* (реальної чи уявної), вписані в канони паралельного віршування.

	Чи цим ви відплачуєте Господу, *народ, який прийняв Тору, але не помудрішав?* *Чи не Він Батько твій, ти – Його [син]?* *Він створив тебе й установив тебе?* *Згадай ті дні, що одвіку,* *поміркуй про роки минулих поколінь,* *запитай батька свого, і розповість тобі,* *діда твого, і вони скажуть тобі ...*

Перший куплет майже не виявляє паралелізму (ASVO ‖ S/VO|V), хоча наступні куплети мають чітку паралельну структуру:

2: $SP_n|SP_n$ ‖ SVO|VO

3: VO ‖ VO ‖ VO|VO ‖ (V)O|VO

При цьому перший куплет складається з риторичного запитання, а в другому риторичні питання становлять кожен із двох рядків-речень; усі чотири рядки третього куплета – спонукальні речення, звернення до аудиторії. Це характерна особливість риторичного поетичного дискурсу – вплетені в тканину паралельного вірша риторичні запитання й спонукальні речення.

Емфатичні конструкції також виявляють високий рівень адаптації до принципів паралельного віршування: рядки 2, 3, 7 і 8-ий сконструйовані як складні речення, у яких прості речення утворюють *антитезу*; пауза між ними утворює необхідну цезуру в середині рядка; у рядках 7 і 8 вжито *еліптичні* речення.

1.2.2. Літургійні піюти.

Що стосується поезії докласичного і класичного *піютів*, то паралелізм не є тут необхідною семантико-синтаксичною моделлю структури вірша. Натомість висувають інші критерії ритміко-фонетичного плану: акровірш, рима й поділ рядка на синтагми-колони. Синтаксичне структурування поетичного рядка у цьому випадку *вільне*: рядок може складатися з речення або його частини; один член речення може бути винесений на початок наступного рядка (на відміну від паралельного вірша, де діє принцип рядок-речення). Основна вимога – щоб рядок ділився на ритмічні одиниці і вписувалася в обрамлення акровіршем та римою.

Відповідно й синтаксична кореляція рядків може бути різною – координаційною, субординаційною, аппозиційною; або ж рядки співвідносяться так, як речення і його частина. Особливий поетичний синтаксис тут утворюється, головним чином, завдяки *емфатичним конструкціям* (AVSO/ASVO, OVSA/OSVA, *casus pendens*, еліпсис і т.д.). Основна відмінність від синтаксису прози чи риторики – *підпорядкованість ритміко-фонетичним стандартам віршування* і властива поетичному текстові в цілому насиченість засобами синтаксичної експресії.

Ми наведемо кілька прикладів нарративного, гімнологічного й риторичного поетичного дискурсу. Ці приклади будуть як з докласичної поезії, так і з класичної (відмінностей у синтаксичній основі між ними

немає). Як і в попередньому параграфі, ми розглянемо дві основні проблеми: а) співвідношення поетичної метафори й синтаксису; б) синтаксичні особливості основних підтипів поетичного дискурсу.

Перший уривок із віршованого перкеказу історії зв'язування Ісака (Бут. 22:1-18, **Ex 20c** , - належить до докласичного типу віршування; із синтаксичних конструкцій, які можна вважати емфатичними – лише дві (див. нижче); рими немає, і загалом текст можна розглядати радше як ритмізовану прозу.

35	( ) *Ісак промовив до Авраама, батька свого:* *«Який гарний жертовник, що ти його побудував для мене, тату!* ( ) *Швидше простягни свою руку і поверни назад ножа,* *поки я помолюся моєму Господу!* ( ) *Відкрий свою правицю і підв'яжи свої стегна,* *і будь як воїн, що своєму полководцю служить!* ( ) *Сьогодні той день, про який казатимуть:* *«Батько не пожалів свого сина, а син не опирався!»*

[14] В арамейському тексті поезії ми використовуємо знак / для позначення цезури, а ‖ – для паралельних рядків або виразів у текстах коментарів. Ці знаки відрізняються від тих, які вживає М. Кляйн в арамейському тексті свого видання Таргумів Каїрської Ґенізи і Фрагментарного Таргума: // для позначення втраченого слова або його частини; <...> для вказівки на втрачений рядок або фрагмент; знаки запитання над сумнівними буквами ; реконструйовані літери у квадратних дужках , пошкоджений або незрозумілий текст [...]. Слова, закреслені в древніх рукописах (не видавцем), під час перекладу українською мовою беруть у круглі дужки: ——— «(через) місяць Нісан»; а розміщені древнім редактором у верхній частині рядка пишуть у перекладі без спеціальних знаків: «... коли побачиш його схиленим на південь». Ті ж слова або вирази, які були взяті Кляйном у фігурні дужки, не перекладають зовсім, оскільки вони були помилково поміщені переписувачем у тому чи іншому місці: – «гнів і лють» (слово «лють» помилково написано двічі).

Речення в цьому випадку мають звичайний порядок слів, характерний і для прози; єдина відмінність – *стисліcть речень* та їх *дискретність* за ритміко-синтаксичною ознакою (легко діляться на синтагми-колони). Емоційно-експресивним можна вважати вигук «*Який гарний жертовник...!*»; емфатичним відтінком володіє й хіастична структура останнього складносурядного речення: «Батько не зглянувся над сином, а син не перешкоджав» (додаток «... сином своїм» наприкінці першого простого речення стає підметом другого «а син його ...»).

Перший куплет ( ) є реченням з прямою мовою; початок самої прямої мови – іменне речення з підрядним означальним («що ти для мене збудував»); порядок слів при цьому звичайний – $VSO_{indirect.}$: $P_nS/(S)VO_{indirect}$. Куплет другий ( ) – складне речення з сурядним і підрядним зв'язком, також розділене на колони; порядок слів: $AVO|VO/ASVO_{indirect}$. Третій куплет ( ): ланцюг із трьох простих речень, з'єднаних сурядним зв'язком, з одним підрядним означальним; порядок слів: $VO|VO|VS/VOO_{indirect}$. Четвертий куплет ( ) – це речення з прямою мовою, порядок слів звичайний: $SP_n/(S)V$: $SVO_{indirect}|SV$. Усі чотири куплети при цьому розділені на два рядки кожен по дві синтагми-колона.

Уривок із іншого *піюта* є зразком гімнологічного дискурсу, написаним на високому рівні поетичного слова.

	( ) *Якби навіть усі звуки* ( ) *мінялися в устах моїх,* ( ) *[усі] сувої розгорнулися,* ( ) *[і] моря чорил розбризкалися,* ( ) *повноводні озера для очеретяних паличок*[36] *[дані],* ( ) *і каліграфи креслили б [букви],* ( ) *[тільки]дехто з нас був би здатен –* ( ) *[хіба лише] один із тисячі десяти тисяч –* ( ) *краплі хвали вимовити,* ( ) *найвищу любов передати.* **Ex 20c , -**

Усі десять рядків – це один великий умовний період із ланцюгом із 5-ти *протазисів* (рядки -), з'єднаних безсполучниковим зв'язком, і *аподозиса* (рядки -), ускладненого означенням-зоротом («Лише один із тисячі десяти тисяч»). Протазис розбитий на 6 рядків, 3 з яких (, ,) є реченнями з різними видами *еліпсису*; перше речення-протазис розбите на два рядки (і). Загалом подібні *синтаксичні макроструктури* характерні для споглядального гімнологічного дискурсу (див. *3.4.3*).

Рядок збігається з колоном-синтагмою і колоном-реченням; кількість стоп у рядку коливається від 2 до 3-х, кожен рядок при цьому – акровірш. Рима майже регулярна (за винятком рядків і).

Стислість рядків-речень, з'єднаних безсполучниковим зв'язком, і рядків-синтагм створює ритмічний ефект ланцюга уривчастих вигуків, що

[36] Маємо на увазі загострені очеретяні палички для письма; арам. від грец. κάλαμος – тростина, очерет, інструмент для письма.

передають захоплення. До *синтаксичної метафори* можна зарахувати використання активного дієприкметника як предиката і в *протазисі*, і в *аподозисі* умовного періоду (в загальній складності – 7 дієслів). Таке вживання дещо незвичне з точки зору граматики (див. параграф *4.1.4.2*), проте воно створює ефект неперервності, позачасовості описуваної умовної дії – вихваляння любові Бога до Ізраїлю. Описані вище модифікації обумовлені *взаємодією синтаксису з ритміко-фонетичними засобами віршування* (ритмом, акровіршем, римою), майстерно використані автором для передачі релігійного почуття.

Наступний уривок належить до риторичного поетичного дискурсу, він узятий із повчального *піюта*, присвяченого сьомій заповіді Декалогу («Не чини перелюбу»). Загалом *піют* написаний у розповідному дискурсі (поетична обробка історії спокушування Йосипа дружиною Потифара, Бут. 39:7-20), але останній куплет містить звернення до аудиторії. Тип віршування – докласичний.

	«Слідуйте за Торою як один народ, о Ізраїлю, *і не слідуйте за перелюбом,* *бо Я – свідок – каже Господь, –* *чаклунства і перелюбства».* **Ex 20c ,**

Як і в подібному випадку в паралельному вірші, тут використано звичні для риторичного дискурсу засоби – наказовий спосіб дієслова (*yqtl* у функції юсива), оформлений у вигляді антитези: *слідуйте за Торою – не слідуйте за перелюбом*. На початку рядка – відповідна буква акровірша ( ); поетичні рядки діляться на колони; рими немає (якщо не вважати повтор-квазіриму ‖). Загалом куплет – це складне речення змішаного типу: $VAS|VA/SP_nO$

Ще один приклад риторичного дискурсу – з повчального *піюта*, присвяченого першій заповіді Декалогу. Використані риторичні питання, звернені до аудиторії; тип віршування – класичний.

	( ) *Не було у Мене помічника в Моїх діяннях,* *ні в праці Моїх рук!* *Я є Єдиний!* *Чи не Мені поклонятися ви повинні?* ( ) *Вони [ідоли] з місць своїх не рухаються,* *і не відповідають, і не відчувають;* *витвір рук людських вони!* *Чому їм ви вклоняєтеся?* **Ex 20a**, -

У другому рядку кожної першої строфи із емфатичною метою парафразовано член речення, яким закінчується перший рядок (обставину); при цьому парафраз введено за допомогою підсилювальної частки :

POSA|A: «Не ... в Моїх діяннях | ні в праці Моїх рук».

Підсилювальна частка з'являється симетрично і в другому рядку другої строфи, вводячи однорідні присудки:

A(S)V|VV: «... не рухаються | не відповідають, не відчувають»

Заради смислового й емоційного контрасту третій рядок обох строф змодельовано як іменне речення означального SP_n-типу: «Я є Єдиний!» || «Діяння рук людських вони!». Подібним чином і останній рядок кожної строфи представлені у вигляді двох риторичних запитань, які контрастують між собою: «Чи не Мені поклонитися ви повинні?» || «Чому їм ви вклоняєтеся?».

Що стосується пророчого поетичного дискурсу, в нашому корпусі літургійних *піютів* його наявність дискусійна (належність ворожильного *піюта* з рукопису **Ex 12f** до пророчого дискурсу суперечлива).

Отже, підбиваючи підсумок нашого огляду, можемо зробити такі висновки про співвідношення поетичної метафори й синтаксису:

- Найоптимальніше співвідношення синтаксичної структури й поетичної мови ми виявляємо в поезії, *орієнтованій на синтаксичні моделі віршування*. Цей тип вірша представлений, у нашому випадку, паралельним віршем, у якому паралелізм семантичний виражений у паралелізмі синтаксичної структури.

- У поезії, модель вірша якої не прив'язана до певних синтаксичних структур, поетична метафора виражена за допомогою синтаксичних конструкцій, відомих і в інших, не-поетичних типах дискурсу (прозі, риториці та ін.). При цьому *синтаксис максимально адаптований до норм віршування* – ритмічного розміру рядка, акровірша, рими.

- Емфатичні синтаксичні конструкції використовувані в обох вищезазначених типах поезії, при цьому вони інтегровані в ритміко-синтаксичні структури вірша й узгоджені з фонетичними стандартами віршування.

- Особливий поетичний синтаксис характеризується стислістю фраз і речень, дискретністю поетичного рядка за ритміко-синтаксичним принципом. У поєднанні з семантичними, ритмічними й фонетичними засобами ці особливості дають можливість гіперсемантізації елементів мови та посилення емоційної експресії в поетичному тексті.

У зв'язку з цим ми можемо зробити загальний висновок про функції синтаксису в поетичному дискурсі. Передусім це функція синтаксису як такого, яку він виконує в будь-якому тексті – *когерентна*, тобто зв'язування окремих семантичних елементів у єдиний логічний ланцюг. Однак, крім когерентності, синтаксис виконує *емфатичну* функцію в тексті, позиційно виділяючи окремі слова або вирази в поетичному рядку, а емфатичні позиції

виділених елементів при цьому супроводжуються особливою інтонацією та/або ритмом.

Специфіка когерентної й емафтичної функцій синтаксису в поетичному тексті полягає в тому, що вони *реалізуються в тісній взаємодії з ритміко-фонетичним ладом вірша*. Саме завдяки цій взаємодії поетичний синтаксис набуває своїх особливостей: переважання коротких конструкцій (включаючи й еліпсиси), більш вільний (порівняно з прозою) порядок слів, рівномірність синтагматичної дискреції. При цьому *найінтенсивніше* синтаксичні засоби семантичної та емоційної експресії використовують *саме в поезії*, і цю особливість можна простежити в усіх трьох типах віршування.

У перспективі ці особливості будуть фундаментом характеристики синтаксичних основ поетичного дискурсу в цілому (див. «Висновки»). Отже, ми маємо намір здійснити аналіз синтаксичних основ поетичного дискурсу на текстуальному й контекстуальному рівнях.

1.3. Синтаксична зв'язність поетичного тексту.

Дискурсивний аналіз тісно пов'язаний із критеріями, які визначають саме поняття тексту. Найбільш містким нам видається визначення основних критеріїв тексту і принципів аналізу його контексту, запропоноване в книзі Р. Богранда і В. Дресслера [142], стислий огляд якої представлено С. Тічером [59, с. 39-43]. Методика лінгвістичного аналізу тексту ретельно розроблена в І. Гальперіна [20, с. 50-97]. Що стосується нашого корпусу текстів, то маємо намір комбінувати обидві методики, оскільки вони доповнюють один одного: принципи Гальперіна більш адаптовані для поетичного тексту (автор неодноразово торкається його специфіки), тоді як аналіз контексту більш детально розроблений у Богранда і Дресслера. Спочатку розглянемо критерії тексту за Бограндом і Дресслером.

А) *Синтаксична зв'язність*, яка охоплює компоненти зовнішньої форми тексту. Сюди належать функції, що відповідають за створення зв'язків між компонентами тексту: повторення лінгвістичних елементів, які формують структуру тексту; анафора, епіфора, катафора (за допомогою дейктичних елементів вказує на те, що буде далі в тексті); еліпсис (елементи структури

незрозумілі без комунікативної ситуації і пресупозицій учасників розмови); кон'юкції (маркери відношень і зв'язків між подіями й ситуаціями).

Б) *Цілісність* (семантика тексту), що формує значення тексту. Найчастіше пов'язана з елементами, які не вимагають лінгвістичної реалізації: передбачають, що в реципієнтів є актуалізовані текстом когнітивні структури, які допомагають задати його інтерпретацію.

В) *Інтенціональність*, тобто комунікативна мета: що автор намагається донести до реципієнта за допомогою тексту.

Г) *Прийнятність* – реципієнти в певній ситуації повинні розпізнавати текст як такий; тут можливі комунікативні конфлікти: або текст незрозумілий, або реципієнти піддають його сумніву, незважаючи на яскраво виражену інтенціональність.

Д) *Інформативність* – у тексті є нова або очікувана інформація.

Е) *Ситуативність* – структура розмови й мовна ситуація відіграють важливу роль у створенні тексту; інакше кажучи, текст повинен бути ситуативно й культурно прийнятним. Ситуативність тісно пов'язана з дискурсом.

Ж) *Інтертекстуальність* передабачає, що текст, з одного боку, пов'язаний із попереднім дискурсом або тим, який паралельно розгортається; з іншого боку, що існують деякі формальні критерії, які пов'язують тексти між собою в певних жанрах і типах тексту. У термінології текстового планування ці жанри описані як «схеми» або «фрейми» (англ. frame – «каркас», «основа»): наративні, аргументативні, описові та інструктивні. Відзначимо, що поетичні тексти *не розглядаються* в інтертекстуальних схемах у Р. Богранда і В. Дресслера.

Отже, два критерії (зв'язність і цілісність) можуть бути охарактеризовані як внутрішньотекстові, інші п'ять – як зовнішньотекстові. У розходженні між тією роллю, яку відіграють ці дві групи критеріїв під час аналізу тексту, і полягає відмінність між власне «лінгвістикою тексту» і дискурс-аналізом. У другому випадку набільше значення мають саме зовнішньотекстові чинники, тоді як у першому – дослідження й моделювання зв'язності та цілісності.

Критерії *синтаксичної зв'язності* й *цілісності*, що належать до аналізу тексту в методиці Р. Богранда і В. Дресслера, багато в чому співзвучні з критеріями *дискретності, когезії* та *континууму* в методології лінгвістичного аналізу тексту І. Гальперіна [20, с. 50-97]. З огляду на те, що текстуальний аналіз поетичного тексту більш глибоко розроблений у праці І. Гальперіна, ми віддаємо перевагу його термінології в нашій роботі.[37]

Важливо при цьому зазначити, що особливість дискурсивного аналізу тексту полягає в якомусь «стратегічному підході», орієнтованому не на послідовний аналіз окремих рівнів мови, а на «комплексність опису» (Ю.Н. Караулов та В.В. Петров у Передмові до книги Ван Дейка [9, с. 10]). Згідно з цим принципом, семантична інтерпретація не обов'язково здійснюється тільки на основі синтаксичного аналізу (неповної інформації про синтаксичні структури достатньо). З іншого боку, для синтаксичного аналізу може бути використана інформація семантичного та прагматичного рівнів [там само].

Синтаксис належить, безсумнівно, до першого рівня дискурсивного аналізу, оскільки він являє собою структуроутворювальну основу тексту, яка пов'язує окремі елементи в єдине ціле. З іншого боку, контекстуальний аналіз дозволяє виявити мотивацію певної побудови тексту, появи в ньому деяких особливих синтаксичних структур, обумовлених впливом екстралінгвістичних чинників. Із цієї причини наше дослідження синтаксичних основ поетичного дискурсу передбачає також і аналіз самої комунікативної ситуації – літургійної декламації поетичного тексту.

1.3.1. Дискретність, когезія, континуум.

Дослідження ролі синтаксису в поетичному дискурсі на рівні аналізу тексту тісно пов'язано з основними категоріями структури тексту: його *дискретністю, когезією, континуумом* [20, с. 50-88]. Проблема дискретності поетичного тексту пов'язана зі специфікою висловлення думки: тут перехід

[37] При цьому варто зазначити, що І. Гальперін використовує й інші характеристики лінгвістичного аналізу тексту – автосемантія відрізків тексту, ретроспекція і проспекція, модальність, інтегральність і завершеність [20, с. 98-135]. Як найважливіші для нашої методології, і такі, що мають безпосередній стосунок до синтаксичного аналізу тексту, ми використовуємо вищезгадані три категорії – *дискретність, когезію і континуум*.

від одного елемента до іншого становить «особливий варіант контекстно-варіативного членування», а одиницею членування є строфа або частина строфи [там само, *55*]. У нашому випадку членування поетичного тексту відрізняється в різних типах віршування, використовуваного в парафразах біблійної поезії та введених у текст тарґумів *піютах*. Відповідно ми можемо виділити три основні типи дискретності поетичного тексту в досліджуваному матеріалі:

1. *Куплет паралельного вірша*. Так умовно ми можемо назвати конструкцію з двох (рідше трьох-чотирьох) поетичних рядків-речень, об'єднаних семантичним та синтаксичним паралелізмом, які за змістом є завершеним цілим (див. підрозділ *2.2*). Паралелізм образів і метафор у рядках куплету виражений у паралелізмі синтаксичної структури цих рядків. Цей давньоєврейський тип вірша в дещо трансформованому вигляді становить основу віршування в тарґумічних парафразах.

2. *Лінійний акровірш.* В основі – поетичний рядок, що складається з декількох (найчастіше – двох-трьох) синтагм-колонів; рядок не завжди збігається з реченням, і, тим більше, не завжди є завершеним логіко-семантичним цілим. Зовнішніх маркерів ділення тексту на інформаційні блоки немає: акровірш і рима (або квазі-рима) цієї функції не виконують. Дискреція поетичного тексту можлива тільки на підставі змісту, і завершений за змістом сегмент вірша може складатися з одного чи кількох рядків. Іноді завершені за змістом частини поетичного тексту збігаються з синтаксичними макроструктурами – багатокомпонентними складними реченнями (див. *3.1.3*). Цей тип дискреції характерний для докласичних *піютів*.

3. *Строфічний акровірш*. Межі частини тексту збігаються тут зі строфою (рідше – з двома строфами) – семантично, ритмічно й синтаксично цілісною частиною поетичного твору, що складається з декількох рядків (найпоширеніша строфа – з 4-х рядків). Перша буква початкового рядка при цьому є частиною акровірша. Як і в лінійному акровірші, рядок і речення не завжди збігаються. Акровірш, фактично, є маркером завершеного за змістом уривка (див. *3.1.4*). Цей тип характерний для *піютів* класичного періоду.

Досить часто роль дискретних маркерів у *піютах* виконує *рефрен*, розташований після декількох рядків (у докласичного віршах) або після однієї або двох строф (у класичному віршуванні); а також *анафора* на початку строфи та *епіфора* в кінці. У лінійному (НЕ-строфічному) докласичному віршуванні іноді використовують однакове структурування об'єднаних за змістом рядків, посилене акровіршем – використанням однієї і тієї ж букви алфавіту на початку кожного рядка (як, наприклад, у *піюті* **Ex 20c**). Нерідко ці форми дискреції комбінуються.

Проблема синтаксичних основ поетичного дискурсу тісно пов'язана з поняттям *когезії* (англ. cohesion – «зчеплення», «зв'язок») – «особливих видів зв'язку, які забезпечують *континуум*, тобто логічну послідовність, (темпоральну та/або просторову) взаємозалежність окремих повідомлень, фактів, дій та ін.» [20, с. 74].[38] На рівні речення основними засобами *когезії* є, насамперед, службові слова (прийменники, сполучники, сполучні слова, частки), а також морфологічні засоби, що забезпечують «зчеплення» слів у словосполученнях і реченнях (відмінкові закінчення, морфеми-показники роду, числа, часу і т .д.).[39] Що ж стосується *когезії* на рівні тексту, тут можна виділити цілу низку різновидів внутрішньотекстових зв'язків. Для художніх текстів характерна різноманітність типів когезії: логічних, психологічних і формально-структурних [там само, с. 74-75]. Ці три типи когезії, своєю чергою, містять такі різновиди:

- Дистантна *когезія*, здійснювана головним чином шляхом лексичного повтору (тотожного, синонімічного, перифрастичного); характерна, передусім, для художніх текстів [там само, с. 75].

---

[38] Гальперін розглядає вживання терміна *когезія* в англомовних працях з лінгвістики тексту, зокрема визначення, запропоноване в книзі М. Холлідея «Когезія в англійській мові»: «Когезія – це набір значущих відносин, який є спільним для всіх текстів, який відрізняє текст від «не-тексту» і який є засобом виявлення взаємозалежності змісту окремих відрізків. Когезія не виявляє (does not concern), що повідомляє текст; вона виявляє, як текст організований у семантичне ціле (semantic edifice)» [210, с. 26; 20, с. 85]. Див. також використання у Н.Е. Енквіста [222, с. 102] та Е. Андерсона [129, с. 131].

[39] Деякі сполучники, а також сполучні слова і вирази в початковій позиції в реченні служать синтаксичним засобом *когезії* тексту; при цьому «відсутність таких сполучних слів і виразів у розповідному реченні є незвичайним, *і може вказувати на зміну теми дискурсу* (*курсив* наш – *Д.Ц.*)» [496, с. 377]. В нашому корпусі поетичних творів таку функцію у наративному та діалогічному дискурсі виконують деякі сполучники (наприклад, -) та прислівники (наприклад,). Див. *4.3.2.1* та *4.3.2.3*.

- Асоціативна (підтекстова) *когезія*. Найпоширенішими засобами цього типу когезії є *алюзії* (асоціативні форми, що виходять за межі конкретного тексту). Крім алюзій, асоціації можуть мати й суб'єктивний характер, будучи народженими у свідомості поета.[40]

- Образна когезія, під якою «розуміють такі форми зв'язку, які, перегукуючись із асоціативними, збуджують уявлення про чуттєво сприймані об'єкти дійсності» [20, с. 80].[41]

Ці різновиди *когезії* художнього тексту можуть використовуватися і в прозовому, і в поетичному тексті, і наше завдання полягає в тому, щоб виділити ті *засоби когезії*, які безпосередньо пов'язані з поетичним синтаксисом.

Серед засобів *когезії* називають такі: граматичні, логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні, стилістичні та ритмоутворювальні [20, с. 78]. До граматичним засобів належать сполучники, сполучні слова й вирази, дейктичні засоби, дієприкметникові звороти; до логічних – прислівники, перерахування; в основі асоціативних лежать ретроспекція, конотація, суб'єктивно-оцінна модальність; до стилістичних – повторювані в тексті елементи (найяскравіші приклади в поезії – паралелізм і хіазм); до ритмоутворювальних – рима, метр.

Як і у випадку з емфатичними функціями синтаксису, усі перераховані вище засоби *когезії* можуть бути використані в різного роду художніх текстах, проте цілком очевидним є ті особливості когезії, які *найвиразніше проявляються саме в поезії*. До них належать такі засоби:

- *Стилістичні.* Повтори одних і тих же елементів хоча й використовуються в художній прозі, найяскравіше виражені саме в рамках структури паралельного вірша, представленого парафразами біблійної поезії в тарґумах, а також у хіастичній побудові паралельних рядків (див. *2.1.1*).

---

[40] І. Гальперін пропонує розглядати асоціації як «зближення уявлень, які не можна вкласти в звичні часові, просторові, причинно-наслідкові (каузальні) та ін. логіко-філософські категорії» [20, с. 80].

[41] Одна з найвідоміших форм образної когезії – розгорнута метафора. Цей стилістичний прийом може розвивати повідомлення всередині надфразної єдності або, інтегруючи весь твір, може з'єднувати в одне ціле два паралельні повідомлення» [там само, с. 80].

- *Ритмоутворювальні*. Ритм використовується і в нарративному художньому дискурсі (в особливому значенні – у так званій *ритмизованій прозі*), проте не так інтенсивно, як у поезії, де він є одним із основоположних принципів побудови тексту [31, с. 103-114].

Про специфіку *когезії* в поетичному дискурсі Гальперін зазначає, що «логічні та стилістичні види *когезії* в тексті, *особливо в поетичному* (*курсив* наш – *Д.Ц.*), лежать на поверхні» [20, с. 77]. Розглядаючи це твердження як методологічну установку, аналізуємо *когезію* в нашому дослідженні на двох рівнях:

1. На рівні структури речення; детальніше цей аспект розглянуто в розділі *4* («Синтаксис частин мови в поетичному контексті»).

2. На рівні поетичного тексту як цілісного утворення; див. розділи *2* («Синтаксичні основи вірша в тарґумах») і *3* («Синтаксис і принципи віршування в до класичній і класичної іудейській поезії»).

Наш аналіз *когезії* на граматичному рівні охоплює весь спектр з'єднання семантичних компонентів у словосполученні й реченні, включно з випадками, які є загальними і для прози, і для поезії. Однак, особливу увагу ми приділяємо тим різновидам граматичної когезії, які характерні для емфатичних конструкцій загалом і для поетичного дискурсу зокрема: еліпсиси, апозиції, емфатичне дублювання прийменників, впливу діалектних і просторічних форм на способи поєднання слів та ін.

Когезію в поезії ми досліджуємо на рівні дискретних одиниць та їх зчленування в єдину тканину поетичного тексту. Вивчення синтаксису в цьому випадку виходить за межі речення і розглядає макросинтаксичне структурування тексту. Аналізу підлягає також функціонування певних синтаксичних структур в окремих різновидах поетичного дискурсу (наприклад, іменні речення S_nP-типу в гімнологічному дискурсі, складні речення з кількома підрядними означальними – у споглядальному дискурсі і т.д.).

З поняттям когезії тісно пов'язана категорія *континууму* (лат. continuus – «той, що триває», «безперервний») – послідовність і зв'язність розкриття подій, образів, метафор у часі й просторі. Унікальність *континууму* художнього тексту

в цілому полягає в тому, що він зазвичай заснований «на порушенні реальної послідовності подій», і являє собою переплетення часових планів оповіді [20, с. 87]. У поетичному дискурсі ця особливість художнього *континууму* проявляється ще більш виразно: навіть у віршах з оповідним сюжетом основна канва подій часто переривається алюзіями на інші історії зі своєю власною сюжетною лінією, цитатами із священних текстів, чи «спогадами» про минувшину (див. приклади нижче).

Континуум, за Гальперіним, – це насамперед категорія *тексту*, а не речення: він не може бути реалізований у реченні, оскільки там немає розгортання думки [там само, с. 92]. Багато в чому *континуум* тісно переплетений із поняттями *композиції* й *архітектоніки* тексту,[42] проте не тотожний їм. З цієї причини аналіз побудови *континууму* тексту сполучений із композиційним аналізом поетичного твору.

1.3.2. Зв'язність поетичного тексту: приклади.

Приклади членування поетичного тексту, *когезії* та *континууму*. У цьому параграфі ми представимо декілька зразків аналізу синтаксичної зв'язності поетичного тексту.

Куплет паралельного вірша. Спочатку уявімо найвиразніше семантико-синтаксичне членування в парафразах біблійної поезії в таргумах на прикладі уривка з Пісні біля Моря (TgOnq Вих. 15:8):

	За словом уст Твоїх помудрішали води, *стіною стали потоки,* *загусли безодні в серці моря.*

[42] Відмінність між термінами «композиція» й «архітектоніка» продемонстровано в статті Е.С. Бердник «Кореляція понять «композиція та архітектоніка» в літературознавстві» [4]. Автор, виходячи з визначення архітектоніки у М. М. Бахтіна [3, с. 11], формулює відмінність між ними таким чином: «Завданням композиції є поєднання компонентів у художньо-естетичне ціле, тобто композиційний аналіз повинен довести єдність тексту (твору) як неподільного цілого, що забезпечують усі рівні його організації»; що ж стосується архітектоніки, то «вона являє собою ціннісну структуру естетичного об'єкта, яка визначає вибір композиційної форми».

Смислова завершеність уривка стає очевидною з а) семантичного та структурного паралелізму поетичних рядків; б) перифрастичного лексичного повтору; в) загальної теми фрагмента.

Семантичний паралелізм: усі три рядки по-різному говорять про одну й ту ж подію – води Очеретяного Моря стали стіною, щоб пропустити синів Ізраїлю. При цьому семантичний паралелізм виражений у паралелізмі синтаксичної структури AVS || VAS || VSA, у якій A, V і S представляють ряди ідентичних за змістом і синтаксичною функцією елементів:

A: за Словом уст Твоих || стіною || в серці моря

V: мудрими стали || стали || загусли

S: води || потоки || безодні

Адвербіальні зороти (A) паралельні один одному в усіх трьох рядках, а дієслівні присудки (V) і підмети (S) ще й синонімічні за значенням, представляючи собою зразки *стилістичних засобів когезії* – перифрастичного повтору лексем. Загальний сенс фрагмента, що складається з трьох рядків,– чудо морських вод, які розступилися.

При цьому варто зазначити, що, крім лексичної *когезії*, у цьому уривкові є найхарактерніший для паралельного віршування тип *когезії* міжрядкової – безсполучниковий зв'язок між рядками-реченнями, що забезпечує особливий ритмічний ефект і емоційну експресивність. *Континуум* тексту здійснюється через розкриття основної події, яка об'єднує куплети в одній темі – прославлення Бога за чудо переходу через Очеретяне Море. Він втілений у цьому поетичному тексті за допомогою всіх відомих засобів *когезії* – синтаксичних, логічних, асоціативних, образних, композиційно-структурних і стилістичних.

Лінійний піют. Докласична поезія становить найскладніший із аналізованих нами типів віршування з огляду на відсутність чітких стандартів структури вірша (загальні характеристики: акровірш, стопа-колон і нерегулярна рима, див. *3.1.3*), а власне дискурсивний аналіз ускладнений ще й тим, що

континуум тексту тут досить часто включає різні подієві плани без належної *когезії* між фрагментами. Наведемо приклад із *піюта* **Ex 20c** :

( ) *Покоряйтеся словами владик, князів і царів*

( ) *у зобов'язанні перекладати Десять Заповідей усно!*

( ) *Сила Його відкрилася їм у вогненних колісницях і конях полум'яних.*

( ) *Він дав їм знання в третьому місяці Сивані.*

( ) *Я вознесений був у час, призначений Древніми Днями, до престолів;*

( ) *і левіти з-поміж вас були обрані, щоб спалювати фіміам і жертви.*

( ) *Я тремтів і наляканий був, і обличчя моє змінювалося в кольорі;*

( ) *Мої стегна ослабли, і дух тремтів, – підняти покривало [я не смів].*

З погляду дискреції тесту цей уривок можна розділити на три частини:

- Рядки - – звернення до читців-*метургеманів*, що складає одне речення, розбите на 4 ритмічні одиниці-колони по 2 в кожному рядку; маркери рядків – акровірш на початку рядка і рима - наприкінці; з наступними фрагментами він пов'язаний лише *дистантною* (слово «заповіді» в рядку) та *образною* (образ Тори як оздоблення з 613 прикрас у рядку , заповідей як «жезлів чистоти» в рядку) *когезією.*

- Рядки - – події місяця Сивана: одкровення «сили Його» і дарування «знання»; два рядки – це два незалежні речення, не пов'язані синтаксично, і за змістом співвідносні лише віддалено (*когезія* асоціативного типу); *континуум* тексту являє собою переплетення різних подієвих планів, об'єднаних загальним часовим контекстом (місяць Сиван).

- Рядки - – особистий досвід сходження пророка на гору Синай: описані емоційні переживання Мойсея, проте рядок випадає з загальної канви оповіді, представляючи нібито «раптом згаданий» факт обрання левітів теж у місяці Сивані (Вих. 32: 26- 29), не зовсім уміло введений автором у монолог пророка. Синтаксично всі 4 рядки цього уривка – це самостійні речення, які можна інтерпретувати як частини двох складних речень (див. пунктуацію в перекладі).

Крім того, когезія цих фрагментів тексту здійснена й *ритмоутворювальними засобами* (використовуємо термін І. Гальперіна) – діленням поетичних рядків на колони і стопи, римою - й акровіршем. *Континуум* тексту при цьому забезпечують ще й загальні просторово-часові рамки, які об'єднують різні події та образи, – одкровенням на горі Синай у місяці Сивані. Отже, у тексті *піюта* з'єднуються образи нагороди тих праведників, які дотримувалися заповідей Тори після передбаченої пророком Даниїлом влади «чотирьох звірів» (рядки -), образи заповідей як намиста з дорогоцінних каменів і «жезлів чистоти» (-), тут же змінюваних епізодом згоди ізраїльтян їх виконувати (-), і на завершення *піюта* – низка образів, які оспівують перебування Бога в Ізраїлі (-).

Наведений вище приклад належить до гімнологічного різновиду поетичного дискурсу. Наш наступний приклад – із докласичної поеми **Ex 20c** з нарративним поетичним дискурсом (сюжетний *піют*). Зазвичай, для цього типу поезії характерний чіткіший розподіл на завершені за змістом фрагменти. Сюжет поеми – три отроки перед царем Навуходоносором, який змушує їх до ідолопоклонства (Дан. 3), ми приводимо лише два фрагменти з рефренами, що їх супроводжують.

( ) *«Підіть же, уклоніться моєму ідолу, несучи пальмові гілки» – сказав їм Карлик.*[43]

( ) *«Подивіться, що я зробив для вас тих, хто ще на Сіоні:*

( ) *я спустошив місце шлюбного чертогу вашого Господа!»*

Рефрен: «Є у нас Заступник, Ім'я якого не дрімає!» – закричали вони втрьох.

( ) *«На Отця нашого Вишнього надію покладаємо ми!» – сказав Хананія.*

( ) *«Від юності ми покладаємося на Того, Хто на небесах!» – сказав Мішаель.*

( ) *«Заради Нього ми спалені будемо, але не зречемося Його!» – сказав Азарія.*

Рефрен: «Ми не зречемося, і не буде по-твоєму!» – закричали всі втрьох.

Такий тип віршування в нашій роботі ми називаємо *квазістрофічним* (див. *3.1.3*). Фрагментація поетичного тексту досягнута тут як зовнішнім маркуванням меж завершеного за змістом уривка, так і внутрішньою синтаксичною *когезією*.

---

[43] «Карлик» (арам.) – зневажливе прізвисько царя Навуходоносора в єврейському фольклорі (див. мідраш *Песікта Раббаті* 31), семантично пов'язане з іншим умисним спотворенням його імені – «Навух», тобто «низький», «принижений» замість повного «Навуходоносор».

До зовнішнього маркування належать: а) позначення за допомогою однієї і тієї ж букви акровірша рядків, що складають єдине смислове ціле; при цьому їх кількість уніфіковано – про три рядки в кожній квазістрофі; б) рефрен після кожного такого уривка (використовується один і той же після слів Карлика, і після відповіді Отроків); в) кожен уривок являє собою цільний фрагмент діалогу – мова Навуходоносора і відповідь Отроків.

До внутрішнього зчленування фрагмента можемо зарахувати таке: а) побудова рядків усередині фрагмента за однією й тією самою моделлю – речення-рядок; б) наявність засобів граматичної *когезії,* у нашому випадку це займенники «ви», «ваш», що стосуються спільного антецедента; дієслова 1-ї особи однини і займенниковий суфікс 1-ї особи однини у фрагменті ; дієслова 1-ї особи множини в кожному з 3-х рядків у фрагменті , займенниковий суфікс 3-ї особи однини в кожному рядку, що належить до одного й того ж антецедента.

Композиція поеми складається з 22-х таких фрагментів, у яких діалог між Карликом і трьома отроками завершується розповіддю про диво визволення останніх із вогняної печі. Завдяки цьому, *континуум* тексту реалізується на структурно-композиційному рівні.

Строфічний піют із рукопису **Ex 20c** – це класичний вірш зі строфічною структурою, акровірш з'являється на початку строфи, крім того, його випереджає анафора «Я бачив ...». Сюжет *піюта*: сходження Мойсея на небеса у видінні, при цьому в більшості випадків кожна строфа – окремий, завершений за змістом фрагмент цього видіння. Наведемо три початкові строфи (-):

	Сказав Мойсей: «Коли на висоту зійшов я, *відчинилися мені врата небес,* *і я побачив те, що на висотах.* *Я бачив Творця на хмарі Його,* *який сидів на троні Своєму,* *і Наречена Його праворуч Нього,* *і я злякався Його.* *Я бачив Владику сильних мужів,* *які твердь небесну тчуть із вогню.* *Я занурився в холодні води,* *і води ті – невичерпні.*

Строфу можна розглядати як таку, що повідомляє про два епізоди – про видіння ангелів, «які твердь небесну тчуть із вогню», і занурення Мойсея в холодні небесні води. При цьому межа між ними цілком помітна завдяки синтаксичній завершеності перших двох і наступних двох рядків (межа рядків при цьому позначена ще й римою -). Отже, композицію *піюта* становлять 22 строфи (відповідно до букв алфавіту), у яких послідовно розкривається зміст видіння Мойсея.

Таким чином, можемо відзначити найважливіші особливості формування синтаксичної зв'язності поетичного тексту, враховуючи специфіку досліджуваної нами літургійної поезії.

- Дискретність виявляється на рівні основних структурних одиниць поетичного тексту – куплету й строфи (= абзац у прозовому тексті). Більш проблемним є визначення завершених за змістом і структурно частин тексту в докласичній поезії, де переважає лінійний тип вірша. У цьому

останньому випадку композиційні блоки поетичного тексту виділяють на підставі змісту та синтаксичної цілісності фрагментів.

- У поетичному тексті можна використовувати всі ті ж способи *когезії*, що і в інших; до характерних для поезії особливостей когезії належать, насамперед, її *стилістичні* та *ритмоуворювальні* різновиди. Стилістичні засоби найяскравіше виражені в паралельному вірші та хіазмі, а ритмоутворювальні – у класичній літургійній поезії.
- З огляду на насиченість поезії образами й метафорами в умовах складної і компактної ритміко-синтаксичної структурованості, *континуум* забезпечує інтенсивне залучення найрізноманітніших засобів *когезії*. При цьому створюється максимум можливостей для перетину сюжетних ліній, асоціацій, алюзій під час переплетення часових планів.

Загалом можемо відзначити, що ті ж особливості співвідношення синтаксису й поетичної образності, які виявляються на рівні поетичного рядка, формують і поетичний текст у цілому, створюючи *континуум* поетичного твору. На рівні єдності структурно-композиційних компонентів поетичного твору події та образи набувають найвиразнішого смислового й емоційного втілення.

1.4. Аналіз комунікативного контексту.

Як уже було зазначено, згідно з Р. Богрaндом і В. Дресслером, контекстуальний аналіз має на увазі категорії інтенціальності, прийнятності, комунікативності, інформативності, ситуаційності, інтертекстуальності. Особливість аналізованого корпусу поетичних текстів полягає в тому, що ми маємо достатньо інформації про літургійний контекст їх декламації, про цільову аудиторію, про комунікативну ситуацію, про апеляцію до інших текстів, і навіть про риторичні елементи в поезії.

Дослідженню літургійного контексту декламації таргумів спеціальними читцями-*метургеманами* присвячені роботи А. Шінана [109, с. 193-195; 430, с. 241-251; 110, с. 11-15; 429, с. 203-208], В. Смеліка [438, с. 49-81] і А. Самелі [421], П. Флешера [235, с. 40-63; 236, с. 75-100; 237], які опираються

як на згадки про практику читання тарґумів у Вавилонському Талмуді та мідрашах, так і на внутрішні свідчення в самому тексті арамейських перекладів Старого Заповіту. Риторичний контекст декламації тарґумів і його вплив на трансформацію літературних форм представлений у працях А. Шінана [110, с. 96-102], а також двох наших статтях [459, с. 249-270; 461, с. 5-23].

Безпосереднім адресантом у комунікативній ситуації декламацування тарґумів був *метургеман* – читець, який наспівував переклади (парафрази) біблійного тексту перед аудиторією-адресатом. При цьому він виконував роль так званого адресанта-посередника, адресанта-інтерпретатора, який перебував між автором біблійного тексту і слухачами. Фактично, у разі перекладу-парафразу давньоєврейської поезії в тарґумах ми маємо справу з *трансформацією* взаємодії основних складників поетичного дискурсу: якщо для оригіналу характерна модель *автор – текст – читач / слухач*, то для його парафразу *автор – текст – інтерпретатор – аудиторія*. При цьому екстралінгвістичні елементи в комунікативній ситуації інтерпретації-повчання впливають на структуру вірша в цілому і на його синтаксис зокрема.

Інтенція тексту-парафразу виходила за рамки завдань інтерпретації. Загалом можемо виділити три комунікативні цілі, які ставили перед собою укладачі й декламатори тарґумів:

1. Герменевтична: переклад тексту на зрозумілу мову (в цьому випадку – арамейську), роз'яснення складних для розуміння уривків.
2. Емотивна: біблійні оповіді доповнені елементами й уривками, що драматизують дію й підсилюють емоційну експресію.
3. Мотивувальна: у текст перекладу-парафразу нерідко вводилися заклики до аудиторії слідувати заповідям Тори, і не ухилятися від Заповіту з Богом.

Вищезазначені цілі реалізуються в тарґумах як у прозовому тексті, так і в поетичному. Цікавим явищем є також взаємні інтерполяції: додаткові поетичні тексти можуть бути додані до прозового тексту для емоційного

підсилення і драматизації окремих епізодів (наприклад, *піюти*, вставлені в переклад прозового тексту у Вих. 12, 14, 15 і 20 гл.), і навпаки – прозові уривки з'являються в перекладах поезії з екзегетичною метою (переклади давньоєврейської поезії в PalTgs). При цьому відгук адресата очікуваний швидше на внутрішньому рівні, без його вербалізації. Єдиним (причому, скоріше, *непрямим*) свідченням відгуку аудиторії можна вважати згадуваний раніше знак ( ) – *рефрен*, що з'являється в літургійних *піютах* у тих частинах тексту, де аудиторія могла підспівувати *метургеману*.

Однак ми не можемо охарактеризувати комунікативну ситуацію як монологічну тільки з огляду на її не-діалогічний характер, оскільки мовець не є тут оратором-проповідником. Його функцію можна оцінити як *інтерпретативно-мотиваційну*. Про це свідчать певні правила й обмеження щодо декламації тексту перекладу *метургеманами*. Так, переклад тексту Тори на арамейську мову звучав після кожного прочитаного короткого уривка-*пасука* ( ), а переклад Пророків – через кожні три *пасуки*. При цьому було заборонено читати переклад із тексту (його потрібно було тримати в пам'яті) – щоб у свідомості слухача не стиралася межа між сакральним біблійним текстом давньоєврейською мовою і його перекладом-парафразом на мову арамейську; *метургеман* неодмінно повинен був читати переклад наспівом, щоб відрізнити його від священного тексту навіть на рівні декламації.[44]

Сам текст не є перекладом у звичайному розумінні цього слова, а власне парафразом священного тексту, в якому до буквального перекладу були додані невеликі глоси-пояснення, а іноді й цілі уривки – вигадані епізоди з життя біблійних героїв або уривки екзегетичного характеру. Це забезпечувало *інтертекстуальність* комунікації – апеляції до текстів, добре відомих аудиторії, мотиви яких були інтегровані в текст таргуму [110, с. 47-59, 72-76]. Таргумічний інтертекст містив у собі, передусім, текст біблійний,

[44] З приводу декламації таргумів див. цитату з мідраша *Когелет Рабба* 7:5: «Краще слухати викривання мудрого ... – це про *даршанім*, проповідників, – ніж слухати пісні нерозумних» – це про *метургеманім*, тлумачів, які голосно виспівують свої слова, щоб усі присутні слухали їх». Див. також уривки з Вавилонського Талмуду *Песахім* 50б, *Хагіга* 14а, *Мегілла* 23б, 24а, *Моед Катан* 21а, *Кетубот* 8б, *Сота* 37б, *Сангедрін* 7б.

як основу, а також численні алюзії на *аґаду* (це виявляється під час зіставлення з текстами мідрашів).

Отже, розглянуті поетичні твори – яскравий приклад *тексту* в *контексті*. Наше завдання полягає у визначенні найбільш типових трансформацій поетичного синтаксису в парафразах давньоєврейської поезії в тарґумах. Ми можемо виділити три типи трансформацій в синтаксисі поезії, зумовлених комунікативним контекстом тарґумів:

1. Зміни, пов'язані з інтерпретацією біблійної поезії. Сюди належить введення *антиантропоморфних елементів* у текст у тих випадках, коли йдеться про Бога, а також інтенсивне використання *підрядних речень* у структурі паралельного вірша.

2. Поява в поезії елементів риторичних, у вигляді закликів до аудиторії, зміна числа дієслова в імперативі з однини на множину (з метою звернення до присутніх).

3. Адаптація поетичних архаїзмів. Відповідно до потреб аудиторії морфологічні, лексичні та синтаксичні архаїзми, що трапляються в поетичних текстах, не тільки були адаптовані до норм средньоарамейської мови, а й інтерпретовані в контексті літургійного читання священного тексту.

Перша група модифікацій детально розглянута в підрозділі *2.3* цієї монографії, тому тут ми обмежимося лише загальними зауваги. Насамперед, слід зазначити, що цей тип трансформацій поетичного синтаксису стосується *тільки парафразу біблійної поезії в тарґумах*, але не самостійних *піютів*, написаних спеціально для декламації на богослужінні. Найважливіші з цих змін:

1. Еліпсиси оригінального давньоєврейського вірша замінюють повними реченнями (якщо це не шкодить їх емфатичній функції).

2. Речення-рядок часто доповнюють новими членами речення (особливо, додатками й обставинами) з метою надати максимальну зрозумілість змістові.

3. Часто вживають нехарактерні для давньоєврейского паралельного віршування підрядні речення (найчастіше – підрядні означальні, рідше – часу, місця або причини).

4. Регулярно використовують анти-антропоморфні висловлення в тих випадках, коли об'єктом дії є Бог; при цьому прямий додаток стає непрямим (із використанням прийменників), або ж активне дієслово замінюють пасивною конструкцією.

Вищезгадані трансформації поетичного синтаксису безпосередньо пов'язані з інтерпретативним контекстом декламації тарґумів: їх завдання полягало в тому, щоб зробити архаїчний поетичний текст максимально прозорим, позбавленим двозначностей і незрозумілих моментів. З іншого боку, інтерпретатор подавав сакральний текст у ключі теологічних концепцій своєї епохи, згідно з якими Бог не є прямим об'єктом людських дій (навіть молитва, хвала й поклоніння здійснюються *опосередковано*), а також не діє стосовно людини безпосередньо. Адаптація давнього поетичного тексту до нового комунікативного контексту відобразилася на синтаксисі парафразу. Таким чином, було забезпечено *прийнятність* тексту аудиторією.

Друга група особливостей синтаксису, пов'язаних із комунікативним контекстом, стосується як парафразу біблійної поезії, так і введених у текст тарґумів літургійних *піютів*. В обох групах поетичних текстів можна виявити сліди живої риторичної ситуації – звернення *метургемана* до аудиторії (іноді репліки вкладені в уста біблійних героїв, іноді безпосередні). Хоча, слід зазначити, в поезії вони трапляються не настільки часто, й обмежено впливають на поетичний синтаксис. Ми можемо розглядати ці фрагменти як прямі свідчення комунікативного контексту декламації цих поетичних творів. Ці особливості синтаксису проаналізуємо в наступному параграфі *1.4.1*.

Третя група синтаксичних трансформацій виявляється лише в перекладах-парафразах біблійної поезії арамейською мовою в тарґумах (літургійні *піюти* є самостійними творами, у яких морфологічні та синтаксичні архаїзми не були введені в текст, а лексичні траплялися вкрай рідко, див. *3.1.2*). Основні парадигми заміни елементів архаїчного синтаксису характерними для средньоарамейської мови конструкціями розглянуті в

параграфі *1.4.2* цього розділу, а також у параграфі *4.1.1* (адаптація архаїчного морфосинтаксису дієслів).

1.4.1. Звернення до аудиторії в поетичному тексті.

Заклики до аудиторії, як правило, вписуються в структуру паралельного вірша, хоча в деяких випадках повчальні пасажі непоетичного характеру порушують поетичний лад твору.[45] Що ж стосується синтаксису адаптованих до поетичної структури елементів риторики, то варто зазначити, що тут переважають короткі речення з дієсловом у наказовому способі (імперативі або юсиві) 1-ї чи 2-ї особи множини, іноді використовують вигуки. Тобто, синтаксичні конструкції, властиві повчально-риторичнму дискурсові загалом, і єдина відмінність їх використання в поезії – адаптація до ритмічної організації вірша [459, с. 249-270]. Наведемо приклад з TgOnq Вих. 15:1, у якому зміна форми дієслова в парафразі може бути розцінена як така, що має риторичний характер.

Прославимо та подякуємо перед Господом,

---

[45] Як, наприклад, наведений у вищезгаданій статті уривок з TgPsJon Повтор. 32:1:

> Горе нечестивим, які згадують ім'я Святого зневажливо!
>
> Адже навіть Мойсей, який був Учителем Ізраїлю, не дозволяв собі згадувати ім'я Святого доти, поки не посвятив свої уста [Йому] на початку свого гімну у вісімдесяти п'яти буквах і двадцять одному слові; і після цього тільки він сказав: «Я закликаю Ім'я Господа, і ви, о народе Дому Ізраїля, віддайте славу і велич перед Богом нашим!»

У Таргумі Псевдо-Йонатана застереження «Горе нечестивим!» звучить із уст самого *метургемана*, тоді як в TgFrag і TgNeof воно вкладено в уста Мойсея: – «Сказав Мойсей-пророк нечестивим: «Горе нечестивим... »; в TgCG текст Повтор. 32:1-34 відсутній; в TgOnq цієї вставки немає.

бо Він піднісся над гордіями,

і велич лише Йому належить!

Коня і вершника його скинув Він у море.

Непрямим свідченням літургійної адаптації цього поетичного тексту може слугувати заміна оригінального давньоєврейського виразу в 1-й особі когортатива («Заспіваю») виразом із двома дієсловами 1-ї особи множини імперфекта з модальним значенням («Прославимо та подякуймо»), що передбачає заклик до аудиторії брати участь у прославленні. Однак цей випадок не є настільки переконливим з огляду на можливості суто текстологічного пояснення цієї зміни.[46]

Більш переконливим прикладом введення у текст перекладу біблійної поезії закликів до аудиторії є уривок із Повтор. 32:3, де в тексті парафразу з'являється додатковий рядок зі зверненням до аудиторії – «Народе Дому Ізраїлевого»: це звернення часто вживають у тексті тарґумів.[47] Наведемо парафраз цього тексту за TgPsJon (див. також TgNeof і TgFrag):

В ім'я Господа я помолюсь!

А ви, народ дому Ізраїлевого,

---

[46] Альтернативним поясненням зміни дієслова в однині 1-ї особи на множину 1-ї особи може бути екзегетична діяльність *метургеманів*: можливо, множину дієслова було використано в деяких варіантах рукопису прото-масоретського тексту. Про це свідчать варіанти LXX (ᾄσωμεν – «Заспіваймо»), Vulg (cantemus –«Заспіваймо») і Pesh (– «Прославимо»); у Самаритянській Торі дієслово стоїть також у множині, але 3-ої особи (– «Благословіть», див. Мал. 4:12). Множину 1-ї особи використано й у всіх текстах таргумів. Можливо, що перед нами приклад гармонізації з початком пісні, де згадано, що співають її «сини Ізраїлю» ( ), а в 21-му вірші той же заклик звучить у множині 3-ї особи імператива:
– «Співайте Господу, бо Він справді прославився...» [461, с. 15-16].

[47] Вживання цього звернення у риторичному контексті в тарґумах досліджено в роботах А. Шинана [428, с. 353-364; 430, с. 246], а також у нашій статті [459, с. 249-270]. Найяскравіше адресат виявляється в перекладі Десяти Заповідей у PalTgs, де перераховані основні закони *херему*, які існували в до-талмудичну і талмудичну епохи (Мішна, *Едуйот* 5:6, *Міддот* 2:2, *Моед Катан* 16; Вавилонський Талмуд, *Моед Катан* 16б, *Шаббат* 115б).

воздайте славу й велич пред Богом нашим!

Додатковий рядок-звернення у цьому випадку – «А ви, народ Дому Ізраїлевого…» ( ), з'являється тут між двома парафразованими рядками оригіналу для того, щоб посилити заклик, актуалізувати його, перетворивши на звернення до сучасної декламатору аудиторії. Оригінальний давньоєврейський вірш виглядає при цьому як *хіастична структура* з двох паралельних дієслівних речень O(S)V || V(S)$OO_{indirect}$: || – «Бо ім'я Господа я проголошу. || Воздайте велич Богу нашому!». У парафразі *хіазм* втрачається у зв'язку з додаванням нового рядка-звернення та зміною синтаксичної структури, яка тепер набуває форми OSV | S || VOA.

Ритмічна структура також дещо змінена: якщо в оригінальному вірші кожен рядок містив по три стопи (3 || 3), то в парафразі два рядки – по чотири стопи, одна – п'ять стоп (4 || 4 || 5). У цілому ж введений фрагмент не порушує ритмічного ладу паралельного вірша, в якому рядок може налічувати до 5 наголошених одиниць (див. *2.1.2*).

Подібним чином і в літургійних *піютах*: заклики до аудиторії з'являються тричі в закінченнях строф, будучи вписаними в структуру поетичного рядка (вони були розглянуті раніше в *1.2.1.2* як приклади риторики в поетичному дискурсі). Переважно ці заклики з'являються в поезії, присвяченій Десяти Заповідям – як заклик до аудиторії дотримуватися волі Бога: тут заклик до аудиторії вкладений в уста Бога, який звертається до Ізраїлю (**Ex 20c** , ; **Ex 20a**, -), або в уста батька, який дає настанови синові (**Ex 20c** , -).

Що стосується синтаксису, тут спостерігають притаманну поетичному дискурсу в цілому тенденцію: *характерні для риторики структури адаптуються до ритміко-фонетичних стандартів віршування*. Наведемо основні парадигми поетичних адаптацій у вищезазначених уривках.

а) Двічі використаний наказовий спосіб дієслова (*yqtl* у функції юсива) у заклику до аудиторії структуровано у вигляді антитези (*слідуйте за Торою – не слідуйте за перелюбом*), при цьому розділене на синтагми-колони 2: 2 || 2: 2 (**Ex 20c** ,):

Слідуйте за Торою як один народ, о Ізраїлю,

і не слідуйте за перелюбом…

б) Риторичні запитання, використовувані як спонукання до висновку наприкінці строфи, побудовані дуже стисло, містячи лише три наголошені одиниці, відповідно до ритмічної структури вірша (**Ex 20a**, -):

– Чи не Мені ви поклонятися повинні?

– Чому їм ви вклоняєтесь?

в) Антитезу дієслів у наказовому способі (*qtl*-імператив і *yqtl* у функції юсива) використовують і в двох строфах, що містять заклик до «сина»[48] берегти себе від розпусних жінок у *піюті* **Ex 20c** , - ; також використано вигук «Горе!» ( ) у зверненні в 3-ому рядку.

	( ) *Послухай, мій сину, і не будь неслухняним,* *і стережися їх!* *Горе їх красі! Не звертай увагу,* *що вся вона – світло сяюче.* ( ) *Нехай будуть вони як сонце й місяць,* *та стережися їхніх джерел насолоди,* *щоб чистоту свого тіла та єства зберегти* *для дружини твоєї, немов вартовий.*

[48] Під «сином» у цьому випадку мають на увазі узагальнений образ молодої людини, яка перебуває в заповіті з Богом Ізраїлю. Порівняйте зі зверненням «сину мій» ( ) у риторичному контексті в біблійній Книзі Притч (Пр. 1: 8, 15; 3: 1, 21; 4: 1, 10, 20; 5: 1; 6: 1; 7: 1; 31: 2).

Тут використано 5 дієслів у формі наказового способу (1 – імператив, 4 – юсив). При цьому речення розбиті на ритмічні одиниці – *колони*; кількість ударних складів – від 2-х до 4-х у рядку; є рима -.

Таким чином, можемо підсумувати, що елементи риторики, які свідчать про адресата декламації поетичного тексту, передбачають звичайні для риторичного дискурсу синтаксичні конструкції. Специфіка їх вживання в поезії полягає лише в адаптації до ритміко-фонетичних норм віршування.[49]

1.4.2. Адаптація поетичних архаїзмів на рівні синтаксису.

Основні дослідження в галузі перекладу древньоєврейських поетичних архаїзмів у тарґумах представлені в нашій статті «Переклад біблійних поетичних архаїзмів у тарґумах» [85, с. 83-100]; цей параграф містить основні положення вищезгаданої статті.

Архаїзми – слова, фрази, а також морфологічні елементи, що вийшли з ужитку або запозичені з інших мов, – є невід'ємною частиною багатьох поетичних традицій, зокрема й розглянутої нами давньоєврейської поезії. Причини їх використання в поетичному тексті різні: це можуть бути як елементи, що збереглися в давніх поетичних текстах, так і штучно введені в більш пізній текст. У першому випадку архаїзми зберігаються цілком природним шляхом (особливо в зразках давньої поезії); в останньому ж – навмисно вводяться в більш пізній текст із естетичними цілями, щоб надати твору особливого шарму старовини, піднесеності та величі.

Дослідження поетичних архаїзмів у біблійному тексті пов'язано з багатьма проблемами. По-перше, ми не можемо чітко визначити «обсяг архаїзмів і архаїчних форм у давньоєврейській поезії»;[50] по-друге, архаїзми з'являються як у зразках давньої поезії (у такому випадку, чи можна вважати їх архаїзмами в літературному сенсі?), так і в поезії пізнішій, куди вони

---

[49] «Головна властивість, що відрізняє віршовану мову від прози – це виразність ритмічного малюнка, який легко сприймається на слух» [33, с. 6-7].

[50] «Ототожнення давніх елементів залежить від: 1. часу між оригінальним складанням тексту і сучасною письмовою фіксацією мови; 2. нашого знання лінгвістичного контексту, що має на увазі датування; 3. від контексту» [472, с. 36].

штучно введені авторами для надання поетичному текстові відтінків особливої урочистості, стародавності. Таким чином, складно визначити межі поняття «поетичний архаїзм» у біблійному тексті: сам факт використання архаїчних елементів у поезії ще не дає нам підстави вважати їх поетичними фігурами. Тому в нашому випадку термін «поетичний архаїзм» вживаємо у значенні *архаїчних елементів, збережених у поезії*, що дозволяє об'єднати обидві категорії архаїзмів, як «природних», так і «штучних».

Оскільки обидві категорії архаїчних елементів виглядали однаково незвично для давніх перекладачів тарґумів, і однаково вимагали адекватного перекладу, *метургемани* застосовували до них одні й ті ж принципи екзегетичної та літературної адаптації. Ці принципи виявляють наявність вишуканої перекладацької техніки в передачі біблійної поезії арамейською мовою.

Усі архаїзми, що трапляються в біблійній поезії, можна умовно поділити на чотири категорії: а) лексичні; б) морфологічні; в) синтаксичні; г) структурні. У цьому параграфі докладно розглянемо архаїзми морфологічні (оскільки вони пов'язані з морфосинтаксисом), власне синтаксичні, і ті, що стосуються структури вірша. Щодо архаїчної лексики, ми згадаємо лише основні аспекти техніки перекладу в наступному абзаці.

Під лексичними архаїзмами мають на увазі слова, що не трапляються в інших біблійних текстах (в тарґумах вони замінені, як правило, більш пізніми аналогами). Передусім це стосується дієслів та іменників: у тарґумах вони передані за допомогою *більш поширених і зрозумілих широкому колу слухачів арамейських еквівалентів*. Ми можемо виокремити дві групи лексичних архаїзмів у давньоєврейській поезії: 1) слова, що додають поетичному рядку піднесене, патетичне звучання: це, переважно, дієслова з цілком зрозумілим значенням і архаїчним звучанням; 2) власне архаїзми – слова з затемненим значенням, які потребують зрозумілого й водночас поетичного перекладу. У тарґумах слова першої групи передані рідкісними, але все ж зрозумілими читачеві словами (вони трапляються й поза поетичним контекстом). Другу

групу поетичних архаїзмів перекладено часто вживаними і добре відомими арамейськими словами.[51]

Елементи архаїчного морфосинтаксису, як правило, адаптовані в тарґумічних перекладах біблійної поезії шляхом простої заміни їх арамейськими еквівалентами. При цьому лінгвопеотична функція архаїчних елементів загублена: адаптація стародавнього поетичного тексту до потреб аудиторії відсунула на другий план лінгвопоетичну значимість архаїзмів. Що ж стосується архаїчних синтаксичних конструкцій, які утворюють особливі структури вірша, вони передані в тарґумах досить послідовно, оскільки *синтаксис тісно пов'язаний із принципами давньоєврейського віршування*.

а) Архаїчні енклітичні форми. Деякі з них розпізнані і перекладені коректно, інші ж були помилково сприйняті, зважаючи на їх схожість із добре відомими морфологічними формами. Однак ми не виявляємо ніяких спроб *відтворити ці форми в тарґумах як архаїчні*: вони були перекладені арамейською мовою відповідно до сучасних перекладачеві норм. Нижче ми наведемо декілька прикладів.

• Об'єктний займенниковий суфікс 3-ї особи однини - («його», «йому») замість нормативного -; ця нестягнена форма з'являється кілька разів у поетичних текстах.

• Об'єктний займенниковий суфікс 3-ї особи множини - / - («їх», «їм») замість нормативного - / -; цей суфікс також може бути використано в присвійному значенні, див. Повтор. 32:27, 32, 37, 38. Але

---

[51] У давньоєврейській поезії віддають перевагу таким архаїчним словами: («слухати» замість нормативного), («розбивати» =), («бачити» =), («приходити» =), («шлях»=), («людина», «чоловік »=) [24, с. 13-60; 254, с. 28-29]. Однак більшість аналогічних арамейських слів (, , ,), на відміну від давньоєврейської мови, належать до пласту найпоширенішої лексики, і тому не можуть розглядатися як осмислена заміна древньоєврейських архаїзмів арамейськими. Утім, дієслова і не належать до цієї більшості. Перше дієслово послідовно перекладають у тарґумах як (при цьому його синонім добре відомий і в арамейській) у всіх текстах; але другий непослідовно перекладено різними синонімами: , , , , (див. TgOnq Повтор. 32:39; 33: 1; TgJon Суд. 5:26; 2 Сам. 22:39; Ав. 3:13; Tg Пс. 18:39; 68:11, 22; 110: 5; Tg Іов. 5:18; 26:12). Давньоєврейські слова з неясним сенсом передані в тарґумах або часто вживаними арамейською словами, або з використанням парафразу. Наведемо кілька прикладів слів, які трапляються вкрай рідко в тексті Старого Заповіту, та їх переклад у тарґумах: «І я влаштую Його [= *поселю Його*]» (hiph.) – «І я побудую Йому Святилище», TgOnq Вих. 15:2; «вони потонули» – , TgOnq Вих. 15:10; «тихий дощ» – «рясний пізній дощ», TgOnq Повтор. 32:2; «нещирий», «лукавий» – «вони змінили [свої думки]», TgOnq Втор. 32:5; «сановники», «князі» – «правителі», TgJon Суд. 5: 3; «жителі поселень без стін» – «відкриті [незаселені] міста», TgJon Суд. 5:7.

в деяких випадках значення цього архаїчного елемента не з'ясовано (наприклад, Вих. 15:9, див. нижче).

• Енклітичний -, який використовували з іменниками для збереження відмінкових закінчень (зокрема, закінчення генетива - / -), згодом втрачених в процесі розвитку мови.

Відповідно до екзегетичному підходу в перекладі, в тексті тарґумів перші два займенникові суфікси були передані звичайними арамейськими морфологічними формами.

• Якщо антецедентом об'єктного займенникового суфікса - є іменник («Бог») або (тетраграма YHWH), спеціальна «пом'якшувальна» формула *дієслово* + («перед Ним») використовується в тарґумах, щоб уникнути слова «Бог» як об'єкта людських дій; див. TgOnq Вих. 15:2.

• Однак, якщо антецедент об'єктного займенникового суфікса - народ Ізраїлю або окремі особистості, арамейські суфікси - («його», «йому») і - («їх», «їм», ч. р.) додаються до дієслова. Див. TgOnq Втор. 32:10.

• Архаїчний об'єктний займенниковий суфікс 3-ї особи множини - / - («їх», «їм»), уживаний як у давніх поетичних уривках, так і в пізнішій давньоєврейській поезії, у тарґумах передається двома способами: а) *дієслово* + - (*«їх», «їм»*); б) *дієслово* та *прийменник* + -. Див. TgOnq Вих. 15:5, 7, 9, 12, 15, 17; Повтор. 32:23, 35; 33:1.

Що стосується енклітичного -, у більшості випадків він інтерпретований в тарґумах помилково через його формальну схожість із іншими морфемами, зокрема з закінченням іменників множини чоловічого роду.

• Енклітичний -, що закриває архаїчне закінчення генітиву -, розглядають як закінчення множини -, і перекладають арамейською мовою в тарґумах як - («їх» у присвійному значенні) в TgOnq Числ. 23:10б в результаті екзегетичної гармонізації (див. нижче).

• Енклітичний -, що закриває давнє закінчення акузативу, був інтерпретований як об'єктний займенниковий суфікс 3-ї особи множини

– («їх») і переданий в TgOnq Вих. 15:9 за допомогою виразу («від них», «за допомогою їх [*задовольню моє бажання*]») і об'єктним займенниковим суфіксом - («їм»).[52]

б) Архаїчне закінчення генітива у I- *або* A- з'являється декілька разів у біблійних поетичних творах: у зв'язаному словосполученні («син ослиці») в Бут. 49:11, («син Ціппора») в Числ. 23:18 і («син Беора») в Числ. 24: 3, 15. У всіх тарґумах (зокрема й у Палестинських) весь уривок Бут. 49:11 перекладений образно (див. далі), і вираз «син ослиці» зникає з нього. Однак генітивні сполуки в Числ. 23:18; 24: 3, 15 перекладені буквально у тарґумах – [53] і . Ми можемо розглядати обидва випадки як приклади коректного перекладу: перекладач розумів ці архаїчні форми адекватно, і не сплутав їх із присвійними займенниковими суфіксами у- («мій») та A- («його»).[54] Однак, ми не можемо говорити про те, що перекладач убачав у цих архаїчних формах генітиву особливі поетичні прийоми.

в) Рідкісне вживання визначеного артиклю - в ранніх текстах.[55] Визначений артикль трапляється в давніх біблійних поетичних текстах дуже рідко: 3 рази у Благословеннях Якова; 3 рази у Пророцтвах Валаама, 3 рази в Пісні Мойсея; 1 раз у Благословенні Мойсея; 8 разів у

---

[52] Прикметно, що в LXX архаїчні форми з енклітичним - у Вих. 15:9 перекладені більш коректно і значно ближче до початкового значення: evmplh,swyuch,n mou («Я задовольню моє бажання/душу») і kurieu,sei h` cei,r mou («оволодіє рука моя»). Цілком очевидно, що перекладачі LXX не розглядали - як об'єктний займенниковий суфікс («їх»).

[53] У TgPsJon у цій генітивній конструкції використаний займенниковий суфікс: . Однак це словосполучення, що є *плеонастично генетивною конструкцією,* не може розглядатися як результат помилкового прочитання архаїчного відмінкового закінчення.

[54] Суттєво, що і в LXX, і в Pesh ці словосполучення перекладені як генітивні конструкції: to.n pw/lon th/j o;nou auvtou/, ui`o.j Sepfwr i ui`o.j Bewr; у Пешитті: , , але в Числ. 24:3, 15 – , що також може бути розглянуто як плеонастична форма генітивного словосполучення (див. попередню виноску).

[55] Про рідкісне вживання так званих «прозових часток» – артикля - , *nota accusativi* , відносного сполучника – в поетичному тексті свідчать дослідження Ф. Андерсена та [128, с. 165-183], а також Дж. Мільгрома [96, с. 730].

Пісні Дебори.[56] У двох із цих випадків артикль ужито з власними назвами – *га-Ббашан* і *га-Ййарден* (Повтор. 33:22 і Суд. 5:17).

У тарґумах, як правило, використано арамейський аналог давньоєврейського артикля - – постпозитивний артикль -. Оскільки використання - в арамейській значно частіше, ніж - у давньоєврейській (він вказує не лише на певний стан імен, але може вживатися і з невизначеними іменниками), *важко говорити про послідовну, навмисну заміну*. До того ж у нас немає жодних доказів того, що автори тарґумів розглядали відсутність визначеного артикля як елемент поетичного морфосинтаксису.

г) Вокативне та емфатичне вживання - . В обраних для аналізу найдавніших зразках біблійної поезії ми не можемо виявити жодного випадку використання - як вокативної частки. Проте цей вплив угаритської мови цілком очевидний у Іс. 38:20:

– О Господи, спаси мене!

Припускаємо, що стародавній перекладач міг прийняти цю рідкісну форму вокатива за інфінітив із об'єктним займенниковим суфіксом. Саме такого роду помилкове прочитання ми виявляємо в TgJon до Книги Ісаї, де в цьому випадку додане ще одне дієслово, щоб уникнути синтаксичної незв'язності. У результаті ми отримуємо зовсім інший зміст:

– Господь врятувати нас сказав.

Примітно, що в LXX ця фраза перекладена саме як *вокатив*: ku,rie th/j swthri,aj mou «О Господи спасіння мого!»; але в Pesh інакше:
«Господь врятує нас». Можливо, вживання в сирійському перекладі форми імперфекта стало результатом сприйняття початкового - як префікса імперфекта.[57]

---

[56] Див. Бут. 49:14, 17, 21; Числ. 24:3, 15, 21; Повтор. 32: 1 (× 2), 4; 33:22; Суд. 5: 9, 16, 17, 20, 28 (× 2), 31 (× 2). Ми не включаємо сюди «приховані» артиклі, що позначається знаком *patax* під прийменниками, і не відображені в консонантному тексті.

[57] Форма імперфекта з префіксом - трапляється у біблійній арамейській мові під час відмінювання дієслова .

Інші уривки (Соф. 3:16;[58] Пс. 31:3; 33:1; 89:19; Еккл. 9:4) є скоріше дискусійними, і ми не можемо з усією впевненістю стверджувати, що - був використаний тут як вокативна частка.

д) Рідкісне використання nota accusativi / - . Автори-перекладачі тарґумів намагалися послідовно відтворювати опущення *nota accusativi*, не зважаючи на те, що в епоху пізньої античності це виглядало, скоріше, неприродно. Лише кілька випадків відступу від цього правила можемо знайти в TgOnq. Однак у *додаткових рядках* (що не були перекладом оригінального тексту, а додані перекладачами) метургемани вільно використовували *nota accusativi*.

- У наступних уривках з'являється в додаткових поетичних рядках, які не були перекладені з оригіналу, а додані самими перекладачами: TgOnq, FragTg, TgPsJon Бут. 49:19; Вих. 15:16 (× 2); Числ. 23: 7; TgJon Суд. 5:2, 9, 14, 17.

- Але в трьох уривках з'являється в буквальних перекладах єврейської поезії, незважаючи на відсутність в оригінальному тексті: (TgJon Суд. 5: 23), (TgOnq Числ. 23: 7) і (TgOnq Числ. 24:23).

  Проте в деяких оригінальних давньоєврейських текстах вжито частку : Бут. 49:15, 25, 31 (× 2); Числ. 23:10; 24:20, 21; Повтор. 33:9. У TgOnq у всіх цих текстах використовують *nota accusativi* .

е) Підрядний сполучник . Цей сполучний з'являється вкрай рідко в давніх поетичних текстах (ймовірно, він був доданий пізніше): Числ. 24:4; Повтор. 32:38; 33:8, 29. Однак у тарґумах частку - (варіант-проклітика: -) у функції підрядного сполучника вживають часто, особливо в парафразованих і розширених поетичних рядках. Ймовірно, це більш широке використання частки - в тарґумах, з одного боку, стало

---

[58] М. О'Коннор бачить у Соф. 3:16 угаритський вплив у використанні - як вокатива: «О Єрусалиме, не бійся!» Беручи до уваги паралелізм поетичних рядків, така думка виглядає цілком обгрунтованою: («О Єрусалиме, не бійся! || О Сіоне, хай не ослабнуть руки твої!») [390, с. 80-81, 261]. Проте, усі стародавні перекладачі (зокрема й тарґумісти) розглядали - як покажчик напрямку в цьому випадку («Єрусалимові: Не бійся…!»).

результатом її *проклітичного характеру*: вона вписувалася в поетичний рядок більш витончено, ніж «громіздкий» сполучник . Наприклад, у TgOnq Повтор. 32:2 як переклад давньоєврейського . Частка - використовується дуже часто в TgOnq під час перекладу біблійної поезії, дещо змінюючи таки чином синтаксичну структуру поетичного рядка.[59]

З іншого боку, коли в давньоєврейських поетичних текстах використовують архаїчний підрядний сполучник (Вих. 15:13,15), він передається в тарґумах за допомогою рідкісного арамейського сполучника в тарґумах і в Pesh. Такий ретельний підхід до перекладу рідкісних елементів свідчить про вишукану техніку перекладу, застосовувану в тарґумах [242, с. 154]. Ці заміни були зроблені в таких текстах: TgOnq Вих. 15:13,16; Tg Пс. 10:2; 31:5; 32:8; 68:29; 143:8; але в TgJon Ic. 42:24 вжито - .

ж) Сполучник - на початку колона. Цей сполучник з'являється в поетичних творах в масоретському тексті досить часто, однак його появу більшість дослідників розглядає як вторинну, тобто як доповнення переписувачів [248, с. 101-106]. Можливо, саме з цієї причини частота вживання - на початку колона різна в давніх поетичних творах: 23 рази в Благословеннях Якова; але тільки 5 разів в Пісні на Море; 34 рази в Пророцтвах Валаама; 46 разів у Пісні Мойсея; 44 рази в Мойсеєвих Благословеннях; і 13 разів у Пісні Дебори.[60]

У всіх цих випадках *метургемани* зберегли - на початку колона, де він з'являється в давньоєврейському тексті без будь-яких спроб реконструкції архаїчних поетичних форм (навряд чи вони були відомі творцям тарґумів); з іншого боку, древні перекладачі н*е вставляють*

---

[59] TgOnq Бут. 49:9, 10, 15, 17, 22 (×2), 24 (×3), 25 (×2), 26 (×2); Исх. 15:1, 9, 15, 16 (×3); TgOnq Числ. 23: 8 (×2), 9, 10, 19, 22, 24; 24:4 (×2), 6 (×2), 7, 8, 9 (×2), 16 (×2), 23; TgOnq Повтор. 32:2, 4, 5×2, 6, 7, 10, 11, 17×4, 18×2, 20, 24, 35, 36, 37, 39; 33: 8×2, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 22, 28, 29; TgJon Суд. 5:2, 3, 4, 6, 7×2, 8, 9, 10×2, 11×2, 18, 19, 20, 21×2, 22, 23×2, 24, 27, 30.

[60] Див. Бут. 49:6, 7, 9, 10(×2), 11(×2), 12, 13(×2), 15(×2), 17, 19, 20, 23(×2), 24(×2), 25, 26, 27; Вих. 15:2, 3, 4, 7, 8; Числ. 23:7, 9(×2), 10(×3), 19(×2), 20, 21(×2), 23(×2), 24; 24:3, 4, 7, 8, 9(×2), 15, 16, 17(×3), 18(×2), 19(×2), 21(×2), 23, 24; Повтор. 32:1, 2, 4, 7(×2), 10, 12, 13(×2), 14(×4), 15(×4), 18, 19(×2), 21, 22(×3), 24(×3), 25, 28, 30(×2), 31, 32, 33, 35, 36(×2), 39(×3), 40, 41(×2), 42, 43(×2); 33:2(×2), 3, 5, 6(×2), 7(×4), 8, 9(×3), 10(×2), 11(×2), 12, 13, 14(×2), 15(×2), 16(×3), 17(×2), 18, 19, 20, 21(×3), 24, 25, 26, 27(×2), 28, 29(×3); Суд. 5: 6, 10, 12, 15(×2), 17(×2), 26(×3), 28, 31(×2).

нових - сполучників на початку колона, якщо їх немає в оригінальному тексті. Інакше кажучи, вони підпорядковувалися тому ж правилу: не додавати нові елементи в буквальний переклад поетичних рядків, однак використовували їх вільно в додаткових рядках.

з) Архаїчні структурні моделі вірша. За У. Олбрайтом, «головна риса, що ідентифікує архаїчний стиль – *повторення слів і фраз* (*курсив* наш – *Д.Ц.*), згідно з відомими зразками угаритської та іншої ранньої північно-західної семітської літератури з часів Бронзового Віку» [115, с. 2]. Такого роду асонанс – повторення одних і тих же слів або фраз у двох паралельних рядках – засвідчений у ранній давньоєврейській поезії, а «їх повторення у більш пізніх текстах є наочним прикладом архаїзму, або, принаймні, архаїчних пережитків у матеріалах більш пізнього часу» [там само].

Примітно, що в тарґумах повторювані слова та фрази передані дуже ретельно: навіть у тих випадках, коли оригінальні поетичні рядки парафразовані, автори тарґумів імітували ці повтори. Особливо помітні спроби послідовно відтворювати повторення слів у двох паралельних рядках, що було «принциповою характеристикою ранньої єврейської поетичної структури, яка зумовлена, ймовірно, її музичною структурою (тобто, ритмічного танцю і співу, разом із простою або складною хоровою антифонією)» [248, с. 101]. Можемо погодитися з гіпотезою У. Олбрайта, що «природа архаїчних повторів була зрозуміла в пізніші часи» [115, с. 2], в тарґумах же ці структурні моделі були ретельно відтворені як загальна *тенденція наслідування* поетичної форми оригіналу (див. *2.2.1*).

Нижче наведемо три приклади: перший демонструє суворе збереження повторюваних елементів (вони виокремлені **жирним шрифтом** у перекладі); другий і третій – парафразовану передачу повторюваних слів.

*Це мій **Бог**, і я побудую Йому [Святилище];*

Бог *мого отця, і я возвеличу Його****.***

(Вих. 15:2)

Це мій ***Бог****, і я збудую Йому Святилище;*

Бог *моїх предків, і я поклонюсь пред Ним.*

(TgOnq Вих. 15:2)

Повторюваний елемент у цьому випадку зберігає свою синтаксичну функцію у перекладі: іменний присудок в обох рядках (при елліпсисі підмета у другому рядку).

-

Плодоносна гілка *– Йосип,*

плодоносна гілка *біля джерела.*

(Бут. 49:22)

Син мій*, що сильним стане, – Йосип.*

Син мій*, що благословенним буде, як виноградна лоза,*

посажена біля джерела води.

Два коліна вийдут із синів його:

вони отримають наділи і спадщину.

Як і в попередньому прикладі, повторюваний елемент у паралельних рядках зберігає свою синтаксичну функцію, незважаючи на парафраз: іменний присудок у першому рядку й підмет у другому (при цьому в парафразі іменні речення ускладнені підрядними означальними реченнями).

Хто як Ти *серед богів, о Господи?*

Хто як Ти*, величний у святості,*

Страшний у хвалі, творець чудес?

(Вих. 15:11)

61

Нема Бога, крім Тебе*: Ти Бог, о Господи!*

Нема Бога, крім Тебе*;*

Ти величний у святості,

Страшний у похвалі, творець чудес!

(TgOnq Вих. 15:11)

[61] У деяких варіантах тексту .

Подібним чином повтор у паралельних рядках *питального* іменного речення – «Хто як Ти?» (підмет – питальний займенник , присудок – порівняльний зворот) у TgOnq відображений у повторі заперечного іменного речення з предикатом («немає») у паралельних рядках арамейського парафразу. При цьому синтаксична структура першого рядка в парафразі змінена: просте іменне речення (SP_nA) стає безсполучниковим складним реченням ($P_nS \mid SP_n$). Сам факт дбайливого збереження цих архаїчних структурних моделей навіть у парафразованих рядках свідчить про дуже скрупульозну техніку перекладу, застосовувану в тарґумах. Подібний підхід до передачі стародавніх елементів структури можемо знайти у всіх перекладах поезії в тарґумах за рідкісним винятком.[62]

Висновки до Розділу 1

1. Складна техніка перекладу давньоєврейської поезії, використовувана в тарґумах, передбачає *багаторівневий підхід* до передачі поетичних текстів.
2. Переклад древньоєврейських архаїзмів, що вживаються у біблійній поезії, здійснювався за принципом *імітації давньоєврейського паралелізму*, з одного боку, та *екзегетичної адаптації*, з іншого.
3. З цієї причини давні перекладачі виявляли особливий інтерес до відтворення специфічних синтаксичних структур оригінального вірша. Зокрема, особливу увагу приділяли такому важливому елементові архаїчного віршування, як повторювані в паралельних рядках слова та фрази: повтори з'являються в тарґумах навіть у тих випадках, коли текст перекладений вільно, шляхом поетичного парафразу.
4. Що ж стосується елементів архаїчної морфології й морфосинтаксису, їх лінгвопоетичний потенціал залишається нерозкритим в арамейських парафразах через переважання завдань екзегетичного плану, що були поставлені перед перекладачами.

---

[62] Повторювані слова / фрази перекладені буквально TgOnq Бут. 49:22, Вих. 15:2, 3, 4, 6, 16; TgJon Суд. 5:21, 23 (×2), 27; у повторюваних парафразованих формах в TgOnq Вих. 15:11; TgJon Суд. 5:13, 20, 24 (×2); з деякими варіаціями: TgJon Суд. 5:12 (|| передано як ||), 22 (|| перекладено як ||), 30 (|| передано в тарґумі як ‖); без повтору перекладені пари слів/фраз: TgOnq Бут. 49:2 (‖ в тарґумі: ||); TgJon Суд. 5:19 (‖ передано вільно).

РОЗДІЛ 2. СИНТАКСИЧНІ ОСНОВИ СТРУКТУРИ ВІРША В ТАРҐУМАХ.

У розділі представлено аналіз основних типів структури вірша в тарґумічних перекладах біблійної поезії, зокрема, досліджено роль синтаксису у формуванні цих структур. Оскільки принципи віршування в арамейських парафразах глибоко вкорінені в традиції давньоєврейського паралельного вірша, наше завдання полягає в тому, щоб розглянути ці основи версифікації з точки зору поетичного синтаксису, а також їх трансформації в тарґумах.

2.1. Структура давньоєврейського вірша.

Цей підрозділ присвячено огляду досліджень принципів давньоєврейського віршування. Ми не розглядатимемо історію розвитку різних теорій паралельного віршування, а лише виділимо ті найбільш загальні висновки про структуру вірша в біблійній поезії, що були зроблені вченими починаючи з XVIII-ст. й до початку нинішнього сторіччя.

Відомим є той факт, що багато критеріїв давньоєврейської поезії, які застосовують традиційно, залишаються предметом наукових дискусій.[63] Однак, беручи до уваги всі обговорювані аспекти, необхідно виокремити ті найхарактерніші риси, очевидність яких не викликає сумнівів. Насамперед, предметом нашого дослідницького інтересу є синтаксичні основи віршування (синтаксис поетичного рядка, співвідношення між рядками, особливості морфосинтаксису), а також ритмічний лад і фонетичні засоби. Адаптація (і можлива трансформація) згаданих основ віршування у тарґумічних парафразах є одним із найважливіших аспектів дослідження синтаксичних основ поетичного дискурсу (див. *iii*. Методологія).

---

[63] Структурі давньоєврейського вірша та природі біблійного типу віршування в цілому присвячено чимало праць, серед яких варто виділити ті, де розглядається різниця між прозою та поезією в біблійному тексті та *дискурсні функції* поетичних уривків в прозовому тексті [124, с. 615-637; 182, с. 9-15; 177, с. 179-189; 238, с. 118-131; 284, с. 437-444; 324, с. 107-117; 391, с. 161-172; 404, с. 93-108; 414, с. 1-37; 437, с. 147-151; 475; 476, с. 345-358; 487, с. 49-76], а також архітектоніці поетичних творів [122; 127, с. 52-79; 139, с. 475-502; 140, с. 333-337; 204, с. 81-96; 245, с. 71-102; 270, с. 61-94; 342, с. 23-30; 348, с. 3-38; 356, с. 365-376; 357, с. 303-317; 358, с. 246-249; 359, с. 177-195; 380, с. 77-93; 382, с. 5-22; 383, с. 206-224; 170; 408; 397, 398; 396, с. 126-140; 392, с. 322-337; 401; 403, с. 19-27; 420, с. 434-461; 442, 457]. Також варто відзначити і деякі праці, що характеризують давньоєврейську поезію в цілому [27; 247, с. 11-22; 266; 279, с. 97-104; 195, с. 135-150; 285; 286, с. 23-41; 287, с. 265-284; 290, с. 207-224; 293, с. 5-42; 294, с. 399-425; 295, с. 597-609; 485, с. 423-431].

Узагальнивши різні концепції давньоєврейського віршування, можемо відзначити, що найбільш усталеними й однозначними є погляди вчених на *малі структурні одиниці вірша* й *природу семантичного паралелізму* як типу поезії. Найбільше ж розбіжностей у визначенні поетичного рядка як такого й так званих великих «будівельних блоків» (за висловом М. Корпела [320, с. 173-212]) – строф, частин пісні й самої пісні (усередині поеми).

Прикладом розбіжностей думок із приводу визначення структури поетичного рядка є різний поділ Пісні на Морі (Вих. 15: 1-18, 21). Так, згідно з М. О'Коннором, вона поділена на 56 рядків; за Дж. Фоккельманом, – на 78 рядків-піввіршів, об'єднаних у 39 віршів буколічної структури; на думку Д. Фрідмана, – також на 78 [390, с. 53; 239, с. 26; 246, с. 163-203]. Ця відмінність зумовлена двома різними підходами до розуміння природи поетичного рядка – фонологічним і синтаксичним. Питання, яке нам необхідно вирішити на цьому етапі, – чи передбачають ці два підходи розходження в розумінні *синтаксичної природи* поетичного рядка? Цю проблему ми обговоримо в підрозділі *2.1.1*.

Існують різні думки й про ритмічну структуру рядка. А. Купер допускає, що рядок може складатися з двох-трьох колонів, розділених цезурою [189, с. 7-8]. Натомість С. Геллер стверджує, що тільки два колони можуть становити поетичний рядок [252, с. 7-12]. Чим керуються ці дослідники під час визначення кількості колонів, і чи пов'язане це визначення з розумінням синтаксичної цілісності рядка?

Невирішеним залишається питання *метрики*: чи властива вона давньоєврейській поезії, чи доречніше було б говорити про *ритм* [146, с. 308]? Іншим дискусійним аспектом є структура паралельного вірша й семантичне співвідношення між поетичними рядками. Деякі вчені ширше окреслюють це питання: чи можна взагалі застосовувати до біблійної поезії терміни «вірш» і «віршування», можливо, краще обмежитися більш універсальним терміном «поезія»? А. Берлін є прихильником цієї точки зору [там само, с. 301-315; 145-147].

Щодо дискусії навколо наявності ритмічного / метричного ладу в давньоєврейській поезії, можемо виявити дві діаметрально протилежні

позиції. З одного боку – категоричне заперечення [390, с. 138; 323, с. 301], а з іншого – утвердження й навіть розвиток теорії ритмічної / метричної природи біблійної поезії [368, с. 102; 474, с. 49; 251, с. 54-75; 252, с. 9-13; 328, с. 176]. За справедливим зауваженням Р. Гієзе, в останні роки наявність метрики було «з пристрастю відкинуто» й «наполегливо затверджено знову» як одну з відмінних характеристик давньоєврейської поезії [265, с. 29]. Питання ритмічного / метричного ладу давньоєврейської поезії обговоримо в підрозділі *2.1.2*.

Водночас слід зазначити, що безперечним і загальноприйнятим серед дослідників біблійної поезії є розуміння природи мінімальної одиниці вірша – *стопи*, що збігається зі словом (одне слово – один наголошений склад) або виразом із проклітикою, що має один загальний наголос.[64]

Що ж стосується фонетичних засобів поетики, у давньоєврейській поезії вони вторинні, використовуються спорадично, при цьому не є невід'ємною частиною віршування. Регулярна рима для біблійної поезії не характерна (можуть спонтанно з'являтися лише квазірими в кінці рядків), асонанси й алітерації можуть використовувати незалежно від позиції в рядку, іноді натрапляємо й на акровірш (детальніше про фонетичні засоби див. *2.1.3*).

Отже, перед нами постало завдання розглянути синтаксичні основи давньоєврейського вірша, а також їх зв'язок із ритмічним ладом поезії. Одне з найважливіших питань: чи можна вважати паралельний вірш орієнтованим на певні синтаксичні моделі?

2.1.1. Синтаксичні моделі віршування.

Сувора синтаксична структурованість семантичного паралелізму як типу віршування ніколи не викликала сумніву в дослідників, починаючи з піонера в цій галузі, англійського теолога Роберта Лаута (1710-1787). У своїх «Лекціях про священну поезію євреїв», описуючи структуру давньоєврейського вірша й відзначаючи факт нерегулярності довжини рядка з точки зору кількості складів, він стверджує, що «кінець рядка виявляється

---

[64] С. Геллер пропонує формулу: одна граматична одиниця = одна метрична одиниця, що означає ритміко-синтаксичний підхід до визначення поетичного рядка [252, с. 9-12].

там, де члени речення розділено» [346, с. 43; 347], тобто рядок синтаксично завершений.

Хоча Р. Лаут робив акцент на визначенні паралелізму як, насамперед, семантичної кореляції поетичних рядків, в одному місці своїх лекцій він описує паралельний вірш термінами, що явно належать синтаксису:

> «Поетична зв'язність речень, на яку часто посилаються як на характерну рису давньоєврейської поезії, полягає, головним чином, у певній рівності, схожості чи паралелізмі між членами кожного періоду; у двох рядках (або членах одного періоду) члени речення одного рядка відповідатимуть їх аналогам в іншому рядку, слова – словам, начебто вони дотримуються якогось правила або стандарту» [346, с. 204-205].

У сучасних дослідженнях синтаксична природа давньоєврейського віршування була розвинена настільки, що відтіснила на другий план семантичний підхід до визначення паралельного вірша [183, с. 8-10]. Біблійний паралелізм як синтаксичний феномен став предметом дослідження не лише для літературознавців, але й для граматиків. Так, у монографії Ф. Андерсена «Речення в біблійній давньоєврейській мові» автор стверджує, що «два речення, що перебувають в аппозиції одне до одного, ідентичні за змістом і граматичною структурою, утворюють *parallelismus membrorum*, настільки вподобаний у давньоєврейській літературі, особливо в поезії» [126, с. 38].

Що ж стосується дослідників власне біблійної поезії, то ми теж не виявляємо тут якихось помітних розбіжностей у розумінні синтаксичних основ давньоєврейської поезії. Основою поетичного рядка, безсумнівно, вважають речення [390, с. 68; 183, с. 22-23], хоча прихильники фонологічного підходу до визначення структури рядка вважають допустимою і синтагму в цій функції [252, с. 9-12; 239, с. 26]. Детальніше про цю проблему див. нижче.

Паралелізм як поетичний прийом і структура вірша утворюється під час об'єднання двох (рідше трьох-чотирьох) рядків із паралельною синтаксичною структурою й змістом. При цьому синтаксичні відношення між рядками-реченнями у вірші – переважно апозиція, рідше – координація,

дуже рідко – субординація [390].[65] Семантична ж кореляція між рядками викликала дискусії, яких ми коротко торкнемося в наступному абзаці.

Тенденції у вивченні паралелізму з кінця XVIII ст. і до 1980-х в основному були зосереджені на дослідженні *однаковості* паралельних рядків. Такий підхід був дещо відкоректований у працях Дж. Кугеля й Р. Альтера [323; 324, с. 107-117; 123, с. 71-101]. Дж. Кугель відкинув поняття синонімічності рядків, замінивши його ідеєю *цілісності й послідовності*: «**А**, яке стає більшим у **Б**». Подібним чином Р. Альтер говорив про «послідовність» паралельних рядків. Таким чином, дослідження Дж. Кугеля й Р. Альтера зробили акцент на *відмінності* між паралельними рядками.

Тепер рядки паралельного вірша могли розглядати як доповнювані новою інформацією; такі, відношення між якими характеризуються скоріше *інтенсифікацією* й *прогресією*, ніж повторенням попереднього, вираженого новими словами. Наведемо приклад із Пс.18:9 (= 2Сам. 22:9).

Дим піднявся із Його ніздрів,

І вогонь із Його вуст пожирає;

Палаючий жар пече від Нього.

Кожен рядок у цьому випадку є реченням із дієслівним предикатом; при цьому спостерігаємо зміну розташування членів речення в паралельній структурі (VSA || SAV || SVA). Кожен рядок містить по три наголошені одиниці (стопи). Синтаксичний зв'язок між першим і другим реченнями-рядками – координація, між другим і третім – апозиція.

Семантичні відношення між цими рядками можна охарактеризувати не як синонімічні, а як *прогресуючі*: між ними існує якесь творче напруження,

[65] У вищезгаданому фундаментальному дослідженні М. О'Коннора [390] наведено результати вичерпного дослідження синтаксичних структур усіх поетичних текстів Старого Заповіту.

перехід від одного образу до іншого, що створює прекрасну фігуру мови. Ефект інтенсифікації створюється шляхом послідовного використання ланцюга семантично пов'язаних слів у кожному рядку, але з додатковими емоційними конотаціями:

S: дим – вогонь – жар

V: піднявся – пожирає – пече

A: із ніздрів Його – з уст Його – від Нього

Отже, якщо в теорії давньоєврейського поетичного синтаксису серед учених немає розбіжностей про синтаксичну структуру рядка, чим тоді можна пояснити відмінність у поділі на рядки? Проблема полягає в різних баченнях ритмічного ладу конкретного поетичного тексту: там, де один дослідник бачить лише цезуру (малу паузу), другий схильний вбачати кінець рядка (велику паузу). Оскільки біблійний текст не надає нам графічного поділу поезії на рядки,[66] а сам вірш не містить фонетичних маркерів рядка (акровірша або рими), ритмічний малюнок може бути реконструйований лише умовно.

Отже, можемо прокоментувати різні поділи тексту на поетичні рядки як такі, що ґрунтуються на різному баченні ритмічного ладу. Продемонструємо це на прикладі поділу вірша Вих. 15:1 у С. Геллера й Дж. Фоккельмана.

С. Геллер	Дж. Фоккельман
-	-

[66] Той поділ, що з'являється в деяких середньовічних та пізніх варіантах МТ, до уваги не береться, оскільки має пізніше походження, й часто не відображає оригінальну ритміко-синтаксичну структуру вірша.

Перший рядок, за С. Геллером, складається з двох речень: го («Заспіваю Господу») та підрядного - («бо Він високо піднісся»), розділених цезурою; другий рядок – з одного речення («коня й вершника його вкинув у море»). Дж. Фоккельман, дотримуючись фонологічного підходу до інтерпретації структури вірша, поділяє його на якомога менші частини: на головну й підрядну – 2 рядки (- ‖), на дві синтагми в складі одного речення ( ).

При цьому варто зазначити, що саме *стислість речень* дає підставу С. Геллеру для їх об'єднання в один рядок: такий же за кількістю наголошених одиниць і другий рядок, що складається з одного речення. Ритмічний баланс при цьому симетричний: кожен рядок налічує 4 стопи, об'єднані у 2 колони (2 | 2 || 2 | 2). Подібним чином він виглядає і в інтерпретації Дж. Фоккельмана: 2 ‖ 2 ‖ 2 ‖ 2 (кількісні характеристики рядка дуже важливі для подальшого обговорення ритміки давньоєврейської поезії, див. наступний параграф *2.1.2*).

За М. О'Коннором [390, с. 178], вірш ділиться на три рядки – за принципом рядок-речення (підрядне речення виділено окремим рядком):

-

При цьому ритмічний малюнок вірша дещо відрізняється від вищенаведених моделей С. Геллера й Дж. Фоккельмана лише інтерпретацією довжини пауз: 2 ‖ 2 ‖ 2 | 2. Ритміко-синтаксичні одиниці (колони) однаково збігаються з синтагмами в усіх трьох інтерпретаціях.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що в усіх вищенаведених моделях вірша основні компоненти ритміко-синтаксичної структури – синтагма-колони – збігаються, а відмінність стосується, насамперед, складу рядка. Найбільш оптимальною з погляду синтаксису й ритму, на нашу думку, є модель рядок-речення. Можна назвати принаймні дві причини, чому рядок може бути засновано тільки на реченні, а не на його частині:

1. Тільки рядок-речення забезпечує паралельну синтаксичну структуру вірша типу VSO ‖ SVO, VSO ‖ OSV, VSOA ‖ SVOA і т. д. У запропонованій Дж. Фоккельманом моделі ми все одно змушені з'єднувати 2-ий рядок із 1-им, а 4-ий із 3-ім, щоб вибудувати послідовну модель паралельного вірша; із цієї причини підхід Фоккельмана виглядає однобічним – його можна назвати ритмічним, але не ритміко-синтаксичним.

2. Ритмічний розмір речення (кількість наголошених одиниць у ньому) нерегулярний, але обмежений (як правило, не перевищує 5 стоп, див. нижче), що вказує на ритміко-синтаксичну цілісність речення-рядка.

Важливо відзначити, що автори тарґумів, перекладаючи (і часто парафразовуючи) давньоєврейську поезію, прагнули до збереження синтаксичного паралелізму поетичних рядків (докладніше про це у підрозділі *2.2*). Як правило, їм вдавалося зберігати ритміко-синтаксичний лад вірша навіть у тих випадках, коли до тексту було додано нові елементи або ж він виявлявся повністю парафразованим. Ритмічний аспект давньоєврейського віршування розглянуто в наступному параграфі.

2.1.2. Ритмічна організація поетичного рядка.

Особливий ритмічний лад є найхарактернішою рисою поезії, що відрізняє її від прози. Слово (стопа), синтагма (колон) і речення (рядок) як основні структурні одиниці давньоєврейського вірша набувають поетичного звучання тільки в контексті симетричної ритмічної структури, у якій її складові регулярно повторюються.[67] У зв'язку з цим, однією з найважливіших характеристик поетичного ритму є силабічний розмір: рядок не може бути «безрозмірним», кількість наголошених одиниць у ньому повинна регулюватися якимись стандартами віршування. Тому рядок-речення в біблійному паралельному вірші неодмінно повинен бути коротким, обмеженим певною кількістю наголошених складів [323, с. 85].

---

[67] «Одна з найпоширеніших формальних ознак поезії – регулярність, побудова певної структури зі складових елементів – рядків – характеристики яких постійно відтворюються» [323, с. 69].

Однак слід зазначити, що в давньоєврейській поезії *ритм нерегулярний*, тобто кількість наголошених складів не завжди однакова в рядках, не послідовне й чергування наголошених і ненаголошених складів. Керуючись цим, деякі вчені заперечують наявність ритму в давньоєврейській поезії взагалі [183, с. 8; 323, с. 72; 228, с. 201-208; 251, с. 54-75]. Чи означає це, що ритмічного ладу тут нема, і нам слід говорити радше про поезію, ніж про вірші? Що означає нерегулярність ритму?

Передусім, слід зазначити, що кількість наголошених складів у рядку давньоєврейського вірша *обмежена*. Навіть М. О'Коннор, який відкидає наявність певного ритму в біблійній поезії, змушений визнати, що «рядок давньоєврейського вірша не може містити менше двох і більше п'яти одиниць» [390, с. 315]. Стислість поетичного рядка як невід'ємну властивість віршування в давньоєврейському паралелізмі визнає й інший противник ритмічної теорії – Дж. Кугель [323, с. 85]. На подібні ідеї натрапляємо й у П. Міллера [369, с. 213-230], а Р. Гієзе відстоює наявність ритму як на рівні стопи, так і строфи [265, с. 29-38].

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що ритмічний лад давньоєврейської поезії володіє меншим ступенем регулярності порівняно з поезією квантитативного типу, однак його наявність беззаперечна. Запропоновану М. О'Коннором синтаксичну формулу кількості граматичних одиниць у рядку – не менше двох і не більше п'яти – можна розглядати як визначення допустимих метричних варіацій, тобто кількості наголошених складів (граматична одиниця = метрична одиниця). А в деяких поетичних творах виявляється досить стабільний ритм. Так, С. Геллер виявив фіксований метр 3 || 3, тобто по три стопи в кожному рядку в Повтор. 32 і 2Сам. 22 [252, с. 9]. Інші ж мають змішану метрику, яка варіюється між розмірами 3 || 3 і 4 || 4, як, наприклад, Пісня на Морі (Вих. 15: 1-19) і Пісня Дебори (Суд. 5: 1-31).

Розглянуті вище приклади демонструють цей принцип (див. *2.1.1*). Наведемо приклад із трьох віршів зі змішаним ритмом (Вих. 15: 1-2).

текст	синтаксичний паралелізм	ритм	
-	(S)VO|(S)VA ‖	2|2 ‖	
	OVA	2|2	4 ‖ 4
[68]	P_nS ‖	3 ‖	
-	POS	3	3 ‖ 3
	SP_n|(S)VO ‖	2|1‖	
	P_n|(S)VO	2|2	3 ‖ 4

Таким чином, маємо змішаний ритм: по 4 і 3 наголошені склади в рядку. Змішана метрика добре відома в угаритській, аккадській і ранній єврейській поезії [192, с. 25; 116, с. 9].

Заслуговує на особливу увагу теорія метричної структури давньоєврейського вірша, запропонована Й. Куриловичем [328]. На його переконання, в основі метрики поетичного рядка лежить ритмічне виділення слова, на яке падає смисловий наголос, і його протиставлення решті слів рядка [328, с. 175]. Отже, метричний розмір вірша вибудувано за принципом «протиставлення акцентованої й слабо акцентованої частин вірша, тобто поляризації сильних і слабких синтаксичних наголосів, санкціонованих метричним *сандгі*». Роль тези, на думку Й. Куриловича, виконує слабко

[5] Хоча скорочену форму імені Бога יה (від יהוה) можна розглядати з точки зору ритміко-синтаксичного ладу як енклітику, усе ж ми можемо стверджувати, що у виразі є два наголоси – основний (на слові , відзначено знаком *закеф катон* у МТ) і додатковий (на останньому складі вислову). Подібним чином додаткові наголоси можна виявити й у висловах - і : у першому випадку позначено розділовим знаком *тафха*, у другому – знаком *метег*.

виділена наголосом частина піввірша, роль антитези – його наголошена частина. Тобто, сильний ритмічний наголос падає на одне слово, а слабкий – на «словесний комплекс», що протистоїть йому (там само).

Й. Курилович уважає характерною рисою давньоєврейської поезії в її письмовій традиції ретельну фіксацію вторинних ритмічних наголосів. Він стверджує, що схема *теза – антитеза* завжди виражена в структурі рядка таким чином, що ритмічно виділене слово обов'язково стоїть після слабонаголошеного метричного комплексу. Ця схема функціонує в межах колона за принципом один колон – один ритмічний наголос [328, с. 176].

Так, наприклад, у розглянутому вище уривку з Вих. 15:1 наголос має розподілятися таким чином.

Accentus servi:	*Accentus domini*:
«Заспіваю»	«Господу»
- «бо надзвичайно»[69]	«Він піднісся»
«коня»	«й вершника його»
«вкинув»	«у море»

Схема, запропонована Й. Куриловичем, на наш погляд, не суперечить розглянутим вище моделям поетичного рядка – у її основі лежить той же силабічний принцип поділу на вірші, колони й стопи. Відмінність полягає лише в іншому підході до розуміння ритмічної організації вірша: заперечується можливість наявності більш ніж одного «метричного наголосу» в колоні. Слід зазначити, що ця гіпотеза була піддана критиці Т. Лонгманом, який, застосовуючи її до тексту Повтор. 33 і Єрем. 12, робить висновок, що не в усіх випадках *accentus servi* і *accentus domini* можна розрізнити всередині колона [345, с. 230-54].

Однак, це критичне зауваження зовсім не означає, що теорія основного ритмічного наголосу недостатньо підкріплена фактичним матеріалом:

[69] Інфінітив дієслова גאה тут виконує функцію посилення особистої форми того ж дієслова в реченні.

швидше можемо говорити про те, що ця ритміко-синтаксична модель побудови колона не завжди була використана стародавніми авторами як поетичний прийом. На користь актуальності гіпотези Й. Куриловича свідчать і деякі наші спостереження: колони, структуровані з явно вираженою відмінністю між *accentus servi* і *accentus domini* в давньоєврейському вірші, у більшості випадків зберігають таку ж структуру й в арамейському парафразі (див. нижче).

Таким чином, найбільш загальними характеристиками ритмічної структури поетичного рядка є: а) розміри рядка – не менше 2-ох і не більше 5-ти стоп; б) стопа = слово з наголошеним складом (енклітики й проклітики не є окремими метричними одиницями); в) колон = синтагма, у якій можна розрізнити основний і фоновий ритмічні наголоси.

Що ж стосується перекладів біблійної поезії арамейською мовою в тарґумах, можемо відзначити дві основні тенденції в передачі ритмічного ладу оригіналу, розглянуті в нашій статті [461, с. 5-23]:

1. Подовження поетичного рядка за рахунок додавання нових елементів відбувається лімітовано: додають не більше ніж одне або два слова так, що загальна кількість наголошених складів, як правило, не перевищує 6-ти (порівняйте з 5-а стопами – лімітом давньоєврейського оригіналу).[70] Таким чином, баланс наголошених складів зберігається в межах поетичного ритму.
2. Ритмічний баланс зберігається за рахунок симетричного введення додаткових елементів: якщо слово або словосполучення додано в одному рядку, то рівнозначний ритміко-синтаксичний компонент уводять і в паралельний рядок; якщо один колон перетворюється в рядок шляхом його синтаксичного розширення, то те саме відбувається і з другим колоном.

[70] Ліміт у 6 наголошених складів у рядку було запропоновано нами як стандарт парафразованого рядка в тарґумах (з урахуванням введення нових елементів у текст перекладу). Така кількість стоп є оптимальною межею поетичного рядка: за більшої кількості наголошених складів поетичний ритм неможливий (порівняйте з гекзаметром давньогрецької поезії) [460, с. 62-63].

Прикладом подібного системного підходу до ритміко-синтаксичного ладу парафразованої поезії може слугувати передача розглянутого вище уривка Вих. 15:1-2 у TgOnq.

-	
Заспіваю Господу,бо Він високо піднісся! *Коня й вершника його вкинув у море.*	*Прославимо й подякуймо перед Господом,* *бо Він піднісся над гордіями,* *і велич лише Йому належить!* *Коня й вершника його скинув Він у море.*
-	
Сила моя й спів мій – Господь! *І став Він спасінням для мене.*	*Сила моя і хвала моя – Господь Страшний!* *Він сказав Слово Своє, і став моїм визволенням.*
Це мій Бог, і я облаштую *[місце проживання] Йому.* *Бог батька мого, і я звеличу Його.*	*Це Бог мій – і я збудую Йому Святилище;* *Бог предків моїх – і я поклонюсь перед Ним!*

Завдяки новим елементам, уведеним у текст перекладу першого вірша, 2 колони першого рядка перетворюються в 3 самостійні рядки в TgOnq; другий

рядок перекладено буквально. У другому вірші симетрично додано одне слово в першому рядку ( ) і словосполучення ( ) у другому, збільшено кількість стоп в обох рядках. По одному слову додано й у кожному рядку третього вірша (і). Ритмічний лад оригіналу й парафразу при цьому виглядають так:

MT	TgOnq
4 ‖ 4	4 ‖ 3 ‖ 3 ‖ 4
3 ‖ 3	4 ‖ 4
4 ‖ 4	4 ‖ 4

Як бачимо, у цьому випадку кількість наголошених складів у рядку парафразу не перевищує 4-ох (хоча їх кількість може досягати 6-ти в тарґумах). Це свідчить про прагнення перекладачів до наслідування ритмічної структури оригіналу.

Із погляду ритмічної теорії Й. Куриловича, можемо відзначити одну важливу особливість: слова в колоні розташовано так, що *accentus domini* падає на те ж слово в арамейському перекладі, що й в оригінальному давньоєврейському вірші; а у випадку небуквального перекладу – на семантично корельоване слово. Так, у наведеному вище уривку можемо спостерігати таку послідовність передачі в поетичному перекладі ритмічно зумовленого розташування слів у другій половині колона: , , , , , , об'єктні займенникові суфікси - – («його»).

У випадку парафразу рядка *accentus domini* давньоєврейського

(«прославився») передано хіастичною конструкцією, у центрі якої – іменники від кореня אה ג- «гордії» і «велич». Хіазм із двох рядків виглядає в тарґумі так: – «Бо Він піднісся над гордіями, / і велич лише Йому належить!». Хоча первісний зміст речення-колона дещо

«і я облаштую [місце проживання] Йому», що складається з дієслова הוֹנ у значенні «облаштовувати житло», «робити придатним для проживання»[71] з об'єктним займенниковим суфіксом -, ритмічний акцент на об'єкт - загублено: – «і я побудую Йому Святилище». У більшості ж випадків у перекладі Пісні на Море в TgOnq виявляємо тенденцію до збереження *accentus domini* оригінального тексту [461, с. 14, 17, 22].

Факт послідовного збереження *accentus domini* або його заміни іншою емфатичною конструкцією в тарґумах може бути непрямим підтвердженням теорії Й. Куриловича: основний ритмічний наголос був *цілком відчутний* для стародавнього інтерпретатора, тому він намагався передати його в перекладі. Хоча, з іншого боку, простежити застосування принципу ритмічного поділу колона на *accentus servi* і *accentus domini* до додаткового поетичного матеріалу (тобто введеного в текст тарґуму метургеманами при парафразі) не завжди вдається.[72] В цілому ж перекладачі приділяли особливу увагу передачі основних принципів віршування давньоєврейського оригіналу.

Таким чином, можемо відзначити, що ритм є одним із найважливіших факторів, які визначають як синтаксичну структуру рядка (зокрема, впливаючи на його короткий розмір), так і розташування слів у синтагмі-колоні. При цьому автори тарґумів прагнули відобразити (нехай не повною мірою) принципи ритміки давньоєврейського вірша у своїх перекладах-парафразах арамейською мовою.

2.1.3. Фонетичні засоби.

Фонетичні засоби давньоєврейської поезії недостатньо вивчені у зв'язку зі спорадичним характером їх застосування: вони не відіграють такої важливої ролі, як у пізніших поетичних традиціях (наприклад, у класичній єврейській літургійній поезії візантійської епохи). До фонетичних засобів віршування в цьому випадку належать: а) рима (або, точніше, квазірима);

---

[71] Див. уживання цього дієслова в Пс. 79:7; Іс. 33:20, а також його тлумачення в мідраші *Мехільта* 3:127.

[72] Див., наприклад, колони «сила моя і хвала моя», «сказав у Слові Своєму», у яких виділити основний і другорядний ритмічний наголос, по суті, неможливо.

б) асонанс; в) алітерація; г) акровірш. Їх використання в біблійній поезії несистематичне, і вони не є обв'язковими для структури вірша [432, с. 171-179; 433]. Багато в чому їх поява залежить від довільного наміру автора підсилити емоційну експресію, або ж надати творові (чи його частині) більш вишуканого з естетичної точки зору звучання. Не є винятком і те, що в деяких випадках «гра звуків» у поетичних структурах з'являється випадково.

Розглянемо кілька прикладів. Так, квазірима (повтор одного й того ж елемента в кінці рядка) з'являється в кінці паралельних колонів у Вих. 15:2. Нижче представимо транслітерований згідно з масоретськими діакритичними знаками текст.[73]

-	‘**ā**zzī wə z**i**mrāṯ yā**h** w**a**y(y)ə hī lī līšū‘**ā** ze ’ēl**ī** / wə’anwē**hū** ’ĕlōhē ’āḇ **ī** / wa’ărōməmen**hū**

У кінці рядків першого вірша – асонанси [ā], що нагадують риму; усередині рядка – асонанси [-ī] – у 5-ти складах, [ā]/[a] – 4 (враховуючи кінцівки рядків); й алітерації: [z] – 3, [l] – 2, [‘] – 2.

Більш виразні фонетичні засоби в другому вірші. У кінці кожного колона з пари повторюється займенниковий суфікс [-ī] і [-hū] відповідно. Крім того, у цьому вірші можна виокремити й асонанси: голосні [e] – 2, [ē] – 3, [ĕ] – 1, [a] – 2, [ā] – 1, [ă] – 1; а також алітерації: сонорні [m] – 2, [n] – 2, [l] – 2; гортанні [’] – 5, [h] – 3; і напівголосний [w] – 2.

---

[73] Масоретські діакритичні знаки, уведені в VII-VIII ст., не цілком відображають початковий вокалізм і особливості вимови приголосних давньоєврейської мови. Зокрема, у масоретській системі огласовок не представлено такі аспекти давньоєврейської фонології: а) відсутність редукованих голосних; б) зімкнені приголосні не переходили в щілинні в поствокальній позиції; в) не було відоме й скорочення *šəwā* до нуля після приголосних у деяких позиціях [135, с. 1-36; 309, с. 146-151; 310, с. 47-55; 311, с. 87-95; 1998, с. 132-133; 194, с. 46-47]. Однак, багато елементів масоретської вокалізації консонантного давньоєврейського тексту є релевантними, й відображають ті аспекти фонології, які цікавлять нас із точки зору фонетичних засобів віршування.

У перекладі арамейською мовою автори не ставили перед собою завдання відтворити фонетичні засоби оригіналу, оскільки вони не виконували структуротворну функцію у формуванні вірша.

	tuqpī wə tušb**a**ḥ tī də ḥ īlā yə y**ā** ’ə m**a**r bə mēmə rēh w**a**hə wā **h**ī lə ṕ **ā**rīq dēn ’ə lāhī wa’i͟b nē lēh maqdaš ’ə lāhā da’ə b͟ āhāt͟ ī wa’aṕ laḥ qə d͟ am**ōhī**

У перших двох рядках асонанс [-ī] є в 5-ти складах, як і в оригінальному тексті, [ā]/[a] – у 6-ти складах (у давньоєврейському тексті – у 4-ох); алітерації оригіналу не передано послідовно: [z] немає взагалі, [l] – у 3-ох складах. Частота використання інших приголосних не дає достатніх підстав убачати тут осмислений фонетичний прийом ([m] – 3, [t] – 2, [ḥ] – 2, [r] – 3, [q] – 2, [w] – 3) .

Повторюваний у давньоєврейському тексті наприкінці третього й четвертого рядків об’єктний займенниковий суфікс [-hū] («його») не повторено в арамейському перекладі (тільки в другому рядку вжито [-ōhī]), а повторення в парафразі суфікса [-ī] у першому й третьому колоні можна вважати, скоріше, результатом близького до тексту перекладу.

На особливу увагу заслуговує унікальний випадок, який описує Е. Ван Стаалдуїн-Сулман: алітерація й асонанс оригіналу передаються настільки ретельно в перекладі поетичного тексту в TgJon, що з’являються навіть у тих словах, де цих прийомів немає в давньоєврейському тексті [466, с. 230]. Так, у 1 Сам. 2:7–8 7 із 13 слів паралельного вірша починаються на [m], тоді як в арамейському перекладі – 9 із 13; при цьому автор тарґума – він використовує («бідний»), а імперфект 3-ої особи однини *hiphil*

замінює дієприкметником від того ж кореня («піднімає»). Подібне відбувається і з асонансом [і] / [ī]: цей звук з'являється 6 разів у давньоєврейському тексті й 8 разів в арамейському перекладі (завдяки вислову – «із купи сміття», у якому *хірек* використано двічі).

MT	TgJon
-	
yhwh **m**ōrīš ū**m**a'ăšīr **m**ašpīl'aṕ **-mə** rō**mēm** **m**ēqī**m** **m**ē'āṕ ār dāl **m**ē'ašpōt yārī**m** 'eḏ yōn *Господь робить убогим і збагачує,* *Принижує і Він же підносить;* *Піднімає з пороху бідного,* *Зі сміття піднімає жебрака …*	yə yā **mə m**askēn ū**m**'aṯ ar **m**ašpīl'aṕ **m**ārī**m** **mə** qī**m** **m**ē'aṕ rā **mi**skēnā **mə** q**i**lq**i**ltā **mə** rī**m** ḥ ašīḵ ā *Господь робить убогим і збагачує,* *Принижує і Він же підносить;* *Піднімає з пороху бідного,* *Із купи сміття піднімає нужденного …*

У цьому випадку автор, дотримуючись принципу буквального перекладу, зберігає розмір оригіналу – речення-рядок із 3-ох стоп; рими немає. Додатковий фонетичний ефект в арамейському перекладі можна вбачати в появі квазі-рими [ā] у кінці 3-ого й 4-ого рядків: miskēnā || ḥ ašīḵ ā.

Із наведених вище прикладів стає очевидним, що в давньоєврейській поезії фонетичні засоби вторинні, вони не є обов'язковою частиною цього типу віршування (вірш може бути й без них), і не виконують

структуротворних функцій (поетичний рядок не потребує маркування римою або акровіршем). Фонетичні засоби можуть використовувати додатково для посилення емоційної експресії або з естетичною метою. Таким принципом послуговуються автори тарґумів і під час перекладу біблійної поезії арамейською мовою: передача асонансів, алітерацій, рими й акровірша часто виглядає несистематичною, перекладач не вважав за необхідне передавати їх так послідовно, як, наприклад, структуру паралельного вірша.

Як було згадано вище, акровірш також іноді використовували в давньоєврейській поезії як додатковий фонетичний прийом, однак він не був необхідною складовою паралельного віршування. Акровірш відомий не тільки в біблійній поезії, але й в інших стародавніх семітських поетичних традиціях, зокрема, у вавилонській. У поезії аккадською мовою натрапляємо на різні форми акровірша: іноді початкові літери кожного рядка утворюють словосполучення, іноді ціле речення, іноді кожен рядок строфи починається однією й тією ж літерою алфавіту.[74] Останній тип називається вавилонським і є різновидом алфавітного акровірша [272, с. 23-32]. У давньоєврейській поезії переважає саме алфавітний акровірш (враховуючи вавилонський його тип). Найвиразніше вавилонський тип акровірша представлено в Пс. 119/118 і Пл. Єр. 1, 2 і 4. Крім того, на акровірш натрапляємо в тій чи тій формі в літературі Премудрості, рідше – у книгах пророків (Наум 1:2-8; Пс. 9-10; 111; 145. Пр. 31:10-31).

У літературі епохи Другого Храму акровірш з'являється також в текстах Кумрану. Відомі, наприклад, три псалми, побудовані за принципом алфавітного акровірша: єврейський текст Сирах. 51:13-30 (11QPsaSirach), Повернення на Сіон (11QPsaZion) й арамейський переклад Пс. 3 (11QPsa155), у якому виявляємо частковий акровірш [там само].

Пояснити причину використання цього фонетичного прийому можна як із точки зору ритмічної структури, естетики поезії, так і певних світоглядних концепцій. Семітський алфавіт є гарним «каркасом» для ритмічно

[74] Так, наприклад, у Вавилонській Теодиції, датованій приблизно X ст. до н.е., початкові літери утворюють речення, що становить ім'я якогось жерця Sag-gil-kinam-ubiba, «прихильника бога й царя» [334, с. 67; 441, с. 305-323].

послідовного перелічування. У цьому сенсі алфавітний акровірш використовують для гімнів, од і пісень печалі, а також повчань (перелік божественних якостей, легендарних подій, «розгортання» картини внутрішніх переживань).

З іншого боку, акровірш пов'язаний із біблійною концепцією Слова, і буква як основний елемент його письмової фіксації відображає його містичну здатність розкривати суть речей і божественних діянь. Оскільки 22 літери алфавіту можуть скласти будь-яку комбінацію, утворюючи слова, їх послідовне використання у вірші припускає досконалість. Як стверджує Н. Готвальд, алфавіт є «готовою метафорою» для вираження ідеї загальності й повноти, а також хорошою основою для хвали [272, с. 23-32]. Так, наприклад, перелічування божественних якостей і діянь у Пс. 111 і 145 або достоїнств благочестивої жінки в Пр. 30:10-31 здійснюється з використанням акровірша. Навіть у поетичних уривках, що не містять переліку якостей Бога або праведника, використання алфавіту має значення повноти [207, с. 179-185].

У розглянутих поетичних творах, включених у текст Тори, акровірш не використовується, тому спостерігати його передачу в тарґумах до П'ятикнижжя ми не можемо. Однак відзначимо, що згадані вище акровірші в Псалмах (Пс. 111 і 145) і Книзі Притч (Пр. 31:10-31) у тарґумах не передано.[75] Проте, у тарґумі до Пс. 119, який розділено на 22 частини по 8 віршів (відповідно 22-ом буквам алфавіту), кожна з яких починається однією й тією ж літерою алфавіту, якась подоба акровірша з'являється спонтанно, без кореляції з оригінальною структурою, і навіть без урахування послідовності букв. Так, вірші з 9-ого по 16-й починаються на букву ב; із 22-23, 25-33, 36-39, 106-107, 111-112, 132-133, 147-148 – на букву א; із 41 по 48 – на букву , 64-65, 71-72 – на , 75-80 – на , 84-87 – на , 89-91. 95-96 – на ,

[75] При цьому варто зазначити, що тарґуми до біблійних книг Пророка Наума, Псалмів, Притч і Плачу Єремії мають різне походження й були написані різними авторами: TgJon до книги Пророка Наума відображає підходи до інтерпретації пророчого тексту часів *амораїв* (200-400 рр. н.е.); Tg Пс. має компілятивний характер і складається з перекладів псалмів, виконаних у різний час; Tg Пр. виявляє схожість із Pesh у мові й техніці перекладу, чим ускладнюється питання його датування; Tg Пл. Єр. складено між 600 і 629 рр. н.е. [237, с. 223 – 264].

99-102, 127-128 – на , 116-117 – на , 123-126 – на , 145-146, 149-151 – на , 155-156 – на , 158-159 – на , 163-165 – на , 167-168 – на , 169-173, 175-176 – на .

Досить вишукану форму алфавітного акровірша в книзі Плач Єремії (1-2 глави – кожен вірш починається з нової літери алфавіту, 3-ій розділ – кожні три вірші починаються на одну й ту ж букву, 4-а глава – як у 1-ій і 2-ій главах, 5-а глава – без акровірша) у тарґумі не передано зовсім. Винятком можна вважати лише кілька віршів, але одна й та ж літера на початку рядка явно використана тут перекладачем несвідомо: ט з'являється на початку трьох віршів (3:25-

, яке автор тарґум ; а ל у трьох віршах (3:34-36) збережено лише завдяки тому, що в староєврейському тексті тут використано форми інфінітивів дієслів із прийменником - , які також перекладено буквально, зі збереженням ל. У деяких віршах також засвідчено випадки «механічної» передачі акровірша, що не зберігає загальної фонетичної структурованості поеми (див. Пл. Єр. 3:55-56, 62-63, 64-66).

Тим більше не виявляємо будь-яких спроб відтворити в тарґумах акровірш у тих випадках, коли структура вірша робить його менш виразним – під час перекладу Наум 1:2-8 у TgJon і Пс. 9-10 у Tg Пс. Таке нехтування авторами тарґумів акровірша, імовірно, пов'язане з тим, що цей фонетичний прийом уже було озвучено під час читання давньоєврейського тексту. *Метургеману* важливіше було зосередитися на зрозумілому викладі змісту. Якщо дотримання форми паралельного вірша було необхідним для арамейських перекладів із точки зору ритміко-синтаксичного ладу, то акровірш (як, утім, й інші фонетичні засоби віршування) не відіграв настільки важливої ролі в цьому плані.

Однак, форма акровірша стала однією з характерних особливостей віршування літургійних *піютів* докласичного й класичного періодів, які, на відміну від паралельного вірша, були менше орієнтовані на синтаксичні моделі й більше – на ритміко-фонетичні засоби віршування.

Роблячи підсумок нашого дослідження, можемо виокремити найважливіші характеристики давньоєврейського віршування, які необхідні нам для подальшого аналізу синтаксису перекладів біблійної поезії в тарґумах.

- Мінімальна структурна одиниця – *стопа* – слово з наголошеним складом.
- Дві або три стопи об'єднують у *колон* – ритміко-синтаксичну одиницю, що збігається з синтагмою або коротким реченням.
- Усередині колона в багатьох випадках можна виділити фоновий й основний ритмічний наголос – *accentus servi* та *accentus domini*. При цьому *accentus domini* стоїть на другому місці.
- Основа поетичного рядка – речення, яке може мати дієслівний або іменний предикат. Рядок складається з двох колонів-синтагм, розділених цезурою; у випадках, коли колон збігається з реченням, рядок може складатися з двох коротких речень-колонів.
- Загальна кількість стоп у реченні обмежена – не менше 2-ох і не більше 5-ти.
- Два (рідше три-чотири) речення-рядки з паралельною синтаксичною структурою типу SPO ‖ $S_1P_1O_1$ і співвідносні за змістом складають вірш.
- Основний тип синтаксичної кореляції між реченнями-рядками – апозиція (безсполучниковий зв'язок) або координація, зрідка – субординація.
- Фонетичні засоби в староєврейському віршуванні вторинні: вони можуть використовуватися у вірші, але їх присутність не обов'язкова, оскільки структура вірша до них не прив'язана. До фонетичних прийомів належать: акровірш, алітерація, асонанс, (квази)рима.

Оскільки передачу ритму й фонетичних прийомів давньоєврейської поезії в арамейських перекладах-парафразах було розглянуто нами в параграфах *2.1.2-3*, можемо розпочати аналіз основних структурних моделей

вірша в цих перекладах, а в підрозділі *2.3* детально розглянути синтаксичний аспект віршування в них.

2.2. Основні структурні моделі парафразованої біблійної поезії в тарґумах.

Процес перекладу давньоєврейської поезії в тарґумах можна охарактеризувати як багаторівневий, що містить літературний, теологічний, екзегетичний і риторичний аспекти. Перераховані вище аспекти стали причиною деяких змін у поетичному синтаксисі й структурі паралельного вірша. У TgOnq можемо розрізнити, принаймні, два шари поетичного матеріалу: а) буквально перекладені вірші – слово в слово; б) парафразовані поетичні рядки. Відсоткове співвідношення буквально перекладеної поезії й парафразованої становить приблизно 33% і 67% відповідно.[76]

У нашому дослідженні ми розглядаємо синтаксис і структуру вірша саме парафразованої в тарґумах поезії, оскільки буквальний переклад відтворює моделі давньоєврейського вірша й копіює властиві йому синтаксичні конструкції. При цьому парафразовані вірші можна поділити на три групи:

1. Повністю парафразований вірш, оформлений у вигляді паралельного вірша. Ритміко-синтаксична структура моделюється за зразком давньоєврейського вірша при тому, що від змісту оригіналу майже нічого не залишається.
2. Частково парафразований вірш: до поетичного рядка додано нові елементи.

---

[76] Тобто 188 буквально перекладених рядків і 380 – парафразованих. Співвідношення їх у різних поетичних творах різне: у Пісні Ламеха (TgOnq Бут. 4:23-24) – 2 рядки буквально перекладених із загального числа 6-ти рядків; у Благословінні Якова (TgOnq Бут. 49:1-27) – 13 рядків із 111; у Пісні на Море (TgOnq Вих. 15:1-18) – 30 рядків із 54; у Пісні Криниці (TgOnq Числ. 21:17-18) – 4 із 10; у Висловах древніх поетів (TgOnq Числ. 21:27-30) – 6 із 16; у Благословіннях Валаама (TgOnq Числ. 23:7-10, 18-24; 24: 3-9, 15-24) – 37 із 106; у Пісні Мойсея (TgOnq Повтор. 32:1-43) – 64 із 154; у Благословінні Мойсея (TgOnq Повтор. 32:2-29) – 32 із 109 [460, с. 55].

3. Квазі-поетичні структури, у яких у вірш «вкраплено» прозові фрагменти, що порушують ритміко-синтаксичний лад.

Усі перераховані вище модифікації вірша пов'язані, в основному, із впровадженням у текст поетичного перекладу елементів екзегетичного плану, а також прагненням до посилення емоційної виразності.

В інших тарґумах до Тори – PalTgs і TgPsJon – ми виявляємо подібний підхід до структури вірша в парафразованих поетичних текстах: згадані вище три різновиди видозмін оригінальної поезії є і тут. Однак, разом із цими поетичними формами виявляємо велику кількість непоетичного матеріалу (головним чином прозового), через упровадження якого поетична структурованість тексту втрачається зовсім. Із цієї причини у тих випадках, коли аналогічні TgOnq поетичні структури зберігаються в PalTgs і TgPsJon (серед прозових нашарувань), ми представляємо їх у виносках, однак спеціального дослідження їм не присвячуємо.[77]

Найважливіші синтаксичні й структурні модифікації вірша, які виявляємо в парафразованих тарґумах біблійної поезії:

а) поетичний рядок розширено додатковими словами і фразами;

б) часте використання підрядних речень, невластиве давньоєврейській поезії;

в) додаткові безсполучникові або сурядні речення;

г) квазіпоетичні структури.

Перші три типи модифікацій відбуваються в рамках типової для паралельного вірша поетичної структури – у добре оформленій імітації давньоєврейського паралелізму – вони становлять 90,8% усього поетичного матеріалу в TgOnq. Квазіпоетичні структури охоплюють тільки 9,2%.[78]

---

[77] Тенденція до збереження структури паралельного вірша, яку спостерігаємо в TgOnq, тією ж мірою відома й у перекладі поезії в TgJon [466, с. 225-235].

[78] У цілому вони з'являються тільки в 14-ти віршах: у Благословінні Якова (Бут. 49:1-27) – у 8-ми віршах; у Благословіннях Валаама (Числ. 23:7-10, 18-24; 24:3-9, 15-24) – у 2-ох віршах; у Пісні Мойсея (Повтор. 32:1-43) – у 3-ох віршах; у Пісні Мойсея (Повтор. 33:2-29) – в одному вірші.

Оскільки зразки модифікованого паралельного вірша дещо відрізняються від їх давньоєврейського прототипу, ми могли б говорити про новий тип літургійної поезії, створений *метургеманами* на основі поезії біблійної. Цю гіпотезу запропоновано в нашому дослідженні.

Дві з перерахованих вище особливостей припускають модифікацію структури вірша в TgOnq: подовжений поетичний рядок і широке використання підрядних речень. На відміну від цих модифікацій, здійснюваних усе ж у рамках імітації біблійного паралелізму, квазіпоетичні моделі допускають уведення у вірш прозових фрагментів. Як було згадано вище, подібні «вставки» вносять диспропорцію в загальний ритмічний малюнок вірша, розмиваючи межу між поезією й прозою, а в деяких випадках просто руйнуючи віршовий лад. У зв'язку з цим перед нами постає питання про критерії, що дозволяють відрізнити поезію від квазіпоетичних літературних форм (їх буде розглянуто в параграфі *2.2.3*).

2.2.1. Повний парафраз паралельного вірша.

Навіть повністю парафразований поетичний текст структуровано за моделлю давньоєврейського паралельного вірша. Нижче ми представимо два приклади майстерно оформлених парафразів. Перший зразок – Бут. 49:12; у МТ він виглядає так:

Червоні очі його від вина,

і білі зуби його від молока.

У TgOnq цей вірш виглядає зовсім інакше, єдине, що залишається від оригіналу – це «червоний» і «білий» колір, «вино»:

Його гори будуть червоніти виноградниками його;

Його точила будуть переливатися вином;

Його долини будуть біліти злаками й стадами овець.

Паралельна структура давньоєврейського вірша виглядає так: P_nSA ‖ $P_{n1}S_1A_1$; ритмічна структура – 3 ‖ 3. Рядок збігається з колоном-реченням, що закінчується обст («від вина») ‖ («від молока»), на які падає *accentus domini*, виділяючи таким чином ідею майбутнього добробуту нащадків Юди.

Наявність паралельної синтаксичної структури в парафразі цілком очевидна, хоча зміст вірша дуже відрізняється від оригіналу: VSO ‖ $V_1S_1O_1$ ‖ V_2S_2 O_2; ритмічна схема – 3 ‖ 3 ‖ 5. Короткий рядок-речення збігається з колоном у 1-ому й 2-ому рядках, 3-ій рядок поділено на два колони; *accentus domini*, як і в оригінальному вірші, падає на обставинні звороти («виноградниками його»), («вином»), («злаками й стадами овець»).

Репрезентуючи цим парафразом картину месіанської ери, автор-інтерпретатор демонструє справжнє мистецтво поета: він збирає агадичний матеріал, розташовуючи його у вигляді трьох паралельних рядків.[79] Із цього випливає, що текст звучав ритмічно під час його декламації *метургеманом*. У PalTgs цей вірш перекладено подібним за змістом парафразом, проте довжина останнього рядка в цьому випадку наводить на думку про квазі-поетичну структуру.[80]

---

[79]) асоціюються з кручами скель, і, можливо, цим тлумаченням пояснюється поява в тарґумі «гір» у першому рядку парафразу; а «долини» введені тут за принципом контрастувального паралелізму (Мішна, *Шекалім* 2:1; *Моед Катан* 1:4).

[80] Майже в усіх тарґумах, що належать до PalTgs (TgFrag, TgNeof; у TgCG цей уривок не виявлено) а також TgPsJon цей вірш парафразовано однаково, із невеликими орфографічними розбіжностями. Наведемо нижче текст за TgNeof:

Почервоніють гори від його виноградників,

2.2.2. Розширений поетичний переклад вірша.

На відміну від повністю парафразованого давньоєврейського вірша, у цьому різновиді поетичного перекладу первинний зміст вірша не піддається повній ре-інтерпретації, а лише доповнюється новими елементами – додатковими рядками або словами / словосполученнями в рядку. Додаткові елементи при цьому, як і в першому випадку, майстерно вписуються в структуру паралельного вірша. Наведемо приклад із перекладу Бут. 49:8.

Ти, Юдо, – прославлять тебе брати твої!

Рука твоя на шиї ворогів твоїх;

поклоняться тобі сини батька твого.

Синтаксичний паралелізм цього уривка можна зобразити у вигляді схеми: $S|VOS_1 \parallel SP_n \parallel V_1O_1S_2$, де S | – звернення («Ти, Юдо»)[81], а $V \parallel V_1$, $O \parallel O_1$, $S \parallel S_1 \parallel S_2$ – паралельні члени речення. Ритмічна структура: 4 || 3 ‖ 4. В усіх випадках *accentus domini* пов'язаний з іменником із займенниковим суфіксом 2-ої особи однини, ч. р. - («тебе», «твої») або ж з особовим займенником 2-ої особи, однини, ч. р. («ти»), утворюючи квазіриму в кінці рядків.

а чавила від вина;
і пагорби будуть білі від численності злаків і стад овець.

Синтаксична структура тут схожа на TgOnq, і головна відмінність між ними полягає в надто довгому 3-ому рядку: $VSA \parallel S_1A_1 \parallel V_2S_2A_2$, ритмічна структура – 4 || 3 ‖ 7.

[81] Цю конструкцію можна репрезентувати як *casus pendens*, однак читання LXX припускає, що в давньоєврейському Vorlage грецького перекладу не було особового займенника את: Ιουδα σὲ αἰ νέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου.

У TgOnq до тексту буквального перекладу додано декілька додаткових рядків, пристосованих під структуру паралельного вірша (ці рядки підкреслено в наведеному нижче тексті і його перекладі):

82

Юдо! Ти сповідався, і тому не осоромлений;

тебе звеличать брати твої.

Рука твоя здолає ворогів твоїх.

Ненависники твої розсіяні будуть,

повернуться спинами своїми до тебе;

сини батька твого прийдуть вітати тебе.[83]

Загальна структура паралельного вірша може бути представлена як **A**||A_1||A_2||**A_3**||**A_4**||A_5, де **A**, **A_3** й **A_4** є додатковими рядками-реченнями, з'єднаними безсполучниковим зв'язком, а A_5 є парафразованим рядком. Як і в оригінальному вірші, *accentus domini* падає на іменники із займенниковими суфікс - - - («ти») при цьому змінює свій ритмічний статус через парафраз рядка.

Подібно до попереднього прикладу, у цьому вірші агадичний матеріал про Юдину сповідь свого гріха з Тамар[84] плавно переплітається з буквально

---

[19] У деяких варіантах (J G V) – .

[83] Питання структури цього вірша в TgOnq обговорювалося в статті Ж. Весселіуса [482, с. 144-145].

[84] Сповідь Юди про його відносини з невісткою Тамар (Бут. 38:26) згадується в мідраші *Берешіт Рабба* 99:8 і *Танхума* (A), *Ваййегі* 10, (B) *Ваййегі* 12, а також у TgPsJon.

перекладеними поетичними рядками; а рядки $\mathbf{A_3}$ й $\mathbf{A_4}$ введено для посилення емоційної експресивності, а також для того, щоб підкреслити есхатологічну перспективу пророцтва Якова (Іс. 9:6-7; 11:1-4; Єр. 23:5-6; Мих. 5:1-9). Аналогічно вірш структурований під паралельну структур й у PalTgs, хоча не так послідовно.[85] Цей факт свідчить про тенденцію збереження ритмічної структури, подібної тій, яка характерна для паралельного вірша.

Вірш, розширений додаванням нових слів або словосполучень до рядка-речення, детально розглянемо в параграфі *2.3.1*.

Слід зазначити, що обидва розглянуті різновиди парафразованої в арамейських перекладах поезії об'єднані однією загальною особливістю – майстерною структурованістю за зразком паралельного віршування. Це є найпоширенішим підходом до парафразу біблійної поезії в TgOnq (на них натрапляємо в 45-ти віршах).[86]

2.2.3. Квазіпоетичні структури.

Художній текст, що комбінує поезію й прозу або імітує структуру паралельного вірша при порушенні його ритмічного ладу, ми розглядаємо як *квазіпоетичний*. Тексти такого роду іноді з'являються й у TgOnq, і в PalTgs. Оскільки квазіпоетичні структури виходять за рамки ритміко-синтаксичних характеристик давньоєврейського вірша, то для визначення меж між ними й власне поезією ми пропонуємо такі критерії:

---

[85] У PalTgs цей вірш також парафразований з імітацією структури вірша, проте мотив сповіді Юди тут не відображено (зате виявлено в TgPsJon):

Юдо, для тебе хвала твоїх братів,
і за іменем твоїм називатимуться всі євреї «юдеями».
Твої руки помстяться за тебе всім ворогам твоїм;
до тебе прийдуть усі сини батька твого, щоб вітати тебе (TgNeof).

[86] Див. наступні уривки з TgOnq: Бут. 4:23-24; 49:4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 25, 27а; Вих. 15:1б, 2а, 11; Числ. 21:28б, 29, 30а; 23:19б, 20, 21, 24б; 24.7а, 8, 23б; Повтор. 32:6, 10, 13, 22, 24, 32, 35, 40; 33:3, 6, 7, 8, 9, 16, 22, 29.

а) *Розмір поетичного рядка*. Дуже довгий поетичний рядок (навіть якщо він вписується в структуру міжрядкового паралелізму) не може звучати в ритмі поезії. Як було згадано вище, максимальна кількість наголошених складів у рядку давньоєврейського вірша – 5; ураховуючи фактор розширення поетичного рядка в тарґумічних парафразах біблійної поезії, ми пропонуємо збільшити цей ліміт до 6-ти стоп. Саме така кількість метричних одиниць у гекзаметрі класичної грецької поезії. Наведемо приклад із TgOnq Бут. 49:27, де елементи тлумачення[87] симетрично введені в обидва поетичні рядки:

Уранці й увечері приноситимуть священики жертви,

а до вечірнього часу ділитимуть залишки священних жертв.

Обидва речення паралельні за своєю синтаксичною структурою (APSO ‖ $A_1P_1O_1$) і співвідносні семантично: обидва говорять про священнодійство в землі Веніаміна. Однак кількість наголошених складів у 2-ому рядку (8 стоп) перевищує поетичний розмір, роблячи ритм вірша при цьому напівпоетичним-напівпрозовим: 6 || 8. За своєю синтаксичною структурою це речення типово прозове: тут немає характерної для поезії стислості, автор парафразу досить розлого висловлює думки. Подібним чином перекладено вірш й у PalTgs – у вигляді трьох квазі-поетичних рядків.[88] Примітивна рима-асонанс [ā] з'являється в кінці обох рядків.

---

[87] Див. *Заповіт Веніаміна* 11:2; мідраші: *Мехільта*, *Бешаллах* II на Вих. 14:22; *Сіфре*, Повтор. 352; *Берешіт Рабба* 93:12.

[88] У TgNeof цей пасаж оформлено у вигляді трьох квазі-поетичних рядків, розміром 7 || 7 ‖ 7:

Вранці будуть священики приносити агнця щоденного [при жертві] мінха.
І при настанні сутінків приноситимуть агнця щоденного [при жертві] мінха;
а пізно ввечері розділятимуть залишеки жертв синів Ізраїлевих.

б) *Непоетичні вставки*: прозові фрагменти вкорінюються в тканину поетичного тексту без відповідної адаптації до структури вірша. Наприклад, див. TgOnq Бут. 49:15б, де два перші рядки оформлено у вигляді паралельного вірша (PO || P_1O_1), а третій – простого, характерного для прози речення:

І він завоює провінції народів,

і погубить їх мешканців,

<u>а тих, які залишаться серед них, йому вони служитимуть і платитимуть податки.</u>

Цей уривок є повним парафразом оригінального вірша, оскільки «думка про те, що якесь покоління Ізраїлю буде «благословенне» пророкуванням про добровільне рабство, була неприйнятною для патріотичних настроїв авторів тарґумів» [281, с. 167].[89] Така екзегетична корекція оформлена у вигляді двох паралельних рядків і прозового речення. У PalTgs і TgPsJon ці перші два рядки виглядають як майстерно оформлений паралельний вірш.[90] Крім вищенаведеного прикладу, на

Див. також TgFrag; ще один приклад – Бут. 49:2 на TgNeof, де *casus pendens* використано в паралельних, але дуже довгих рядках (10 || 7):

Авраам, батько мого батька, – від нього виник безбожний Ізмаїл і всі сини Кетури;
й Ісак, мій батько, – від нього виник безбожний Ісав, мій брат (TgNeof Бут. 49:2).

[89] У TgPsJon, TgNeof та більшості мідрашів сказано, що Іссахар «схилив своє плече» під ярмо Тори. Однак, у TgOnq представлено тлумачення, близьке до школи Рабина Аківи й Рабина Елеазара: оскільки покоління Іссахара не згадано серед інших поколінь Ізраїлю, що дозволили залишекам хананеїв жити на своїх землях (Ic. Нав. 15:63; 16:10; 17:12-13 ; Суд. 1:19-35), значить, вони винищили хананеїв повністю (*Берешіт Рабба* 98:12).

[90] Однак вони висловлюють альтернативне пояснення цьому тлумаченню (див. попередню виноску), у TgNeof цей вірш оформлено у вигляді класичного паралельного вірша:

такий тип квазі-поетичного тексту натрапляємо тільки в 7-ми випадках у TgOnq.[91]

У деяких рідкісних випадках квазі-поетичні структури виглядають більш «незграбними» порівняно з наведеними вище прикладами. При цьому варто зазначити, що в TgOnq ці вставки значно менші за обсягом, ніж у PalTgs, і виглядають швидше як натяки на добре відомі читачеві екзегетичні деталі. Наприклад, Повтор. 33:21:

92

І Він отримав[93] те, що належало йому від початку, бо там, у його наділі, Мойсей, великий книжник Ізраїлю похований:

[і] він виходив і входив на чолі народу;

він звершував праведні діла перед Господом,

і суди Його з Ізраїлем [вершив].

Цей вірш починається з прозаїчної вставки, яка повідомляє про те, що пророк Мойсей був похований у землі покоління Гада.[94] Ми не можемо

І він схилив свої плечі для вивчення Тори;
і принесли йому всі брати його податки.

У TgCG цей уривок пошкоджено; у TgFrag і TgPsJon він майже ідентичний TgNeof.

[91] TgOnq Бут. 49:24, 27б; Вих. 15:16б; Числ. 23:23; Повтор. 32:41а; 33:18, 28.
[92] Варіант М.

[93] «Переклад дієслова «побачив» як «отримав» у тарґумі відсилає нас до остаточного здійснення прохання Ізраїлю про землі в Трансйорданії» [456, с. 110].

[94] Вислів було розтлумачено *метургеманами* як такий, що с – пасивний дієприкметник < spn етимологічно близьке до ṣpn «потаємний», див. Тосефта *Сота* IV:8). Переклад «потаємний», «прихований» («похований») широко представлено в равиністичній літературі (*Сіфре* 355; ARN B 25; BT *Сота* 13б; мідраш *Танхума* до Повтор. 34:5; *Берешіт Рабба* 34:27; *Шір-га-Ширім Зута* 1:17).

віднайти будь-яких спроб оформити цей пасаж у вигляді паралельного вірша у TgFrag, TgNeof і TgPsJon.[95] На такого роду комбіновані структури натрапляємо рідко. Вони з'являються лише в 5-ти випадках у TgOnq.[96]

Таким чином, основні структурні моделі вірша в TgOnq засновані на імітації давньоєврейського паралелізму: у переважній більшості випадків екзегетичні вставки вводять у текст у вишуканій поетичній манері. Це означає, що *метургемани* прагнули не лише надати коментар, але й передати поезію. Ця тенденція свідчить про існування в давніх перекладачів особливих правил літературного перекладу.

2.3. Особливості синтаксису паралельного вірша в тарґумах.

Додаткові слова, введені в текст буквального перекладу поетичного рядка, є однією з найбільш характерних особливостей техніки літературного перекладу біблійної поезії в тарґумах. Їх поява стала причиною нового феномену структури вірша – *розширеного поетичного рядка*. У TgOnq ми можемо нарахувати 56 рядків із додатковими елементами. Очевидно, такого роду модифікації сягають корінням до глос переписувачів, які з'являються в масоретському тексті,[97] проте *метургемани* почувалися вільніше, й додавали нові елементи просто в текст перекладу. Уводячи додаткові слова й словосполучення з екзегетичною метою або для посилення емоційної експресії, вони прагнули максимально пристосувати їх до структури паралельного вірша. Ці елементи є своєрідними «натяками» на агадичний матеріал, що був добре відомий аудиторії, перед якою читали тарґуми. Таким

---

[95] Наприклад, у TgNeof .:

«І він бачив від початку, що місце було підготовано для його усипальниці. Дорогоцінні камені й перли були вставлені там, адже там був похований Мойсей, книжник Ізраїлю. І станеться: як Мойсей входив і виходив на чолі народу в цьому світі, так само він увійде й вийде на чолі народу в світі прийдешньому. Він здійснив праведність Божу, і вчив синів Ізраїлю статутам суду».

[96] Бут. 49:3б, 24-25, Числ. 23:10а; Повтор. 32:12; 33:17.

[97] Із приводу глос у масоретському тексті та їх зв'язку з технікою літературного перекладу в тарґумах, див. дослідження М. Макнамари [365, с. 55-58]. Зазначений автор покликається на дослідження Дж. Вайнгріна, який виділяє чотири категорії таких глос: а) пояснювальні; б) які розширюють тему; в) варіантні читання; г) редакторські замітки [462, с. 149-162; 463, с. 255-228].

чином, можемо розглядати цей тип модифікації як *поетично адаптовані глоси*.

2.3.1. Рядок-речення, доповнений новими членами.

У розширених рядках первісний порядок слів збережено або злегка видозмінено, а синтаксичну структуру доповнено новими обставинами, в еліптичних реченнях – підметом або присудком. В інших випадках іменники замінено словосполученнями. Нижче представимо основні моделі модифікованих речень-рядків.

2.3.1.1. Додатковий об'єкт. Загалом у поетичних текстах у TgOnq налічуємо 8 випадків запровадження додаткового об'єкта в 6-ти рядках-реченнях. Перший наш приклад – із Вих. 15:2.

Це мій Бог, і я облаштую [місце проживання] Йому.	—— *Це Бог мій – і я побудую Йому Святилище.*

Порядок слів у перекладі не відрізняється від оригіналу, однак дієслівний предикат הוֹנ («облаштовувати») замінено дієсловом ינב («будувати»). Таким чином, замість одного прямого додатка – букв.: «і я облаштую Його») з'являються два: прямий (– «Святилище») і непрямий (– , а й гармонізують його з традиційною інтерпретацією.[98] При цьому *accentus domini* оригіналу в другому колоні (наголошений займенниковий суфікс -) не збережено в перекладі (у кінцевій позиції тут виявляємо іменник перекладено як היניחבשנו («І ми прославимо Його») без будь-яких додаткових елементів у рядку.

[98] «Раббі Ішмаель сказав: «Чи можливо, щоб людина з плоті й крові облаштувала [місце] для Творця?»... Раббі Йосе, син Дамаскіна, сказав: «Я збудую для Нього прекрасний Храм. Бо слово הוֹנ позначає Храм, як написано: «І поклав там життя Своє» (Пс. 79:7)». Див. мідраш *Мехільта* 3:127, а також Іс. 33:20:
– «... твої очі побачать Єрусалим, оселю [мирну]».

Бут. 49:2 (+ додаток у другому рядку); Вих.15:16 (у двох рядках і); Числ. 23:20 (+ два додатки в одному рядку і); Повтор. 32:17 (+ непрямий додаток), 27 (+ непрямий додаток у третьому рядку).

2.3.1.2. Додаткова обставина – у 3-ох рядках: Повтор. 32:38б (+ прислівник); 33:10 (+ обставинний зворот у 4-ому рядку); 33:13 (+ адвербіальний зворот у 3-ому рядку). Ці додаткові елементи, як правило, не вводять елементи аґадичного коментаря, але уточнюють обставини деяких подій. У PalTgs і TgPsJon використано аналогічні прислівники або адвербіальні звороти.

2.3.1.3. Додаткове означення – у 4-ох рядках. Як правило, вони слугують для емоційного підсилення, не маючи будь-яких завдань екзегетичного плану.

Сила моя й спів мій – Господь! Вих. 15:2а	——— *Сила моя й хвала моя – Господь <u>Страшний</u>!* TgOnq Вих. 15:2а

Вставка прикметника («страшний») слугує ніби буфером між Мойсеєм і Богом, роблячи звернення до Бога більш шанобливим. *Accentus domini* у давньоєврейському оригіналі й арамейському перекладі падає на один і той же член речення – скорочений варіант імені Бога / . У PalTgs і TgPsJon також ужито додаткові прикметники (ליחד й іменник וובר у TgFrag); так само й у Повтор. 32:11 (у 3-ому рядку +); однак дієприкментик (Повтор. 33:13) в атрибутивній функції вжито тільки в TgOnq.

2.3.1.4. Словосполучення замість іменника – у 20-ти рядках. Такі доповнення вводять невеликі коментуючі деталі або уточнення, не пов’язані безпосередньо з традицією аґади. Як правило, кількість додаткових елементів не перевищує двох наголошених одиниць (стоп), що дозволяє підтримувати

близький до оригінального ритм вірша. Подібні розширення поетичного рядка з'являються й у PalTgs і TgPsJon.

Числ. 21:28 (замість у першому рядку; замість підмета-іменника у другому рядку); 23:21 (для ; і замість у першому рядку; для у другому рядку); 24:5 (замість у другому рядку); 24:18 (для у другому рядку); 24:19 (замість у другому рядку); Повтор. 32:2 (для у третьому рядку; замість у четвертому рядку); 32:5 (для у другому рядку); 32:25 (замість у другому рядку); 32:27 (для у другому рядку); 32:31 (замість у другому рядку); 32:36 (для у першому рядку); 33:11 (замість у четвертому рядку); 33:13 (+ у п'ятому рядку); 33:17 (для у четвертому рядку; замість у п'ятому рядку); 33:25 (для у другому рядку).

2.3.1.5. Розширене словосполучення: деякі додаткові елементи з'являються в перекладі фраз у семи поетичних рядках. Їх функція така ж, як і в попередніх доповнень, – робити поезію більш зрозумілою для аудиторії.

Вих. 15:3 (замість у першому рядку); 15:7 (для у першому рядку; замість порівняння у другому рядку); Числ. 24:6, (для у другому рядку); 24:8 (замість у третьому рядку); 24:9 (для у першому рядку); Повтор. 32:33 (замість у другому рядку).

2.3.1.6. Інфінітивна конструкція як заміна виразу з іменником у Бут. 49:6.

2.3.1.7. Вставлений підмет або присудок. Вони з'являються в перекладі еліптичних речень.

- *Тору заповідав нам Мойсей,* *спадщину общини Якова.* Повтор. 33:4	____ *Тору дав нам Мойсей –* *передав у спадщину общині Якова.*
І прийдуть на голову Йсипа, *на тім'я князя серед братів його.* Повтор. 33:16б	_____ *І прийде все це на голову Йосипа,* *мужа особливого серед братів його.*

Подібним чином вставлено складений присудок (Бут. 49:13б); а також - (Числ. 24:17а).

Accentus domini в оригінальній і тарґумічній версіях співпадає (можливо, завдяки невеликим змінам тексту в парафразі). При цьому слід зазначити, що вислів («братів його») у давньоєврейському оригіналі не можна вважати семантично акцентованим [345, с. 230-254]. У новостворених колонах слово («спадщина») і вислів («усе це») можна розглядати як виділені ритмічним наголосом.

2.3.1.8. Вставка антиантропоморфних або шанобливих прийменників – у 10-ти рядках. Вони також подовжують поетичний рядок, але ритмічна структура при цьому зберігається.

Вих. 15:2 (
×2 у перших двох рядках); 16 (×3 у першому, другому й третьому рядках); Повтор. 32:4 (у четвертому рядку й у п'ятому); 32:16 (як заміна займенникового суфікса в

другому рядку); 32:27 (в четвертому рядку замість безпосереднього об'єкта діянь Бога -).

2.3.1.9. Перифрастичні дієслівні конструкції (у предикативній функції) для перекладу деяких архаїчних дієслівних форм – у 2-ох рядках.

Один раз у трансформованому поетичному рядку, коли **qtl* оригінального тексту інтерпретовано як **yqtlu*-імперфект	
Сказав ворог: *«Буду переслідувати, наздожену, розділю здобич…»* Вих. 15:9a	_____ *Оскільки говорив ворог:* *«Буду переслідувати, наздожену, розділю здобич …»* TgOnq Вих. 15:9a
Перифрастична дієслівна конструкція для передачі **yqtlu*-імперфекту в значенні ітеративної дії в минулому часі	
…боги, які їли жир твоїх жертв, *пили вино твоїх узливань?* Повтор. 32:38a	_____ *…ті, що пожирали жир їх заклань,* *пили вино їх узливань?* TgOnq Повтор. 32:38a

Переклад **qtl*- перифрастичною конструкцією у Вих. 15:9a виглядає скоріше незвичайним із погляду відомих нам підходів до перекладу біблійної поезії в тарґумах, оскільки складені дієслівні присудки використано для передачі **yqtlu*-імперфекта й **yqtlø*-претерита.[99]

[99] **Yqtlu*-імперфект для позначення ітеративної дії в минулому (ідолопоклонство ізраїльтян-відступників) замінено перифрастичною конструкцією הוה + *дієприкметник* також у TgFrag, TgPsJon у Повтор. 32:38; * yqtlø-претерит для дій емоційної сфери (реакція Бога на невірність Ізраїлю в Повтор. 32:19) також передано за допомогою конструкції הוה + *дієприкметник* у TgNeof, TgFrag, TgPsJon і Pesh.

як підрядного

із метою драматизації подій: у той момент, коли ворог говорив нахабно, Господь явив Свою силу.

У другому випадку заміна **yqtlu*-імперфекта перифрастичною конструкцією для позначення ітеративної дії є цілком природною з точки зору граматики, однак вона нерегулярна в тарґумах.

2.3.1.10. На *додатковий займенниковий суфікс натрапляємо* в конструкції __ у функції інтерпретації архаїчної форми з енклітичним *мем* у Числ. 23:10. Букву *мем* використано тут не як частину закінчення множини -, але як таку, що закриває архаїчне закінчення генетива - [114, с. 213; 196, с. 147; 248, с. 104].

Той факт, що додаткові елементи, які введено в поетичний рядок у тарґумах, не перевищують двох-трьох слів, свідчить про прагнення до збереження ритму оригінального паралельного вірша.

2.3.2. Підрядні речення в структурі вірша.

Іншою особливістю поетичного синтаксису тарґумів є часте (порівняно з давньоєврейською поезією) використання підрядних речень. Як вже було відзначено, підрядні речення рідко вживаються в біблійній поезії, у якій основним типом синтаксичної кореляції між рядками-реченнями є апозиція. Загалом, у перекладах-парафразах поетичних творів у TgOnq з'являється 72 нові підрядні речення (крім 13-ти буквально перекладених з оригіналу).[100]

У нашому дослідженні аналізуємо тільки нові підрядні речення, яких немає в давньоєврейському оригіналі. Згідно з їхніми синтаксичними функціями й місцем у структурі вірша ми можемо поділити ці речення на три групи: а) підрядні речення як заміна інших синтаксичних конструкцій

[100] TgOnq Бут. 4:22-23 – 2 речення; 49:1-33 – 17 речень (+2 буквально перекладених речення); Вих. 15:1-18 – 3 (+3); Числ. 21:17-18 – 1 додаткове підрядне речення; 21:27-30 – 3 (+1); Числ. 23:7-10, 18-24; 24:3-9, 15-24 – 19 (+2); Повтор. 32:1-43 – 18 (+2); Повтор. 33:2-29 – 10 (+3).

усередині поетичного рядка; б) короткі речення, уведені в рядок; в) додаткові підрядні речення-рядки. Нижче ми розглянемо всі перераховані випадки.

2.3.2.1. Для заміни інших синтаксичних одиниць. Підрядні речення в TgOnq використовують як альтернативи інших членів речення: іменних словосполучень, обставинних зворотів, прикметників, дієприкметників, деяких архаїчних дієслівних форм, безсполучникових підрядних або сурядних речень, конструкцій *casus pendens*, а також іменних речень. Подібні заміни вживали для того, щоб пристосувати давньоєврейський поетичний синтаксис до найпоширеніших синтаксичних конструкцій середньоарамейської мови, роблячи таким чином біблійну поезію більш зрозумілою для сприйняття аудиторією.

Мука охопила <u>жителів Філістеї</u>. Вих. 15:14	*Страх охопив тих, <u>які проживають у Філістеї</u>.*
Як орел <u>в'є гніздо своє</u>… (архаїчне **yqtlu*-гномічне теперішнє) Повтор. 32:11	*Як орел, <u>який піклується про гніздо своє</u>….*
Криниця – <u>князі викопали її</u>. *(casus pendens)* Числ. 21:18	*Криниця, <u>що викопали її князі</u>.*

Підрядні речення як заміна інших синтаксичних конструкцій з'являються в TgOnq у цілому 29 разів.[101]

- Як заміна безсполучникових підрядних речень із дієприкметником у функції присудка – 9 разів: Бут. 49:25б (для); Вих. 15:7 (замість дієприкметника з займенниковим суфіксом); Числ. 23:22 (для дієприкметника з займенниковим суфіксом); 24:4 (для -); 24:8 (як заміна); 24:16 (для -); Повтор. 32:24 (у парафразованому рядку замість); 33:13б (для); 33:26 (іменне речення для).

- Для безсполучникових підрядних речень із дієслівним предикатом – 8 разів: Числ. 24:6 (для); 24:23 (для); Повтор. 32:15 (замість); 32:17×3 (замість ; і для ; для); 32:18×2 (для ; і для).

- Для передачі іменних словосполучень і адвербіальних зворотів – 8 разів: Бут. 49:25а (для); Вих. 15:15 (замість); Числ. 21:28 (для ; і замість); 21:29 (для -); 24:15 (для); Повтор. 32:19 (для словосполучення з адвербіальним значенням); 33:15б (для).

- Як заміна *niphal*-дієслів – двічі: Числ. 24:6 (для); Повтор. 33:29 (замість).

---

[101] Використання підрядних речень, що вводяться проклітичною часткою - у функції підрядного сполучника, в Таргумі Йонатана до Книги Пророка Малахії та їх обумовленість дискурсом літургійної декламації таргумів розглянуто у дослідженні Г. Ліер [341, с. 1-18]. Дослідниця аналізує зокрема конструкції - + *самостійний особовий займенник* + *дієприкметник*, демонструючи мотивоване використання дієприкметника в функції предиката заради підкреслення *ітеративного* аспекту дії, а також емфатичної функції частки - в таких конструкціях.

- Для *casus pendens* – двічі (враховуючи наведений вище приклад із Числ. 21:18); Повтор. 32:4 (_____ для).

Лише в рідкісних випадках подібні заміни вводять аґадичні елементи (див., наприклад, Числ. 21:28, 29); головне ж їх завдання – зробити давньоєврейський поетичний синтаксис більш прийнятним для аудиторії. Дотримуючись принципу імітації ритмічного ладу оригіналу, під час заміни кількість слів у рядку збільшують не більше ніж на два слова.

у Бут. 49:25 відображено й у TgOnq –

‖

у Повтор. 33:15б не передано ні в TgOnq, ні в PalTgs: .

2.3.2.2. Короткі підрядні речення, запроваджені в поетичний рядок. Вони з'являються лише у парафразованих віршах у тарґумах.

Потягується, лягає він як лев і як левиця, – хто підніме його? Бут. 49:9б	_____ *Він буде спочивати могутньо, як лев, і як левиця,* *і немає царства, <u>яке</u>* *<u>потривожило б його!</u>*
_____ *Даний буде …* Бут. 49:17	_____ *Буде чоловік, я<u>кого оберуть</u>,* *і повстане з дому Данового.*

Плодоносна гілка Йосип, *Плодоносна гілка біля джерела.* Бут. 49:22	*Син мій, що сильним стане, – Йосип.* *Син мій, що благословенний буде, як виноградна лоза.*

Усі наведені вище вставки введено в поетичний текст з екзегетичною метою: Бут. 49:9б представлено як пророцтво про славу династії Давида (Іс. 55:1-13); Бут. 49:17а тлумачать у зв'язку з Суд. 13-16 (два рядки з'являються як вставка між рядками);[102] як ,«минсонодолп итуб» ,פרה[103] що вказує на безліч нащадків Йосипа (Числ. 26:29, 35; 1 Хрон. 7:14-28). У PalTgs і TgPsJon ці вірші перекладено подібно, але в PalTgs квазіпоетичні структури з'являються в Бут. 49:9б і 49:17а.[104]

Цікаво відзначити, що в дещо видозміненому першому колоні в TgOnq Бут. 49:9б останній адвербіальний вираз («могутньо») можна розглядати як семантично й ритмічно акцентований: таким чином, тут виявляємо спробу дотримуватися принципу виділення *accentus domini*, як у давньоєврейському оригіналі.

Алітерації очевидні в TgOnq Бут. 49:22: [b] у початковій позиції в словах – 2 рази ×2), [r] на початку наголошеного складу – 3 рази (×2,); у PalTgs – [b] в обох позиціях – 4 рази (×2, ×2). Асонанс [a] ‖ [ā] з'являється в TgOnq і TgPsJon Бут. 49:17: ‖ ; й [ā] ‖ [ā] в PalTgs:

.

---

[102] Переклад наступних двох рядків з'являється після цієї вставки.

[103] Дієслово הרפ передано дієсловом יגס тільки в цьому вірші в TgOnq, в інших випадках використано дієслово שוף («збільшуватися кількісно»).

[104] Бут. 49:9б перекладено квазіпаралельною структурою:
(TgNeof = TgFrag, в TgCG текст пошкоджено), однак, TgPsJon ближче до давньоєврейського оригіналу в 2-ому рядку; Бут. 49:17а:
(TgNeof, подібним чином у TgCG і TgFrag), але TgPsJon ближче до TgOnq: ;
Бут. 49:22 у PalTgs подібно до TgOnq: (TgNeof = TgFrag і TgPsJon).

Інші приклади: Числ. 24:6 (_____ вставлено в переклад речення -); 24:7 (_____ в повністю парафразованому рядку); 24:9 (_____ в парафразі рядка); Повтор. 32:5×2 (_____ в перекладі ;_____ _____ в парафразі); 32:6 (_____ при передачі); 33:10a (_____ в парафразі речення).

При цьому зазначимо, що кількість членів в підрядних реченнях *обмежена*, що дозволяє підтримувати ритмічну структуру вірша.

2.3.2.3. Додаткові підрядні речення-рядки. Вони не використовуються як заміна інших синтаксичних конструкцій, але є новими реченнями, доданими до поетичної структури з метою коментування або уточнення. У більшості випадків ці речення добре вписуються в структуру паралельного вірша. Ми можемо розрізнити дві основні моделі їх поєднання зі структурою вірша: перехресну й суміжну.

Приклад перехресної структури А/**В** ‖ $А_1$/$\mathbf{В_1}$ (А, $А_1$ – головні речення; **В,** $\mathbf{В_1}$ – додаткові підрядні речення):

105

_____

(Адже) не вбив я людину так,

<u>щоб через неї нести мені осуд (на смерть)</u>;

Й також не згубив я юнака так,

щоб через нього загинули нащадки мої?!

(TgOnq Бут. 4:23)

[105] В Biblia Hebraica, Constantinopole 1522.

Ці підрядні реченн

. Екзегетична мета цих вставок очевидна: автор тарґума намагався ввести у свій переклад вірша елементи аґадичної історії вбивства Каїна Ламехом.[106] У PalTgs і TgPsJon цей вірш передано в подібній манері зі збереженням паралельної структури. *Метургемани* намагалися передати й просту риму, що виявляємо в оригіналі: ‖ і ‖ було перекладено як ‖ і ‖ у парафразованій версії TgOnq. У PalTgs ми спостерігаємо подібну тенденцію.[107]

Нижче ми наводимо приклад приєднувальної структури $A‖A_1/B/\mathbf{B_1}|A_2$ (B – дещо модифікований переклад оригінального поетичного рядка, $\mathbf{B_1}$ – додаткове підрядне речення, A_2 – майже буквально перекладене сурядне речення):

Не буде усунутий володар від дому Юди,

і книжник від нащадків його повік,

поки не прийдет Мессія,

якому [належить] царство,

і якому будуть підкорятися народи.

(TgOnq Бут. 49:10)

---

[106] Мідраш *Танхума, Берешіт* 11; *Берешіт Рабба* 23:4.

[107] TgNeof виявляє риму в закінченнях рядків תלטק || תלבח й асонанс ‖ ‖ . Див. також TgPsJon.

У цьому випадку додаткове підрядне речення було введено в текст перекладу з метою пророчої інтерпретації уривка.[108] Подібним чином (підтримуючи паралельну структуру вірша) цей уривок перекладено в PalTgs і TgPsJon.[109] Наявність рими [ā] засвідчено в усіх вищенаведених рядках, враховуючи додаткові; ту ж послідовність спостерігаємо в PalTgs і TgPsJon ([ā] | [ay] | [ā] | [ā] в TgNeof і TgPsJon, але без рими в TgFrag). Також можна припустити, що позиція слова («царство») у рядку є ритмічно акцентованою, як і в попередньому парафразованому рядку, де слово («Месія») також можемо розглядати як таке, що отримує *accentus domini*.

В інших текстах: TgOnq Бут. 49:22 (+); 49:24×2 (+ ||); Числ. 23:19б (+); 23:23 (+); Повтор. 33:8 (+).

Особливий випадок виявляємо в Бут. 49:4а, де два прості речення, з'єднані безсполучниковим зв'язком $A|A_1$, перетворюються в складне речення $\mathbf{B}/A|A_1|A_2$ (**B** – нове підрядне речення).

108 («жезл правителя») етимологічно («статут», «закон»): « . Див. *Берешіт Рабба* 98 (99.8). Ототожнення Месії з Шило див. *Берешіт Рабба* 97; *Танхума, Ваййегі* 10; ВТ *Санґедрін* 98б; *Ейха Рабба* 1.16; а також у LXX).

109

Не припиняться царі з дому Давида,
а також і книжники, які навчають Торі, із синів його синів,
до часу, коли прийде Цар-Месія,
якому царство належить;
і Йому підкоряться всі царства (TgNeof).

Нерозважливий як вода, *не будеш мати переваги.*	*Оскільки ти повівся розпусно –* *пролився як вода, –* *тому не буде тобі користі,* *додаткову частину не отримаєш.*

Екзегетична мета цієї вставки цілком оче повинен бути поясненим: вода символізує нестримну пристрасть Рувима, а означає, що переваги його первородства втрачено.[110] Подібно раніше розглянутому віршу (Бут. 49:10) ритмічне закінчення [ā] виявляємо в 2-ому й 3-ому рядку, асонас [a] – у 4-ому рядку. Цей уривок має форму порівняння без паралельної структури в PalTgs і TgPsJon.[111]

В усіх цих віршах додаткові підрядні речення відносно короткі, і вони добре вписуються в ритмічну структуру поетичного рядка. Виняток становлять лише квазіпоетичні структури, у яких довжина рядка перевищує 6 метричних одиниць (стоп). У корпусі тарґумічних перекладів біблійної поезії на підрядні речення також натрапляємо в прозових фрагментах у TgOnq:

Бут. 49:15:

А ті з них, хто залишаться, будуть служити йому і платити данину.

---

[110] у Бут. 49:4 означає «неконтрольований», «безрозсудний» (Суд. 9:4; Єр. 23:32; Зах. 3:4). Фраза перетворюється в два рядки зі співзвучним прикметником . У більшості равиністичних коментарів стверджують, що Рувим не грішив (ВТ *Шаббат* 55б; мідраш *Берешіт Рабба* 98:4).

[111] ברי ראובן אתרעת כדן קדמיהון מן ואתרעת יתהון למסובריה יכלת ולא שטפן דמיין נחלין בגווי דעלו זעירא לגנה ברי ראובן לך אנה מדמי טביי עבדין ומן חכמתך [א]

«Я порівняю тебе, Рувиме, з маленьким садом, у який влилися повноводні ріки, і ти не зміг умістити їх, і ти був зруйнований перед ними; оскільки ти був розтрощений, мій сину Рувиме, в мудрості твоїй і добрих справах» (TgNeof, див. також TgCG, TgFrag і TgPsJon).

Бут. 49:19: [112]

... коли перейдуть сини його Йордан перед братами своїми на війну.[113]

Повтор. 32:41:

Як на [рахунок] «один-два»[114] *з'являється вигляд блискавки від краю небес до краю небес ...*

Приклади подібного використання підрядних речень у квазіпоетичних структурах див. у Бут. 49:24; Числ. 23:10a; Повтор. 32:12; 33:17, 21.

2.3.2.4. Підрядні структури вірша

–

, у якому *qtl*-дієслово як предикат перекладено перифрастичною формулою *кинтемкирпєід* + הוה у значенні продовженої дії (дуратива). Ця конструкція введена часткою ד, і може тлумачитися як підрядна обставинна, що пояснює причину Божого покарання фараона. Ці два вірші співвідносяться як два синтаксичні комплекси – *протазис* і *аподозис*.

[112] Цей сполучник з'являється в деяких версіях TgOnq.

[113] Див. Числ. 32:16-32; Повтор. 3:18; Ic. Нав. 1:12; 4:12; ЄТ *Сота* 8:10; *Берешіт Рабба* 98:15.

[114] Вираз може також бути перекладений як «двічі», див.: *– І дав [Бог] йому двічі від усього [того], що було у нього [раніше]* (11Q 10 XXXVIII).

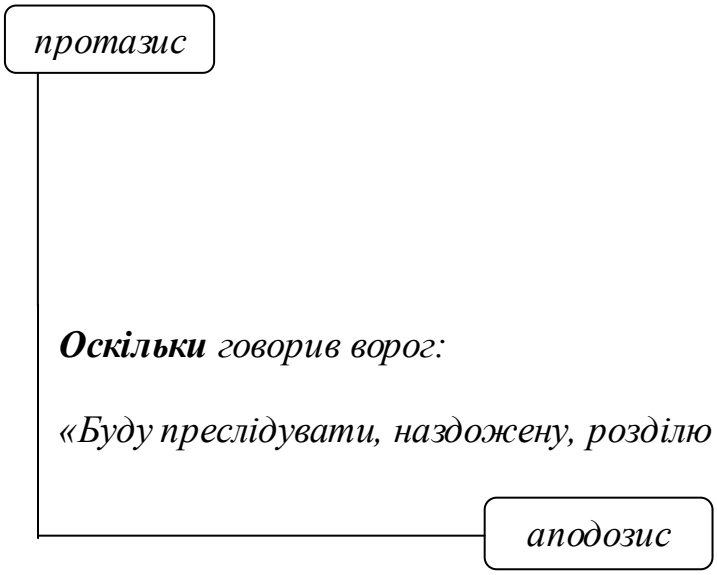

*Ти **сказав** Слово Своє –*

накрило їх море,

потонули вони як свинець у водах могутніх.

У давньоєврейському оригіналі ці два вірші – два синтаксичні комплекси – з'єднані між собою безсполучниковим зв'язком, у них ідеться про послідовні події в розповідному дискурсі.[115] Введення частки - у функції сполучника причини й перифрастичної формули замість *qtl*-дієслова, імовірно, мало емфатичну мету: Оскільки ворог *говорив* (підкреслено процес) зарозуміло, Бог *сказав* (у момент зухвалої мови фараона) Своє слово й покарав його надприродними чином.

115

– –

у формі *qtl*-дієвідміни.

2.3.3. Додаткові безсполучникові й сурядні речення.

Основні принципи співвідношення між двома паралельними поетичними рядками – апозиція або координація. Загалом, у TgOnq з'являються 74 нові рядки, що належать до безсполучникових або сурядних речень. Більшість із них включена в добре оформлені паралельні поетичні структури (65 рядків), і лише10 рядків є частиною квазі-поетичних утворень.

Додаткові поетичні рядки приєднуються до основної поетичної структури різними шляхами:

2.3.3.1. Прилеглі рядки. Вони надають додаткову інформацію або посилюють поетичну експресивність.

Бут. 49:4a, складне речення B/A|A_1|**A_2**, у якому **A_2** приєднано безсполучниковим зв'язком до A_1 з метою пояснення сенсу попереднього рядка («Тому не буде тобі користі»).

Оскільки ти повівся розпусно –

пролився як вода, –

тому не буде тобі користі,

<u>додаткову частину не отримаєш.</u>

Бут. 49:8, A||A_1||A_2||**A_3**||**A_4**||A_5, де **A_3** й **A_4** є додатковими рядками, пов'язаними безсполучниковим зв'язком (із приводу рядка A_1 див. нижче):

116

Юдо! Ти сповідався, і тому не осоромлений;

тебе звеличать брати твої.

Рука твоя здолає ворогів твоїх.

Ненависники твої розсіяні будуть,

Повернуться спинами своїми до тебе;

Сини батька твого прийдуть вітати тебе.

Серед елементів фонетичної організації вірша рима [āk̲] – у другому рядку, третьому й четвертому; [ūk̲] – у четвертому; а консонанти [b], [d], [k], [q] часто використо в кінцевій позиції (враховуючи початок наголошених складів).

2.3.3.2. Розширені рядки. Один рядок оригінального тексту може перетворюватися на два рядки в перекладі:

Бут. 49:8a, A||$\mathbf{A_1}$, де A й $\mathbf{A_1}$ складають один рядок . Завдяки додатковим елементам один рядок перетворюється на два в TgOnq (опиняється в першому рядку, і у другому).

Юдо! Ти сповідався, і тому не осоромлений;

тебе звеличать брати твої.

Повтор. 32:35, A||A_1, де два рядки A й A_1 утворено як розширений переклад одного рядка оригіналу .

[116] У варіантах J G V – .

Переді Мною діяння їх,

<u>і Я воздам.</u>

Подібну модель трансформації поетичного рядка в цьому вірші виявляємо в PalTgs і TgPsJon: וְדעל מלשמד אוה אנאו (TgNeof).

2.3.3.3. Сурядні/безсполучникові рядки-речення в повністю парафразованих віршах: TgOnq Бут. 49:11, **A||A$_1$||A$_2$||A$_3$** не має відповідника в давньоєврейському тексті, ці чотири рядки написані замість двох поетичних рядків оригіналу .

Він [Месія] обведе Ізраїль навколо міст його;

народ побудує Храм його –

праведники будуть навколо нього,

і ті, хто дотримує Тори – у навчанні його.

Цей добре оформлений вірш є повним парафразом оригіналу під впливом аґадичної інтерпретації.[117] Кожен рядок має римоподібне закінчення

[117] Давньоєврейське слово («прив'язує») етимологічно пов'язане з коренем sḥr, «обходити». Мета Месії – привести ізраїльтян у священне місто Єрусалим. Див. мідраш *Танхума, Ваййегі* 10. Аґадичн («добірна виноградна лоза») з Ізраїлем (Іс. 5:2; Єрем («ослиця його») із у Єзек. 40:15, яке описує головні ворота Храму. Див. також мідраш *Тахума, Ваййегі* 10; *Берешіт Рабба* 98:9 (99:8). «Виноградна лоза» символізує праведників (Мих. 7:1, 2; Суд. 9:12-13); або Тору (ВТ *Хуллін* 92а, де коментується Бут. 40:40; див. також Мт. 21:2; Мр. 11:2; Лк. 19:30; Ів. 12:14). Із приводу месіанського тлумачення цього уривка див. ВТ *Берахот* 56б; *Берешіт Рабба* 56:2; 98:9; 99:8; мідраш *Танхума, Вайййшлах* 1.5.

у вигляді повторюваного займенникового суфікса [ēh] – «його», «йому». У PalTgs і TgPsJon цей вірш також парафразовано з деякою імітацією паралельного вірша.[118]

2.3.3.4. Безсполучникові речення, вставлені в поетичний рядок. TgOnq Повтор. 32:5 (перший рядок) вставлено іменне речення з еліпсисом підмета:

Вони зіпсували себе, не Його [вони].

Метургемани передають давньоєврейську частку - двічі: («себе»), що залежить в МТ , і («Не Його»), що залежить від фрази [281, с. 90].

Окрім наведених вище прикладів, на додаткові безсполучникові й сурядні речення всередині поетичного рядка натрапляємо в добре оформлених паралельних віршах у таких текстах із TgOnq, як-от:[119] Бут. 49:9 (+2 рядки), 12 (2 + 1 рядок), 13 (+2 рядки), 14 (2 рядки), 15 (3 рядки), 16 (2 + 2 рядки), 17 (+ 6 рядків) , 21 (2 + 1 рядок), 22 (3 + 2 рядки), 25 (2 рядки), 27 (2 рядки); Вих. 15:1 (+ 1 рядок), 2 (+ 1 рядок), 11 (2 + 2 рядки); Числ. 21:29 (+ 1 рядок), 23:20 (+ 1 рядок), 24 (+ 1 рядок); Повтор. 32:6 (2 + 1 рядок), 10 (2 + 1,

---

[118]

Який прекрасний Цар-Месія,
якому належить повстати з Дому Юди.
Він підперізує свої стегна й виходить на битву проти ворогів своїх;
і вбиває царів із правителями,
і робить гори червоними від крові їх убитих,
а долини робить білими від жиру їх [вартових] воїнів.
Його згорнутий одяг у крові;
він подібний до того, хто топче виноград (TgNeof).

[119] Прості цифри в цьому умовному позначенні вказують на поетичні рядки, створені перекладачами замість оригінальних; цифри після знака «+» позначають додаткові рядки, додані *метургеманами* до тексту перекладу. Наприклад, (2 + 1) означає 2 повністю парафразовані рядки й 1 додатковий рядок, який не має відповідника в біблійному тексті.

2 рядка), 22 (+ 1 рядок), 24 (+ 1 рядок), 35 (+ 1 рядок); 33: 3 (+ 1, 2 рядка), 6 (+ 1 рядок), 16 (+ 1 рядок); а також у квазі-поетичних пасажах: Бут. 49:27 (2 рядки); Числ. 23:21 (4 рядки); Повтор. 32:41 (1 + 1 рядок); 33:17 (2 рядки).

2.3.4. Емфатичний порядок слів.

Емфатичний порядок слів не є спеціальним поетичним засобом, але його використовують у тарґумічних перекладах біблійної поезії в парафразованих і додаткових рядках, щоб виділити члени речення, важливі з погляду екзегетики чи поетичної експресії. Основні типи нових емфатичних конструкцій, які з'являються в розглянутих нами поетичних уривках: а) прислівники й адвербіальні звороти в препозиції в реченні; б) додаток в початковій позиції; в) *casus pendens* [375, с. 38-44].[120]

2.3.4.1.Речення з прислівником або адвербіальним зворотом у препозиції. У таких випадках виділений позиційно елемент речення підкреслює слово чи вираз, на які хотів звернути увагу автор. Для прикладу, у Бут. 49:9а у двох із трьох поетичних рядках обставинні звороти стоять на початку речення:

Владика буде на початку,

<u>а в кінці</u> возвеличиться цар із дому Юди.

<u>Бо від смертного вироку</u> душа твоя позбулася, сину мій.

Появу Месії як завершальну стадію есхатологічних діянь Бога підкреслено розташуванням фрази («а в кінці»), яка утворює хіазм із попереднім рядком: SP**A** × **A₁** PSA₂ (**A** ‖ **A₁**).[121] У другому

[120] Стосовно емфатичного порядку слів див. також розробки у галузі функціональної граматики в статтях Р. Бута [169, с. 77-102] та І. Якубовича [496, с. 373-375].

[121] («лев») – кульмінацію його слави (*Мідраш Агада, Вайїгі* 9).

випадку підкреслено факт порятунку Юди від смертного вироку Небес: невинність Юди у випадку з його невісткою Тамарою (Бут. 38) і в продажі Йосипа братами в рабство (Бут. 37) підтверджено.[122]

Рима [ā] з'являється в кінці кожного з трьох рядків у PalTgs і TgPsJon, які варто віднести радше до квазіпоетичних форм. У цілому, такі синтаксичні конструкції виявлено в 7-ми парафразованих віршах у TgOnq (враховуючи цитований вище уривок).[123]

2.3.4.2. Речення з додатком у початковій позиції. Як правило, у таких конструкціях значення об'єкта підкреслено не лише з точки зору інтерпретації, але й для емоційного підсилення. Наприклад, TgOnq Бут. 49:13 у додатковому поетичному рядку:

<u>І кращі дари моря</u> їстиме.

Додатковий рядок також пов'язаний із традицією тлумачення мідрашів,[124] але не з'являється ні в PalTgs, ні в TgPsJon.

---

[122] Наприклад, у TgCG цей вірш має два додаткові паралельні рядки:

Я порівняю тебе,] мій сину Юдо, з дитинчам [лева].
Ти був вря[тований від вбивства Йосипа], мій сину;
[й у випадку з Фамар,] твоєю невісткою, ти бу[в чистий].

Звернімо увагу на алітерацію [z] у кінцевих словах 2-ого (בזישמ) і 3-ого (ייכז) рядків. Подібні мотиви з'являються в TgNeof, TgFrag і TgPsJon, проте в усіх цих таргумах немає згадки про царство. Альтернативну інтерпретацію можемо знайти в *Заповіті XII-ти патріархів*, Юда 1-2, 12-1, де вчинок Юди стосовно Фамар представлено як гріх.

[123] Порядок слів ASP в TgOnq Бут. 49:19 у парафразованому рядку замість *casus pendens* ; Бут. 49:27 APS ; APO ×2 в квазіпоетичному уривку || ; Повтор. 32:41 в квазіпоетичній структурі ; Повтор. 33:29 у додатковому рядку.

[124] Згідно з мідрашем *Сіфре Дварім* 354 і BT*Meгілла* 6a, Завулон отримав від Бога запевнення в тому, що його доля буде дуже цінною, бо морський берег доставлятиме особливих молюсків для фарбування

Подібним чином у парафразованому уривку з Числ. 23:24:

Не оселиться в землі,

поки не вчинить винищення,

І багатства народів успадкує.[125]

Окрім цих випадків, розташування додатку на початку поетичного рядка в парафразованих текстах з'являється ще 8 разів у TgOnq.[126] Подібну конструкцію речення вжито в Числ. 23:24 тільки в TgPsJon).

2.3.4.3. На *casus pendens* як екстраполяцію виділених елементів натрапляємо тричі в парафразованих поетичних рядках у TgOnq.

Нафталі – у добрій землі випав жереб його (Бут. 49:21).

Цей рядок також парафразовано згідно з раввіністичною інтепретацією,[127] при цьому тлумачення біблійного тексту в TgOnq відрізняється від того, яке ми виявляємо в PalTgs і TgPsJon.[128]

«блакитної нитки» ритуальних китиць, тунця і спеціальний пісок для виробництва білого скла. Ця вставка є парафразом Повтор. 33:19.

[125] Останній рядок не має відповідників у PalTgs і TgPsJon.

[126] Бут. 49:3 в квазіпоетичній структурі; 49:8 в парафразованому уривку; 49:13 в додатковому рядку; Числ. 23:24 в додатковому рядку; 24:15 – в парафразованому рядку; Повтор. 33:3 в додатковому рядку; 33:22 в додатковому рядку; 33:23 в парафразованому вірші.

[127] Згідно з мідрашами *Берешіт Рабба* 98:17; 99:12 і *Танхума* (A), *Ваййегі*) у долині Генісаретській.

[128] У PalTgs і TgPsJon є мотив Нафталі як вісника (наприклад, TgNeof: לילק דגזא ילתפנ); *casus pendens* з'являється тільки в TgOnq.

Веніамін – у землі його Шехіна мешкати буде (Бут. 49:27).

Подібні мотиви виявляємо в усіх тарґумах. Вони пов'язані з розташуванням Святилища на території покоління Веніаміна.[129] У PalTgs і TgPsJon *casus pendens* не використовують для виділення цієї ідеї.

Господь – царство Його навіки, і навіки-віків! (Вих. 15:18).

Casus pendens використано в цьому уривку, щоб посилити ідею Божого Царства. В інших тарґумах цей вірш розширено літургічним вигуком.[130]

2.3.4.4. Еліпсис у паралельному вірші. Як було продемонстровано в попередніх розділах, у тарґумічних перекладах біблійної поезії рядок часто доповнювали новими членами речення, які робили текст яснішим для сприйняття аудиторією. У зв'язку з цим багато еліптичних конструкцій давньоєврейського оригіналу перетворено в повні речення й словосполучення. Однак у тих випадках, коли введення додаткових елементів речення не є необхідним із точки зору інтерпретації, а еліпсис виконує емфатичну функцію, він зберігається й у структурі паралельного вірша.

Як правило, це відбувається під час буквального перекладу давньоєврейського вірша, й *еліпсис використовується в другому рядку вірша*,[131] утворюючи особливий ритмічний ефект: *скорочений рядок-речення,*

[129] У давнь). Вовк, як хижа тварина, погано підходив як образ покоління Ізраїлю з точки зору інтерпретатора [456, с. 173]. У *Заповіті Веніаміна* 11:1: «... і я не буду більше називатися хижим вовком ...»; у мідрашах із хижими вовками порівнюються язичники (*Естер Рабба* 10:11; *Танхума* (A), *Толдот* 5; *Песікта Раббаті* 9). Веніамін уникнув гріха, тому ангел смерті більше не має над ним влади (BT *Сангедрін* 55б; *Бава Батра* 17a).

[130] Вигуки з'являються в PalTgs і TgPsJon: ייי אתוכלמ לילכ דל אוה האי המ – «Як личить Тобі корона Царства, о Господи!» (TgNeof).

[131] У віршах із трьох-чотирьох паралельних рядків рядок-еліпсис може бути другим, третім або четвертим.

менший на одну – дві стопи.[132] Іноді натрапляємо на еліптичні речення-рядки й у парафразованих віршах (див. приклади нижче).

	Проклятий гнів їх, бо сильний, *і лють їх, бо несамовита.* TgOnq Бут. 49:7

Кожен рядок складається з двох іменних речень, при цьому друге пояснює причину першого і вводиться за допомогою сполучника . Структура паралелізму виглядає так: P_nS / P_n || S / P_n, тобто в першому реченні другого рядка пропущено іменний предикат (P_n), що дозволяє виділити суб'єкт («лють їх»). Сконструйовані як еліпси (із пропуском підмета) і речення, що пояснюють причину прокляття: «бо сильний» || «бо люта». Таким чином вони загострюють увагу на характеристиці гніву й люті.

При цьому симетрична ритмічна структура (4 || 3) посилює емфатичну функцію еліпсиса шляхом скорочення числа наголошених складів у другому рядку. Суб'єкт другого рядка-речення , який виявився без предиката, імовірно, отримує додатковий наголос (основний падає на займенниковий суфікс -).

Відзначимо, що в цій еліптичній конструкції пропущені члени речення не лише легко відновити за змістом, але вони експліцитно наявні в паралельній конструкції: P_n («проклятий») – не повторюється в другому рядку; пропущені підмети в паралельних підрядних реченнях причини віднаходимо в основних іменних реченнях – («гнів їх») || («лють

[132] Це правило працює в усіх випадках у давньоєврейській поезії, проте в тарґумах порушується тоді, коли в рядок вводять додаткові елементи з екзегетичною метою. Наприклад, у Бут. 49:15 в оригіналі в другому рядку пропущено предикат: - («І побачив спокій, що він благий, || і [побачив] землю, що вона приємна»); ритмічна структура – 4 || 3 (*маккеф* вказує на проклітичний характер). У тарґумі еліпсис присудка в другому рядку збережено, але розширено підрядне речення 2-ого рядка: («І побачив наділ, що він гарний, || і [побачив] землю, що вона приносить плоди»), завдяки чому кількість наголошених складів у другому рядку зрівнюється з першим – проклітикою).

їх»). Інтерпретатору не було необхідності робити речення повними шляхом введення додаткових членів, тому еліптичну структуру було збережено.

Подібний приклад із TgOnq Бут. 49:4, де рядки паралельного вірша доповнено новими елементами, однак еліпсис обставини в третьому рядку збережено.

	Бо ти увійшов у спальню батька твого, *тоді ти осквернив ложе моє,* *син мій зійшов [на постіль мою].* TgOnq Бут. 49:4

У третьому рядку пропущено обставину [на постіль мою], яку легко відновити з паралельного рядка ( ). Імовірна причина збереження еліпсису – його емфатична функція, оскільки завершення вірша дієсловом підкреслює дії Рувима (*увійшов – осквернив – зійшов*). Як і в попередньому випадку, у рядку з еліпсисом кількість наголошених одиниць менша на одну, ніж у попередній (5 || 3 || 2), що створює особливий ритмічний ефект.

Подібні приклади з TgOnq з еліпсисом присудка в другому рядку: || (Бут. 49:10); || (Бут. 49:10); (Бут. 49:17);[133] || (Числ. 24:5); || (Повтор. 32:7); || (Повтор. 32:13); || (Повтор. 32:17); [134] || (Повтор. 32:25); еліпсис підмета в 2-ому, 3-ому й 4-ому рядках: || || || || (Повтор. 32:22); ||

[133] У цьому випадку ці два рядки з'являються в таргумі замість одного в давньоєврейському оригіналі (-), другий рядок – еліпсис.

[134] Рядок доповнено в перекладі: («…а зовні – жах») передано як («…а зовні – жах смерті»), тобто замість слова вжито словосполучення .

(Повтор. 32:38); еліпсис підмета й присудка в паралельному рядку: ‖ (Повтор. 33:10).

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що еліпсис у паралельному вірші використовують, як правило, у *другому реченні-рядку*: член речення, який опинився завдяки пропуску на початку рядка, перебуває в емфатичній позиції. При цьому виділений член другого речення має свого «двійника» в першому реченні. Таким чином, еліпсис створює особливий семантичний і ритмічний ефект *урізаного другого рядка*.

Висновки до Розділу 2

1. Техніка літературного перекладу, застосована авторами тарґумів для передачі давньоєврейської поезії, виявляє високий рівень адаптації оригінальних поетичних форм. З одного боку, ми бачимо стійку тенденцію до імітації біблійного паралельного вірша й основних поетичних прийомів; з іншого – біблійну поезію адаптують до комунікативного контексту, у якому відбувалася декламація тарґумічних перекладів.

2. Контекстуальна адаптація вплинула на синтаксичні засади віршування. До найважливіших трансформацій належать: а) доповнений новими членами речення поетичний рядок; б) широке використання підрядних речень-рядків. При цьому *parallelismus membrorum* залишається базовим принципом структури вірша, а, отже, тарґумічні переклади також є зразками синтаксично-орієнтованого типу віршування.

3. У TgOnq ми можемо розрізнити принаймні чотири підходи до передачі структури вірша оригіналу: 1) буквальний переклад; 2) повністю парафразовані вірші з чіткою паралельною структурою; 3) частково парафразовані, у яких додаткові елементи майстерно пристосовані до стандартів *parallelismus membrorum*; 4) квазі-поетичні форми, у яких імітація паралелізму не настільки послідовна. При цьому останній тип перекладу становить менше 10% від загального числа парафразованих у тарґумах поетичних текстів.

4. Парафраз давньоєврейської поезії в тарґумах відбувається з тенденцією до збереження ритмічного ладу паралельного вірша. Незважаючи на введення нових членів речення, кількість наголошених одиниць у тексті не перевищує 6-ти, що дозволяє зберегти поетичний ритм; цезура опиняється між синтагмами-колонами; досить часто можна виявити й підтримку основного ритмічного наголосу в колоні. Хоча й нерегулярно, але все-таки автори тарґумів використовують просту риму, асонанси й алітерації в тій же манері, що й у давньоєврейських віршах.

5. Однак, ми повинні відзначити, що як давньоєврейська поезія, так і її переклади в тарґумах, використовують ті ж емфатичні ресурси синтаксису, що й проза чи риторика. Головна відмінна особливість поетичного синтаксису полягає у впливі ритмічного ладу поезії на структуру речення. У зв'язку з ритмом розмір рядка-речення обмежено певною кількістю наголошених одиниць (стоп), віддано перевагу еліптичним словосполученням і реченням замість повних.[135] Паралельна структура вірша також пов'язана з ритмічною симетрією: синтаксичний паралелізм рядків посилюється пропорційним ритмом, який, проте, у нашому випадку не настільки розмірений і чіткий, як у поезії квантитативного типу.

6. Поява численних підрядних речень у парафразах біблійної поезії суперечить основній синтаксичній моделі *parallelismus membrorum* (тут переважає апозиція речень-рядків) – це явище спричинене у більшості випадків герменевтичною функцією тарґумів, і є прикладом впливу зміни с дискурсу на поетичний синтаксис.

[135] Якщо при цьому автори тарґумів не вбачали необхідності в доповненнях екзегетичного характеру.

РОЗДІЛ 3. СИНТАКСИС І ПРИНЦИПИ ВІРШУВАННЯ ДОКЛАСИЧНОЇ І КЛАСИЧНОЇ ЮДЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ.

Різноманітність жанрів єврейської літургійної поезії, написаної арамейською мовою в епоху пізньої античності й раннього середньовіччя, надає багатий матеріал для дослідження поетичного синтаксису. Тип віршування тут принципово відрізняється від біблійного паралельного вірша і його парафразів у тарґумах (в основі якого лежить *безсполучниковий* зв'язок двох речень-рядків). У літургійній поезії докласичного періоду (IV-VI ст.) переважає *акровірш*, причому його використання стає обов'язковою характеристикою цієї поетичної традиції; в основі вірша – *рядок*, розділений цезурою; у класичній же поезії (VI – VIII ст.) домінуючою базовою структурою акровірша стає *строфа*.

Синтаксичні основи як докласичного, так і класичного віршування не завжди піддаються точному визначенню: в основі поетичного рядка тут може бути речення, словосполучення-додаток, обставинний зворот, група підмета або присудка. Орієнтованість на *ритмічну структуру* вірша надавала поетам більше свободи в синтаксисі [89, с. 91-111]. З іншого боку, до «вольностей» синтаксису авторів підштовхували і обов'язковість деяких фонетичних стандартів віршування, через які порядок слів у реченні часом неприродно змінювався – *акровірш* на початку рядка в обох типах літургійної поезії, і *рима* наприкінці рядка в поезії класичній (акровірш при цьому міг стояти лише на початку куплета).

Таким чином, літургійна єврейська поезія цікава своїм новим типом віршування, який принципово відрізняється від біблійного паралельного вірша. Якщо біблійний паралелізм є зразком *синтаксично орієнтованого* принципу віршування, в основі якого лежить апозиція двох речень-рядків, що утворюють синтаксичну симетрію, то для нового типу поезії характерним є ритміко-фонетичний тип вірша без прив'язки до певних синтаксичних стандартів. Для літургійної поезії обох періодів характерним є утворення поетичного рядка із *синтагм-колонів,* рядок же при цьому може збігатися з реченням або тільки з його частиною. Обов'язковими стають фонетичні засоби віршування – *акровірш* і *рима*.

Історії єврейської літургійної поезії загалом, враховуючи класифікацію її основних жанрів і опис основних моделей віршування, присвячені роботи Л. Цунца [502], І. Ельбогена [218], Й. Йагалома [39], Е. Фляйшера [102], Й. Кірнера [316], Л. Вайнбергера [480], М. Валленштайна [469]. Варто також відзначити працю Й. Йагалома, присвячену *синтаксисові літургійної поезії* [38]. Однак усі згадані роботи розглядають поезію на івриті. Найвидатніші дослідження арамеомовної іудейської поезії – книга А. Розенталя [68] про поеми до свята Шавуот, а також праця Й. Йагалома і М. Соколова, присвячена літургійній поезії візантійського періоду [40].

3.1. Єврейська літургійна поезія IV–VIII століть.

Перші згадки про поетів та їхні твори з'являються в Мішні й Талмуді. Серед них – елегії на смерть мудреців, складені професійними плакальниками (ВТ *Моед Катан* 25б). Авторство деяких творів приписують поетам Вавилонської діаспори. Так автором *т* (гімни, що проголошують Бога Царем), *т* (гімни, що оспівують Бога як Суддю) і *т* (славослів'я Богу як Спасителю) на Новий Рік (*Рош га-*), а також гімну *ле- ах* («Варто нам прославляти») вважається відомий мудрець Вавилонської діаспори *аморай* Абба Аріка (III ст.). Інші елегії, що збереглися в *раввіністичних* джерелах, приписують відомому мудрецю епохи *танаїв* Пінхасу бен-Яіру й амораям Бар Кіппоку і Бар Абіну, які також походили з Вавилонії (Мішна, *Сота* 9:15). Авторству єврейських вавилонських поетів, ймовірно, належить і пісня, яку ізраїльтяни нібито співали під час перенесення Ковчега Заповіту (Чис. 10:35); на згадки про неї натрапляємо у Вавилонському Талмуді (*Авода Зара* 24б).

Щодо діяльності поетів у самій *Ерец Ісраель*, найцікавішою є згадка про ранніх художників слова у Саадії Ґа'она (X ст.), у написаному ним арабською мовою вступі в *Сефер га-Егрон*: Йосе бен-Йосе, Елеазар [Кіллір], Йегошуа і Пінхас. Крім них, було ще декілька анонімних авторів, близько тридцяти фрагментів творів яких дійшли до нас у раввіністичних текстах. Деякі з добре відомих літургійних творів на зразок піюта *У- н тен* («І нині пошли страх Твій ...») на Дні Трепету і *н коль га- м* («Владика всіх

світів...») для ранкових молитов приписують палестинському амораю Йоханнану бар-Наппаху (III ст.).

3.1.1. Докласичний вірш.

Форма віршування літургійної поезії, як уже зазначалося вище, відрізняється від біблійного паралельного вірша. Відповідно до загальноприйнятої в середовищі дослідників і детально описаної Е. Фляйшером класифікації [102, с. 81-91], літургійні *піюти* діляться на дві групи за історичним періодом їх написання й особливостями форми вірша: 1) докласичні і 2) класичні. Для творів докласичного періоду характерні такі характеристики:

- Відсутність регулярної рими (можлива її імітація у вигляді повторюваного наприкінці рядка слова або морфеми [502, с. 11-12]).
- В основі вірша – *рядок*, а не куплет; рядок складається з розділених цезурою колонів-синтагм.
- Ритмічний лад обумовлений структурою рядка (кількістю в ній колонів).
- Обов'язкове використання *акровірша*.
- У деяких випадках можлива імітація біблійного паралелізму з *еліпсисом* дієслова у другому рядку.

Така структура вірша широко представлена у творах єврейського поета Йосе бен-Йосе (IV-V ст.), тому саме з його ім'ям пов'язано докласичний період. При цьому варто зазначити, що *рима*, яку вважають характерною особливістю класичної поезії, з'являється вже в докласичний період. Серед поетичних інновацій Йосе бен-Йосе Л. Вайнбергер називає «експериментування скоріше з римованими формами, ніж із римами-повторами (*тобто, квазіримою у вигляді повторення одного й того ж слова в кінці рядка – Д.Ц.*)» [480, с. 23]. А. Розенталь у своєму виданні арамеомовних поем до свята Шавуот також відзначає більш-менш регулярне використання рими в поезії цього типу [68, с. 28-116].

Досить часте використання рими в докласичній поезії підтверджено й у наших дослідженнях: чимало *піютів* із Каїрської Ґ мають більш-менш *регулярну риму*. Тут використано як монориму (однакова рима у всьому

поетичному творі, наприклад -), так і два-три різновиди рими з різним ступенем регулярності, які чергуються (наприклад, -, -, -); в інших випадках вживається рима й асонанс (наприклад, - [ā] і - [lān]). Тому основним критерієм розмежування цих двох різновидів літургійної поезії варто вважати не риму, а структуру вірша – *лінійну* (докласична) і *строфічну* (класична).

Найпоширеніші жанри літургійної поезії були пов'язані з днями посту і святами:

Сліхá (– «прощення») – покаянні молитви до днів посту;

Азгарá (– «застереження») – *піюти*-повчання до заповідей Тори, які читали на свято Шавуот;

Авода́ (– «богослужіння», «жертвопринесення») – доповнення до основної молитви Амідá, призначені для читання в дні Нового Року (Рош га-Шана) та Дня Спокути (Йом Кіппур); містили *m*, *m* і *m* (Мішна, *Йома* 7:4) [480, с. 27-28].

Наведемо два приклади докласичного вірша арамейською мовою з аналізованого поетичного корпусу, один – із примітивною римою, інший – без рими. Раніше ми розглядали зразки докласичної та класичної поезії в розділі, присвяченому співвідношенню синтаксису й метафори (див. *1.2.2*), у цьому ж випадку представляємо загальні характеристики віршування.

Зійди, Мойсею, в ім'я Моє до [Моїх] синів!
Рукою твоєю Я врятую всю безліч [народу],
відкрию Я тобі всі чудеса,
адже образ твого діда викарбуваний на [Моєму] престолі (**Ex 12k**, -).

Перед нами акровірш, у якому кожен поетичний рядок складається з двох колонів (цезура між ними позначена знаком /), наприкінці рядка –

односкладова рима - [-yā]; кількість наголошених складів у кожному рядку неоднакова: 6 || 6 || 5 || 4. Звернімо також увагу на грецьке слово εἰ κών («образ») в арамейській транслітерації [’ n].

( ) *Бо коли він [місяць] сходить, і його роги рівні, –*
всесвіт у небезпеці (**Ex 12f**, -1-2).

У цьому випадку рими немає, але використовується асонанс [-man] / [-nā]. Кожен рядок у цьому випадку складається із двох колонів-синтагм; ритмічна схема має такий вигляд: 5 || 4; акровірш – через один рядок.

Щодо мови докласичних *піютів*, то вони написані на івриті та арамейською. Іврит поезії цього періоду має штучний характер. Йому притаманне активне вживання біблійної лексики, тоді як лексика Мішни і Талмуда з’являється вкрай рідко, як і посилання на мудреців епохи *танаїв* та *амораїв*. Для синтаксису характерні використання *еліптичного паралелізму* (дієслово опускається в другому паралельному рядку), пропуски службових слів; іноді можна натрапити на імітацію біблійного паралелізму; зв’язок між реченнями переважно безсполучниковий [102, с. 93-103].

Арамейська мова докласичної поезії характеризується великою кількістю запозичень з інших мов, особливо з грецької, досить вільним синтаксисом, і, ймовірно, наявністю розмовної лексики[136] – процес «очищення» поетичної мови торкнеться арамейської лише в класичний період. У багатьох *піютах* відчувається східно-арамейський вплив [68, с. 7-27]. Одним із найбільш показових фактів є вживання слова ριος («пан», «владика») в арамейській транслітерації ( ) стосовно Бога. Так, наприклад, в 60-ти поемах арамейською мовою, які були написані на честь свята Шавуот і виявлені серед рукописів Каїрської Ґенізи, термін бачимо 20 разів [99, с. 42-44]. У досліджених нами поемах із рукопису Paris br. 110 це грецьке слово трапляється 4 рази [95, с. 110-130]. Слово

[136] Це питання недостатньо вивчене, і в нашому дослідженні ми наводимо декілька прикладів, які можна зарахувати до живої арамейської мови, зокрема, деякі приказки (див. далі).

вживалося грекомовними іудеями ще в дохристиянський період [415, с. 29-33], отже його наявність у поетичній мові, як і вживання інших іншомовних слів,[137] свідчить про активне використання запозиченої лексики в средньоарамейській мові.

3.1.2. Класичне віршування.

Класичну поезію асоціюють із творчістю поетів Янная, Елієзера Кілліра, Йехошуа, Пінхаса (VI-VIII ст.) та інших анонімних авторів. Згідно з Е. Фляйшером [102, с. 120-130] найважливішими характеристиками класичного вірша є:

- Регулярна рима; хоча рима була відома і в докласичній поезії, але тільки у класичній поезії вона виходить за рамки поетичного експерименту і стає невід'ємною характеристикою вірша.
- Основа структури вірша – строфа (куплет), а не рядок, як у докласичний період.
- Більш чіткий, але ще не квантитативний ритм.
- Особливе вживання акровірша: не лише на початку, але й у середині рядка або строфи, а в деяких випадках і на початку кожного слова; трапляються й так звані реверсні акровірші, побудовані за принципом
  .
- Іноді можна побачити імітацію біблійного паралелізму, особливо у творах Кілліра [480, с. 43-44].

Щодо образності і поетичних засобів, варто зазначити, що на відміну від докласичної, класична поезія більш насичена метафорами, порівняннями, епітетами.

---

[137] Так, наприклад, в аналізованих у нашій статті 10-и поемах із рукопису Paris Hébr. 110 частота вживання іншомовних слів має такий вигляд [94, с. 129]: 13 разів (< πάτρων = *Заступник*, про Бога); (< лат. calamus = *очерет, паличка для письма*); (< лат. matrona = *матрона, пані*); (ἀνδριάς – αντος, = *скульптура, образ, ідол*); (γκλητος = *сенатор, радник*); (πρόσταγμα = постанова, декрет); (перське: *штани*; звідси грецьке: σαραβαρα); (ευγενης = *благородний*); (< γενεσια = *святкування дня народження* або *дня смерті*); (< лат. quaestionarius = *кат*); (ηλιαστος = *ароматизоване вино*); (κοσμος = *всесвіт*); (< στγμα, мн. στγματα = *напівкруглий диван*); (< лат. palatium, Gr. παλατιον = *палац*); (< грецьке γνωμη = *думка, ідея*).

Жанрова різноманітність ширша, ніж у поезії докласичній, і вміщує такі жанри:

Керова́ (– «наближення», «жертвопринесення») – доповнення до основної молитви *Амідá*.

Кедушта́ (– «освячення») – віртуозна поетична прикраса молитов Аміди із циклу ранкових хвалебних молитов *р*.

Йоцéр (– «той, хто творить») – п'ять поем, які доповнюють і прикрашають читання молитви *ль* (– «Слухай, Ізраїлю!»); назва походить від початкових слів молитви «Той, хто творить (*йоцéр*) світло і тьму ...».

в (– «сутінки») – додаткові молитви до щоденного вечірнього богослужіння; відомі ще в докласичний період, проте в класичній поезії знаходять нові поетичні форми.

Сліхá (– «прощення») – покаянні молитви до днів посту, також відомі з докласичного періоду, оновлені у класичній поезії.

Кінá (– «плач») – елегії до днів скорботи; особливо відомі елегії, написані Кілліром до дня Дев'ятого Ава, у яких відчувається патріотичний дух і надія на відновлення Єрусалиму та єврейської держави.

Гоша'óт (– «порятунок») – гімни до сьомого дня свята Кучок (*т*) – ; у цей день після семи обходів вівтаря співали «Врятуй нас (*гоші'а-на*), благаємо Тебе, о Господи!».

Мішмарóт (– «варти») – молитви, які читали на пам'ять про 24 черги священиків у Храмі.

Біркáт га-Мазóн (– «подяка за трапезу») – відома ще у Вавилонському Талмуді (*Берахот* 48б).

Як зразок ми наведемо перший куплет *піюта* арамейською мовою з рукопису **Ex 20a,** , який зараховують до жанру *азг т* – поеми-коментарі до заповідей Тори з пересторогою.

(א) *Я єсмь. Я єсмь Сущий*[138] *від початку,*
Єдиний до кінця віків,
якого не змінять ні дні, ані роки,
ані епохи, і не часи.

Структура вірша тут строфічна – куплет із 4-х рядків; рима регулярна, причому складається з повторюваного закінчення -; ритмічна структура симетрична − 5 ‖ 4 ‖ 4 ‖ 4, цезура визначена тільки в середині 3-го рядка. Для алітерації використовують сонорні звуки: [n] –11 разів, [m] – 5 разів. Акровірш ужито тільки в першому рядку куплета. Цікаво, що в наступних куплетах акровірш стоїть не на самому початку рядка, а після першого слова (див. характеристику класичного акровірша вище):

Я ( ) створив усе лише словом,
і Я відплачу їм укінці.
Від усякого ока прихований −
ніхто не скаже, що подібний Мені!

Як і попередній зразок, вірш має однакову риму в кінці кожного рядка – наголошений закритий склад - [-már]; розділяється на два колони тільки перший рядок, в інших випадках колон і рядок збігаються. Ритмічний розмір − 4 ‖ 3 ‖ 3 ‖ 3; як алітерацію часто використовують сонорні [l] – 6 разів, [m] – 10 разів, [r] – 4 рази.

[138] Двічі повторені займенники («я») у виразі очевидно мають емфатичне значення: аналогічна тавтологія («Я є Я») використовується в Pesh в текстах Повтор. 32:39; Ic. 41: 4, 43:13 і 48:12 для передачі давньоєврейського . Тому ми перекладаємо тут «Я єсмь Сущий».

Іврит класичної літургійної поезії також виглядає штучним: у синтаксисі є імітація біблійних поетичних форм (асиндетони й апозиція), але для підтримки рими автори часто ігнорують граматичні правила, зокрема, у словосполученнях може не бути узгодження між підметом і присудком у роді й числі, словосполучення *іменник* + *прикметник* та *іменник* + *іменник* теж можуть бути неузгодженими [38, с. 37, 44-45, 118-137]. Слова побутової лексики не вживаються, часто використовують дієслова з двоконсонантним коренем (як у біблійній поезії), абстрактні іменники вжито з займенниковими суфіксами для надання їм більш «високого» звучання [39, с. 41, 47, 57, 67, 97].

Арамейська мова класичної поезії піддається процесу «очищення»: іншомовні слова (передусім, грецькі) бачимо дуже рідко; синтаксис більш упорядкований і унормований, хоча граматичні неузгодженості все ж є (наприклад, між підметом і присудком); давньоєврейські граматичні форми майже не використовують (наприклад, породи дієслова *niphal* і *hophal*); вживання порід дієслів більш послідовне.

Нашим наступним кроком буде аналіз синтаксичного співвідношення між рядками в докласичній і класичній літургійній поезії.

3.2. Синтаксична кореляція між рядками-реченнями.

В основі поетичного рядка може лежати як ціле речення, так і його окремі частини (наприклад, група підмета, присудка або додатка). Цей принцип поширюється на всі види поетичного дискурсу – розповідь, діалог, гімн, тлумачення, алегорію.[139]

Однак у більшості випадків у докласичних *піютах* в основі поетичного рядка лежить *речення*. Так із 964 рядків (загальне число рядків у 27 *піютах*) із реченням збігається 873 рядки, що становить 90,7%; тоді як рядків-словосполучень тільки 90, тобто 9,3%[140]. При цьому речення-рядок

---

[139] Матеріали нашого дослідження, представлені у цьому параграфі, були опубліковані в нашій статті [89, с. 91-112].

[140] Розподіл рядків-речень і рядків, які складаються з частини речення у вигляді словосполучення чи звороту такий (перша цифра – рядок-речення, друга – частина речення): **Ex 12a** – 15/0; **Ex 12b** – 17/0; **Ex 12c** – 11/4; **Ex 12d** – 47/6; **Ex 12e** – 18/3; **Ex 12f** – 77/7; **Ex 12g** – 65/3; **Ex 12h** – 44/1; **Ex 12j** – 21/0; **Ex 12i** – 6/0; **Ex 12k** –

переважно складається з одного простого речення (799 рядків або 89%), набагато рідше – зі складного (81 рядок, тобто 11%). Структура складних речень-рядків може бути різною: 19 рядків – безсполучникові, 30 – складносурядні, 31 – складнопідрядні, змішаного типу – 1 речення.

У класичній поезії співвідношення речень-рядків зі словосполученнями-рядками майже таке ж саме: 220 до 26, тобто в процентному співвідношенні 90,2% до 9,8% відповідно[141]. Відсоток речень-рядків, в основі яких просте речення у класичній поезії, ще вищий, ніж у докласичній – 96,2% (212 рядків), тоді як складні речення становлять лише 3,8% (8 рядків): складносурядних речень – 2 рядки, складнопідрядних – 4, безсполучникових – 2. Узагальнимо ці дані у вигляді Таблиці 1:

структура рядка	**докласична поезія**	**класична поезія**
рядок-речення	90,7 %	90,2 %
рядок – просте речення	89%	96,2 %
рядок – складне речення	11%	3,8 %
складне безсполучникове	23,5 %	25 %
складносурядне	37 %	25 %
складнопідрядне	39%	50%
змішаного типу	0,5 %	-
рядок-словосполучення	9,3 %	9,8 %

Отже, класична синтаксис класичної поезії виявляє тенденцію до більш частого вживання простого речення в основі рядка і, відповідно, зменшення кількості використання складних речень у цій функції.

22/0; **Ex 14a** – 28/11; **Ex 14b** – 35/6; **Ex 14c** – 43/0; **Ex 14d** – 40/2; **Ex 14e** – 52/1; **Ex 14f** – 9/1; **Ex 15a** – 8/0; **Ex 20b** – 15/1; **Ex 20c** – 7/15; **Ex 20c** – 20/2; **Ex 20c** – 41/4; **Ex 20c** – 103/1; **Ex 20c** – 18/16; **Ex 20c** – 45/1; **Ex 20c** – 46/2; **Ex 20c** – 43/2.

[141] **Ex 20a** – 82/4; **Ex 20c** – 54/14; **Ex 20c** – 79/8.

Щодо синтаксичних відношень *між* поетичними рядками-реченнями в структурі вірша, то вони також різні: безсполучниковий зв'язок, координація, субординація і синтаксично ізольовані речення. Співвідношення частоти використання різних типів зв'язку між реченнями-рядками в *докласичній поезії*: безсполучниковий зв'язок – 32%, координація – 29%, субординація – 24%, незалежні речення – 15%.[142] У *класичних піютах*: безсполучниковий зв'язок – 21%, координація – 49%, субординація – 18%, незалежні речення – 12%.[143] Представимо ці підрахунки у вигляді діаграм.

[142] Загалом в аналізованих поемах нараховано 175 випадків поєднання речень-рядків безсполучниковим зв'язком: **Ex 12a** – 2; **Ex 12b** – 1; **Ex 12c** – 4; **Ex 12d** – 18; **Ex 12e** – 4; **Ex 12f** – 5; **Ex 12g** – 17; **Ex 12h** – 3; **Ex 12k** – 6; **Ex 14a** – 3; **Ex 14b** – 10; **Ex 14c** – 7; **Ex 14d** – 8; **Ex 14e** – 8; **Ex 14f** – 2; **Ex 15a** – 4; **Ex 20b** – 4; **Ex 20c** – 5; **Ex 20c** – 5; **Ex 20c** – 7; **Ex 20c** – 8; **Ex 20c** – 7; **Ex 20c** – 6; **Ex 20c** – 6; **Ex 20c** – 9. Складений зв'язок – 155 випадків: **Ex 12a** – 2; **Ex 12b** – 3; **Ex 12c** – 1; **Ex 12d** – 6; **Ex 12e** – 5; **Ex 12f** – 17; **Ex 12g** – 6; **Ex 12h** – 9; **Ex 12j** – 2; **Ex 12i** – 2; **Ex 12k** – 6; **Ex 14a** – 3; **Ex 14b** – 10; **Ex 14c** – 7; **Ex 14d** – 9; **Ex 14e** – 16; **Ex 14f** – 2; **Ex 20b** – 1; **Ex 20c** – 1; **Ex 20c** – 1; **Ex 20c** – 6; **Ex 20c** – 2; **Ex 20c** – 9; **Ex 20c** – 10; **Ex 20c** – 19. А також 16 випадків поєднання рядків-речень підрядним зв'язком: **Ex 12a** – 5; **Ex 12b** – 1; **Ex 12c** – 3; **Ex 12d** – 15; **Ex 12e** – 1; **Ex 12f** – 21; **Ex 12g** – 6; **Ex 12h** – 9; **Ex 12j** – 8; **Ex 12i** – 1; **Ex 12k** – 3; **Ex 14a** – 5; **Ex 14b** – 1; **Ex 14c** – 3; **Ex 14d** – 3; **Ex 14e** – 7; **Ex 14f** – 1; **Ex 20b** – 1; **Ex 20c** – 4; **Ex 20c** – 1; **Ex 20c** – 1; **Ex 20c** – 5; **Ex 20c** – 9; **Ex 20c** – 4. Загалом – 84 ізольованих рядків: **Ex 12a** – 2; **Ex 12b** – 8; **Ex 12d** – 1; **Ex 12f** – 3; **Ex 12g** – 2; **Ex 12h** – 1; **Ex 12k** – 1; **Ex 14a** – 8; **Ex 14b** – 3; **Ex 14c** – 4; **Ex 14d** – 2; **Ex 20b** – 4; **Ex 20c** – 7; **Ex 20c** – 25; **Ex 20c** – 2; **Ex 20c** – 5; **Ex 20c** – 3.

[143] Безсполучниковий зв'язок спостерігаємо лишее у 23-х випадках: **Ex 20a** – 13; **Ex 20c** – 3; **Ex 20c** – 7; сурядний – в 54-х: **Ex 20a** – 12; **Ex 20c** – 21; **Ex 20c** – 21; підрядний – у 20-ти: **Ex 20a** – 4; **Ex 20c** – 9; **Ex 20c** – 7; незалежні речення – 13 разів: **Ex 20a** – 7; **Ex 20c** – 1; **Ex 20c** – 5.

Таким чином, виділити якийсь характерний тип синтаксичної кореляції між поетичними рядками у докласичній і класичній моделі віршування неможливо. При цьому розподіл різних видів синтаксичних відносин між рядками не може виявити ознак будь-якої системності, пов'язаних із особливостями жанру чи специфіки поетичного дискурсу – їх вибір був суто справою смаку автора, його задуму і, ймовірно, здібностей до поетичної творчості. Нижче ми розглянемо основні моделі синтаксичних відношень речень-рядків літургійної поезії обох вищезазначених періодів.

3.2.1. Безсполучниковий зв'язок.

Як було згадано, у більшості випадків в основі поетичного рядка лежить речення – дієслівне або іменникове, просте самостійне, частина складного або складне. Речення-рядки пов'язані один із одним у структурі вірша різними типами зв'язку – безсполучниковим зв'язком, координацією, субординацією або ж вони є незалежними, вплітаючись в загальну тканину поетичної структури ритмічно і за змістом. Для прикладів ми обрали переважно уривки з маркованими межами рядків.

Її стан – як пальма, її груди – як грона винограду,
запах її ніздрів – як яблуні аромат (**Ex 20c** ,).

Перший рядок містить у собі два короткі іменні речення; другий – також іменне, в якому і підмет, і присудок виражені словосполученнями. Таким чином, ритмічна структура обох рядків симетрична: / - - / / - - / || / - - / / - - /; крім квазі-рими -/ - [-ā], межі рядків позначені ще й знаком *реві'а*.

Удень і вночі вогонь у моєму серці палає –
як полум'я пекуче горить! (**Ex 20c** , -1-2)

Два дієслівних речення поєднані безсполучниковим зв'язком, структура нагадує біблійний паралельний вірш. Кожен рядок завершується квазіримою - [-ā], ритмічна структура: / - - / / - - - / || / - - / / - - /, або 2: 3 || 2: 2. Подібним чином і в класичному вірші:

Палтіель врятувався від неї;
Боаз боявся її;[144]
Йосип утік від неї,
Але Соломон вірним не залишився!

(**Ex 20c** , -1-4)

Перші три речення пов'язані безсполучниковим зв'язком, третє і четверте – сполучником у розділовій функції. Ритмічна структура

[144] Поема-застереження проти перелюбу, в які наводяться різні приклади протистояння спокусі. Щодо Палтіеля у Вавилонському Талмуді (*Сангедрін* 19б), є згадка про його перемогу над спокусою, причому Рабин Йонатан поєднує дві різні особи – Палті, сина Лаїша, якому цар Саул насильно віддав першу дружину царя Давида і свою доньку Міхаль (1 Сам. 25:44; 2 Сам. 3:15-16), та Палтіеля, сина Аззана, вождя коліна Іссахара (Числ. 34:26) в один образ, стверджуючи, що Палті жив з Міхаль як із подругою, не мавши інтимних стосунків. «Рабин Йонатан сказав: Його справжнє ім'я було *Палті* («втікач», від кореня «втікати» – *Д.Ц.*), тож чому він названий *Палтієлем* («втікач Божий» – *Д.Ц.*)? Тому що Бог врятував його від переступу. Що ж він [*Палті*] зробив [*щоб уникнути гріха*]? Він вставив в землю меча між собою та нею [*Міхаль*], і сказав: Хто перший спробує це [*інтимні стосунки*], той буде заколотий цим мечем!». Що ж до Боаза, то моментом його спокуси і перемоги вважається епізод, коли серед ночі до нього прийшла Рут і лягла біля його ніг (Рут. 3:8); проте ця спокуса, за словами Рабина Йонатана, була значно легшою, ніж випробовування Йосипа (ВТ *Сангедрін* 19б).

симетрична в усіх чотирьох реченнях-рядках: / - - - / || / - - - / || / - - - / || / - - - /, тобто 3 || 3 || 3 || 3.

3.2.2. Координація.

Рядки співвідносяться як два прості речення у складі складного, з'єднані сурядним сполучником.

Перед Ним відкриті Його [...] і Його милість,
і згадав Він для них завіт Свій (**Ex 12b**, -).

Два прості дієслівні речення-рядки, з'єднані сполучником . Розташування непрямого додатка перед прямим у другому реченні, очевидно, задля підтримки примітивної рими – займенникового суфікса - [-ēh] («його»). Ритм: / - - / / - - / || / - - / / - - /, або 2: 2 || 2: 2.

Приклад із класичної поезії:

Я бачив стежку гніву,
але передувала їй милість.
І [все це] – для визначення гріхів розуміння,
і для запису заслуг пізнання (**Ex 20c** , -1-4).

Перший і другий рядок-речення з'єднані сурядним зв'язком, третій і четвертий рядки також з'єднані сполучником . Ритмічна структура симетрична: / - - - / || / - - / || / - - - / || / - - - /, тобто 3 || 2 || 3 || 3.

3.2.3. Субординація.

Один рядок – головне речення (*аподозис*), другий – підрядне (*протазис*); порядок може бути і зворотним: на першому місці *протазис*, на другому – *аподозис*.

Коли він [місяць] затьмарюється в середині місяця Нісана,
великий муж піде з синедріону (**Ex 12f**, -1-2).

Перший рядок – *протазис* умови, другий – *аподозис* наслідку; умовний період описує закономірність, обидва предикати виражені прислівниками. Римоподібних закінчень наприкінці рядків немає. Ритм: / - - - / / - - / || / - - - / /-- /, або 3: 2 || 3: 2.

Класичний вірш:

Я бачив славу,[145]
яка літає, як орли, велично,
яку пильне око не побачить.
Із чого вона зроблена – таємниця (**Ex 20c** ,).

Другий рядок складається з дієприкметникового звороту (безсполучникове підрядне речення), що пояснює значення додатка «слава»; третій – із підрядного речення з часткою - у функції сполучника. Ритмічна структура: / - - / || / - - - / || / - - - - / || / - - - - /, тобто 2 || 3 || 4 || 4.

3.2.4. Самостійні речення.

Нижче ми наводимо уривок, у якому є два самостійні речення-рядки, поєднані спільним контекстом.

Бог Живий і Сущий – ім'я Його.

---

[145] Можливий інший переклад слова – *прикраса, золота каблучка*, див. ВТ *Бава Батра* 3б; *Песахім* 76а; *Шаббат* 77б.

У Єгипті Він [зглянувся] на приниження народу Свого (**Ex. 12b**, -).

Рядок – іменне речення, – дієслівне просте, в якому обставину винесено на початок речення, однак емфатичний сенс тут не вбачаємо: швидше, автор штучно змінив порядок слів для підтримки акровірша. Межі рядків марковані акровіршем (і) і примітивною римою – займенниковим суфіксом -. Ритмічна схема: / - - - / / - / || / - - / / - - /, або 3: 1 || 2: 2.

У класичній поезії:

Хто п'є [її] воду,
той від палаючого вугілля Геєнни п'є!
Горе кожному, хто п'є!
Будь обережний, сину мій, не пий! (**Ex 20c** , -1-4)

Третє й четверте речення-рядки пов'язані один із одним тільки загальним контекстом розповіді й розташуванням поруч. Ритмічна структура вірша: / - - - / || / - - - / || / - - - - / / - - / / - - - - /, або 3 || 3 || 4 || 2 || 4.

Усі ці спостереження наводять на думку, що, на відміну від давньоєврейського віршування, що базується на аппозиції двох (трьох) речень із паралельною синтаксичною структурою, докласичний тип вірша менш прив'язаний до певних синтаксичним моделей. Єдиною стабільною ритміко-синтаксичною одиницею тут є *синтагма-колон*, причому вона може збігатися як з реченням, так і зі словосполученням. У такому разі, чи можемо ми стверджувати, що принцип побудови докласичного вірша орієнтований не стільки на синтаксичні структури, скільки на ритмічну організацію й фонетичні засоби?

Аналізуючи зразки докласичної єврейської літургічної поезії арамейською мовою, можемо відзначити, що синтаксис відіграє тут *другорядну роль*. Ця теза підтверджується, крім наведених вище спостережень, і фактом *непрямого порядку слів* у реченні, який нерідко

трапляється в докласичних *піютах* в акровіршах або з метою підтримки квазірими.[146] Продовженням відходу від синтаксично-орієнтованого віршування, властивого давньоєврейській поезії, до ритміко-фонетичного принципу побудови вірша стала *класична поезія*: тут домінує строфічний тип вірша, що в основі має більш чіткий ритм, акровірш тільки на початку куплета, і витончену риму, яка з поетичного експерименту перетворюється на невід'ємну характеристику віршування.

3.3. Синтаксична структура поетичного рядка.

Як вже було згадано вище, основна модель поетичного рядка – речення. Однак у літургійній поезії рядок може складатися зі словосполучення або частини попереднього речення, приєднаної до наступного рядка. При цьому речення можуть бути різними за своєю синтаксичною структурою – прості, складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові. У такому випадку, ми ставимо перед собою завдання з'ясувати, чи існує якась загальна синтаксична модель поетичного рядка (як, наприклад, у паралельному віршуванні), або ж ця поетична традиція не прив'язана до жодних синтаксичних стандартів?

У цьому підрозділі ми розглянемо рядки, що складаються з коротких складних речень, зі словосполучень, а також комбіновані рядки (*член попереднього речення + нове речення*). Прості речення було проаналізовано в попередньому параграфі.

У розглянутих поемах зустрічаємо чимало випадків (особливо в докласичній поезії), коли в основі рядка – *складне речення* (деякі з них були розглянуті вище). Як правило, це короткі речення, які можуть бути безсполучниковими, складносурядними або складнопідрядними. При цьому прості речення в структурі складного дуже короткі, вони, як правило, збігаються ритмічним розміром із колоном.

---

[146] Одним із найпомітніших прикладів такого типу відхилень є розміщення підмета *перед підрядним сполучником* із метою підтримання *акровірша*: *– Цар світів коли говорив слово світла…* (**Ex 20b**,). Див також: (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -1). Або присудок перед підрядним: *– Стоїть якщо [серп місяця] прямо…* (**Ex 12f**, -1). Див.: також: (**Ex 12f**, -1-2); (**Ex 12f**, -1).

3.3.1. Рядок – безсполучникове складне речення.

Два (рідше три) прості речення можуть поєднуватися безсполучниковим зв'язком у рядку. Речення при цьому короткі, і рядок, як правило, за кількістю слів не перевершує звичайного рядка, що складається з одного речення. У докласичних *піютах*:

І знак буде для тебе: стережися біди!
Адже з півночі пригнічення приходить (**Ex 12f**, -1).

Перший рядок – складне безсполучникове речення; другий – просте. Кінець кожного рядка маркує закінчення-рима - [ā]; акровірш наявний лише у першому рядку. Ритмічна схема: / - - - / / - - / ‖ / - - / / - - /, тобто рядок-складне речення більше рядка-простого речення тільки на одну наголошену одиницю: 3: 2 ‖ 2: 2.

У деяких докласичних поемах розмір такого рядка містить два досить довгі речення, по суті, які складають два рядки. Але автор об'єднав їх в один рядок, позначивши її завершення знаком *реві'а* кінець:

Могутність і сила є у вашого Бога? Він позбавить вас від руки моєї?
(**Ex 20c** , -3)

Із подібних довгих рядків із трьох і навіть чотирьох колонів складається вся поема. Ритмічна структура: / - - / / - - / / - - - - /, тобто 2: 2: 4.

У класичних віршах такий рядок трапляється тільки один раз:

Послухай, сину мій, і не опирайся!
І бережися їх!
Горе їхній красі: не пожадай [її],

що вся вона – світло сяюче (**Ex 20c** , -1-4).

Третій рядок складається з іменного речення «Горе їх красі» і наступного дієслівного «Не пожадай», якому підпорядковане наступне підрядне іменне речення-рядко «що вся вона – світло сяюче». Ритмічна структура: / - - - - / || / - - / || / - - - - / || / - - - /, або 4 || 2 || 4 || 3.

Крім згаданих вище прикладів, безсполучникове складне речення всередині рядка в докласичній поезії бачимо в 17-ти випадках:

(**Ex 12f**, -2); (**Ex 14b**,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , рефрен); (**Ex 20c** , 1);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , кінець);
(**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1);
(**Ex 20c** , -3).

3.3.2. Складносурядне речення в основі рядка.

Як правило, прості речення у такому випадку дуже короткі, розділені цезурою.

І сказав йому: «Мойсею!», і він відповів: «Ось я!» (**Ex 14f**, -1)

Кінець рядка позначений квазіримою - [ā], яку бачимо також у попередніх шести рядках і наступному рядку. Ритмічна структура рядка: / - - - / / - - /, тобто 3:2.

У класичній поезії такий рядок зустрічаємо тільки один раз, і то в тому випадку, коли автор чомусь застосував незвично довгий для класичного вірша рядок (**Ex 20a**, -4):

Мудрість першої заповіді,
коли виходила
із вуст Будівничого небес і землі,
була подібна метеоритам і блискавкам, і як полум'я, що піднімається.

Останній рядок складається з двох іменних речень, утворюючи ритмічну структуру з двох колонів: / - - - / / - - /. Загальна ж ритмічна схема вірша виглядає так: / - - - / || / - - - / || / - - - - / || / - - - / / - - /, або 3 || 3 || 4 || 3: 2.

Складносурядні речення бачимо ще в 35-ти випадках у докласичній поезії: (**Ex 12f**, вступ);

(**Ex 12f**, -2); (**Ex 12f**, -3);
(**Ex 12f**, -2); (**Ex 12f**, -2);
(**Ex 12g**, -1); (**Ex 12g**, -1); (**Ex 12g**, -1); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14d**, -2); (**Ex 14d**, -1); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1);
(**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -1).

Тільки один раз натрапляємо на складносурядне речення в класичному *піюті* – у разі відступу від норм класичного віршування:

(**Ex 20a**, -4).

3.3.3. Складнопідрядне речення-рядок.

Як правило, підрядні речення при цьому вписуються в розмір одного колона (**Ex 14b**, -3):

Адже це – могутність Господа, який веде їх битви.

Межі рядка також позначені римою -, однаковою для двох попередніх рядків (‖), а також початком наступного рядка з наступної букви алфавіту ( ). Ритмічна структура рядка виглядає так: / - - / / - - / / - - - /, 2: 2: 3. Головне речення – іменникове, підрядне – означальне з дієслівним предикатом.

Сказав Мойсей: «Коли я піднявся на висоту,
відчинилися для мене ворота небес,
і я побачив те, що на висотах».

(**Ex 20c** , -1-3)

Перший рядок складається з дієслівного речення «Сказав Мойсей» і *протазису* складнопідрядного речення «Коли я вийшов на висоту...». Ритмічна структура: / - - / / - - - / ‖ / - - - / ‖ / - - - /, або 2: 3 ‖ 3 ‖ 3.

У 33-х випадках складнопідрядне речення-рядок бачимо в докласичних *піютах*: (**Ex 12d**, -3);
‖ (**Ex 12f**, вступ) (**Ex 12f**, -2); (**Ex 14a**, -1); (**Ex 14a**, -1); (**Ex 14e**, -1) (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);

(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,) (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2).

Ще один приклад у класичній поезії: (**Ex 20c** , -1); в іншому випадку складнопідрядне речення використано в уривку, де автор із певної причини відступив від строфічного віршування на користь докласичного лінійного вірша: ‖ (**Ex 20c** , -1-2).

Засвідчено також один випадок складного речення змішаного типу: (**Ex 20c** , 1). Складносурядне речення комбінується тут із підрядним і дієприкметниковим зворотом.

Проаналізувавши різні форми структур речень-рядків, частоту їх вживання, а також розподіл різних типів синтаксичних зв’язків між рядками в докласичному вірші, ми не можемо виділити жодної синтаксичної моделі, яку доречно було б вважати найхарактернішою. Це наводить нас на думку про те, що тип віршування в докласичній поезії може бути охарактеризований не як синтаксично-орієнтований, а як заснований *на ритмі*. Основною одиницею тут є *колон-синтагма*, який може збігатися з простим самостійним реченням або з реченням – частиною складносурядного або складнопідрядного комплексу; не принципові для віршування і співвідношення між рядками – безсполучниковий зв’язок, координація, субординація. Вторинними є фонетичні характеристики рядка – акровірш і квазірима. Ці висновки підтверджені й аналізом менш чисельних випадків, коли в основі рядка – словосполучення.

3.3.4. Рядок-словосполучення.

Нерідко натрапляємо на рядки, утворені з одного словосполучення – групи підмета або присудка, адвербіального виразу, розширеного додатка, однорідних додатків.

3.3.4.1. Основою поетичного рядка може також бути *група підмета:*

Усі народи численні
у ніщо в кінці перетворяться (**Ex 20c , - **).

Перший рядок становить підмет «усі народи численні», виражений фразою (іменник із прикметником), другий – додаток, обставина й присудок. Таким чином, речення розділене на два рядки-колони, по три наголошені склади в кожному: / - - - / || / - - - /, або 3:3.

У класичній поезії трапляється вкрай рідко, ось один із небагатьох випадків:

Я побачив: Ось Бог мій – будьмо смиренними перед Ним;
і славу величну Він дав нам.
Він вражає і зцілює; покладаються [на Нього]
тисячі тисяч і тьми тем.

(**Ex 20c , -1-4**)

Останній рядок складається з групи підмета «тисячі тисяч, і тьми тем (= десятки тисяч десятків тисяч)», попередній рядок містить присудок «покладаються». Ритмічна схема: 4 || 3 || 3 || 4.

У докласичній поезії є ще 11 випадків, коли рядок становить група підмета: (**Ex 12f**, -4); (**Ex 14a**, -1); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14d**,); ; (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1).

Крім зазначеного прикладу, у класичній поезії рядок-група підмета з'являється ще у двох рядках: ‖ (**Ex 20c** , -1-2).

3.3.4.2. Подібним чином рядок може становити і група присудка.

Якби навіть усі звуки
В устах моїх змінилися ...

(**Ex 20c** , -)

Перший рядок – група підмета, другий – група присудка; ритмічна структура – рядок-колон / - - - / / - - /, або 3:2; маркування початку й кінця рядка – акровірш (-) і *реві'а*.

Крім зазначеного вище випадку, у докласичній поезії рядок, що складається з групи присудка, трапляється 12 разів: ———, (**Ex 12g**, -6, 7); ; ; ; ; (**Ex 20c** , , , , ,); (**Ex 20c** , -2); ; (**Ex 20c** , -1, 2); (**Ex 20c** ,); ‖ (**Ex 20c** , -); (**Ex 20c** ,).

У класичній поезії рядок-група присудка з'являється ще в одному куплеті: ‖ (**Ex 20c** , -1-2).

3.3.4.3. Рядок – адвербіальний вираз.

Він відкрився, щоб очі Ізраїлю просвітити
у всякому місці їх мешкання;
Він відкрився, щоб затьмарити очі єгиптян
у всякому місці їх мешкання.

(**Ex 12e**, вступ)

Межі рядків позначені перехресними анафорами ‖ і ‖ на початку рядків, а також перехресною квазіримою - ‖ - і - ‖ - наприкінці. Двічі повторюваний обставинний зворот винесено в окремий рядок. Ритмічна структура: / - - / / - - / ‖ / - - / / - - / ‖ / - - / / - - /, або 2: 2 || 2: 2 || 2: 2.

Інші випадки формування поетичного рядка на основі адвербіального виразу в докласичній поезії трапляються ще в 16-и випадках:
(**Ex 12c**, -4, 5; **Ex 12d**, -5); (**Ex 12d**, -2); (**Ex 12e**, -5); (**Ex 12f**, 1-2); (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12h**, -4); (**Ex 14a**, -2); ‖ (**Ex 14a**, -1, 2); (**Ex 14b**, -2); (**Ex 14b**, -2); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14b**, -3); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,).

І ще в 9-й випадках в поезії класичній: (**Ex 20a**, -3); (**Ex 20a**, -5); (**Ex 20a**, -2); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -4); ‖ (**Ex 20c** , -3-4); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -4).

3.3.4.4. «Зламаний» рядок. Іноді адвербіальний вираз попереднього речення виносять на початок наступного рядка, порушуючи його *синтаксичну цілісність:*

Трясся всесвіт, і гриміла безодня
у трепеті і жахові, коли говорив Піднесений.

(**Ex 12a**, -)

Маркування меж рядків не залишає місця сумнівам: акровірш (-) і рима (-) вказують на початок і кінець. Адвербіальний вираз винесено на початок наступного рядка, приєднано до підрядного речення . Ритмічна структура: / - - / / - - / || / - - / / - - - /, або 2: 2 || 2: 3.

Обставинна, винесена на початок наступного рядка, трапляється ще у 8 випадках у докласичній поезії: ——— (**Ex 12g**, -2); (**Ex 14a**,); (**Ex 14d**,); (**Ex 14e**,); (**Ex 20b**, -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -2); присудок: (**Ex 20c** ,).

3.3.4.5. Рядок – додаток. Об'єкт попереднього рядка-речення утворює окремий рядок:

Місячний диск був обраний для освячення місяців,
для свят і часів, і для пахощів ароматних.

(**Ex 12f,**)

Другий рядок складається з однорідних *непрямих додатків* (уведених прийменником) першого речення, пов'язаних між собою двома сполучниками «і». Ритмічна структура: / - - / / - - /, або 2: 2. Маркування рядків – рима -.

У докласичній поезії є ще 20 рядків, в основі яких – група додатка: (**Ex 12c**, -2; **Ex 12d**, -2); (**Ex 12d**, -4); (**Ex 12d**, -4); (**Ex 12f**, -2); (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -4); (**Ex 12f**, -2); (**Ex 14a**, -2); (**Ex 14a**, -2); (**Ex 14e**, -2); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,);

(**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); ‖ ‖ (**Ex 20c** , -); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -2).

У класичній поезії рядок-додаток трапляється 10 разів: (**Ex 20a**, -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -2); ‖ ‖ (**Ex 20c** , -1-3); ‖ (**Ex 20c** , -2, 4); (**Ex 20c** , -4).

Додаток попереднього речення також може бути винесеним на початок наступного рядка (як у випадку з адвербіальним виразом):

Бо я призначений для того, щоб перетворити
<u>для них</u> печаль у радість.

(**Ex 12c**, -4, 5)

Непрямий додаток винесено на початок наступного рядка, приєднано до групи прямого додатка. Межі рядків – квазірима - [ā]. Ритмічна схема – рядок-колон: / - - - / ‖ / - - - /, або 3 ‖ 3.

Додаток на початку наступного рядка: (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,).

3.3.4.6. Рядок – означення. У функції означення може бути словосполучення або дієприкметниковий зворот. Такі рядки зустрічаємо досить рідко.

Він не дозволив нікому приносити жертви
за рабство й руйнування.

(**Ex 14b**, -1-2)

Словосполучення другого рядка («за рабство й руйнування») визначає додаток першого рядка («жертви»). Ритмічна схема: / - - / / - - / ‖ / - - - /, або 2: 2 ‖ 3.

Його поведінка стане як у дикої тварини,
що пожирає і нищить, і не шкодує.

(**Ex 14a**, -1, 2)

Ланцюг однорідних означень іменника «тварина», виражених дієприкметниками, утворює другий рядок. Варто зазначити примітивну внутрішню риму - [ā], маркована межа цезури в обох рядках, і більш досконалу риму - - [sā] у кінці кожного рядка. Ритмічна структура: / - - - / / - - / || / - - / / - - /, або 3: 2 || 2: 2.

Див. також: (**Ex 14a**,); (**Ex 20b**, -3); пасивний дієприкметник: (**Ex 20c** , -2).

В одному випадку рядок утворено з двох другорядних членів речення – *обставини й додатка*: (**Ex 20c** ,).

Представлений вище аналіз фактів формування поетичного рядка на основі словосполучення або звороту підтверджує нашу попередню тезу: як докласичний, так і класичний тип віршування не були прив'язаними до певних синтаксичних структур. Більше того, факти «розриву» речення (коли один його член переноситься на початок наступного рядка-речення, не будучи пов'язаним із ним синтаксично) з метою підтримки акровірша свідчать про те, що для цього типу віршування *синтаксична цілісність рядка* не грала важливої ролі.

З іншого боку, ми все ж можемо з упевненістю сказати, що структура речення-рядка є найуживанішою в обох поетичних традиціях – більше 90% поетичних рядків. Однак сам факт настільки частого використання речення в ролі основи поетичного рядка швидше обумовлений його функцією як завершеної за змістом та інтонаційно синтаксичної одиниці, без суворої прив'язки до певного *структурного стандарту*. Цим і можна пояснити факти використання як цілого речення, так і окремих його частин як основи поетичного рядка.

До того ж, рядок, як структурна одиниця вірша, *вторинна* стосовно *синтагми-колона*. Із цієї причини ми спостерігаємо речення-рядок або рядок-частину речення, що складаються з однієї, двох, трьох синтагм – на розсуд автора. Не мають принципового значення синтаксичні відношення між рядками – або це частини простого речення, або ж компоненти складного. Рядок може поєднувати в собі й синтаксично невиправдані комбінації фрагмента попереднього речення (наприклад, обставина, винесена на початок наступного рядка заради підтримки *акровірша*) і початку нового.

Основна відмінність між поезією докласичною і класичною не в різних синтаксичних моделях віршування, а в *ритмічній організації та фонетичному оформленні вірша*. У першому випадку, це *рядок* із декількох синтагм-колонів (рідко трапляється рядок із одного колона); у другому випадку, це *строфа* з чотирьох (рідше трьох) рядків, більшість яких збігаються з одною синтагмою-колоном. При цьому межі рядка в докласичній поезії позначені акровіршем і примітивною римою (не у всіх випадках); у класичній поезії – це регулярна майстерна рима (акровірш з'являється, як правило, тільки в першому рядку куплету). Для класичної поезії характерний більш чіткий і регулярний ритм.

3.4. Деякі особливості поетичного синтаксису.

Основна проблема, розглянута в цьому розділі, – аналіз тих особливостей синтаксису, які пов'язані з формальними (ритміко-фонетичними в нашому випадку) стандартами віршування та специфікою поетичного дискурсу. До цієї сфери належать: використання емфатичних конструкцій у поетичному контексті; ігнорування синтаксичних норм на користь ритміко-фонетичної організації вірша; а також структур, характерних лише для специфічних різновидів поетичного дискурсу. Ці проблеми було розглянуто в нашій статті [90, с. 126-144].

3.4.1. Емфатичний порядок слів.

Під емфатичним порядком слів розуміємо виділення одного з членів речення шляхом його розташування в незвичайному для структури речення

місці; такі синтаксичні конструкції не є характерними лише для поезії, але вживаються і в прозі також. Враховуючи той факт, що найпоширенішим порядком слів для арамейського речення є VSO (A) або SVO (A), ми можемо застосувати в нашому випадку критерії визначення емфатичного порядку, запропоновані Т. Мураокою [375, с. 30-41, 60-81]. Згідно з цими критеріями емфатичним варто вважати: а) розташування додатка або обставини у початковій позиції в реченні; б) вживання *copula* в іменних реченнях; в) предикативне слово – *є/немає* – також може використовуватися в емфатичному значенні; г) *casus pendens*, або конструкція з екстрапозицією одного члена речення. При цьому, крім суто формальних критеріїв визначення емфатичних структур, ми повинні враховувати і загальний поетичний контекст.

Проте визначити, чи є порядок слів у поетичному рядку емфатичним, складно через штучне структурування речення для підтримки *акровірша*, а іноді й *рими*. Порядок слів при цьому може виглядати як емфатична структура, проте причиною подібного роду змін було лише прагнення автора розташувати слово, що починається на певну букву, на початку рядка, або ж слово з «потрібним» закінченням наприкінці рядка. З цієї причини спроби виявити емфатичний порядок слів ми можемо, перш за все, в рядку, перше слово якого не починається на букву, що утворює акровірш (наприклад, наступний рядок після основного).

3.4.1.1. OVS (A) – розташування додатка на початку речення:

Представив [місяць] Мерхешван свої слова:
«<u>А народу улюбленого порятунок</u> я вчиню …»

(**Ex 12d**, -1-2)

Сказав [місяць] Нісан [місяцю] Таммузу:

«<u>Крабу</u> ти подібний,
і тому не бути тобі визволителем!»

(**Ex 12g**, -2-4)

Див. також: (**Ex 12g**, -3); (**Ex 12h**, -2).

У деяких випадках можна виявити емфатичний порядок слів і в рядках акровірша (емоційне виділення члена речення при цьому визначається з контексту):

<u>Любов Мою</u> Я дав їм [...] з уст твоїх (**Ex 12g,** -1).

<u>Мудрість і розум</u> Я дав Іссахарові (**Ex 12h**, -1).

<u>На Отця нашого Вишнього</u>, <u>на Нього</u> ми покладаємося!

(**Ex 20c** , -1)

Див. ‖ (**Ex 20c** , -2).

3.4.1.2. (A) VSO / (A) SVO – виділення обставини:

Усі вислови свої [місяць] Шват розташував розумно:
«Я призначений для полегшення і звільнення,
<u>бо в мені</u> зберуться вони до Смиренного [Мойсея] ...»

(**Ex 12c**, -1-3)

Емфатичний характер розташування обставини «бо в мені» (місяці Шваті) на початку підрядного речення цілком очевидний: підкреслено те, що важлива подія станеться саме в цю пору року.

[Місяць] Ав відповідав: «<u>У мені</u> врятований буде народ Твій,
<u>адже в мені</u> їх вождь спокутує гріх народу Твого,
<u>і сорок днів</u> буде простягатися перед Тобою!»

(**Ex 12d**, -1-3)

У всіх трьох випадках підкреслює час подій: *саме* в місяці Аві буде прощений Ізраїль на прохання Мойсея, і *цілих сорок днів* пророк спілкуватиметься з Господом, отримуючи заповіді Тори (Вих. 34:28).

«<u>Із уст твоїх</u> не говори!»
Сказав [місяць] Нісан [місяцю] Адару (**Ex 12g**, -4-5).

У деяких акровіршах адвербіальні звороти на початку речення також трапляються, і їх емфатичний характер цілком очевидний:

<u>На початку</u>, коли був світ створений,
вони обрані були з усіх народів,
що під всією піднебесною.

(**Ex 14a**, -1-2)

Подібні конструкції в реченнях, які продовжують акровірш, див.:
(**Ex 12c**, -2); (**Ex 12d**, -2); ‖ (**Ex 12d**, -2-3); ‖ (**Ex 12d**, -2-3); (**Ex 12d**, -2); (**Ex 12d**, -2); (**Ex 12d**, рефрен); (**Ex 12d**, -3); (**Ex 12d**, -3); ‖ (**Ex 12d**, -2-3); ‖ (**Ex 12d**, -1-2); (**Ex 12d**, -3); (**Ex 12d**, -2); (**Ex 12e**, -2); (**Ex 12e**, -2); (**Ex 12e**, -4);

(**Ex 12g**, -2); (**Ex 12h**, -2); (**Ex 12h**, -3);
(**Ex 12j**, -1); (**Ex 12j**, -2, -2, -2, -2, -2);
(**Ex 12j**, -2); (**Ex 12b**, -1);
(**Ex 12b**, -2); ||
(**Ex 20b**, -1-3); (**Ex 20b**, -2).

3.4.1.3. Порядок слів PS і $S_{pron.\ pers.}$P в іменних реченнях може в деяких випадках мати емфатичне значення.

Бог Живий і Сущий – ім'я Його! (**Ex 12b**,)

Завершення всього [творіння] – шабат (**Ex 20c** ,).

———

—

Відповідав [місяць] Нісан і сказав [місяцю] Тевету:
«Твоя сила – лише для твого [жертовного] козла, а я – для моїх ягнят»
(**Ex 12g,** -1-2).

3.4.1.4. Іменні речення з особовим займенником у функції copula.

Приспів: Я є той, хто корону носить... (**Ex 12d**, рефрен)

Я є посланник Царя Слави (**Ex 14c**, -2).

Див. також: (**Ex 14e**, -2; -2);
(**Ex 20a**, -1); (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20a**, -3); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -4).

3.4.1.5. Іменне речення з предикативним словом («є / нема») у початковій позиції. У деяких випадках така позиція має виразний емфатичний характер.

Немає іншого, крім Нього, і немає такого, як Він, і Йому подібного!
(**Ex 20c** , -2)

А чому ти, [місяцю] Сіване, став кричати?
Адже [місяць] Нісан – коханий твій,
і не бути тобі викупителем!
(**Ex 12g**, -1-3)

Див. подібну фразу-рефрен (**Ex 12g**, -4; -4; -6).

Помиляєшся ти, сину Амрама,
Не бути мені переможеним тим, хто народжений жінкою! (**Ex 14c**, -1-2)

Немає навіть години на міркування! (**Ex 14c**, -2)

Є у нас Заступник! (**Ex 20c** , рефрен)

Див. також: (**Ex 14c**, -2; **Ex 14e**, -2);
|| (**Ex 20c** , -1-2);
(**Ex 20c** , -2); в аналізованих класичних *піютах* такі конструкції не засвідчено.

3.4.1.6. Casus pendens. Екстрапозіція виділеного елемента не належить до суто поетичних засобів – вона трапляється як у прозі, так і в поезії. Кілька разів такі конструкції з'являються й у розглянутих докласичних *піютах*.

А [що стосується] народу улюбленого – визволення принесу я йому.
(Ex 12d, -2)

Страху перед ідолами – його немає в серці! (**Ex 20c** , -1)

Коліна Ізраїлю – Його Шехіна мешкає серед них (**Ex 20c** ,).

Винесений за межі речення елемент у таких випадках природно вписується в структуру поетичного рядка, утворюючи окрему синтагму.

Уживання емфатичних синтаксичних конструкцій характерно, переважно, для докласичної поезії, що пов'язано, імовірно, зі структурою *вірша-рядка*, ближчою до прози, ніж рядок у *вірші-куплеті*.[147] Функція емфатичних конструкцій у поезії – посилення поетичної експресії за допомогою інтонації і ритму; виділений елемент при цьому збігається з синтагмою-колоном, гармонійно вписуючись у структуру вірша.

3.4.2. Аномалії синтаксису.

Під синтаксичними аномаліями маємо на увазі ті конструкції словосполучень і речень, які суперечать основним стандартам синтаксису арамейської мови. Відступ від нормативного синтаксису в нашому поетичному корпусі майже в усіх без винятку випадках зумовлено штучним підлаштуванням порядку слів *акровірша* або *риму*. Таким чином, факт синтаксичних аномалій ще раз підтверджує другорядність синтаксичних моделей для типу віршування літургійної поезії і домінування ритмічних і фонетичних засобів.

[147] У класичній поезії зафіксовано лишее 4 випадки, два – іменникові речення з займенником у ролі *copula*, см. **Ex 20a**, -1; -3; -3; **Ex 20c** , -4.

3.4.2.1. Підмет перед підрядним сполучником.

- *У підрядному реченні часу* (в перекладі ми зберігаємо порядок слів оригіналу):

<u>Цар світів</u> коли говорив слово світла,
вийшла душа народу обраного.

(**Ex 20b**, -)

Словосполучення «Цар світів» у функції підмета стоїть перед підрядним прийменником «коли». Причиною такої перестановки є підтримка акровірша – рядок повинен починатися на букву , тому вираз винесено на початок речення.

- *У підрядному реченні умови*. Подібним чином підмет може стояти перед підрядним сполучником у підрядному реченні умови:

<u>Місяця [ріг]</u> якщо здається спрямованим на північ,
а ріг інший схиляється до півдня.... (**Ex 12f**, -1)

Іменник «місяць» (= *місячний диск*) стоїть перед підрядним сполучником умови «якщо» також із метою підтримки акровірша (буква). Див. також: (**Ex 12f**, -1);
(**Ex 12f**, -1).

3.4.2.2. Присудок перед підрядним сполучником. Під впливом акровірша передувати підрядному сполучникові може також і присудок:

—

<u>Стоїть</u> якщо [серп місяця] прямо,
і затьмарюється в середині [місяця] Ава ...

(**Ex 12f**,)

При цьому присудок може бути іменним:

<u>Червоним і затемненим</u> якщо буде [місяць] в [місяці] Сивані, розгубленість буде для тих, хто плаває у морі.

(**Ex 12f**, -1-2)

Іменний присудок «червоним і затемненим» також стоїть перед підрядним сполучником «якщо» на користь акровірша (буква). Див. також: (**Ex 12f**, -1-2); (**Ex 12f**, -1).

3.4.2.3. Адвербіальний вираз перед підрядним сполучником. У структурі вірша на початок речення (перед підрядним сполучником) може бути винесений і обставинний зворот. Усі відомі випадки такої незвичайної побудови підрядного речення також пов'язані з *акровіршем.*

<u>Із будинку батька</u> коли вона виходила... (**Ex 20c** , -1)

<u>У середині місяця Адара</u> якщо буде затемнення... (**Ex 12f**, 2-1)

У першому й другому випадках зміна порядку слова в підрядному реченні пов'язана з акровіршем (букви **i**).

3.4.2.4. Змінений порядок слів у генітивному словосполученні. В одному випадку порядок слів неприродно змінений: частка + *nomen rectum* стоїть перед *nomen regens*: «коні вогню» (= *вогненні коні*) замість нормативного . Поява такої штучної конструкції обумовлена прагненням автора підтримати риму: || || (**Ex 20c** , -).

3.4.3. Синтаксичні макроструктури.

Синтаксичними макроструктурами ми називаємо складні речення-комплекси, у яких прості речення утворюють окремі поетичні рядки. Як правило, такі комплекси вживають у докласичній поезії в *поемах-медитаціях* і *гімнах*: розширені синтаксичні структури прекрасно підходять для докладних описів і характеристик об'єкта вихваляння; у розповідному контексті вони не трапляються. Не характерні вони і для поезії класичної, в якій розміри складних синтаксичних конструкцій обмежені строфічною структурою вірша (3-4 рядки в куплеті). У корпусі аналізованих поетичних творів подібні комплекси бачимо тільки шість разів у трьох поемах із докласичним типом віршування (**Ex 20c** , - ; - ; - ; **Ex 20c** , - ; **Ex. 20c** , - , -). Три з цих випадків ми розглянемо як приклади.

3.4.3.1. Додатки, визначені підрядними реченнями. Приклади, наведені в параграфах *3.4.3.1-3,* взяті з поеми **Ex 20c** .

( ) *[Це] Його закон і правило для тисяч улюблених,*
( ) *які в спокої цілковитому цілували шість речей:*
( ) *траву і ячмінь, висота яких ліктями [вимірюється] –*
( ) *швидко і вчасно приносять вишукану їжу –*
( ) *вино ароматне, і чудовий лікер, і медовуху.*

У цій складній синтаксичній структурі непрямий додаток («для тисяч улюблених») визначено підрядним реченням, введеним за допомогою частки - у функції підрядного сполучника ( ); речення в рядку ( ) , що починається з прислівника («швидко», «стрімко»), приєднується безсполучниковим зв'язком, визначаючи прямі додатки і («траву» і «ячмінь»). П'ятий рядок є продовженням ланцюга додатків до підрядного речення другого рядка. Усе складне речення можна зобразити у вигляді схеми:

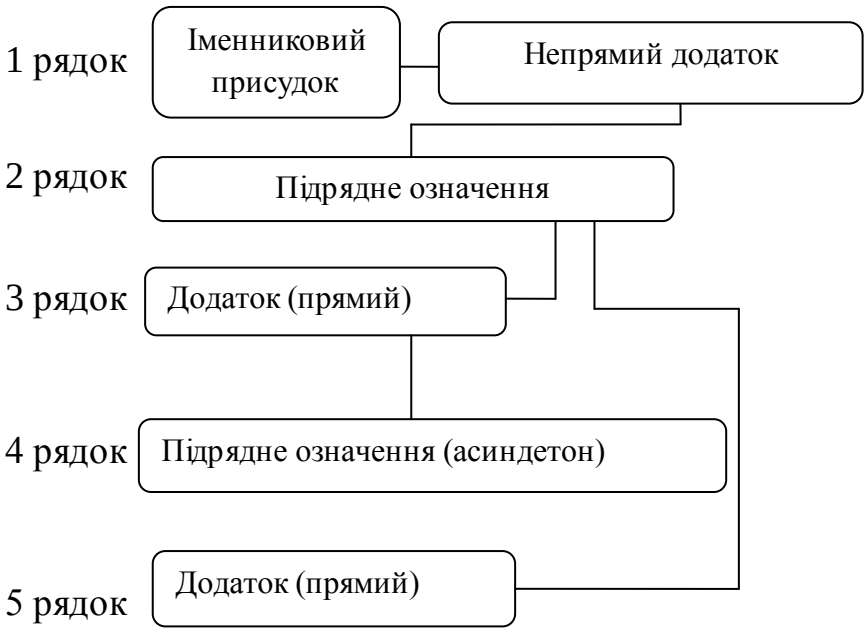

3.4.3.2. Складний умовний період, оформлений у вигляді 8-ми поетичних рядків:

( ) *Якщо домоправитель, який передбачив свою чудову долю*
( ) *в золотих тлумаченнях і срібних одкровеннях, зажив великої слави для себе –*
( ) *[бо лише] слова в'язня й ідеї бранця то були,*
( ) *але князі та полководці мусили виконувати [їх], –*
( ) *ось висновок: визначено та встановлено напевно, [що]*
( ) *ідеї заповіді прекрасні для розуміння і тлумачення;*
( ) *вони є світлом, що славного в'язня переповненим через край;*
( ) *сходом і заходом сонця для праведників, що її [заповідь] споглядають.*

Підмет протазису ускладнено підрядним означальним реченням, введеним часткою - в ролі підрядного сполучника (– «той, хто

передбачив»), при цьому обставину підрядного речення перенесено в наступний рядок; далі, за допомогою безсполучникового зв'язку, введено складносурядне речення для пояснення всього протазису (
– «Слова в'язня й ідеї бранця...»), яке охоплює два рядки (і). Таким чином, ускладнений протазис містить 4 поетичні рядки.

Аподозис розширено безсполучниковим реченням, що пояснює попереднє речення (– «Ідеї заповіді прекрасні...»), яке доповнено двома складнопідрядними реченнями в аппозиції (
‖). Цей складний умовний період можна зобразити у вигляді схеми:

3.4.3.3. Інша складна структура – *кілька розширених іменних присудків*, кожен із яких утворює окремий поетичний рядок; і підмет, і присудок ускладнені підрядними реченнями – як сполучниковими, так і безсполучниковими.

( ) *Смолиста межа і подвійний землемірний шнур, що не скручується –*
( ) *от захист [землі] від руйнівників і тих, хто знищує;*
( ) *фортеця для тих, хто збирається навколо Святилища, і благо радісне,*
( ) *здатне зупинити печаль і горе, і душу Його возвеселити;*
( ) *розумність Його сили, яка знає, як розподілити*
( ) *їх потреби в грошах, задоволеннях, їжі й ароматах.*

Перший рядок – однорідні підмети ( ), другий з яких визначено підрядним реченням ( ); другий рядок – іменний присудок ( ) із однорідними означеннями ( ); третій рядок – два іменні присудки ( ), один з яких визначено дієприкметниковим зворотом (_____), інше – прикметником (___); четвертий рядок – підрядне означення, що характеризує третій іменний присудок (/); п’ятий рядок – ще один іменний присудок (– поєднане словосполучення), ускладнене підрядним реченням ( ); шостий рядок – додаток підрядного речення ( ).

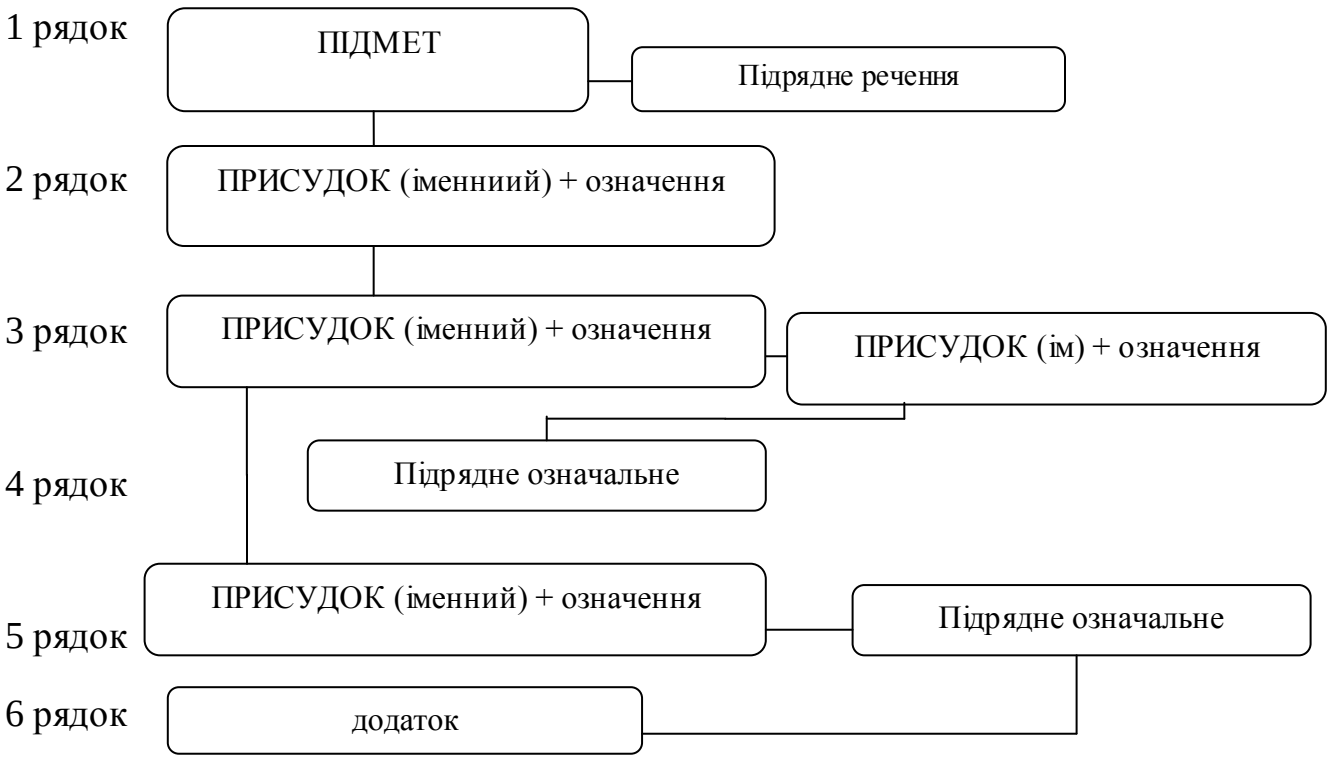

Для розповідного поетичного дискурсу характерні менш складні синтаксичні конструкції, розглянуті у підрозділі *2.1*.

3.4.3.4. У діалогічному дискурсі, що лежить в основі циклу поем про першість місяця Нісана серед інших місяців року, часто використовують однотипні *складні синтаксичні комплекси*, що утворюють *квазістрофічну* структуру вірша (**Ex 12c-e; Ex 12g**;); однак, вони набагато простіші, ніж розглянуті вище приклади.

Тому відповідав Адар [люб'язно?]:
«У мені звільнення велике буде,
адже я призначений, щоб перетворити
для них смуток у радість,
і скорботу в день святковий (**Ex 12c**,).

Перше й друге речення з'єднані безсполучниковим зв'язком, третє – підрядним із другим реченням; третій і четвертий рядки – додатки підрядного. У цілому подібні синтаксичні комплекси виглядають набагато простіше, ніж розглянуті раніше приклади:

Подібні структури часто трапляються в класичній поезії, де вони утворюють *строфу* (див. *2.1*.).

Про це свідчить і той факт, що споглядальні картини в Отже, можемо зазначити, що для *медитативного поетичного дискурсу* характерні складні синтаксичні комплекси, оскільки вони найбільш підходять для *опису* предметів, явищ або ідей. До того ж, подібні синтаксичні макроструктури використовують лише в докласичній поезії, вони не трапляються в поезії класичній: структурна модель *вірш-рядок* дозволяє створювати складні комплекси, тоді як *вірш-строфа* обмежує можливості їх використання.класичній поезії (наприклад, **Ex 20a** і **Ex 20c**) не оформлені у вигляді синтаксичних макроструктур.

Проаналізовані особливості синтаксису єврейської літургійної поезії докласичного та класичного періодів дозволяють зробити висновки про специфіку її лінгвопоетичного синтаксису.

Емфатичні синтаксичні конструкції, характерні як для прози, так і для поезії, гармонійно вписані в моделі віршування: у докласичній поезії інтонаційно виділений елемент у початковій позиції в реченні збігається з *синтагмою-колоном*; у поезії класичній подібні конструкції, хоча і вживаються значно рідше, також штучно пристосовані до структури поетичного рядка куплету.

Синтаксичні аномалії більш виразно свідчать про трансформації в структурі речення, викликані формальними фонетичними стандартами віршування (акровіршем і римою), і підтверджують нашу тезу про вторинність синтаксису для структури вірша в літургійній єврейській поезії. Однак ми не можемо говорити про те, що цей підхід характерний для поезії в цілому: біблійний паралельний вірш є класичним прикладом *синтаксично орієнтованої поезії*. Таким чином, поетичний синтаксис багато в чому залежить від формальних стандартів конкретної поетичної традиції.

Щодо синтаксичних макроструктур та їх використання в деяких різновидах поезії (у цьому випадку – медитативно-гімнологічної поезії), то можемо зробити висновок про кореляцію між синтаксисом і поетичним жанром. Для розповідного поетичного дискурсу характерний простий, майже

прозовий синтаксис (особливо, в докласичній поезії); для діалогічного або монологічного тексту – комбінація простих і складних речень у вірші; для споглядального – складні синтаксичні комплекси, які охоплюють кілька віршів-рядків (до десяти рядків у аналізованих *піютах*).

3.4.4. Еліптичні конструкції.

У літургійних *піютах* використання еліпсиса більш різноманітне, ніж у паралельному вірші (див. параграф *2.3.4.4.*). Це можна пояснити двома причинами: по-перше, у плані синтаксису віршування *піютів* надавало достатньо свободи поетам у використанні еліптичних конструкцій (у паралельному вірші еліпсис можливий тільки у другому рядку); по-друге, орієнтованість на фонетичні стандарти віршування часто потребує штучного пропуску того чи того члена речення (з метою акровірша або рими). При цьому пропуск окремих членів речення або ж компонентів словосполучення може мати різну природу, не тільки поетичну. Нижче перечислимо основні різновиди поетичного еліпсиса в літургійних *піютах*:

а) *емфатичний еліпсис*, основна мета якого – підкреслити слово або фразу шляхом пропуску слова, яке стоїть поряд, створивши додатковий інтонаційний ефект;

б) *формально-поетичний еліпсис*, пов’язаний із пристосуванням структури речення до деяких формальних стандартів віршування – ритмічного розміру рядка, рими або гри слів;

в) *граматичний еліпсис*, що передбачає пропуск члена речення, який легко відновлюється завдяки граматичній формі іншого члена речення (наприклад, «я написав» замість повної конструкції з особовим займенником «я написав»);

г) *синтаксичний еліпсис*, або пропуск синтаксичного елемента, що має парадигматичний характер, повторюваного й відновлюваного в загальному контексті структури речення.

До суто поетичних різновидів еліпсиса ми можемо зарахувати тільки *формально-поетичний еліпсис*, тоді як *емфатичний еліпсис* може вживатися і

в розмовній мові, і в прозі. *Граматичний* і *синтаксичний еліпсиси* також широко представлені як у розмовній мові, так і в прозі й поезії. Слід також зазначити, що у структурі вірша в одному й тому ж випадку можна виявити різні типи еліпсиса (наприклад, формально-поетичні й емфатичні причини пропуску слів можуть збігатися). Еліпсис на рівні словосполучення може функціонувати як різновид *метонімії* [92, с. 143-156].

3.4.4.1. Емфатичний еліпсис. У цьому разі пропуск одного члена речення сприяє зосередженості на іншому синтаксичному елементі поетичного рядка і створює ритміко-інтонаційний ефект його виділення. У словосполученнях еліпсис одного зі складових сприяє або емоційно заниженій характеристиці предмета, або виділенню його окремих якостей.

- *Еліпсис у протазисі складнопідрядного речення*.

Спостерігай за ним [місяцем] Кислеві: [якщо він] червоний, як огонь – мор буде серед немовлят (**Ex 12f**, -1).

У підрядному реченні пропущено умовний сполучник «якщо» разом із підметом «місяць» (і займенником, який його заміняє), що дозволяє виділити групу іменного присудка «червоний, як огонь» ( ).

- *Пропуск додатка*. Така конструкція посилює предикат:

Приголомшений був [місяць] Ав, і не знав [що сказати] (**Ex 12g**,).

Предикативна група «і не знав» ( ) логічно вимагає додатка у вигляді конструкції з інфінітивом «що сказати» або іменника «відповіді», без якого сенс речення не зовсім зрозумілий. Однак автор скорочує рядок, ймовірно, задля виділення «розгубленості» місяця Ава в його відповіді місяцю Нісану.

- *Опущення дієслівного предиката*. Еліптичними можна вважати також короткі іменні речення, які можна легко замінити дієслівними:

Відповідав Нісан і сказав Тевету:
Твоя сила – для твоїх [жертовних] козлів, а я – для моїх [жертовних] ягнят (**Ex 12g**, -1-2).

Можливі дієслівні предикати у цьому випадку – «дана [сила]», «призначений [я]», їх пропуск перетворює речення в іменні. Функція присудка при цьому переходить до іменних виразів «для твоїх козлів» ( ) і «для моїх ягнят» ( ), створюючи ефект інтонаційного виділення іменного присудка. Подібні приклади див.:
(**Ex 12d**, -1).

- *Еліпсис означення в словосполученні.* У наведеному нижче випадку опущення прикметника в усталеному виразі «золотий телець» ( ) має явний відтінок емоційно забарвленого еліпсиса.

Нехай буде відомо тобі про тельця [золотого],
якого вони зробили, що він – із великої рогатої худоби.
(**Ex 12g** , -1-2)

Цілком очевидне з контексту прагнення автора принизити ідола, позбавивши його визначення «золотий»: він усього лиш «телець» ( ), тварина, що належить до «великої рогатої худоби» ( ), і оскільки місяць Іяр відповідає зодіакальному знаку Тельця, він не гідний бути місяцем Визволення. Ніякими іншими причинами – ні ритмом, ні римою, ні грою слів – виправдати це скорочення в цьому випадку не можна.

Емоційно забарвленим виглядає й інше скорочення словосполучення, значення якого не може бути зрозумілим поза контекстом:

«Звістки старійшин, що наближається добре
відомий [час позбавлення]».

(**Ex 12b**,)

Замість виразу «добре відомий час порятунку» ужито його скорочений варіант «добре відомий» ( ). Хоча це скорочення може бути виправдане й формальною причиною (співзвуччя спільнокореневих слів-омофонів і у кінці першої та другої цезур у поетичному рядку), це не применшує емфатичного значення еліпсиса. «Добре відомий» підкреслює факт *зумовленості* часу визволення, його *неминучості* шляхом усунення іменника «час».

- Цікавий випадок еліпсиса словосполучення в приказці:

Цвіркун [= звук цвіркуна] для пса дорвінює тривозі.[148]

(**Ex 20c ,** 2-1)

Замість словосполучення «звук цвіркуна» ( ) вживають лише слово «цвіркун», створюючи, таким чином, антитезу *цвіркун – пес*: навіть мала комаха здатна налякати злого хижого пса.

Можливі й «перехресні» еліпсиси в словосполученнях, що посилюють емоційну виразність: у першому рядку опущено іменник, у другому – прикметник у паралельних конструкціях. Так, у нижченаведеному прикладі: || *– до праведних [мужів] підкрадається* || *і чоловіків [благородних] жалить* (**Ex 20c ,** -1-2).

3.4.4.2. Формально-поетичний еліпсис. Пропуск одного члена речення може відбуватися також із метою пристосування речення під формальні стандарти поетичного рядка. Розглянуті нижче приклади стосуються таких причин: а) корегування ритмічної структури поетичного рядка; б) підтримка

---

[148] Проблемним у цьому виразі є переклад слова , яке, імовірно, є абстрактним іменником від дієслова *– розкидати, розсіювати* (*pluralis abstractus* зі східноарамейським закінченням множини) – «збентеження», «тривога». Таке прочитання відповідає контексту: приказку «Цвіркун для пса дорівнює тривозі» промовляє Азарія, порівнюючи переляк воїнів Навуходоносора через чудо зміни обличчя ідола з переляком собаки від звуку цвіркуна. Порівняння Навуходоносора зі псом див. у мідраші *Бемідбар Рабба* 15.

рими; в) гра слів-омофонів; г) еліптичний паралелізм, тобто пропуск члена речення в паралельному рядку (у випадках імітації біблійного паралелізму).

- *Корекція ритмічної структури поетичного рядка*. У нижченаведеному прикладі дієслівний присудок пропущено, речення перетворюється в іменне (див. *4.1.3*).

[ ] бо благословення, я дав у місяці Мархешвані,
у якому дощі [йдуть] і вітри дмуть.

(**Ex 12h**,)

Опущений дієприкметник у функції предиката «йдуть» (щодо дощів –) перетворює дієслівне речення в іменне з суб'єктом-іменником «дощі» ( ) і предикатом – адвербіальним зворотом «в ньому» ( ): «в якому *є* дощі». При цьому паралельне за змістом речення зберігає дієслівний предикат: «і вітри дмуть» ( ). Імовірно, цей еліпсис обумовлений ритмічною структурою вірша, яка стає більш виразною завдяки опущенню дієслова: /- -//- -/ || /- -//- -/, тобто 2:2 || 2:2; цезура у середині рядка також маркована римоїдними закінченнями -.

Подібні приклади: *– Корона нареченої – на її голові, а на руках – браслети* (**Ex 20c** ,);
– Обличчя його [було звернено] до його пані, а серце – до предків у небесах (**Ex 20c** , -2);
– Якщо домоправитель, передбачивши свою прекрасну долю в золотих тлумаченнях і срібних одкровеннях [досяг] заслуги собі великої… (**Ex 20c** , -).

- *Скорочення, обумовлені римою*. Особливо виразно виявляється в тих випадках, коли автор намагався дотримуватися чітких стандартів у структурі вірша.

( ) *Якби навіть усі звуки*
( ) *мінялися в устах моїх,*
( ) *[усі] сувої розгорнулися,*
( ) *[і] моря чорил розбризкалися,*
( ) *повноводні озера для очеретяних паличок [дані],*
( ) *і каліграфи креслили б [букви]…*

(Ex 20c , -)

Опущення присудка («були дані») в короткому реченні в рядку пояснено прагненням підтримати розмірений ритм рядка, кількість наголошених складів у якому не перевищує трьох. З іншого боку, додавання додатка («слова») в наступному рядку не порушило б розміру рядка, і тому можна припустити, що воно було пропущено з метою підтримки рими -: слово вже порушило риму, і автор, імовірно, хотів відновити її (гіпотетичний додаток явно вніс би у неї ще більший дисбаланс).

Інший приклад із піюта **Ex 20c , -** також демонструє прагнення підтримати квазіриму:

Від Тори Мойсеєвої відступіть і т. д.
Від його керівництва[149] *і його служіння погляд відверніть, і більше не [згадуйте]!*

Останнє коротке речення не завершене з точки зору синтаксису, однак могло бути використаним у розмовній мові (на кшталт фрази «не треба більше»); у цьому випадку такий усічений варіант добре підходить під квазіриму ‖ , і вписується в ритмічну структуру вірша: /- -//- -/ ‖ /- - -//- -/.

[149] У виразі , очевидно, допущено орфографічну помилку, потрібно читати: – від керівництва його, (див. мідраш *Техіллім Рабба* до Пс. 22:6; *Ялкут* до Книги Суддів 42).

- Пропуск члена речення з метою підтримки гри слів:

Підніс він чашу і не скоштував [вина] (**Ex 20c** , -2).

Пропуск додатка в цьому випадку не пов'язаний із ритмічною структурою (попередній і наступний рядки містять на 2 і 3 наголошені одиниці більше); найімовірніше, що основна причина – фонетичні засоби віршування: гра слів-омофонів ‖ на початку і в кінці рядка відповідно, останнє з яких утворює риму з попереднім рядком - [-wān] ‖ - [-mān].[150]

- *Еліптичний паралелізм,* або пропуск члена речення в паралельному рядку; характерний для тих небагатьох випадків, коли у літургійної поезії трапляється імітація біблійного паралельного вірша [102, с. 99-103]:

Удень він облаштував їй шлюбний чертог на Синаї, прикрасив сяйвом його;
а ангели-дружки і Мойсей-дворецький – коштовностями.
(**Ex 20c** , -1-2)

У цьому вірші семантичний паралелізм відображено в конструкціях речень-рядків, у яких паралельні непрямі додатки ($O_{indirect}$) «сяйвом» ‖ «коштовностями»; а також імплікований у форму дієслова підмет [Він] («[Він] прикрасив») першого рядка і «ангели-дружки і Мойсей-дворецький» у другому рядку; присудкові першого рядка «прикрасив» у паралельному другому рядку відповідає еліпсис (мається на увазі також дієслово «прикрасив» або його синонім). Отже, у паралельній конструкції маємо перехресний еліпсис:

[150] Про гру слів-омофонів в арамейських листах з Гермополісу див. статтю Я. Весселіуса [484, с. 243-258], в якій автор демонструє використання *parallelismus membrorum* і фонетичні засоби поетичної експресії у приватних листах.

1-е речення

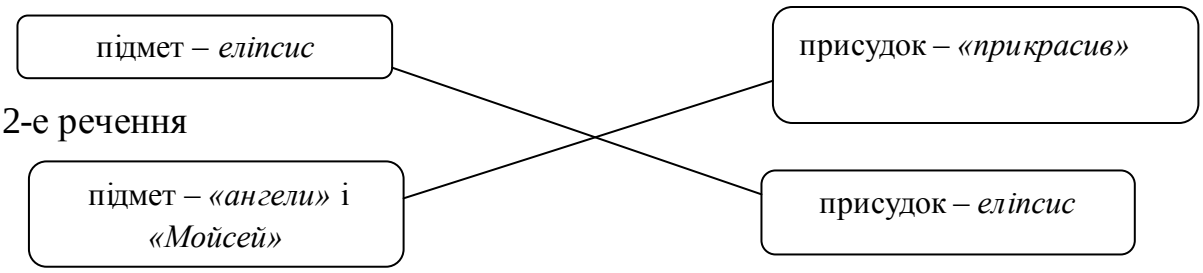

У другому прикладі паралельні синтаксичні конструкції розміщені в межах одного поетичного рядка (згідно з нормами докласичного віршування):

І Він годував її пагонами ввечері, а манною – вранці (**Ex 20c** , -2).

Структура поетичного рядка тут також виявляє семантичний паралелізм, відображений у синтаксичній симетрії: $VOO_{indirect}.A$ || $O_{indirect}.A$; пропущеними в другій частині є дієслово і прямий додаток, а непрямий додаток і обставина – паралельні. У біблійному вірші цей вірш виглядав би як розміщений у двох рядках, проте в тексті *піюта* обидві частини розташовано в одному рядку (межі рядка марковані знаком *реві'а*).

В аналізованих поемах еліптичний паралелізм відзначений лише в двох наведених вище випадках.

- *Пропуск підмета з метою підтримки акровірша*. У другому випадку особовий займенник опущено з метою підтримки акровірша (початкової букви вірша):

[Я] – чоловік гідний (**Ex 20c** , -1).

Підмет іменного речення визначають лише за контекстом (у цьому випадку, особовий займенник «я»).

- *Еліпсис словосполучень*. Еліпсиси, причиною яких є корекція ритмічної структури рядка або підтримка римоподібних закінчень, існують і на рівні словосполучень. Так, числівники «третій» і «шостий» використовують в адвербіальних виразах замість словосполучень «третій / шостий день створення»:

На три дні я старший за тебе,
бо я сотворений у третій [день створення], а ти – у шостий.

(**Ex 14e**, -1-2)

Використання еліптичного виразу тут допомагає скоротити рядок таким чином, щоб вирівняти ритмічний баланс: /- -//- - -/ || /- - -//- -/.

Подібним чином числівники використовують без іменника і в іншому уривку:

Коліна Ізраїлеві – Шехіна проживає серед них.
Його сила в небесах небес – тисяча тисяч і тьма тем [ангелів].

(**Ex 20c** , -)

У виразі «тисяча тисяч і тьма тем» ( ) немає іменника «ангелів», який легко відтворюється у свідомості слухача через розповсюдженість цієї фрази-кліше (див. Дан. 7:10). Крім того, серед причин скорочення можна розглядати й підтримку ритмічної структури /- -//- - -/ || /- - -//- - - -/, і квазі-рими - [-wān] и - [-b̲ ān].

3.4.4.3. Граматичний еліпсис. Пропущене слово при цьому легко відновлюється через його імплікованість у граматичних формах інших членів речення (наприклад, префікси й суфікси-показники роду й числа особи в дієсловах при пропуску підмета).

- Суб’єкт імпліковано у граматичній формі дієслова, при цьому він може бути вже згаданим раніше (дієслово виділено ***жирним курсивом***):

( ) *З'явився для визволення їх Бог Милостивий,*
( ) *і щоб вивести їх із землі рабства;*
[Він] відкрив Себе Мойсею в терновому кущі.

(**Ex 12b**, -)

У третьому реченні-рядку, поєднаному з попереднім безсполучниковим зв'язком, пропущено підмет «Бог» ( ), який з'являється в першому рядку, (його можлива заміна – займенник «Він»); на 3-ю особу однини (а, отже, на антецедент «Бог») вказує форма дієслова «відкрив» ( ).

Такого роду еліпсис трапляється часто, оскільки особа й число діяча маркують відповідними морфемами дієслова-присудка. Такий тип речень бачимо як у самостійних простих реченнях, так і в підрядних:

Заперечив Таммуз: «[Я] поверну землі танці й тріумф».

(**Ex 12d**, -1)

1-а особа однини маркована префіксом - дієслова («я поверну»), і, таким чином, вживання особового займенника «я» ( ) не є необхідним. Подібним чином і в наступному прикладі:

І скажеш йому: «[Я] прощаю на прохання твої».

(**Ex 12d**, -4)

Статистичний аналіз використання дієслівних речень з еліпсисом підмета виявляє їх зв'язок із різновидом поетичного дискурсу: такий тип речень характерний для *наративного* та *медитативного* поетичного дискурсу (127 випадків), тоді як використання підмета-займенника характерне для дискурсу діалогічного та емфатичного виділення діяча (49 випадків, див. *4.2.4.2*). Вживання еліптичних речень в наративному контексті: (**Ex 12b**,); (**Ex 12k**,); (**Ex 12d**, -2); (**Ex 12d**, -3); (**Ex 12d**, -3); - (**Ex 12g**, -4); (**Ex 14a**, -1); ‖ (**Ex 14a**, -1-2); (**Ex 14a**, -2); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14b**, -3); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 14b**, -2);

(**Ex 14b**, -3); (**Ex 14b**, -2); (**Ex 14c**, -2); (**Ex 14d**, -1); (**Ex 14d**, -2); (**Ex 14d**, -1); (**Ex 14d**, -2); (**Ex 14d**,); (**Ex 14e**, -2); (**Ex 14e**, -1); (**Ex 14e**, -2); (**Ex 14f**, -1); (**Ex 14f**, -2); (**Ex 14f**,); (**Ex 14f**,); (**Ex 14f**, -2); (**Ex 14f**,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1-2); (**Ex 20c** , - -); (**Ex 20c** , -1-4).

У медитативних (споглядальних) *піютах* також переважають речення з пропущеним підметом-особовим займенником:
(**Ex 20a**, -2); (**Ex 20a**, -4, -4, -4); (**Ex 20a**, -2, -4, -4); (**Ex 20b**, -1); (**Ex 20b**, -2); (**Ex 20b**, -1); (**Ex 20b**, -2); (**Ex 20b**,); (**Ex 20b**,); (**Ex 20b**,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); також в цьому *піюті* рядки - , - , , -2, -1, , - ; (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1, дієслово на початку 22-х строф – ; а також дієслівні речення, що говорять про стан пророка у видінні); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1-2); (**Ex 20c** , -1-2); (**Ex 20c** , -1-2); але в двох рядках в цьому ж контексті

займенник-підмет вжито: (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1).

Іноді граматичний еліпсис обумовлений ритміко-синтаксичною будовою вірша: (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,).

- *Пропуск підмета іменного речення* трапляється значно рідше, оскільки він є необхідним з точки зору змісту; такий тип еліпсису вживається виключно з емфатичною метою, або заради пристосування до акровірша.

[Ця] ніч пильнування, у якій він захищений (**Ex 12b**,).

Рід і число пропущеного підмета (у цьому випадку, вказівного займенника «це») визначена присудком «ніч». Причини еліпсиса підмета в цьому випадку можуть бути різними, зокрема й підлаштування під структуру акровірша (літера на початку рядка).

- *Підмет імпліковано в займенниковий суфікс*. В одному випадку підмет іменного речення пропущений, але він легко відновлюється з займенникового суфікса, що є частиною іменного виразу наступного речення:

[Я] чоловік розумний, і немає подібних мені! (**Ex 20c** , -1)

У цьому прикладі підмет «я» імпліковано в займенниковий суфікс - 1-ї особи однини, що є частиною іменного підмета наступного речення «і немає подібних мені». Не виключено також, що особовий займенник «я» пропущений через прагнення підтримати акровірш (буква).

3.4.4.4. Синтаксичний еліпсис. Він передбачає пропуск *повторюваного слова або виразу*, без якого можна обійтися через поширеність синтаксичних парадигм і кліше.

- *Пропуск додатка.* Зазвичай це відбувається, коли додаток добре відомий (вказівки на нього в морфемах інших членів речення немає).

Твій інтерес[151] *– [тільки] у відрах:*
як вони наповнюються [водою],
або ж не наповнюються [водою].

(**Ex 12g**, -1-3)

Найімовірніша причина пропуску додатка в цьому випадку – парадигматичний характер словосполучення «наповнювати водою», при якому пропущений додаток легко відновлюється за змістом. Ні емфатичного, ні формального характеру еліпсиса тут не виявлено.

- *Пропуск інфінітива в підрядному реченні мети*. Очевидно, у розмовній мові інфінітив у підрядному реченні мети міг бути пропущений як зрозумілий елемент. У зафіксованому письмово поетичному тексті такого роду еліпсис створює враження *синтаксичної неузгодженості*:

Милостивий [Бог] мешкає у них, [щоб урятувати] від смутку, і скорботи, і від греків.

(**Ex 20c** ,)

Пропуск дієслова у формі інфінітива для визначення цілого речення («Милостивий мешкає в них») також не пов'язаний ні з ритмічною структурою (у поемі є рядки, розмір яких на два наголошені складі більший), ні з римою або акровіршем. Очевидна причина скорочення – вживання синтаксичної парадигми «милість від чогось» у значенні «милість для порятунку від *чогось*».

В іншому випадку пропуск інфінітива підрядного мети (ймовірно, разом із сполучником) створює ефект *синтаксичної незв'язності* двох поетичних рядків:

[151] Тобто інтерес зимового місяця Швата, коли ідуть дощі.

Усі місяці зібралися разом за їх порядком із дванадцяти частин,
[щоб прийняти рішення з приводу]
місяці визволення, у який вийдуть сини мої улюблені [з Єгипту].

(**Ex 12d**,)

Можливо, у цьому випадку, крім звичного для усного мовлення пропуску інфінітива в підрядному мети зіграло свою роль і прагнення автора пристосувати поетичний рядок під акровірш: про це свідчить і змінена орфографія слова «місяць» замість для гармонізації із .

Пропуск інфінітива виявляється і в рядку з піюта **Ex 14f**, -1:

– Він явив їм Свою могутність, [щоб була] на них милість. У цьому випадку не виключений також і мотив «підлаштування» під ритмічний розмір рядка і рими -, який трапляється в попередніх двох і одному наступному рядку.

- *Еліпсис обставини.* Часто повторювана в *піюті* обставина «у мені» (в цьому випадку – у місяці Мархешвані) опущена в одному з рядків:

Вели війну й перемогли сини Хасмонеїв [у мене] (**Ex 12j**,).

Повторювана формула щодо кожного з дванадцяти місяців року легко відновлювана за змістом.

- *Еліпсис у словосполученнях*. У тих випадках, коли словосполучення являє собою добре відоме кліше (наприклад, «наш батько Ісаак» або «царство цього віку»), один із його компонентів може опускатися.

…якого благословив батько наш [Ісаак], коли носив козячу шкіру.

(**Ex 12h**, -2)

Вираз «батько наш» замість «батько наш Ісаак» вжито так тому, що ототожнення «батька» імпліковано у фразі «коли носив козячу шкіру» (безсумнівно, йдеться про Ісака, Бут. 27:16, 22). Емфатичний сенс такого

скорочення не очевидний, як і причини, що стосуються поетичної форми, – найімовірніша його інтерпретація – синтаксичний еліпсис.

Буде велика боротьба у світі
Між Ізраїлем та між [панівним] царством.

(**Ex 12f**, -1-2)

Іменник із артиклем «царство» ( ) не визначено ні прикметником, ні іншим іменником, однак те, про яке царство йдеться, було добре відомо автору й слухачам: правління, яке протистояло Ізраїлю, або ж, загалом «царство віку цього» ( ).

Подібні скорочення виявляються і в розглянутому вище уривку з **Ex 12g**, -1-2 (див. *4.1.3*), де еліптичні вирази «для твоїх козлів» ( ) і «для моїх ягнят» ( ) вжито замість «твоїх жертовних козлів» і «моїх жертовних ягнят». А також у **Ex 12i**, -2: «за те, що вони поневолили народ [Ізраїлю]», де слово «народ» із визначеним артиклем використане замість словосполучення «народ Ізраїлю».

Підсумовуючи аналіз вживання еліптичних форм речення і словосполучення в поетичному дискурсі, можемо виділити такі особливості:

- Використання еліптичних конструкцій тут може бути обумовлено *особливостями поетичної форми* – ритмічним устроєм або пристосуванням під фонетичні стандарти віршування.
- У випадках, коли емфатичний характер еліпсиса не викликає сумніву, його поєднання з ритміко-фонетичними засобами віршування *підсилює ефект естетичного впливу*.
- Граматичний і синтаксичний еліпсиси можуть використовуватися з *емфатичною метою*, однак їх емфатичний характер при цьому стає очевидним тільки в контексті. У випадку з еліпсисом особового займенника-підмета в дієслівному реченні виявляється зв’язок з особливостями поетичного дискурсу: найчастіше такі конструкції трапляються в нарративному та медитативному контексті.

Здебільшого емфатичною є й природа еліпсиса підмета іменного речення.

Висновки до Розділу 3

1. Як докласичний, так і класичний типи віршування не були прив'язаними до певних синтаксичних структур: в основі поетичного рядка тут може виступати як речення, так і словосполучення або частина речення; певного типу синтаксичної кореляції між рядками також не існує, структура поетичного рядка та строфічної будови формується з огляду на ритміко-фонетичні стандарти.

2. Для синтаксису докласичної поезії характерні використання *еліптичного паралелізм*у (дієслово опускається в другому паралельному рядку), пропуски службових слів; іноді можна натрапити на імітацію біблійного паралелізму; зв'язок між реченнями переважно безсполучниковий; проте структура речення-рядка є найбільш уживаною в обох поетичних традиціях – більше 90% поетичних рядків; однак цей факт швидше обумовлений його звичайною функцією речення як завершеної за змістом та інтонаційно синтаксичної одиниці, без суворого зв'язку з певним *структурним стандартом*.

3. Певні типи поетичного дискурсу впливають на використання синтаксичних конструкцій: для розповідного поетичного дискурсу характерний простий, майже прозовий синтаксис (особливо, в докласичній поезії); для діалогічного або монологічного тексту – комбінація простих і складних речень у вірші; для споглядального – складні синтаксичні комплекси, які охоплюють кілька віршів-рядків (до десяти рядків у аналізованих *піютах*).

4. Емфатичні синтаксичні конструкції, характерні як для прози, так і для поезії, структурно адаптовані до певних моделей віршування: у докласичній поезії інтонаційно виділений елемент у початковій позиції в реченні збігається з *синтагмою-колоном*; у поезії класичній подібні конструкції, хоча і вживаються значно рідше, також штучно пристосовані до структури поетичного рядка куплету.

5. Наявність синтаксичних аномалій більш виразно свідчить про трансформації в структурі речення, викликані формальними фонетичними стандартами віршування (акровіршем і римою), і

підтверджує тезу про вторинність синтаксису для структури вірша в літургійній єврейській поезії.

6. Еліпсис у віршованому тексті функціонує як складний лінгвопоетичний прийом, у якому емоційно-естетичного впливу досягають шляхом поєднання особливого ритму, інтонації і фонетичних засобів віршування з психологічним *ефектом умовчання*.

РОЗДІЛ 4. СИНТАКСИС ЧАСТИН МОВИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.

Цей розділ присвячений аналізу функціонування частин мови в поетичному дискурсі. Мета цієї частини нашого дослідження полягає у вивченні особливостей морфосинтаксису в поезії, а також у виявленні шарів ідіоматичного й розмовного синтаксису середньоарамейської мови. Стосовно першої мети варто відзначити, що необхідність *окремого розгляду* морфосинтаксису прози і поезії підтверджено численними дослідженнями.[152] Щодо останнього аспекту варто зазначити, що серед аналізованих літургійних *піютів* чимало творів, які написані на досить низькому художньому рівні, з уживанням просторічних і діалектних морфосинтаксичних форм. Ці відхилення від відомих норм синтаксису частин мови стають об'єктом зацікавлення нашого дослідження як із точки зору дескриптивного аналізу (опис не розглянутих раніше морфосинтаксичних моделей), так і дискурсного, і лінгвопоетичного (оцінка емоційно-естетичної інтенції вживання подібних форм).

У попередніх розділах ми обговорювали взаємозв'язок між синтаксисом вірша і специфікою поетичного дискурсу, наразі наше завдання полягає в тому, щоб проаналізувати вплив принципів віршування та комунікативного контексту на синтаксичні функції частин мови, на особливості побудови відношень між словами в поетичному тексті. При цьому ми беремо до уваги вплив як формально-поетичних факторів (стандарти віршування), так і комунікативних (специфіка цільової аудиторії і вибір засобів естетичного впливу на неї).

Крім цього основного, ми ставимо також перед собою завдання дескриптивного характеру – опис тих особливостей синтаксису, які виявляються переважно в поезії, і тому не були розглянуті раніше в працях з граматики й синтаксису арамейської мови.[153]

---

[152] Зокрема такий підхід чітко виявлено в працях з морфосинтаксису давньоєврейського дієслова [289, 223, 303; 414, с. 1-37; 276, с. 45-62].

[153] Аналізуючи поетичний морфосинтаксис творів арамейською мовою, ми використовуємо напрацювання в галузі морфосинтаксису давньоєврейського [268, 335, 471, 306], аккадського [42], сирійського [378] та інших діахронічних та діалектних варіантів арамейської мови [41, 81, 14, 431, 44, с. 705-750; 57, с. 660-692].

4.1. Синтаксис дієслова.

Аналіз синтаксису дієслова в двох розглянутих нами пластах єврейської поезії арамейською мовою – в тарґумічних перекладах біблійної поезії та в літургійних *піютах* – вимагає різних методологічних підходів. У першому випадку маємо справу не тільки з проблемою адаптації архаїчного давньоєврейського морфосинтаксису до норм середньоарамейскої мови, але і з необхідністю адаптації сакрального поетичного тексту до сприйняття аудиторією. Інтерпретативний характер перекладу біблійної поезії в тарґумах відображається й у відмінному від давньоєврейського оригіналу вживанні дієвідмін семітського дієслова і його порід, що пов'язано, передусім, зі змінами в морфосинтаксисі, що сталися в процесі історичного розвитку мови [91, с. 138-170]. Тому постає питання, як автори тарґумів передавали семантичні відтінки, що характеризують модальні, часові й аспекти завершеності / незавершеності дії, виражені в архаїчних формах дієвідміни дієслова.[154]

Що ж стосується літургійних *піютів*, вони не були прив'язані до якогось твору-оригіналу, і тому аналіз морфосинтаксису дієслова тут має дещо інший характер. У цьому випадку маємо справу з синтаксисом самостійних поетичних творів, норми віршування яких не залежать від біблійного паралелізму (трапляються лише спорадичні імітації останнього). Тому наше завдання полягає не тільки в тому, щоб виявити й проаналізувати раніше не розглянуті аспекти морфосинтаксису дієслова, але і їх лінгвопоетичні функції: яким чином їх використовують для підсилення емоційної експресії і естетичного впливу на читача / слухача.

Літургійна поезія демонструє широкий семантичний спектр уживання *дієприкметника* та *інфінітива* (в деяких синтаксичних конструкціях вони взаємозамінні), а також *граматично непослідовне* використання каузативних (S) і особливо рефлексивних (T) порід дієслова. Ці особливості, ймовірно, свідчать про вплив живої розмовної арамейської мови. З іншого боку, в

---

[154] Важливою працею, присвяченою дієслову в Таргумі Онкелоса, є монографія Г. М. Дємідової «Слабке дієслово у західно-арамейській пам'ятці Таргум Онкелос», напрацювання якої використані при формуванні методології нашого дослідження морфосинтаксису дієслова [26].

докласичній поезії бачимо сліди *архаїчного синтаксису дієслова* (ймовірно, під впливом давньоєврейської, а можливо, і давньоарамейскої мови).

Збереження деяких архаїчних функцій *qtl* і *yqtl*-дієслів виявляється у вживанні *yqtl*-дієвідміни в значенні дії в теперішньому часі, гномічної або інтеративної дії (поряд із дієприкметником у цій функції), у функції *імперфекта* – незавершеної дії в минулому часі; а також *qtl*-дієслів для позначення гномічної дії та дії в майбутньому часі. Слід зазначити, що таке вживання є характерним не тільки для мови поезії, але відомо і в арамейській мові Таргума Йонатана бен-Уззіеля до Пророків [333, с. 154-155], мідрашів та Єрусалимського Талмуду [52, с. 189–192].

4.1.1. Переклад архаїчних дієвідмін дієслова в Таргумі Онкелоса.

Основним питанням морфосинтаксису дієслова в арамейських перекладах давньоєврейської поезії є проблема передачі суфіксальної *(qtl)* й префіксальної *(yqtl)* дієвідмін дієслів. Розходження між семантичними конотаціями, асоційованими з цими двома формами дієслова, були предметом наукового інтересу для вчених, починаючи з кінця XIX-го століття і до сьогодні. Щодо загальних характеристик цих двох форм відмінювання дієслова серед учених прийнято єдину думку: в давньоєврейській мові відмінність між *qtl* і *yqtl*-дієсловами *не була тісно пов'язана з темпоральним аспектом.* Це означає, що суфіксальне відмінювання не корелювало тільки з минулим часом, а префіксне – з майбутнім; замість цього основним критерієм відмінності було запропоновано *завершеність (qtl)* і *незавершеність (yqtl*) дії чи стану[155]. Що ж до їх часових-аспектуальних-модальних функцій, їх розглядають як похідні від цих основних значень [303, с. 16–19]. Короткий огляд досліджень цієї проблеми пропонуємо в наступному параграфі.

---

[155] Див. думку Е. Кауча [315, с. 132-133], а також обговорення цієї проблеми в угаритській мові [155, с. 45-46], де *qtl*-дієвідмінювання розглядають як «виржаену завершену дію («перфектив», часто помилково званий «перфектом»); а *yqtl*-дієвідмінювання як «повідомлення про незавершену дію («імперфектив», часто званий« імперфектом») ... Це опис форми і функції двох дієслівних дієвідмін стосовно прозових текстів». Огляд різних думок на *qtl / yqtl*-дієвідміни в семітських мовах див. у М. Шеперда [427, с. 1-10]. Див. також нашу статтю [88, с. 234-237]

4.1.1.1. Архаїчне дієвідмінювання дієслова в біблійній поезії. Узагальнюючи висновки дослідників про значення суфіксальної та префіксальної дієвідмін архаїчного західно-семітського дієслова, можемо підсумувати у вигляді невеликої схеми:

- *qtl* – результативний перфект, плюсквамперфект, майбутній перфект і майбутнє умовне;
- *yqtl* – дієвідмінювання має дві форми:
  - коротка форма **yqtlø* у значенні претерита;
  - довга форма **yqtlu*, яку використовують як імперфект, простий теперішній або майбутній час дієслова, а також для позначення продовженої дії, перформативу або гномічної дії.[156]

Оскільки відмінності між архаїчними *qtl* і *yqtl* не обов'язково є темпоральними[157], обидві дієслівні форми можна використовувати в паралельних рядках для опису однієї і тієї ж події (або декількох подій, які відбувалися в один і той же період часу). Цей феномен широко представлений в угаритській поезії [394, с. 22–34; 133, с. 53–55],[158] і досить добре засвідчений у біблійній поезії архаїчного, класичного і навіть пізнього періодів. З цієї причини семантичне розходження між *qtl* і *yqtl* у древній західно-семітській поезії стало предметом наукового інтересу для багатьох дослідників, чиї методологічні підходи можна розділити на дві групи: *риторичні* та *прагматичні.*

Прихильники першого підходу розглядають *qtl / yqtl* варіації як особливий поетичний прийом, тісно пов'язаний з темпоральними-

---

[156] М. Гельд розглядає *yqtl*-відмінювання як претерит, який треба перекладати минулим часом [212, с. 281-290]; див. праці Дж. Блау [154, с. 7-10] і М. Сміта [440, с. 49-51; 439, с. 789-803]. До того ж, нам необхідно взяти до уваги факт аспектуального використання цієї дієвідміни в поезії, де чергування *qtl / yqtl* залежить від суб'єктивного слововживання автора в значно більшому ступені, ніж у прозі [155, с. 46].

[157] До того ж, часовий аспект дії позначають у давньоєврейській мові за допомогою морфросинтаксичних і прагматичних маркерів [388, с. 275-305].

[158] В угаритській поезії ми можемо знайти чимало фактів, коли одне і те ж дієслово вживають і в *qtl*, і в *yqtl*-дієвідмінах в паралельних рядках, так само як і різні дієслова, які стосуються одного й того ж періоду часу. Деякі приклади дані в граматиці Д. Сівана: I. 19 III, 8-9; I. 4 III, 14-16; I.5 I, 16-17; I. 4 VI, 38-40; I.19 IV, 58-59 [436, с. 107]. Подібне вживання одного й того ж дієслова і в *qtl*, і в *yqtl*-формах у паралельних рядках виявляється також у Пс. 29: 5.

аспектуально-модальними конотаціями цих дієвідмін; такого роду пояснення ми виявляємо в роботах М. Гельда [212, с. 289–290], М. Дахуд [197, с. 420–423], С. Гервіца [257, с. 99–104], Ф . Феншама [225, с. 9–18], Р. Бута [166, с. 26–32; 167, с. 83–96] і У. Ватсона [472; 473, с. 435–442].

Прагматичний же підхід розглядає коливання між *qtl* і *yqtl*-дієсловами як результат «перехідної стадії» в діахроничному розвитку давньоєврейської мови, коли порядок слів у реченні VSO став дуже нестабільним. Ця точка зору представлена, головним чином, у дослідженнях Т. Ґівона [260, с. 254], М. Розенбаума [418], В. Ґросса [277, с. 203–214; 278], Н. Лунна [350], які розглядали *yqtl* як форму дієслова для позначення основної дії – теми, фокусу й нової інформації;[159] а *qtl* як рему, коментар, фон і вже дану інформацію. Такі функції *yqtl* і *qtl*-дієслів засвідчені в угаритській поезії [394; 226, с. 34–38; 63, с. 397–420; 62, с. 75–102]. Однак, у давньоєврейській поезії ця схема працює *тільки в нарративному дискурсі* і неприйнятна в пророчому й гімнологічному контексті (див. нижче).

Проблема *qtl* / *yqtl*-опозиції в давньоєврейськоій поезії була детально досліджена в роботах Т. Нотаріус [386, с. 193–208] і С. Тату [454]. В основному їх висновки збігаються: а) в гімнологічному і пророчому дискурсі *qtl*-дієслова характеризують основну дію, тоді як *yqtl* створюють фон для цих дій [454, с. 341, 343; 62, с. 56–59]; б) у нарративному поетичному дискурсі *yqtl* відіграє «головну роль і в основному рядку, і в тому, який забезпечує фон поетичного наративу», а *qtl* використовують як «стативний перфект у бесіді і як попереднє минуле в безсполучникових підрядних реченнях в оповіданні» [386, с. 200–202]. С. Тату робить важливий висновок про те, що «послідовність дієслів QYYQ, як ми знаходимо її в угаритській поезії, відрізняється від тієї, яка виявляється в давньоєврейській поезії» [454, с. 343].

Згадана вище відмінність між використанням *qtl* / *yqtl*-відмінювань у різних типах поетичного дискурсу дуже важлива для нашого дослідження.

---

[159] Згідно з Т. Ґівоном, особливі функції *qtl* і *yqtl*-дієвідмін розподіляються так: а) імперфект (yiqṭ ōl) відповідає за аспект нереального (зокрема й умовний спосіб, умовну і майбутню дії, але в головному реченні); б) перфект (qāṭ al) стає основною минулою дією в наративі (охоплюючи функції продовженого й попереднього минулого); в) дієприкметник охоплює аспект сентенційної неточної / продовженої / звичної дії [269, с. 254].

Ця відмінність означає різні функції *qtl* і *yqtl* для *основної дії* (тема, фокус, нова інформація) і *другорядної дії* (рема, коментар, тло і певна інформація).

• У гімнологічних і пророчих текстах:

Основна дія: **qtl*

Другорядна дія: **yqtl* (адвербіальне тло для **qtl*-речення).

• У нарративному поетичному дискурсі синтаксис *qtl / yqtl*-дієслів будується подібно до класичної прози:

Основна дія: * *yqtl*-дієслова

Другорядна дія: **qtl* (для нарративного тла**yqtl*-речення).

• У деяких віршах у *нарративному поетичному дискурсі* використовують, головним чином, *yqtl*-дієслова в обох поетичних рядках-реченнях: коротка форма **yqtlø*-претерит для основної дії, і довга форма **yqtlu*-імперфект для другорядної.

Основна дія: **yqtlø*-претерит

Другорядна дія: **yqtlu*-імперфект (фонова дія для **yqtlø*-дієслова).

Проте в деяких випадках **yqtlø / *yqtlø* і **yqtlu / *yqtlu*-дієслова в паралельних поетичних рядках позначають послідовні або одночасні дії.

Беручи до уваги всі особливості вживання *qtl / yqtl*-дієвідмін у давньоєврейській поезії, далі ми розглянемо такі питання:

а) Чи адекватно сприймали *метургемани* семантичний спектр архаїчних дієслівних форм?

б) Чи були стародавні перекладачі зацікавлені в коректній передачі специфічних семантичних конотацій *qtl / yqtl-дієвідмін* у структурі вірша?

в) Якщо виявляються відхилення від первісного значення *qtl* і *yqtl*-дієслів, які їхні причини? Чи пов'язані вони з *інтерпретацією* біблійної поезії та практикою *усної декламації*?

г) Чи можемо ми виявити якісь діалектні особливості в перекладі архаїчних *qtl/yqtl*-дієслів в тарґумах?

Широкий семантичний спектр *qtl / yqtl*-відмінювання скорочується й модифікується в тарґумах згідно з системою відмінювання дієслова середньоарамейської мови: *qtl* асоціюється з минулим часом і містить претерит, перфект, плюсквамперфект, рідше – перформатив; *yqtl* зливається з майбутнім простим, майбутнім перфектом, прекативом, юсивом, а також з імперфектом;[160] віддієслівна форма іменника *qātēl* (дієприкметник) вказує на теперішній простий, стан, гномічну дію, а іноді – на майбутній; конотації продовженої та інтеративної дії пов'язані з перифрастичними конструкціями з дієсловом הוה [184, с. 206]. Теоретично архаїчний * *yqtlu*-імперфект для фонової дії в минулому може бути переданий конструкцією הוה + *дієприкметник* або *yqtl*-імперфектом (в арамейському перекладі Вих. 15:1-18, 21 та Повтор. 32:1-43 ця форма трапляється двічі). З іншого боку, в арамейській мові, якою написані тарґуми, не було адекватних дієслівних форм для розмежування між * *yqtlø*-претеритом і **qtl*-перфектом, тому обидві дієвідміни злилися в одне – *qtl*. Проте в деяких випадках переклад *yqtl*-дієвідмін (рідше *qtl*-дієслів) *виходить за межі синтаксичної адекватності* в тарґумах, і ці випадки обговорено в нашому дослідженні[161].

Малоймовірно, що архаїчне значення *qtl / yqtl*-дієвідмін було помилково інтерпретовано древніми перекладачами в більш пізньому значенні цих дієслівних форм: неадекватні тлумачення цих дієвідмін були, скоріше, результатом цілком *осмисленої умоглядної інтерпретації.*[162] Цей

---

[160] У деяких випадках префіксальну дієвідміну вживають у значенні минулого часу і в біблійній арамейській м в Ездр. 5: 5; і в Дан. 4: 2; див. також Дан. 4: 8; 5: 6; 7:10, 15 [419, с. 54; 315, с. 136]). В імперській арамейській ахеменидського періоду використання префіксальної дієвідміни в значенні теперішнього часу також засвідчено: לחדנ «ми боїмося» (A4. 2: 7, див. 375, с. 193-197); особливо варто відзначити арамейський текст «вислову Ахікара», в якому *yqtl*-відмінювання часто використовують у значенні гномічного теперішнього (Aḥ iqar VI: 85-86; 92-93; VII: 114; VIII: 117). Р. Куті дає кілька прикладів використання *yqtl*-дієслів у значенні імперфекту (в минулому) в тексті Тарґума Йонатана бен-Уззіеля [333, с. 154].

[161] У деяких видатних дослідженнях проаналізовано основні парадигми послідовного перекладу граматичних форм (у тому числі й дієслівних), а також деяких словосполучень у тарґумах [64, 28]. Однак в цих працях не розглянуто достатньо специфіку поетичного перекладу.

[162] Як буде показано далі, спорадичні спроби передати семантичні відтінки архаїчної системи дієвідмінювання дієслова трапляються в тарґумах: вони свідчать про адекватне сприйняття давніми перекладачами цих дієслівних форм.

вплив екзегетики було посилено практикою *усної декламації* тарґумів: *метургемани* завчали текст напам'ять, і потім голосно виспівували його (тільки сам сакральний текст читали з сувою),[163] а це давало їм більше простору для імпровізації, що відобразилося в текстах тарґумів.

Вплив інтерпретації на переклад біблійної поезії в тарґумах виявляється з особливою виразністю у загальній тенденції розглядати сакральну поезію як пророцтво [467, с. 188–190]. Слідуючи цьому герменевтичному підходу, **yqtl*-імперфект (для ітеративної або продовженої дії в минулому) та **yqtl*-теперішній інтерпретувати як такі, що стосуються майбутніх есхатологічних подій; з іншого боку **qtl*-перфект у поетичному наративі (розповідь про перемоги Бога) був довільно переданий дієприкметниками в значенні гномічної дії (з відтінком *позачасовості*).[164] Інакше кажучи, методологія *метургеманів* надавала якийсь *простір для інтепретативних імпровізацій*.[165]

Що стосується передачі дієслівних форм у поетичному наративі (який не був інтерпретований як пророцтво), вони *спрощуються*: віддаючи перевагу простому історичному наративу з чіткою часовою перспективою, *метургемани* ігнорували деякі семантичні та естетичні аспекти *qtl / yqtl*-дієвідмін у паралельних поетичних рядках. І все ж, деякі спроби передати аспекти незавершеності й тривалості дії адекватно (головним чином, використовуючи перифрастичні форми) виявляються в тарґумах, але ці спроби мають радше спорадичний характер.

У цій частині нашого дослідження ми аналізуємо переклад архаїчної системи дієвідміни дієслова в TgOnq, PalTgs і TgPsJon. Наш аналіз містить дослідження перекладу двох поетичних творів, що найбільше прикладів уживання архаїчних форм дієвідміни дієслова – Пісні на Морі (Вих. 15: 1–18, 21) та Пісні Мойсея (Повтор. 32: 1–43). Приклади з арамейських перекладів

---

[163] *Метургемани* все ж були обмежені в їх адаптації та інтерпретації тексту, а також у способах декламації перекладу [438, с. 49-81; 466, с. 225-235].

[164] Дієприкметник може бути використаний також у значенні історичного теперішнього в наративному контексті.

[165] Щодо риторичних елементів у тарґумах, див. статтю А. Шінана [428, с. 353-364] і нашу статтю [459, с. 249-270].

інших поетичних текстів П’ятикнижжя будуть наведені в коментарях до таблиць під час розгляду відповідних парадигм співвідношення **qtl* і **yqtl*-дієвідмін.

*4.1.1.2. Переклад архаїчних протосемітських *qtl / *yqtl-дієвідмін у пророчому і гімнологічному дискурсі.* Розпочинаючи наш аналіз тарґумічних перекладів архаїчних дієвідмін, варто взяти до уваги той факт, що серед дослідників немає єдиної думки з приводу відмінності між короткою формою **yqtlø* та довгою **yqtlu* в архаїчній давньоєврейській поезії. Особливо це стосується Пісні на Морі: ці форми морфологічно невиразні в МТ,[166] і їх інтерпретація залежить від контекстуальних маркерів. Деякі вчені розглядають *yqtl*-дієслова в нарративних поетичних уривках Пісні на Морі як **yqtlø*-претерит [471, с. 4, 14; 416, с. 17–55; 193, с. 237– 250; 246, с. 163–203]; але інші – як **yqtlu*-теперішній [206, § 25], який характеризує *yqtl* як «історичне теперішнє» у Вих. 15: 5, 7, 12, 14, 15, 16, 17; Дюрхам вважає *yqtl* у Вих. 15: 7 простим теперішнім [208, с. 200] або **yqtlu*-імперфект [321; 445, с. 111–112; 62, с. 89–90].

Ми дотримуємося думки, що у Вих. 15: 1–18, 21 *yqtl* має значення **yqtlu*-імперфекта, який забезпечує тло для одноразової або результативної дії, вираженої *qtl*-дієвідміною[167]. Однак, є й цілком очевидні випадки, коли *yqtl* використовують як ** yqtlø*-претерит у Повтор. 32 (вірші 6, 8, 10, 11, 13, 15, 18, 19, 20, 22–й).

Співвідношення *qtl* і *yqtl*-дієвідмін у паралельному вірші в гімнологічному і пророчому дискурсі ми наведемо у вигляді таблиці.

[166] Тільки підсилюючий נ перед займенниковим суфіксом може бути розглянутий як показник ** yqtlu*.

[167] Аргументацію цієї позиції див. у дисертації Т. Нотаріус [62, с. 90-91].

Таблиця 2.

(1) *Бо вогонь запалав у гніві Моєму, і пече до глибин підземелля; і пожере землю та її збіжжя, і спалить підстави гір* (Повтор. 32:22). *дискурс*: пророчий	**qtl*-пророчий перфект **yqtlu*-імперфект[168]	*qtl/qtl:* TgOnq: / || / TgNeof: / || /נפקת TgPsJon: / || / TgFrag: / || /
(2) *Адже Я побоювався гніву ворога,* *щоб супротивники їх не помилялися,* *щоб не говорили: «Рука наша висока! І не Господь здійснив це!»* (Повтор. 32:27) *Дискурс*: гімнологічний + пряма мова	**yqtlu*-імперфект (у модальному) **yqtlu*-майбутній імперфект (підрядне речення) *qtl*-перфект	*qtl/yqtl/qtl* (в парафразованих рядках): TgOnq: TgNeof: TgFrag: TgPsJon:
(3) *Я вбиваю і оживляю,* *Я завдаю рани і Я зцілюю,* *і немає того, хто б урятував від руки Моєї* (Повтор. 32:39).	**yqtlu*-гномічний імперфект **qtl*-результативний перфект	*дієприкметники*: TgOnq: / || / TgNeof: / || / TgPsJon: / || / TgFrag: / || / TgCG: / || […] /

[168] Тобто пророчий перфект у комбінації з *wayyiqtōl*; у цьому випадку дієслово позначає дію в майбутньому (див. LXX і Pesh.), див. [62, с. 61-62]. Не було ו перед *yqtl*-дієсловами в Grundlage LXX: не трапляється в грецькому тексті; в Pesh *waw* з'являється тільки з ܠ ו ܐܬܝ і ܐܡ ו ܐ..

Дискурс: гімнологічний		
(4) *Я підношу до небес Мою руку,* *і говорю: «Живу Я навіки!»* (Повтор. 32:40) *Дискурс*: гімнологічний	**yqtlu*-імперфект (теперішній) **qtl*-перфект (перформатив)	*qtl/qtl* (парафраз): TgOnq: …. TgNeof: … TgPsJon: TgFrag: TgCG:
(5) *Коли Я загострю Мій сяючий меч,* *і Моя рука візьметься судити,* *Я помщуся ворогам Моїм,* *і відплачу ненависникам Я* (Повтор. 32:41) *Дискурс*: пророчий	**qtl*-пророчий перфект **yqtlu*-імперфект (майбутнє в підпорядкованому і модальне в головному)	*yqtl/yqtl*: TgOnq: [169] TgNeof: TgPsJon: TgFrag: TgCG:

Коментарі до таблиці

(1) У Повтор. 32:22 три * *yqtlu*-дієслова (ו, ,) разом із **qtl* пророчим перфектом ( ) перекладені за допомогою *qtl*-дієслів у тарґумах; таким чином, співвідношення *перфект – імперфект* у пророчому дискурсі інтерпретоване в тарґумах як нарратив. Імовірно, це пов'язано з деяким текстуальними проблемами: **yqtlu*-дієслова перекладачі сприймали як

[169] Це речення перекладене розширеним поетичним рядком в TgOnq:
– «Як на [рахунок] «один-два» з'являється вигляд блискавки від краю небес до краю небес, [так] Мій меч буде витягнутий …».

wayyiqtōl (**yqtlø*-претерит).[170] **Yqtlu*-імперфект переданий за допомогою *qtl*-дієслова і в перекладі Числ. 23:7б.

МТ: *– З Арама веде мене Балак, цар Моава.*
TgOnq: *yqtl*-дієслово передане через *qtl*-відмінювання:

– З Арама привів мене Балак, цар Моава (див. Також TgPsJon, TgNeof і TgFrag).

Хоча в перекладі Числ. 24:8 ми виявляємо інший підхід, в якому **yqtlu*-імперфект у значенні дії в теперішньому часі перекладений за допомогою *yqtl*-дієслова в значенні майбутнього часу.

МТ: *– Він пожирає народи, ворожі йому, і їхні кості розтрощує, і стрілами своїми вражає.*

TgOnq:

– Буде поглинати Ізраїлів дім багатства народів, ворожих їм, і за здобич царів їх насолодиться, і землю їх успадкує. Див. також TgPsJon, TgNeof і TgFrag.

Очевидно, що вибір *yqtl*-дієслів у значенні майбутнього часу в останньому випадку обумовлений інтерпретацією уривка як пророцтва про майбутнє Ізраїлю, а не тільки як опису Виходу з Єгипту і ходи в Ханаан.

(2) У Повтор. 32:27 **yqtlu*-імперфект у модальному значенні використовується в головному реченні, а **yqtlu* в підрядному реченні належить до нереальних (майбутніх) подій. Головна й підрядна частини співвідносяться як дія і її мета. Однак у всіх арамейських перекладах цей вірш парафразований, і особисте **yqtlu*- втрачене у перекладі. Загальний сенс парафразованого речення у всіх стародавніх перекладах такий: «Щоб гнів ворога не накопичувати *(qtl)* ...» і наступні дієслова передані за допомогою *yqtl*-

«Я побоювався» звучала занадто антропоморфно, і потребувала парафрази.

---

[170] Важливо відзначити, що пророчий перфект *qtl* перекладений у LXX як перфект індикат), а *yqtlø*-претерит інтерпретований як майбутній індика) майбутній і ξει).

(3) **Yqtlu*-імперфект у Повтор. 32:39 належить до гномічної дії, яка виходить за межі часу і завжди правдива стосовно Бога.[171] У першому й другому рядках ми маємо *yqtl / yqtl ‖ qtl / yqtl* схему, в якій *yqtl*-дієвідмінювання характеризує *позачасові дії*, а *qtl* – дія, результат якої важливий у момент мовлення. У тарґумах усі ці форми перекладені *дієприкметниками* в значенні гномічної дії. Винятком є тільки один варіант TgPsJon, у якому *qtl*-перфект давньоєврейського оригіна) передано як יתיחמ, а оригінальне **yqtlu*-), що стосується гномічного теперішнього перекладено за допомгою *yqtl*-дієслова (*) у значенні есхатологічного майбутнього.[172]

(4) Подібно до попереднього уривка, перформатив у Повтор. 32:40 виражений двома формами дієслова – **yqtlu*) та **qtl*). Імовірно, *yqtl*-перформатив служить як фон (піднесена рука Бога) для *qtl*-перформатива (здійснення Божої клятви); наступне речення іменне: предикат у ньому виражений при . У TgOnq цей уривок парафразований: клятву Бога інтерпретують як подію, що відбувалася в минулому (це очевидно з контексту), таким чином, обидва дієслова інтерпретовані за допомогою *qtl*-дієвідмін; але іменний предикат у прямій мові виражений

, співвідносним із теперішнім часом (з відтінком *позачасовості*).

TgOnq:

Бо Я встановив місце для Моєї Шехіни в небесах,
І Я кажу: «Я живу довіку!»

Така інтерпретація навіяна аґадичною традицією тлумачення біблійного тексту.[173] У PalTgs і TgPsJon значення *qtl*-дієслів, що належать до минулого часу, не настільки видно з контексту: вони можуть бути інтерпретовані як *перформатив*.

---

[171] Ця особливість була відзначена М. Феншамом: у тих випадках, коли префіксальна форма дієслова описує дії Бога, вона висловлює звичну дію [255, с. 9-18].

[172] У фразі – «І Я вилікую їх наприкінці днів», безперечно належить до есхатологічного майбутнього (TgPsJon).

[173] Імовірно, цей вибір зумовлено теологічною концепцією вічної природи Святилища.

TgNeof: מיאלש בשבוע ידיי ית זקפת ארום
לעולם בממרי אנה וקיים חי ואמרית

Бо Я підніс Мої руки до небес в клятві,
І сказав: «Я живу й існую довіку ….

TgPsJon:

Бо Я простяг Мої руки в клятві до небес,
І сказав: «Я живий і Сущий в Слові Моєму довіку!»

Переклад цього уривку в TgCG і TgFrag майже дослівно повторює TgNeof.

(5) Подібно і до **qtl*-перфекта в пророчому дискурсі, і до **yqtlu* у значенні майбутнього в Повтор. 32:41, ужитому в двох підрядних реченнях у паралельних рядках (1-ий і 2-ий рядки), у двох головних реченнях (3-ій і 4-ий рядки) використано *yqtl*-дієслова в модальному значенні. Очевидно, семантичне розходження між майбутнім *qtl* і *yqtl* у паралельних підрядних реченнях повинно бути інтерпретовано як *майбутній перфект (qtl)* і *майбутнє просте (yqtl)*: меч буде загострений (завершена дія) і суд почнеться (незавершена дія). Майже у всіх тарґумах ці дієслівні форми передані за допомогою *yqtl*-дієслів. Винятком є тільки TgPsJon, де *qtl*-дієвідміна використана для **qtl*-пророчого перфекта: цей феномен може бути пояснений архаїчним значенням *qtl* в арамейській мові.[174] У всіх тарґумах перший рядок із *qtl*- парафразований, і в парафразі використано *yqtl*-дієслово.

Уживання *w-qtl* у Повтор. 32:43 дискусійне: вира не засвідчено ні в Кумранських текстах (רפכיו в 4QDeutq), ні в древніх перекладах; при цьому

[174] Однак, це рідкісне вживання *qtl*-дієвідмінювання щодо майбутнього в складних реченнях іноді з'являється в арамейській мові. Див., наприклад, переклад 2 Сам. 15:33 в TgJon: умовний період ם (*qtl / qtl*) передано як (*qtl / yqtl*). Використання *qtl*-дієвідмінювання щодо майбутнього в складному реченні (в аподозисі) засвідчено також в арамейській мові Елефантинських папірусів (A6. 11: 3; [376, с. 326]). Загалом, уживання *qtl*-дієслів у значенні майбутнього часу – дуже рідкісне явище в арамейській мові (див. переклад Числ. 32:29 в TgOnq).

w-qtl взагалі не з'являється в тексті Пісні Мойсея.[175] Тому більш логічно було б розглядати цю фразу як *w-yqtl.*

Звеселіть, народи, Його народ,
бо за кров рабів Своїх Він помститься;
і помсту воздасть супротивникам Своїм,
і відкупить землю Свою, народ Свій.

(Повтор. 32:43)

У тарґумах *yqtl / yqtl / w–yqtl* схема передана як *дієприкметник / yqtl / yqtl.*[176]

TgOnq: / /
TgNeof: / /תבע
TgPsJ: / /
FragTg: / /תבע

Уживання дієприкметника в значенні майбутнього часу разом з імперфектом звичне для арамейської мови (час дієприкметника в такому випадку корелюється за допомогою *yqtl*-дієслова в попередньому чи наступному реченні).[177]

Передача *qtl*-дієслова в значенні пророчого перфекта за допомогою *yqtl*-дієслів засвідчена і в перекладі уривка Числ. 24:17[178] в TgOnq і TgPsJon;

---

[175] Вичерпне обговорення цієї проблеми див. у Т. Нотаріус [62, с. 67-68].

[176] Існує також варіант [רפכיו] (yqtl) в TgNeof (M), але в основному тексті – (кинтемкирпєід) מכפר.

[177] Див., наприклад, Дан. 4:22: - - – «Ти будеш віддалений від людей і будеш жити з польовими звірами»; а також TgOnq Бут. 6:13: – «І Я зітру їх із лиця землі».

[178] Про інтерпретацію використаних у цьому уривку дієслівних форм як пророчого перфекта [471, с. 490].

у TgNeof і TgFrag його перекладають за допомогою конструкції + עתיד *інфінітив* і дієслів *yqtl*-дієвідміни.

МТ: –
Зійде зірка від Якова, і підніметься жезл від Ізраїлю, і вразить окраїни Моава, і спадок синів Шета.

TgOnq:
– Коли постане цар від [синів] Якова, і возвеличиться Месія від Ізраїлю, то він уб'є князів Моава, й запанує над усіма синами людськими.

Конструкція *w-qtl* в значенні майбутнього часу також передається в тарґумах за допомогою *yqtl*-дієслів у Числ. 24:19.

МТ: *– І пануватиме [нащадок] від Якова, і знищить залишок Ара.*

TgOnq: *– І вийде один із дому Якова, і погубить уцілілих із міста народів.*

TgPsJon також передає *w-qtl* конструкції *yqtl*-дієсловами; TgNeof TgFrag – за допомогою формули דיתע + інфінітив і *yqtl*-дієвідміни. Такий же підхід до перекладу *w-qtl* конструкцій спостерігають і в Числ. 24:18.

На основі нашого аналізу перекладу *qtl / yqtl*-дієслів у гімнологічному і пророчому дискурсах ми можемо розрізнити основні три типи їх передачі в тарґумах:

а) *Коректний переклад* архаїчних дієвідмін: **yqtlu*-дієслова, що належать до майбутнього, асоціюються з *yqtl* в тарґумах (Повтор. 32:27, 41); **yqtlu*-гномічної дії – з дієприкметником (Повтор. 32:39); **qtl*-пророчий перфект і *w-qtl* передані як *yqtl* (Числ. 24: 18–19; Повтор. 32:41). Перекладачі намагалися гармонізувати значення архаїчних форм дієслова з сучасною їм системою дієвідмін в арамейській мові.

б) *Граматично непослідовний переклад*: **qtl*-пророчий перфект переданий як *qtl*-перфект у нарративном контексті в минулому часі (Повтор. 32:22); **yqtlu*-модальне дієслово – як минулий *qtl* (у

парафразованому реченні в Повтор. 32:27); **qtl*-результативний перфект – як дієприкметник у значенні гномічної дії (Повтор. 32:39). У цих випадках переклад тісно пов'язаний з інтерпретацією поетичного тексту *метургеманами*.

в) *Спрощений* або *квазі-коректний переклад*: **yqtlu*-імперфект, належний до минулого або теперішнього часу, переданий як *qtl* (Числ. 24:8; Повтор. 32:22, 40). Цей переклад можна вважати правильним лише з точки зору часового аспекту, проте, відтінки ітеративності і тривалості дії при цьому не передаються.

Варто також відзначити, що у більшості випадків переклад розглянутих вище уривків з TgOnq, PalTgs і TgPsJon збігаються.

*4.1.1.3. *Qtl / *yqtl-дієвідміни в нарративному поетичному дискурсі в тарґумах.* У цьому параграфі ми розглянемо проблему передачі арахаїчних дієвідмін давньоєврейського дієслова, використовуваних у поетичному нарративі арамейських перекладів.

Таблиця 3.

Тексти з *qtl/yqtl*-варіаціями	значення *qtl/yqtl*	Переклад у тарґумах
(6) *Безодні покрили їх;* *Вони спустилися в глибини, мов камінь* (Вих. 15:5).	**yqtlu*- імперфект (адверб.) **qtl*-результативний перфект	*qtl/qtl*: TgOnq: TgNeof: TgPsJon: TgFrag: TgCG:
(7) *Простягнув Ти правицю Свою*	**qtl*-перфект (одноразова дія) **yqtlu*-імперфект	*qtl/qtl*: TgOnq:

– *Поглинула їх земля / поглинала їх земля* (Вих. 15:12)	(адверб.)	TNeof: TgPsJon: TgFrag: TgCG:
(8) *Тоді зніяковіли тисячники Едома,* *Сильні Моава треммтіли від жаху,* *Розтанули [серцем] всі жителі Ханаану*. (Вих. 15:15).	**qtl*-перфект **yqtlu*-імперфект (адверб.)	*qtl/qtl*:[179] TgOnq: TgNeof: TgPsJon: TgFrag:
(9) *І потовстів Ешурун, і став зневажати:* *«Ти став огрядним, жирним, упертим!»* (Повтор. 32:15а)	**yqtlø*- претерит **qtl*-стативний перфект (у прямій мові)	*qtl/qtl* (парафраз): TgOnq: TgNeof, TgPsJon, TgFrag, TgCG – подібні TgOnq заміни
(10) *І він залишив Бога, який створив його;* *і відкинув Скелю свого порятунку* (Повтор. 32:15б)	**yqtlø*- претерит **qtl*-перфект у безсполучниковому підрядному реченні	*qtl/qtl* (парафраз): TgOnq: TgNeof, TgPsJon, TgFrag, TgCG – подібні TgOnq заміни
(11)	**yqtlø*-претерит **qtl*- перфект у безсполучниковому	*qtl/qtl* TgOnq: / / ‖ TgNeof: / /

[179] Розповідь про суперечку між Морем і Землею з'являється в PalTgs, вона має форму ритмічної прози з імітацією паралельної структури вірша.

Вони приносили жертви демонам, які не Бог; богам, яких вони не знали, новим, які недавно з'явилися: не знали [їх] отці ваші (Повтор. 32:17).	підрядному реченні	‖ TgFrag: / / ‖ TgPsJon: / / ‖

Коментарі до таблиці

Як було уже згадано, у тарґумах різні архаїчні дієвідміни, що належать до дій у минулому часі в нарративном дискурсі, перекладають *qtl*-дієсловами. У прикладах (6) і (7) **yqtlu*-імперфект (адвербіальний фон) разом із **qtl*-результативним перфектом передані за допомогою *qtl*-дієслів у всіх арамейських перекладах, дотримуючись тенденції спрощення та ігноруючи співвідношення між основною і фоновою діями.

(8) Можемо простежити чітку тенденцію до передачі дій інтелектуальної та емоційної сфери за допомогою *yqtl*-дієслів.[180] У Вих. 15:15 *усі* три дієслова (2 *qtl* і 1 *yqtl*-типу) належать до ментальної та емоційної діяльності: **yqtlu*-імперфект у середній позиції між двома рядками з *qtl*-дієсловами передає емоційний фон («тремтіли від жаху») для інших емоційних станів у минулому («зніяковіли» і «розтанули»). У всіх арамейських перекладах тільки *qtl*-дієслова використані в цьому вірші.

(9) У Повтор. 32:15a дієслова **yqtlø*-претерит характеризують дії Єшуруна (Ізраїлю) в минулому і належать нарративному дискурсу, тоді як **qtl*-перфект вжитий у зверненні до Ешуруна й має значення *стативного перфекта* [303, с. 418; 386, с. 201]: він досяг такого стану ще *до моменту мовлення*. Ця вставка звертання не є нарративним дискурсом.

Однак, прочитання цих *qtl*-дієслів як належних 2-ій особі однини немає в жодному давньому перекладі: ні в тарґумах і Pesh, ні в LXX. Другий рядок не містить прямої мови в арамейських перекладах, і всі дієслова перекладені *qtl*-формами.

---

[180] *Yqtl*-дієслова використані для опису ментальної та емоційної діяльності в аналізованих поетичних текстах 9 разів (Вих. 15:15 [× 1]; Повтор. 32:15 [× 3], 18 [× 2], 19 [× 2], 27 [× 1]), і один раз – *qtl* (Вих. 15:15 [× 1]).

Потовстів Ізраїль, і став брикатися;
він став успішним, сильним, володарем багатств.

Отже, у TgOnq з'являється наступна схема: *qtl/w–qtl || qtl/qtl.* Для середньоарамейської мови цілком природно передавати і претерит, і перфект через *qtl*-дієвідмінювання. У всіх PalTgs (зокрема й у TgNeof, TgFrag, TgCG, TgPsJon) ми бачимо ту ж картину, що і в TgOnq. Далі ми наведемо цей уривок відповідно до TgFrag.[181]

І їв Ізраїлів дім, і став брикатися;
І вони стали багаті і збунтувалися, і стали успішними та наділеними багатством.

Цілком очевидно з цього прикладу, що причина такого перекладу зовсім не в неправильному розумінні архаїчного дієслівного дієвідмінювання, а в інтерпретації: автори тарґумів намагалися уникнути антропоморфізмів (елементи іронії у прямій мові Бога здавалися їм неприпустимими).

(10) Як приклад перекладу поетичного наративу з **yqtlø* через **qtl*-дієслова можемо розглянути Повтор. 32:15б: і претерит у головному реченні, і перфект у підрядному передані за допомогою *qtl*-дієслів:

Тоді він залишив служіння Богу, який створив його;
і гнівив перед Могутнім, який викупив його.
(TgOnq, див. також TgFrag, TgCG, TgNeof, TgPsJon).

[181] MS Vatican Ebr. 440, Folios 198-227.

Безсполучникове підрядне речення давньоєврейського оригіналу отримує сполучник у тарґумі.

(11) Подібні зразки передачі форми дієслова ми можемо виявити в Повтор. 32:17: майже в усіх арамейських перекладах (за винятком TgPsJon) *qtl*-дієвідмінювання використано і для **yqtlø*, і для **qtl*-дієслів. Значення *yqtl*-дієслова (וזחבדי) в TgPsJon, очевидно, імперфект (незавершена дія в минулому): в такому значенні префіксальне дієвідмінювання засвідчене в середньоарамейській мові.[182]

Ми можемо зробити висновок, що домінуючий підхід до перекладу наративних поетичних текстів у тарґумах – *спрощення*. Усі архаїчні дієслівні форми – **yqtlø*-претерит, **yqtlu*-імперфект і **qtl*-перфект – зливаються в одне *qtl*-дієвідмінювання в арамейських перекладах. Створюється враження, що *метургемани* прагнули передати, насамперед, часовий аспект дієслів у поетичному оповіданні, тоді як інші семантичні відтінки перекладачі розглядали як вторинні. З цієї причини аспекти ітеративності й тривалості дії були передані в тарґумах несистемно, спорадично. Ця тенденція в наративних поетичних уривках контрастує з гнучкістю тарґумічної техніки літературного перекладу, що застосовується до пророчого і гімнологічного дискурсу.

4.1.1.4. Yqtl / yqtl у паралельних поетичних рядках. Ще однією проблемою інтерпретації архаїчних дієслівних форм у тарґумах є вживання *yqtl*-дієвідміни в паралельних рядках для позначення подій, що відбувалися в різний час, і з різними відтінками гномічності, тривалості, ітеративності. У давньоєврейській поезії в наративних уривках із *yqtl*-дієсловами в обох рядках ми можемо розрізнити два основні типи структури вірша: а) з **yqtlø* для позначення основної дії і **yqtlu* для другорядної; б) з **yqtlø* або **yqtlu*-дієсловами в обох рядках для позначення послідовних або ж одночасних дій.

---

[182] Перший рядок досить складно інтерпретувати як пророцтво: «Вони будуть приносити жертви (וזחבדי) ідолам...», оскільки дієслова в попередньому вірші (TgPsJon Повтор. 32:16), які стосуються тієї ж події (гріха ідолопоклонства) стоять у *qtl*-відмінюванні: קדמוי ארזיגו במרחקתהון || נוכרייא בפולחנא יתיה דקנון. *Yqtl*-дієслова в значенні імперфектива в минулому засвідчені в TgCG Повтор. 32:38a для перекладу **yqtlu*-ітератива:

(див. Таблицю 3. 18), а також в TgJon [333, с. 154]. Подібне використання виявляється і в TgPsJon: ___ – «…вони бачили своїх ворогів убитими» (**Ex 20a**, -4). Ця проблема обговорюється в нашій нещодавній статті [90, с. 126-144].

Таблиця 4.

Тексти з *yqtl/yqtl*-варіаціями	Значення *yqtl/yqtl*	Переклад у тарґумах
(12) *І силою величі Твоєї Ти розтрощив ворогів Твоїх;* *Ти послав гнів Твій – він спалив їх як солому* (Вих. 15:7). *Дискурс*: нарратив	**yqtlu*-імперфект (незавершена дія в минулому)	*qtl/qtl:* TgOnq: [183] *yqtl/yqtl:* TgNeof: TgPsJon: *yqtl/дієприкметник:* TgFrag і TgCG:
(13) *Він знайшов його в землі пустинній,* *у похмурій виючій пустелі.* *Він захищав його і дбав про нього;* *Він беріг його як зіницю ока Свого* (Повтор. 32:10). *Дискурс*: нарратив	**yqtlø*-претерит ( ) **yqtlu*-імперфект (, ,)	*qtl/qtl:* TgOnq: *qtl/qtl* (+*дієприкметник* у доп. підрядному реченні): TgNeof: / / / / TgFrag: / א / / TgPsJon: / / / / /
(14) – –	**yqtlu*-гномічний імперфект (,) **yqtlø*-претерит (,	*дієприкметник/дієприкметник* в TgOnq, TgNeof, TgFrag, TgCG, TgPsJon для **yqtlu*-гномічного і **yqtlø*-претерита (див.

[183] В іншому рукописі – .

Як орел, який в'є своє гніздо, *над своїми пташенятами ширяє,* *Він простягав Свої крила,* *брав його і носив його на своєму пір'ї.* *Господь один водив його;* *і не було з Ним бога чужого* (Повтор. 32:11–12). *Дискурс*: нарратив	) **yqtlu*-імперфект ( )	*Коментарі*) + *інфінитив* (TgOnq) *yqtl*-майбутній (TgNeof, TgCG, TgPsJon) *qtl* (TgFrag) для **yqtlu*-імперфекта
– (15) *Він звів їх на висоти землі* *і годував його урожаєм полів.* *Він плекав його медом зі скелі* *і маслом із крем'яної кручі*. (Повтор. 32:13) *Дискурс*: нарратив	**yqtlø*-претерит	*qtl/qtl/qtl* TgOnq: / / TgNeof: / / TgFrag: / / TgPsJon: / /
(16) *Скелю, що породила тебе, ти покинув; і забув Бога, що дав тобі життя* (Повтор. 32:18). *Дискурс*: нарратив	**yqtlø*-претерит	*qtl/qtl*: TgOnq: ‖ TgNeof I: ‖ TgFrag: ‖ TgPsJon: ‖
(17) *І побачив Господь [це] і відкинув [їх], через гнів на своїх синів і дочок* (Повтор. 32:19). *Дискурс*: нарратив	**yqtlø*-претерит	*qtl/qtl* TgOnq: / / *qtl/* *+дієприкметник*: TgNeof: / /

		TgFrag: / and / / TgPsJon: / /
(18) *[Боги], які їли жир їх жертв,* *пили вино їх [ритуальних] виливань?* (Повтор. 32:38a) *Дискурс*: гімнологічний	**yqtlu*-імперфект (ітеративна дія в минулому)	*+дієприкметник*: TgOnq: / TgNeof: / TgFrag: / TgPsJon: / *yqtl*: TgCG:

Коментарі до таблиці

(12) **Yqtlu*-імперфект (, і) використаний в обох паралельних рядках для опису послідовних дій у Вих. 15:7. В арамейських перекладах ми спостерігаємо різні підходи до передачі **yqtlu*-імперфекта: в TgOnq ці дієслова переведені *qtl*-дієвідміною; в PalTgs поетичні рядки парафразовані. Так, в TgFrag і TgCG *qtl*-дієслова (תברת і) і два дієприкметники (מלהט)[184] використані (підкреслені):

TgFrag:[185]

[184] У першому випадку (, TgFrag, див. також TgCG) часове значення дієприкметника корелюється з часом *qtl*-дієслова; у другому випадку ( ) ті ж самі дієприкметники вживаються у значенні гномічної дії.

[185] MS Paris Hébr. 110, Folios 1-16.

І в безлічі величі Твоєї Ти розтрощив стіни ворогів народу! Ти послав ангела гніву Твого, і він спалив їх подібно до того, як полум'я спалює солому.

TgCG:

І в безлічі величі Твоєї Ти розтрощив стіни ворогів їх – тих, які повстали проти народу Твого; Ти послав ангела гніву, і він спалив їх подібно до того, як полум'я спалює солому.

Однак у TgNeof і TgPsJon та ж сама картина «розтрощення стін ворогів» зображена за допомогою *yqtl*-дієслів і може бути витлумачена як така, що стосується майбутнього суду.

TgNeof: [186] [187]

І в безлічі величі Твоєї Ти розіб'єш ворогів народу Твого;
Ти пошлеш на них силу гніву Твого;
Ти поглинеш їх так, як вогонь спалює солому.

TgPsJon:

І в безлічі величі Твоєї Ти зруйнуєш стіни ворогів народу;
Ти обрушиш на них силу гніву Твого;
Ти знищиш їх подібно до того, як вогонь спалює солому.

Таким чином, згадка про «стіни ворогів» у TgFrag і TgCG може бути інтерпретована як така, що стосується минулого часу (*qtl*-дієслова); або ж описує майбутні події (*yqtl*-дієслова) в нотатках на полях у TgNeof, а також у

[186] В TgNeof (M): – «Ти зруйнуєш мури ворогів народу Твого» (RM і LM) [349, с. 103, 145].

[187] В TgNeof (M): – «І Ти знищиш їх» (LM) [там само].

TgPsJon. Це не означає, що стародавні перекладачі помилково інтерпретували **yqtlu*-імперфект, але що ця дієслівна форма досить вільно тлумачилась як така, що має пророче значення.

Qtl-дієслова вжиті як заміна **yqtlu*-імперфекта в обох паралельних рядках і в перекладі Числ. 23:9 в TgOnq: – *Бо з вершини гір я побачив його,* || *і з висот розгледів його* (в MT використані *yqtl*-дієслова – *я бачу* – *я спостерігаю*). У TgNeof і TgFrag вжито дієприкметник אנא ימח – *бачу я*, в інших же тарґумах ці дієслова втрачені в парафразі. Подібним чином і в TgOnq Числ. 24: 17a ті ж *yqtl*-діє передані як і ; проте в TgPsJon, TgNeof і TgFrag вживаються дієприкметники ימח і לכתסמ.

(13) **Yqtlø-*) використаний у 1-ому рядку для опису діяння Бога в минулому у Повтор. 32:10, а дієслова **yqtlu-*) в 3-му і 4-му рядках належать до того ж періоду часу, маючи при цьому відтінок ітеративної дії: Господь дбав про Ізраїль. У всіх тарґумах цей вірш *парафразований*, а події мандрів по пустелі описані за допомогою *qtl*-дієслів.

Він задовольняв їхні потреби в землі пустельній,
висохлій місцевості,
місці, у якому немає води.
Він поселив їх навколо Своєї Шехіни,
Він навчав їх словами Своєї Тори,
Він беріг їх, як зіницю ока Свого.

Усі чотири дієслова в TgOnq – у суфіксальному дієвідмінюванні: (pōlēl), , , (останні три дієслова з об’єктним займенниковим суфіксом). Подібним чином (з використанням *qtl*-дієслів) цей вірш переданий

у всіх PalTgs, і з деякими дієприкметниками в додаткових підрядних реченнях.

(14) Два дієслова в **yqtlu*-імперфект (,) використані в значенні гномічної дії у Повтор. 32:11–12; і три **yqtlø*-претерита описують дії Бога в минулому (,); ще один **yqtlu*-) з відтінком продовженої дії належить до фонового дії в минулому часі.

У таргумах **yqtlu*-дієслово в значенні гномічної дії разом із **yqtlø*-дієсловами перекладений за допомогою дієприкметників (імовірно, тому, що перекладач втратив межу між порівнянням та історичним наративом). Однак, **yqtlu*- (стосується минулого) інтерпретований як *дієслово майбутнього часу* в таргумах. Це дієслово передано в парафразованому уривку за допомогою двох конструкцій דיתע + *інфінітив* і дієсловом в імперфекті (ці форми підкреслені) в TgOnq:

188

Як орел, який кружляє над своїм гніздом,
Над своїми пташенятами ширяє,
Розпросторює свої крила, приймаючи їх,
Носить їх на сильному пір'ї своєму.
Господь їх одних поселить у світі,
Який він оновить;
І не виникне [у них] ідолопоклонства перед Ним.

У PalTgs дієприкметники також використані в картині турботи орла про своє гніздо (зокрема й образ Бога, що піклується про Ізраїль):

TgOnq:

188 (l).

TgNeof: …

TgPsJon:

TgFrag:

Подібна інтерпретація **yqtlu*-імперфекта ( ) як пророцтва про майбутнє Ізраїлю з'являється також е PalTgs (крім TgFrag), де він перекладений як *yqtl*-майбутнє (з іншим *qtl*-дієсловом у функції імперативу в TgNeof):

TgNeof: [189]

Господь сказав у Своєму Слові: Народ синів Ізраїлю буде жити один, і не буде серед них тих, хто служіння чуже вчиняє.

TgPsJon:

Слово Господа буде жити серед нив е їх землі.

TgFrag:[190]

Господь поселив їх окремо.

Немає сумнівів у тому, що *метургемани* адекватно розуміли **yqtlu*-імперфект у цьому випадку, але вони використовували цю «двозначність» дієслівної форми для пророчої інтепретації і в цілях застереження: сини Ізраїлю в майбутньому *будуть жити* окремо від інших народів, і тому *повинні вже зараз* бути відокремленими.

Інтерпретація метафори-порівняння як пророцтва про майбутнє виявляється і в перекладі Числ. 24:9 у TgOnq, де *qtl*-гномічний перфект переданий у парафразі за допомогою *yqtl*-дієслів:

MT: *– Прихилився, ліг як лев і як левиця – хто підніме його?*

---

[189] В іншому тексті: – «Господь у Слові Своєму сказав, що Його ім'я буде благословенне, якщо Він поселить народ синів Ізраїлевих окремо [*від інших народів*]» (M).

[190] MS Vatican Ebr. 440, Folios 198-227.

TgOnq: *– Буде відпочивати могутньо – як лев і левиця, і немає того, хто підняв би його!*

Хоча в TgNeof, TGFrag і TgPsJon *qtl*-гномічний перфект переданий за допомогою дієприкметників וירשו ויחנ. У прикладах (15), (16) і (17) **yqtlø*-дієслова виражають історичне минуле у поетичному нарративі. У 18–му вірші **yqtlø*-дієслова належать до ментальної і вольової сфери («покинув» і «забув»), і вони перекладені в тарґумах за допомогою *qtl*-дієслів. Подібним чином у першому рядку 19-го вірша два **yqtlø*-дієслова належать до минулого часу і стосуються інтелектуальної, вольової та емоційної сфери («Господь побачив і відкинув»). Примітно, що в PalTgs конструкція + הוה *дієприкметник* використана для опису Божого гніву. У давніх арамейських перекладах цей вірш переданий подібно іншим уривкам: **yqtlø*-претерит замінений *qtl*-дієсловами (включаючи *qtl*-форму הוה в перифрастичній конструкції).[191]

(18) У Повтор. 32:38 дієслова **yqtlu*-імперфект для позначення ітеративної дії (,) перекладені перифрастичною конструкцією +הוה *дієприкметник* майже у всіх тарґумах (крім TgCG) і в Pesh. Подібним чином і в TgOnq Числ. 24:16 **yqtlu*-імперфект у значенні ітеративної дії в теперішньому переданий за допомогою дієприкметників:

– Видіння від Шаддая він бачить, ‖ спить – і відкривається йому (в MT тут вжито *yqtl*-). Однак, подібні спроби передати аспекти звичної або тривалої дії в минулому за допомогою перифрастичних формул скоріше нерегулярні.

У нарративному дискурсі переважає *спрощений* підхід до перекладу архаїчних дієвідмін: **yqtlø* і **yqtlu*-дієслова зливаються в *qtl*-дієвідміну (Вих. 15: 7 у TgOnq; Повтор. 32:10, 13, 18 у всіх тарґумах; Повтор. 32:10 в TgOnq). Деякі спроби передати імперфективний та ітеративний аспекти **yqtlu* за допомогою перифрастичної конструкції הוה + *дієприкметник* зустрічається в тарґумах (Повтор. 32: 38a у всіх тарґумах). Ці випадки можна розглядати як

---

[191] Ми можемо виявити тут деякі елементи екзегези: давньоєврейське дієслово נאץ («відкидати», «нехтувати») нерекладено як («гніватися», в Pesh –), що пояснюється тенденцією «пом'якшення» деяких виразів оригінального тексту. Екзегетичний підхід до перекладу виявляється і в передачі виразу («і Він побачив»), що звучав занадто «антропоморфно» для *метургеманів*, і тому був перекладений як וגלי («і відкрито перед Господом») в тарґумах.

належні до *коректного типу* перекладу. Оскільки *метургемани* не шукали різницю між різновидами префіксальної дієвідміни **yqtlu* і **yqtlø*, форма претерита також була передана конструкцією הוה + *дієприкметник* у Повтор. 32:19 (в TgNeof, TgFrag, TgPsJon), що слід розглядати як некоректний переклад.

У деяких інших випадках натрапляємо на *граматично некоректний* переклад, обумовлений інтерпретацією: **yqtlu*-імперфект, що належить до минулого часу, переданий як *yqtl*-майбутнє в парафразованих текстах (Вих. 15:7 TgNeof і TgPsJon; Повтор. 32:12 у всіх тарґумах) . На основі нашого аналізу методології перекладу поетичного тексту в тарґумах, ми можемо зробити висновок про непослідовність перекладу архаїчних дієслівних дієвідмін у них. Якщо передача архаїчних дієслівних форм більш-менш послідовна в нарративному поетичному дискурсі, то вона непередбачувана в дискурсі пророчому і гімнологічному. Ця непослідовність в чомусь пов'язана із *впливом інтерпретації*, який найяскравіше проявляється під час перекладу пророчих і гімнологічних поетичних уривків. З іншого боку, варіації в перекладах деяких архаїчних форм дієслова в різних тарґумах можуть бути пояснені практикою їх усної декламації, коли *метургемани* мали певний простір для імпровізації.

Ми можемо розрізнити три основні підходи до передачі *qtl / yqtl*-дієслів:

а) *Коректний переклад.* У цьому випадку автори тарґумів демонструють не лише свою компетентність у галузі архаїчної системи відмінювання дієслів, але також і прагнення передати специфічні семантичні відтінки **qtl* і **yqtl*-дієвідмін. Як приклади коректного перекладу ми можемо розглядати такі:

- **qtl*-пророчий перфект, переданий як *yqtl*-майбутнє;
- **yqtlu* для гномічної, ітеративної і перформативної дій, перекладені за допомогою *дієприкметників* або перифрастичних конструкції הוה + *дієприкметник* (рідше – *qtl*-перформативом).

Ці спроби передати архаїчні дієвідміни коректно з'являються і в пророчих і гімнологічних уривках (Повтор. 32:27, 39, 41), і в нарративних (TgFrag і TgCG Вих. 15:7; TgNeof і TgPsJon Повтор. 32:19; 32: 38a).

б) *Граматично некоректний переклад*. Він з'являється, як правило, в парафразованих поетичних уривках, і пов'язаний з вільною інтерпретацією біблійної поезії. У цих випадках семантика архаїчних дієслів не завжди співвідноситься з їх перекладом у тарґумах:

- **qtl*-пророчий перфект переданий як *qtl*-просте минулого часу;
- **yqtlu*-модальний – як *qtl*-простий минулий;
- **qtl*-результативний перфект – як дієприкметник у гномічній функції;
- **yqtlu*-імперфект (що стосується минулого) – як *yqtl*-майбутній;
- **yqtlø*-претерит – через конструкцію היה + *дієприкметник*.

Такий підхід також виявляється і в *пророчо-гімнологічному дискурсі* (Повтор. 32:22, 27, 39), і в *нарративному контексті* (Вих. 15: 7 в TgNeof і TgPsJon; Повтор. 32:12, 19).

в) *Спрощений переклад*. Цей підхід використовують, головним чином, у нарративному поетичному контексті: обидві префіксальні форми **yqtlø* і **yqtlu* зливаються в одну *qtl*-дієвідміну в тарґумах. Що ж стосується претерита **yqtlø*, то в арамейській мові тарґумів не було спеціальної форми, яка б дозволяла передати цю дієвідміну; однак **yqtlu*-імперфект міг бути перекладений за допомогою альтернативних форм (див. вище). У десяти випадках спрощений підхід зустрічається в нарративному поетичному дискурсі (Вих. 15: 5, 7 в TgOnq і Pesh; 12, 15; Втор. 32:10, 12, 13, 15, 17, 18), і тільки в одному випадку – в пророчому (Повтор. 32:22), і ще в одному – в гімнологічному контексті (Повтор. 32:40).

Обидва факти – *спрощення* системи дієслів у перекладі поетичних уривків, що належать до нарративного дискурсу, і *гнучкий підхід* до передачі архаїчних дієвідмін в пророчому й гімнологічному контекстах – можуть бути пояснені впливом інтерпретативної перекладацької методології, застосовуваної в тарґумах. З точки зору *метургеманів*, нарратив повинен звучати більш ясно і зрозуміло для аудиторії, тоді як пророцтво й гімн

повинні бути витлумачені і представлені в простішій для сприйняття формі. Тому в більшості аналізованих нами уривків (за рідкісним винятком) початкове співвідношення між *головною* і *другорядною* діями в поетичному рядку більше не простежується; переклад же дієвідмін дієслова в пророчому й гімнологічному контекстах більш гнучкий, іноді виходить за межі граматичної компетентності. Таким чином, комунікавний контекст вплинув на адаптацію архаїчного морфосинтаксису дієслова в арамейських перекладах.

Що ж до діалектних аспектів перекладу, ми не можемо виявити жодних особливостей, що були спричинені впливом різних субдіалектів середньоарамейської мови: всі розглянуті нами випадки виявляють однаковий підхід до передачі архаїчного дієвідмінювання. Деякі відхилення від загальних правил можна виявити в текстах тарґумів, проте вони ніяк не пов'язані з діалектами. Так, **yqtlu*-імперфект у Вих. 15:7 передано *yqtl*-дієсловами в значенні майбутньої дії в PalTgs та TgPsJon (на противагу *qtl*-минулому в TgOnq) під впливом інтерпретації. Також два **yqtlø*-претерита у Повтор. 32:19 передані конструкцією *qtl / +дієприкметник* в PalTgs та TgPsJon (на противагу *qtl / qtl*-минулому в TgOnq), проте подібне використання згаданої синтаксичної конструкції для опису емоцій є притаманним для середньоарамейської мови в цілому. В третьому випадку **yqtlu*-імперфект перекладено *yqtl*-дієсловом минулого часу в TgCG: такі приклади вживання префіксального дієвідмінювання в значенні минулої дії іноді вживаються в ахеменідській та середньоарамейській мові (див. TgPsJon Повтор. 32:17).[192]

4.1.2. Суфіксальне і префіксальне дієвідмінювання.

Для арамейської мови Палестинських Тарґумів характерне сформоване в середньоарамейський період (II – VII ст.) співвідношення між *qtl* і *yqtl* дієвідмінами і часовим, модальним та аспектуальним значеннями:

---

[192] Щодо впливу діалектизмів на морфосинтаксис *qtl / yqtl*-дієслів і на поетичний дискурс в цілому, варто відзначити праці Рендсбурга, який досліджував наявність північно-ізраїльських діалектизмів в давньоєврейській біблійній поезії [410; 411, с. 81-99; 412, с. 161-170]. Його дослідження не виявляють жодних розбіжностей у морфосинтаксисі *qtl / yqtl*-дієвідмін у двох діалектах давноєврейської мови – південному (юдейському) та північному (ізраїльському).

qtl – реальна дія: минулий час, перфект, плюсквамперфект;

yqtl – нереальна дія: майбутній час, волевиявлення, умовна дія, рідше – у значенні імперфекту (минулої недоконаної дії).

Проте іноді зустрічається й архаїчне використання *qtl* і *yqtl*-дієвідмін (див. попередній параграф). Розглянемо приклади вживання суфіксальної й префіксальної дієвідмін у «звичайному» для середньоарамейської мови значенні. У нашому аналізі морфосинтаксису дієслова в літургійних *піютах* ми звертаємось і до паралельних прикладів в тарґумічних парафразах біблійної поезії.

4.1.2.1. Qtl-дієслова. У своєму звичайному значенні вони вказують на наступні аспекти дії:

- *Одноразову завершену дію в минулому*, причому *qtl* може позначати також і фонову дію в минулому в підрядному реченні:

  – Здригнувся всесвіт, і загуркотіла безодня, в трепеті і жахові, коли говорив Піднесений (**Ex 12a, א–ב**).

  – Гнівно закричав [місяць] Таммуз голосом сумовитим (**Ex 12j, ז–1**).

- *Qtl*-дієслово в значенні *ітеративної* дії в минулому:

  – І він виходив і входив на чолі народу (TgOnq Повтор. 33:21).

- *Qtl*-плюсквамперфект:

  – Я <u>був піднесений</u> до престолу в той час, що його Давній Днями <u>призначив</u> [перед цим] (**Ex 20c**, ה); у першому випадку *qtl*-дієслово вжито в значенні дії в минулому ( ), у другому – в значенні плюсквамперфекту ( ). Подібним чином і в наступних прикладах.

– *Відсік Беная голову Йоава за те, що той пролив невинну кров* (**Ex 20c**, епілог).

– *Могутність єгиптян перетворилося на руїни, за те, що вони поневолили народ [Ізраїлю]* (**Ex 12i,** ג–1, 2).

- *Qtl*-перфект:

– *Клятва виконана, і наблизилися [зумовлені] часи* (**Ex 12k**, ש).

– *Ось прийшов [певний] час ворогів розтрощити* (**Ex 12a**, ה).

– *Хай дадуть йому час, адже він бачив сон* (**Ex 14a**, 2ז–1).

– *Ось море закрилося перед ним, та й ворог наздоганяє його* (**Ex 14c**, ה –1, 2).

– *... і Мій заповіт з тобою не змінився* (**Ex 20a**, ו –4).

– *Істинне слово Він послав вам через Свого улюбленого* (**Ex 20b**, ק).

– *Милість ви бачили ту, що зробив (plusquamperf.) для вас Великий [Бог]* (**Ex 20b**, ר).

У Повтор. 33:23 в TgOnq, TgFrag і TgNeof *qtl*-перфек «ситий благоволінням» в MT:

– *Нафталі наситився благоволінням і повнотою благословень від Господа* (в паралельному рядку при цьому вжито *yqtl*-дієслово для позначення дії в майбутньому, підкреслюючи перфект ний зв'язок між першою і другою дією: – *він успадкує*).

4.1.2.2. Yqtl-дієслова також вживають у їх звичайному значенні.

• проста дія в майбутньому:

– І він пояснить їм вчення Тори в Зайорданні (**Ex 12c**, כ –4, 5).

– У мені [місяці Адарі] буде визволення велике (**Ex 12c**, ל –2).

– Визволений буде народ Його, народ святий (**Ex 14a**, י).

- *Yqtl* – умовна дія (і в протазисі, і в аподозисі умовного періоду). Однак у більшості випадків у цій функції в аналізованих поемах використано дієприкметник (див. 4.14 – 4.16).

– Якщо каламутний буде місяць як дим у місяці Теветі, – цар буде вигнаний зі свого місця (**Ex 12f**, ע2–1,2).

– Якщо буде червоним місяць, то всі вагітні будуть боятися смерті (**Ex 12f**, פ2–3, 4).

– І якщо не буде боятись він імені страшного ... Я покараю його за те, що він замислив моїм дітям зробити (**Ex 12k**, ו-.(ח

4.1.2.3. Yqtl-дієслова в модальному значенні. Вони вживаються в модальному значенні, зокрема в функції *юсива* (історична форма **yaqtul*) та *когортатива* (**yaqtula*), при цьому граматична форма юсива часто зливається з імперфектом *yiqtōl*, що, в цілому, є характерною рисою середньоарамейської мови (див. параграф *4.1.6*).[193] Як і в пізній біблійній давньоєврейській мові [300, с. 330-333], в середньоарамейській юсив часто

[193] Саме тому в нашому дослідженні ми використовуємо термін *юсив* як до юсива за формою і значенням (**yaqtul*), так і до імперфекта (*yiqtōl*) в функції юсива.

використовується для дієслів 2-ї особи не тільки в заперечних, а й у стверджувальних реченнях.[194]

- Юсив, 3-я особа однини, стверджувальні речення:

  – *в мені нехай визволений буде народ піднесений* (**Ex 12d**, -2, -2,).

  – *в мені нехай прийде визволення* (**Ex 12d**, -1).

  – *Час нехай буде даний йому* (**Ex 14a**,).

  – *Слово Бога батька твого нехай буде допомогою тобі* (TgOnq Бут. 49:25).

  Див. також: (**Ex 12d**, -2); (**Ex 14a**,); (**Ex 14a**, -4).

- Засвідчено також один випадок вживання форми юсива 3-ї особи із заперечнною часткою : – *Рот твій нехай не базікає!* (**Ex 12g**, -1).

- Юсив 2-ї особи однини та множини в стверджувальних реченнях:

  – *Мудреців сповісти* (**Ex 12a**,).

  – *Нехай буде відомо тобі, що сніг випаде рясно* (**Ex 12f**, ּ –2).

  – *Визволи їх!* (**Ex 12h**,)

  – *А ви заспокойтеся!* (**Ex 14b**, -3).

  В поетичних текстах TgOnq юсив 2-ї особи у стверджувальних реченнях (*wətiqtōl*) засвідчений лише у випадках калькування давньоєврейського тексту (див. нижче).

- Юсив 2-ї особи в заперечних реченнях (із заперечною часткою):

  – *Не говори* (**Ex 12g**, -1).

---

[194] Первинно, форма юсива вживалася для дієслів 3-ї особи, а з дієсловами 2-ї особи тільки в заперечних реченнях.

– Не бійтеся! [= Не тривожтеся!] (**Ex 14b**, -1).

- Функції *когортатива* (**yaqtula*) також перебирає на себе *yiqtōl*-імперфект 1-ї особи (*'eqtōl, niqtōl*):

  – Поженемося за ними! (**Ex 14b**, -1).

  – Втікаймо від народу улюбленого! (**Ex 14b**, -2).

  – Прославимо та подякуємо перед Господом (TgOnq Вих. 15:1) – *гендіадіс*[195] вжито тільки в перекладі, в давньоєврейському оригіналі – лише одне дієслово в *когортативі* .

  В літургійних *піютах* в функції когортатива засвідчене також вживання дієприкметника (див. *4.1.6.1*).

- Примітною особливістю є паралельне використання форм *юсива* (**yaqtul*), *імперативa* (**qtlø*) та *когортатива* (**yaqtula*), іноді без очевидного семантичного розрізнення.[196]

  Чергування з інфінітивом в *гендіадісі*:

  – Ходімо ж (imper.), кинемо (juss.) жереби між нами (**Ex 12e**, вступ).

  – Ходімо (imper.) і вб'ємо (juss.) його! (**Ex 20 c** , -1).

  Альтернативне вживання різних форм наказового способу в паралельних поетичних рядках:

  – Прислухайтеся (imper.) небеса, – і я промовлятиму (cohort.), і слухай (juss.) земле слова вуст моїх! (TgOnq Повтор. 32:1). В цьому випадку TgOnq калькує давньоєврейський текст,

---

[195] *Гендіадіс* (гр. ἓν διοῖν – «одне через два») – синтаксична конструкція із двох дієслів, що йдуть одне за одним і функціонують як однорідні присудки.

[196] Різниця між префіксальними формами наказового способу (юсив та когортатив) та непрефіксальною (імператив) первинно полягала в тому, що перші передають «бажання і волю того, хто говорить», а друга «бажання або наказ, спрямовані на особу, з якою говорять» [376, с. 198, 210]. Етимологічно префіксальні форми є більш пізніми, похідними, тоді як імператив походить від архаїчної короткої форми **qtlø* [134, с. 1-23].

де вжито аналогічні форми: імператив , когортатив за формою та значенням , та юсив за значенням .

Хоча в інших випадках в *гендіадісі* з двох дієслів наказового способу вживаються лише форми імперативу або тільки юсиву:

– Піди-но (imper.), Мойсею, і стань (imper.) біля моря

– В ім'я Моє піди (juss.), і скажи (juss.) морю (**Ex 14c**, -1, -1).

Чи пов'язане таке вживання з поетичним дискурсом, ми обговоримо у параграфі *4.1.6.*

Проте у деяких випадках трапляються і релікти архаїчного вживання префіксального і суфіксального дієвідмінювання: *qtl* у значенні гномічної і майбутньої дій; *yqtl* для позначення тривалої дії в теперішньому, ітеративної дії, імперфекта (минулий незавершений). Вживання *qtl* і *yqtl*-дієслів в архаїчному значенні в арамейській мові літургійної поезії є, очевидно, результатом впливу староєврейської мови (особливо, біблійної поезії),[197] і мови давньоарамейської.[198] Слід зазначити, що подібні явища трапляються не тільки в поезії, але і в прозі [52, с. 189–192].

4.1.2.4. Конструкція wayyiqṭ ōl. До архаїзмів синтаксису дієслова слід зарахувати і єдиний випадок вживання запозиченої з давньоєврейської мови конструкції *wayyiqṭ ōl* (релікт архаїчного претерита **yqtlø)* у тексті поеми **Ex 20c** ג. *Wayyiqṭ ōl* вживається тільки в давньоєврейській мові, проте різні форми адаптації архаїчного претерита **yqtlø* відомі в давньоарамейській, угаритській, акадській та інших семітських мовах. У перекладі біблійної

---

[197] Нечасто *qtl*-дієвідміна вживається для позначения події в майбутньому в арамейській мові таргумів. Див., наприклад, переклад 2 Сам. 15:33 в TgJon: умовний період (*qtl/qtl*) передано тут як (*qtl/yqtl*). У більшості випадків *qtl*-майбутнє давньоєврейського тексту перекладається *yqtl*-майбутнім в таргумах.

[198] Архаїчну систему дієвідмінювання виявлено і в арамейському варіанті Висловів Ахікара (VII-VI ст. до н.е) та в Елефантинських папірусах (V-IV ст. до н.е.). Наприклад, у Висловах Ахікара *yqtl*-дієвідміна часто позначає гномічну дію (*Aḫiqar* VI:85-86; 92-93; VII:114; VIII:117), а *qtl*-дієслова можуть вживатися в значенні майбутнього часу в *аподозисі* складносурядного речення (XI:3). Див. також огляд у граматиці єгипетської арамейської мови Т. Мураоки [376, с. 326].

поезії в тарґумах замінюється, як правило, формулою *wəqāṭ al*, хоча зрідка бачимо й калькування *wayyiqṭ ōl*. Формула *wayyiqṭ ōl* з'являється лише один раз у розглянутому корпусі літургійної єврейської поезії арамейською мовою:

– і пояснені були перед Нареченим [ці правила], і він зрадів; і наречена раділа в паланкіні (**Ex 20c** ג).

При цьому дієслово вжито в *yqtl*-імперфекті.

4.1.2.5. Qtl-дієслово: гномічна дія і дія в майбутньому. Qtl-дієвідмінювання в значенні *закономірної (гномічної) дії.* У такому значенні перфект використовують в давньоєврейській [417, с. 15-51], ахеменідській арамейській [376, с. 194], а також трапляється в арамейській мові Єрусалимського Талмуду і мідрашів [52, с. 189–191]. У наведеному нижче прикладі дієслово використовується в *аподозисі* складного речення, ймовірно, в емфатичному значенні (**Ex 20c** ב, ט):

– [Варто] лише згадати (inf.) Його доброту, – / кожна душа свіжістю наповнюється (qtl).

Або у протазисі умовного періоду; очевидно, в такому випадку *qtl*-дієслово треба розуміти як умовне майбутнє з відтінком *перфекту*:

– Якщо повним [і білим] як сніг став [місяць], в середині місяця Елула… (**Ex 12f,** -1–2).

Також засвідчено вживання *qtl*-дієслова в значенні майбутнього часу в одному рядку з поеми **Ex 12j:**

– Будуть вести (qtl) війну і будуть успішними (qtl) сини Хасмонеїв (**Ex 12j**, ע).

4.1.2.6. Yqtl-дієслово: теперішній, гномічна дія, імперфект. Yqtl-дієслова в значенні дії в теперішньому часі, а також звичної, повторюваної і гномічної дії:

– він рухається туди і сюди, щоб їсти траву (**Ex 14a**).

– Що ти плачеш? (**Ex 20c** ז).

– коліна Ізраїлеві – Шехіна перебуває серед них (**Ex 20c** א,), конструкція речення з *casus pendens*.

Кожен, хто їсть тепер хліб, / як хліб печалі його їсть –
на визволення Твоє вони покладаються, [на] порятунок від чотирьох звірів.
(**Ex 20c** א, -)

– які покладають на Мене тягарі свої (**Ex 20a**, ה–3).

– Радіють люди на початку мене [місяця Таммуза], адже їдять і можуть насититися вони від плодів урожаю (**Ex 12j**, ח).

В перекладі Числ. 23:24 в TgOnq один із двох *yqtl*-дієслів у значенні звичної дії (і) друге дієслово також передане дієсловом *yqtl*-дієвідмінювання:

– Ось народ, як левиця, лежить, і як лев, піднімається.

Засвідчений також приклад вживання *yqtl*-дієвідмінювання в значенні імперфекта в минулому часі:

– Вони бачили ворогів своїх убитими (**Ex 20a**, ד–4).

Таким чином, ми можемо відзначити, що використання *yqtl*-дієвідмінювання в значенні продовженої дії в теперішньому й імперфекті засвідчено двічі в класичній поезії (**Ex 20a, ד**–4, **ה**–3), інші 7 випадків вживання *qtl / yqtl*-дієслів в архаїчних функціях належать докласичній поезії.

4.1.3. Породи дієслова.

Для арамейської мови докласичної поезії характерна така особливість, як *непослідовне вживання порід дієслів*, що властива також і прозі.[199] Такі випадки не поодинокі, хоча контекст їх використання вказує на спонтанність подібної взаємозамінності.[200] У поезії класичній такі випадки трапляються дещо рідше. Очевидно, причина такого явища – *вплив розмовної мови*, де семантичних відмінностей між породами не завжди дотримувалися.

4.1.3.1. Вживання S–породи замість G або D–порід (дієслова, виділені жирним шрифтом і курсивом, вжиті в некоректній породі):

– *Небеса схилилися* (**Ex 20c א**,).

– *Вона зійшла на його шлюбне ложе* (**Ex 20c ג**, -2).

– *І увійшов [Ной] до ковчегу мирно* (**Ex 12e**, א-6).

– *І він відповів: «Ось я!»* (**Ex 14f**, ו-1).

– *Відповідав Мойсей* (**Ex 14e**, מ-1), дієприкметник каузативного дієслова від кореня .

– *Ранкова зоря засяяла, як денне світло* (**Ex 12a**, .(כ

– *Згадай ті дні, що одвіку*

-).

В одному випадку S-дієслово використовують у значенні дієслова T-породи:

– *Піди й збери мені стадо, адже певний час виповнився* (**Ex 12f**, вступ).

---

[199] Наприклад, К. Левіас відзначає, що в арамейській мові мідрашів та Єрусалимського Талмуда каузативна S та рефлексивна T-порода можуть вживатися в значенні основної G або інтенсивної D-породи, і навпаки [52, с. 201].

[200] В аналізованих нами поетичних текстах дієслова з аналогічним значенням, але утворені від інших коренів, вживаються в G або D-породах: – *відповів Могутній* (**Ex 20b**, -1); – *відповів Мойсей* (**Ex 14d**, -1;); – *коли він піднявся на висоту* (**Ex 20c** , -1; **Ex 12j**, -1); див. також паралельні вирази в Таргумі Неофіті – *і піднявся Мойсей* (*aphel*) і в Таргумі Онкелоса – *і піднявся Моисей* (*peal*) в Лев. 9:23.

4.1.3.2. Рефлексивні породи (T, TD, TS) в значенні G і D-порід. Вони можуть бути використані в значенні простої або інтенсивної дії, *без значення зворотності* або *пасивності*:

– Цей [місяць] Нісан Я обрав [букв.: забажав] для спокути (**Ex 12c**, -3).

. *– Від Тори Мойсеєвої відступіть!* (**Ex 20c ד**,).

– Усіх первістків Я вб'ю опівночі (**Ex 12k**,).

–... і все живе, що Я створив і викликав до існування лише за допомогою десяти слів (**Ex 20c ו**, -).

– заслуги рабів Моїх Я згадав (**Ex 14f**, ז).

– Субота – завершення всього, до чого Я вподобав і [що] визначив для існування (**Ex 20c ו**, -1).

–... і Він нагадав їм про заповіт (**Ex 14f**, ג-2), сильний *дагеш* у букві свідчить про асимільований ת.

– Іяр відповів (**Ex 12e**, א-1).

– Вийде указ, щоб убити їх (**Ex 12f**, ע-2).

– Воїн, що умертвляє, що мечем убиває (**Ex 20c ח**, -2), *ithpalel*.

– І отримає спочатку своє [= те, що йому належить] (TgOnq Повтор. 33:21)

– А ті з них, хто залишаться ... (TgOnq Бут. 49:15).[201]

– ... в добрій землі випав жереб його (TgOnq Бут. 49:21).

---

[201] Дієслово у значенні «залишеатися» вживається в S-породі *haphel* (TgOnq Вих. 12:10; 16:19; Лев. 22:30; Повтор. 28:51, 55); однак, засвідчено немало випадків його вживання в T-D-породі *hitpeel* (TgOnq Бут. 49:15; Лев. 26:36, 39; Повтор. 19:20; TgJon Єз. 17:21).

– *Ти встановив [місце для Храму], Господи* (TgOnq Вих. 1
– -).

– *Поміркуй про роки минулих поколінь*
-).

– *Страх Могутнього, який створив тебе, ти забув* – -
).

– *Бо Я встановив у небесах Дім Шехіни Моєї* (TgOnq Втор 32:40).

– *Який Словом своїм створив світ* (TgOnq Повтор. 33:27).

Як і у випадку з каузативними породами, таке граматично непослідовне використання порід рефлексивних є спонтанним, тобто не пов'язаним із поетичним контекстом.[202] Цікаво відзначити, що в аналізованих текстах *класичної поезії* відзначений лише один випадок використання T-породи в значенні D-породи:

– *рука Моя встановила небеса і землю* (**Ex 20a**, ' –1).

З іншого боку, в подібних поетичних пасажах, які говорять про *створення* всесвіту і *встановлення* основ світобудови в класичній поезії вживається S-порода і G-порода, що коректно не тільки з граматичної точки зору, але і в поетичному контексті звучить більш виразно:

---

[202] Параллельно такому незвичному вживанню, засвідчено і коректне використання цих дієслів в G, D і T-породах: – *після того, як я вбив (peal) усіх ворогів ваших* (**Ex 20c** , -2, див. також -1); – *через те був убитий Йоав син Церуї* (**Ex 20c** , в прозаїчному завершенні поеми, в пасивному значенні); – *Адже я [море] було створене на третій [день створіння світу]* (**Ex 14e**, -2). В таргумах також засвідчено вживання деяких із вищезгаданих рефлексивних дієслів у значенні активної дії: (TgPsJon, Бут.23:8; Лев. 9:23; TgPsJon, TgOnq, TgNeof Повтор. 18:5); (TgPsJon, FragTg, TgOnq, TgNeof Бут. 40:23; TgOnq Вих. 32:13; Повтор. 9:27; TgJon Іс. 44:21; Мих. 6:5; TgPs 25:6; 74:22; 74:22; 77:4; 89:51; 109:16; 119:49; 132:1; 137:6, 7; Tg Йов. 4:7; 10:9).

Я завершив (peal) небеса абсолютно,
І підняв (aphel) їх на висоту,
І запалив (aphel) у них зірки словом …

(**Ex 20a,** ג1–3).

І Я вивів (aphel) єлей із кременю… (-4).

Частота вживання порід дієслів у докласичній і класичній поезії виявляє максимальну наближеність останньої до граматичного стандарту: якщо в класичних *піютах* засвідчений тільки один випадок вживання T-породи в значенні G-породи (див. *3.3*), то в докласичній – 17.

4.1.3.3. Давньоєврейські породи дієслова. У поезії докласичного періоду засвідчено вживання давньоєврейських порід дієслова – зворотно-пасивної *niphal* (N) і каузативно-пасивної *hophal* (S) з арамейським префіксом א замість ה:

– Вислухайте від мене все те, що буде сказано вам

(**Ex 12 g**, ג –3).

– …і язик його був проклятий (**Ex 14b**, ע –3), порода *hophal*.

Як відомо, в арамейській мові немає каузативно-пасивних порід, їх функції виконують T-породи.

Однак ми повинні відзначити, що такий тип вживання порід *не є* різновидом граматичної метафори, і не належить до засобів лінгвопоетики. Оскільки, крім поезії, воно доситатньо засвідчено в прозі, ми можемо говорити в цьому випадку, швидше, про вплив розмовної мови на мову поезії, ніж про осмислене некоректне вживання порід дієслова.

4.1.4. Дієприкметник.

Спектр синтаксичних функцій дієприкметника в мові літургійної поезії надзвичайно широкий: у дечому він збігається з описами вживання

дієприкметника в прозі [52, с. 193–194; 448, с. 56–57; 29, с. 108-115]. Проте в деяких випадках дієприкметник у розглянутих нами поетичних творах вживається більш активно, ніж *qtl* і *yqtl* –дієслова. Очевидно, цей феномен пов'язаний як з особливостями синтаксичних функцій дієприкметника, так і зі специфікою поетичного дискурсу: дієприкметник більшою мірою пасує поезії як форма дієслова, що позначає прогресуючу, не обмежену часовими чи модальними рамками дію.

Ця особливість найвиразніше виявляється в парафразах біблійної поезії в тарґумах, де в пророчому і гімнологічному дискурсі дієприкметник нерідко використовується для перекладу **yqtulu*-імперфекта в значенні дії в майбутньому (при тому, що *yqtl*-дієслова вживаються в середньоарамейській мові в цьому значенні також). Очевидно, в такий спосіб автори тарґумів прагнули підкреслити аспект *позачасовості та метаісторичності божественних діянь*. Тому, при вивченні особливостей морфосинтаксису дієслова в поетичному дискурсі аналіз функціонування дієприкметника є дуже важливим.

4.1.4.1. У значенні дії в минулому, теперішньому і майбутньому.

- Дієприкметник вживається для позначення дії в минулому – як одноразової, завершеної, так і тривалої. Час дії при цьому може корелювати*qtl*-дієсловом попереднього речення:

–... рабство фараонове не приймалося до уваги (**Ex 14b**, ל–3), *qtl*-дієслово-корелят: (1-ий рядок).

–... він говорив агресивно (**Ex 14b**, מ2–1), *qtl*-дієслово – (**Ex 14b**, מ1–3).

–... двісті сорок вісім смарагдів висіли на шиї нареченої і на устах (**Ex 20c** ג, ו1–2), корреляційне дієслово – .

– …вони допомагали їй. (**Ex 20c** ,), *qtl*-дієслово – .

– *…сяяли хмари слави* (**Ex 20c** ,), *qtl*-дієслово попереднього речення– (**Ex 20c** ,).

У розглянутих нами докласичних поетичних текстах подібних прикладів трапляється чимало.[203] Схоже вживання властиве і класичній поезії:

Я бачив Того, Хто летів, і став наді мною,
і благоволінням наповнився Він;
і коли Древній Днями відкрився,
ін видимим для мене ставав.

Кореляційне *qtl*-дієслово –) חמית**Ex 20c** .(ה, ד

רחימת – *... і милість передувала [йому]* (**Ex 20c** , כ), *qtl*- дієслово –

– *Я бачив ангелів, що падали і коліна схиляли* (**Ex 20c ה**, מ –1), *qtl*-дієслово – .

– *Я бачив вітер, який виходив* (**Ex 20c** ר,ה–1), *qtl*-дієслово – .

– *... і Йому я воздавав хвалу* (**Ex 20c** ה, ת –3), *qtl*-дієслово – חמית

Див. також інші випадки з класичної поезії,[204] і в TgOnq:

– *І вони простували під Твоєю хмарою, рухаючись за словом Твоїм* (TgOnq Повтор. 33:3).

---

[203] Див. також: (**Ex 14b**, 1-1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , 3); (**Ex 20c** , 1); у підрядному реченні: – *той, хто передбачив* (**Ex 20c** , -1), *qtl*-дієслово – ; (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); див. також дієприкметники , , в прозаїчному завершенні поеми (**Ex 20c**); (**Ex 14b**, 2-2); (**Ex 14b**, 2-2); (**Ex 12a**,); (**Ex 12e**, вступ); (**Ex 12g**, -1, 2); (**Ex 14d**, -1).

- Дієприкметник у значенні події в минулому може вживатися і без кореляційного *qtl*-дієслова (в основному, в докласичній поезії):

  – *Почули голос його увесь [народ] Ізраїлю – сльози почали текти з очей їх* (**Ex 20** ח, ש-1,2).

  – *Глибини великого моря розступилися.*

  – *Розділилися води направо від них і наліво від них* (**Ex 14b**, פ –1, 3).

  – *... і хвилі його [моря], що нахвалялися проти нього [Мойсея]* (**Ex 14d**, כ-1; **Ex 14e**, כ-2).

  – *Зміст [тих] слів вони не могли зрозуміти* (**Ex 20b**, ס-1).

- Дієприкметник позначає дію або стан у теперішньому часі.

  Докласична поезія:

  – *Нащадки Ізраїлю уподібнюються птаху цього світу* (**Ex 14a**, ז1).

  – *Милостивий [Бог] мешкає у нас* (**Ex 20c**).

  – *Вони блукають у пустелі* (**Ex 14b**, 2-1).

  גרמיכון אתון **גרימין** – *Ви самі вирішуєте* (**Ex 20c** , 1).

  – *Горить вогонь моєї жертви* (**Ex 20c** , -2).

  אנן **מדכרינן** – *Ми пам'ятаємо* (**Ex 20c** ז, ר-2).

  – *Хіба ти не пам'ятаєш?* (**Ex 20c** ,ח .ה)

---

[204] Див. також: у рядку 4-му; в куплеті рядку 3; в куплеті 1 рядок 2; а також дієприкметники , що корелюються тим же *qtl*-дієсловом в куплеті ; подібним чином дієприкметники в куплеті ; в куплеті ; (**Ex 20c** , -4).

– Бо в мені [місяця Тішрі] вони радіють (**Ex 12j**, -2).[205]

Класична поезія:

– Рука простягається (**Ex 20c** י, כ-2).

– ... і всі народи як ніщо вважаються (**Ex 20a**, ה-4).

Парафрази біблійної поезії:

– Цим ви відплачуєте Господу? (TgOnq Повтор. 32:6, в MT вжито *yqtl*- в значенні теперішнього часу).

- Дія в теперішньому, пов'язана з *qtl*-перфектом (перші два приклади – з класичної поезії, третій – із докласичної):

– Вона вигнала (qtl) мужів, що <u>мешкають</u> [тепер] в могилах (**Ex 20c** י, ג-1, 2).

– Горе! Він запалив (qtl) руки – і <u>слабнуть</u> вони, а всі жінки <u>ревнують</u> (**Ex 20c** ,י ח–3, 4).

– Ось ти [море] закрило (qtl) [шлях] перед ними, а фараон безбожний <u>іде</u> слідом за ними (**Ex 14e**, ה).

- Дієприкметник у функції *перформатива*. Трапляється один раз у докласичній поезії:

– Я благаю вас (**Ex 20c** ט, מ).

І один раз у класичному *піюті*:

Я творю все словом,
і відплачую їм досконало ...

(**Ex 20a**, ב-1, 2)

---

[205] Див. також інші випадки: (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 14f**,); (**Ex 12g**, -1); (**Ex 14c**, -2; **Ex 14d**, -2, -2; **Ex 14e**, -2); (**Ex 14c**, -1).

А також у парафразах біблійної поезії:

– *Я вбиваю і оживляю, вражаю і Я ж зцілюю* (TgOnq Повтор 32:39, див. *4.1.1.2*, Таблиця № 1, # 3).

- У значенні гномічної та ітеративної дії.

У докласичних поемах:

– *Бо з півночі приходить пригнічення* (**Ex 12f,** ו-3).

– *Бо в тобі [місяці Тішреї] люди моляться і постять* (**Ex 12g**, ל-4).

– *Бо мороз і сніг полонять тебе [місяць Шват]* (**Ex 12g**, פ-3).

–*У мені [місяці Нісані] вони розділяються – ягня на кожен будинок* (**Ex 12g**, ש-3, 4).

– *Досягає слава його подібно […], і заслуги переважують чашу терезів, і покривають гріхи* [**Ex 12h**, נ-1, 2].

– *Бо в ньому [місяці Мархешвані] дощі [йдуть] і вітри дмуть* (**Ex 12h**, ס-2).

У класичній поезії:

– *А Він пильнує і не спить* (**Ex 20c** ה ו-4).

– *[Він] вражає і зцілює: покладаються [на Нього] тисячі тисяч, і тьми тем* (**Ex 20c** ה, ז-3, 4).

– *Підкрадається вона до праведних.*

– *І мужів [шляхетних] жалить.*

– *Горе, коли вона розставляє сильця.*

– *Нікого вона не шкодує* (**Ex 20c** צ ,י-1-4), а також дієприкметники у куплеті ק.

Із місць своїх не рухаються [ідоли],
і не відповідають, і не відчувають.

(**Ex 20a**, מ-1, 2)

У тій же поемі: , , (**Ex 20a,** ס-1–3).

У перекладах біблійної поезії:

– *Сини людські говорять і відрікаються [від своїх слів]* (TgOnq Числ 23:19.); див. також:
(TgOnq Числ 23:20).

– *Видіння від Шаддая він бачить,* || *спить – і відкривається йому* (TgOnq Числ 24:16, в MT тут ужито *yqtl*-дієслово і дієприкметник).

– *Земля його <u>п'є</u> з потоків, що течуть із Матнану* (TgOnq Повтор 33:22).

- У значенні *характерної дії* в підрядних означальних реченнях, що вводяться сполучником - , та в дієприкметникових зворотах (= безсполучникові підрядні означальні речення).

Докласичні *піюти*:

– *Я той, хто носить корону* (**Ex 12d**, ב рефрен-1; **Ex 12e**, א-3).[206]

– *... [звір, який] пожирає і розтрощує, і не шкодує* (**Ex 14a**, ה-2).

– *... і що топче ногами залишки* (**Ex 14a**, ו-2).

– *Він відкриває таємниці* (**Ex 14a**, 1).

– *трава польова, що насіння сіє* (**Ex 14a,** ח3-2,3).

[206] Див. також: (**Ex 20c** , -2); (**Ex 14b**, -3).

– *ті, хто споглядає його [шабат]* (**Ex 20c** ,).

– *левіти, які приносять фіміам і всеспалення* (**Ex 20c** ,).

– *той, хто мешкає у світлі* (**Ex 20b,** ל-3).

У класичній поезії:

– *вогонь, що виходить [= розгоряється]* (**Ex 20a**, ט-5).

– *той, хто творить знамення і чудеса* (**Ex 20a,** ע-2).

– *... хто сидить на троні Своєму* (**Ex 20c ה**, ב-2).

– *... і Мужа, який умертвляє і оживляє могутньо, що творить тьму і виводить світло* (**Ex 20c ה**, ח-1–3).

– *... [якийсь] образ терезів, які правдиво зважують* (**Ex 20c ה**, ט-1,2).

– *... які твердь [небес] сплітають із вогню* (**Ex 20c ה**, ג-2).

– *той, хто п'є [воду]* (**Ex 20c י**, מ-1 і 3), а також дієприкметники מעטנא і ממסטנאв куплеті י 1-2.

У парафразах біблійної поезії:

– *жерці, які служать у капищі висот Арнону* (TgOnq Числ 21:28).

– *... народ, що поклоняється Кемошу* (TgOnq Числ 21:29).

– *[Земля], що приносить плоди і врожаї, сонцем вирощені, || що приносить плоди з початку місяця кожен місяць* (TgOnq Втор 33:13) .

– Земля його п'є з потоків, що <u>течуть</u> із Матнану (TgOnq Повтор 33:22).

- Дія в майбутньому. Час дії дієприкметника корелюється за допомогою *yqtl*-дієслова (усі приклади – з докласичної поезії, дієслово в українському перекладі, що відповідає дієприкметнику в арамейському тексту, <u>підкреслено</u>):

– Улюблені врятовані будуть (yqtl), в мені [місяці Нісані] вони <u>визволені будуть</u> (**Ex 12d**, ז-2).

– Я <u>скину</u> в море всіх єгиптян – стане відомо (yqtl) [тоді], що Я – Бог Небесний (**Ex 12k**, -).

–... і ми дізнаємося (yqtl), в котрому з нас [місяців року] Ізраїль <u>визволений буде</u>, і котрий із нас корону <u>носитиме</u> (**Ex 12e**, вступ), попереднє кореляційне *yqtl*-дієслово в модальному значенні – .

Без *yqtl*-дієслова-корелянта:

– ... наші бранці, які обиратимуться в сатрапи, радники, судді та скарбники (**Ex 14a,** ג-1).

– ... і він урятований буде правицею піднесеною (**Ex 14a**, ז-2).

– А що ми скажемо Богові Небесному? (**Ex 20c ד**, ו1).

———— *–... за ті скрижалі, що ти розбив, тебе ж за них запитають* (**Ex 12g**, ח-2, 3)

———— *– Я підніму лева проти Аріеля* (**Ex 12g**, י-2).

– ... щоб у мені [місяці Таммузі] вони були викуплені (**Ex 12j**, ז-2; аналогічне підрядне речення з'являється в цій поемі в рядку ט-2).

– ... тому проти волі своєї [букв.: без твого добра/схвалення] ти скоришся (**Ex 14c**, כ-3).

– Той, хто молодший тебе, він здолає тебе! (**Ex 14c**, ע-2).

У перекладах біблійної поезії в тарґумах дієприкметник іноді вживається для передачі **yqtlu-* у значенні майбутньої дії («він дасть») передано за допомогою дієприкметника: *– І він буде множити наїдки царів*; подібним чином і в TgOnq Числ. 23:19 *yqtl-* передані за допомогою дієприкметників: *– Він сказав, і зробить, || і кожне слово Своє виконає* (попереднє *qtl-* передано аналогічним арамейським). У гімнологічному дискурсі: *– Бо ім'я Господа я покличу* (TgOnq Повтор 32:3, MT – *yqtl*-дієслово).

- Майбутній у минулому. Нижченаведений приклад – дієприкметник із часткою - в підрядному реченні мети як аналог конструкції - + *yqtl*:

  – коли Він визволить синів улюблених (**Ex 12d,** א-2), дієслово основного речення – *qtl* (אִיתכנשו), докласична поезія.

- Гіпотетичну дію в майбутньому представлено як дію, *що вже відбувається* з емфатичною метою. Бачимо в класичній поезії (**Ex 20c** י, ס):

Вона заплямує тебе безліччю крові,
і честь перед тобою згубить!
Горе мудрецям, яких вона обпече,
і в геєну поведе!

- Для вираження наміру вчинити щось в найближчому майбутньому. Всі приклади взяті із докласичних *піютів*, і можуть розглядатися як такі, що виконують функції *когортатива*:

– Рукою твоєю я визволю всю множину народу, Я покажу тобі всі дива. (**Ex 12k**, -). Як корелянт – конструкція + *дієприкметник* ( ) в значенні майбутньої дії.

В інших прикладах дієслівний корелянт відсутній. І час подій можна визначити лише за контекстом:

Я збережу його [фараона] до кінця див;
зроблю йому те, що він замислив зробити моїм дітям;
Я визволю Моїх дітей із рабства (**Ex 12k,** -).

– Ми не зрадимо… (**Ex 20c** , рефрен).

– Я вкину вас… (**Ex 20c** , 1).

– Я постелю простирадла… (**Ex 20c** , -2).

4.1.4.2. У протазисі й аподозисі складнопідрядного речення.

- У функції присудка в протазисі умовного періоду, в якому предикат аподозису – *yqtl:*

– Якщо він кине немовлят у річку, Я неодмінно запитаю (yqtl) з нього те, що замислив він проти дітей Моїх (**Ex 12k**, ו-.(ח

- Присудок *аподозису* умовного періоду – дієслово («бути»), *протазис* – іменне речення:

– [якщо місячний диск]червоний, як вогонь, – мор буде на немовлятах (**Ex 12f**, -1–3).

– Зелене обличчя місяця з півночі – дорожнеча і голод будуть у світі (**Ex 12f**, ו-1, 2).

- Дієслово *аподозису* – в імперативі, *протазису* – дієприкметник у функції присудка підрядного обставини:

  – ...і забери свій ніж, доки я помолюсь (**Ex 20c** , -2).

- У функції предиката в значенні майбутнього часу в *аподозисі* складнопідрядного речення з підрядним мети (дієслово *протазиса* – *yqtl*):

  – серце його Я <u>зроблю</u> жорстоким, щоб він переслідував (yqtl) дітей Моїх (**Ex 12k**, ל).

  Див. також рядки פ 2, ס 2, מ 2 в поемі **Ex 12f**.

- Як предикат *аподозсису* складнопідрядного речення з підрядним обставинним (дієслово *протазису* – *qtl*-перфект):

  – Ось ти побачив (qtl) місяць, на південь схилений ... то знак <u>дається</u> тобі (**Ex 12f**, ה-1, ו-1).

  – Коли він [місяць] вийшов (qtl), мудреці <u>розглядають</u> його (**Ex 12f**, ב-2, 3).

- У функції присудка і *протазису*, і *аподозису* умовного періоду, як наприклад, в **Ex 20c** :(авому аньлаерен) א

(א) *Навіть якби всі звуки*
(ב) *мінялись на устах моїх*,
(ג) *[усі] сувої розгорнулися,*

(ד) *[і] моря чорнил розбризкалася …*
(ז) *[лише] деякі з нас були здатні –*
(ח) *[хіба] тільки один із десяти тисяч –*
(ט) *вимовити краплі хвали,*
(י) *найвищу любов передати.*

Подібні випадки з дієприкметниками у функції присудка і *протазису*, і *аподозису* складнопідрядного умовного речення трапляються і в інших поемах: *– Якщо ви не вклонетесь … то проти своєї волі ви вклонетесь* (**Ex 20c** ד, ה2–3) ;

– Коли він [місяць] піднімається і промені його рівні, то в небезпеці буде всесвіт (**Ex 12f**, ד-1–3);

– Коли він [місяць] затьмарюється в середині Нісану – великий учитель з синедріону помре (**Ex 12f**, כ); див. також рядки - в поемі **Ex 12f**; в **Ex 12f**, ח-ז як предикат аподозиса.

4.1.4.3. Перифрастичні конструкції הוה, יתיא *або* דיתע *+ дієприкметник / імперфект*. Конструкція дієслово הוה *+ дієприкметник* використовувана для позначення продовженої або повторюваної дії в минулому, теперішньому або майбутньому (на час указує форма відмінюваного дієслова הוה).[207] Подібна конструкція *прикметник* עתיד *(«готовий») + дієприкметник / імперфект (yqtl)* вказує на продовжену дію в майбутньому, або ж на намір зробити щонебудь; поєднання предикативів *(«є»)* або *(«немає»)* з дієприкметником також позначає *продовжену дію* в теперішньому / минулому / майбутньому часі: коли саме відбувається дія визначено попереднім або наступним *qtl / yqtl*-дієсловом, або із контексту; також ці конструкції можуть вживатися у значенні модальної дії (детальніше див. *4.1.6*).

- עתיד *+ дієприкметник*:

[207] С. Фассберг розрізняє дві форми перифрастичних конструкцій: а) + *дієприкметник* та б) *дієприкметник* + ; перший тип він вважає нейтральним, другий – «призначеним для фонової інформації» [224, с. 72]. Проте цей погляд критикує Т. Мураока в своїй «Граматиці арамейської мови Кумранських текстів» [377, с. 176-177].

– Рукою твоєю Я маю намір визволити всю безліч [народу] (**Ex 12k**,).

– Горе, коли вона збирається причаїтися в засідці! (**Ex 20c** י, ר–4).

–... і Я перетворю смуток їх у радість (**Ex 12h**, ט–2).

- *עתיד + ד + імперфект (yqtl):*

– Ось народ – тільки вони успадкують всесвіт (TgOnq Числ. 23:9).

- *пєід + прикметник:*

– ... а вона спала в кімнаті (**Ex 20c** , 2).

– ... вони були обрані з усіх народів (**Ex 14a,** 2ב–1), пасивний дієприкметник.

– ... сьогодні день, про який говоритимуть (**Ex 20c** , и).

– Вони спостерігали за ним, і обличчя їх зблідли (**Ex 20c** ,ט צ-1).

– ... тих, хто над ними володарювали (**Ex 12a**, ט).

–... і нахвалялося [море] повернутися на місце своє (**Ex 14d**, ח–2; **Ex 14e**, ח-2).

– ... голос Духа Святого, який говорив із Мойсеєм із середовища вогню (**Ex 14d**, ש-2; **Ex 14e**, ש-2).

– Значення першого вислову, коли він виходив з уст Виконавця небес і землі (**Ex 20a**, ט-1–3).

...до часу, коли прийде Збирач розсіяних,

тоді вони будуть прославляти до [самого] вечора.

(**Ex 20b**, ל–1, 2)

– *І спадщина його буде приносити плоди* (TgOnq Бут. 49:21).

– *Вони будуть дякувати і благословляти [Бога] за них* (TgOnq Бут. 49:21).

– *Уранці і ввечері приноситимуть священики жертви* (TgOnq Побут. 49:27).

– *Оскільки ворог говорив ...* (TgOnq Вих. 15:9, у давньоєврейському тексті – *qtl-*).

– *... сила, на яку вони сподівалися* (TgOnq Повтор. 32:37, у MT тут вжито *qtl-*).

– *вони їли [лій жертв]* (TgOnq Втор. 32:38, як переклад *yqtl-*).

- לית + *дієприкметник* (יתיא в нашому корпусі не засвідчено)*:*

– *Не можеш ти визволити синів лева* (**Ex 12g**, י-1).

– *Я не сію з жінкою* (**Ex 20c** ב ,ט-3), ідіома: «я не чиню перелюбу».

– *... адже мене не здолає жінкою народжений* (**Ex 14c**, ט–2; **Ex 14d**, ט-2; ס-2; **Ex 14e**, ט-2, ס-2).

- Якщо дієслово הוה вжито у *qtl*-дієвідміні разом із дієприкметником, такий вираз може набувати значення *прогресуючого перфекту* (*perfect progressive* [471, с. 629-630]), як в наведеному нижче прикладі в протазисі умовного періоду:

– *Якщо червоніє [*або: *почервонів,* perf.*] як кров [місячний диск] у місяці Іярі – переможе цар північний свого товариша-царя* (**Ex 12f**, מ-1–2).

Якщо місяць <u>стає прямо</u> (perf.),
і затьмарюється в середині місяця Ава,
убивство <u>буде</u> у Єгипті
і голод на Південь;
висохне (yqtl) Ніл,
і не буде більше розливатися (yqtl- + הוהдієприкметник),
і всі сини Аравії потребуватимуть (yqtl) хліба.

(**Ex 12f**, ק-1–7)

Звернимо увагу, що в аподозисі дієприкметник ( ) вживається паралельно з конструкцією *yqtl-*הוה *+ дієприкметник* (та).

4.1.4.4. Інші функції дієприкметника.

- Пасивний дієприкметник у функції присудка:

  – *Вони [таємниці] <u>відкриті</u> перед Ним* (**Ex 14a**, 1).

  – *…[як поле] <u>зоране</u> для посіву* (**Ex 14a**,).

  – *Їх розум <u>пошкоджений</u> надмірною мудрістю* (**Ex 14a**, 2).

  – *Коли [судове] засідання <u>завершено</u>* (**Ex 20c** י, כ-1).

  – *Адже всі вони <u>написані</u> почерком гравійованим і красивим* (**Ex 12h**, ה-2).

- Активний дієприкметник в атрибутивній функції використовується як іменний присудок (іноді з *copula*):

– *[Він є] страшний хвалою, <u>що творить</u> чудеса захоплюючі* (**Ex 14a**, כ-1).

– *Я є той, хто <u>прощающає</u> гріхи* (**Ex 20a**, ה-1).

- В *атрибутивній функції* в словосполученні – як визначення іменника:

– *Коли побачив Мойсей море <u>бурхливе</u> [букв.: те, що вирує]* (**Ex 14d**, כ-1; **Ex 14e**, כ).

У класичній поезії: – *язики полум'я <u>палаючі</u>* (**Ex 20c** ה, י-1).

– *... і до наготи, <u>що розбещує</u>* (**Ex 20c** , -4).

– *Вони бачили ворогів своїх <u>убитими</u>* (**Ex 20a**, ד-4).

- У сполученні з прийменником - у функції адвербіального звороту (в такій же конструкції вживається інфінітив[208]):

– *... і не <u>в праці</u> рук моїх [= коли рука Моя не трудилась]* (**Ex 20a**, ל-2), з огласовкою єврейського дієприкметника.

– *... якого [цапа] благословив отець наш [Ісак], <u>коли носив</u> цапову шкіру* (**Ex 12h**, ק-2).

- Субстантивований дієприкметник може виконувати ті ж функції в реченні, що й іменник:

– *<u>справа</u> рук людських* (**Ex 20a**, מ-3), з огласовкою єврейського дієприкметника.

– *і Той, Хто визволив вас <u>відкуплених</u>* (**Ex 20a**, כ-4) – додаток.

– *... коли вийшла заповідь із вуст <u>Виконавця</u> [букв.: Того, Хто звершує] небес і землі* (**Ex 20a**, ט-3).

– *... коли прийде <u>Збирач</u> розсіяних* (**Ex 20b**, ל-1).

---

[208] В деяких випадках морфологічні ознаки дієприкметника та інфінітива збігаються, імовірно, через їх паралельне вживання в деяких синтаксичних конструкціях в середньоарамейській мові, зокрема в палестинському діалекті.

- Як частина складеного дієслівного присудка, тобто, виконує ту ж функцію, що й конструктивний інфінітив у поєднанні з відмінюваним дієсловом:

  –... і втомиться Сара свідчити в їх [користь] (**Ex 20c** י, ר-4).

  – І почало [море] сперечатися з Мойсеєм (**Ex 14c**, ח-2).

Характерною рисою синтаксису дієслова, виявленої нами і в докласичній, і в класичній поезії, є широке використання дієприкметників, які можуть замінювати *qtl* і *yqtl*-дієслова майже в усіх функціях. Хоча така особливість властива середньоарамейській мові загалом, усе ж слід зазначити, що в поезії дієприкметнику віддають перевагу навіть у тих випадках, *де могло бути використано суфіксальне й префіксальне відмінювання дієслів*. Особливо очевидною ця тенденція стає в перекладах деяких давньоєврейських **yqtlu*-дієслів у значенні майбутньої дії дієприкметниками у парафразах біблійної поезії, а також у переважанні дієприкметника над *yqtl*-дієсловами у функції предиката *протазису* та / або *аподозису* умовного періоду (13 випадків проти 5). Подібним чином ми можемо говорити і про перевагу конструкції *היה+ дієприкметник* над дієсловами *qtl*-дієвідміни в деяких випадках перекладу давньоєврейської поезії. Очевидно, ця тенденція пов'язана з особливим значенням дієприкметника для поетичного дискурсу як прогресуючої і не обмеженої чіткими часовими межами дії.

Щодо вживання дієприкметника у різних типах поетичного дискурсу, ми можемо відзначити деякі відмінності: найуживанішим дієприкметник є в медитативній поезії (40,5%), дещо менше – у наративному контексті (22,5%), потім – у пророчому (21%), найменше – у риторичному (7,5%) та гімнологічному (8,5%). Переважне використання дієприкметника в не-оповідних типах дискурсу (77,5% проти 22,5%) пояснюється семантичними відтінками цієї форми дієслова, що найбільше підходять для споглядального та пророчого дискурсу (в нарративі переважають *qtl* та *yqtl*-дієслова).

Також заслуговує на увагу вживання дієприкметника у деяких синтаксичних функціях, що властиві інфінітиву (див. вище). До цього питання ми повернемося в наступному параграфі.

4.1.5. Інфінітив.

Ще однією характерною рисою середньоарамейської мови, що виражена в досліджуваній нами літургійній поезії, є широкий спектр синтаксичних функцій інфінітива.[209] У нашому огляді необхідно врахувати те, що морфологічні ознаки інфінітива в арамейській мові іудейської літератури дещо відрізняються від стандартів ахеменідської арамейської.[210]

4.1.5.1. У предикативній функції.

- Інфінітив використано для опису *цілі* основної дії в підрядних реченнях мети; у більшості випадків уживають у таких конструкціях з прийменником - :

– *…щоб примножити чудеса Мої серед них* (**Ex 12b**, -2).

– *…щоб не пошкодили ноги [стопи]* (**Ex 20c** ,).

– *…щоб отримати дві скрижалі різблені* (**Ex 20c** ,).

– *…щоб позбавити народ* (**Ex 14f**,).

– *…відправить Мойсей, щоб розвідати землю* (**Ex 12d**, -3).

---

[209] Таку ж тенденцію виявлено і в давньоєврейській мові Кумранських текстів [366, с. 271-278].

[210] Морфологічними ознаками інфінітива основної G-породи є префікс - і голосні [i] - [ē], тобто структурна модель виглядає так – , хоча під впливом давньоєврейської мови голосним другого складу може бути [ō]: [52, с. 88]; така огласовка інфінітива переважає в аналізованих нами текстах. До того ж, до основи може приєднуватися закінчення - [ā], або як варіант - [ē], тобто, як у породах D, S і T, тому розрізнення породи інфінітива не є простим. Інфінітив G-породи може вживатися і без префікса - [376, с. 108]. Іншою особливістю інфінітива в розглянутий нами період історії арамейської мови є поява закінчення - або - (оскільки інфінітив часто використовують замість дієприкметника, він набуває його закінчення) [52, с. 88].

– … бо в мені [місяці Аві] повстане їх вождь, щоб Твій гнів заспокоїти (**Ex 12d**, -2).

– … у мені [місяці Теветі] відкриється Всевишній, щоб визволити народ Свій (**Ex 12d**, -2).[211]

- Інфінітив може використовуватися як частина складеного дієслівного присудка:

– Просила я посіяти в саду (**Ex 20 c** , -1), ідіома.

– …і він відмовився лягти з нею і бути з нею (**Ex 20 c** , прозовий вступ).

– Я жадала пити (**Ex 20 c** , -1).

– Чому ти просиш пити? (**Ex 20 c** , -2).

– … і погрожувало [море] повернутися на місце своє (**Ex 14d**, -2).

– … і здійнялося море, [щоб] виконати волю його (**Ex 14d**, -2).

– Як же ти просиш мене підкоритися тобі? (**Ex 14e**, -4).

– І здійнялося море, [щоб] виконати волю Владики Небес (**Ex 14e**, -3).

– …все, що Він наказав виконувати (**Ex 20b**, -2).

Є один випадок, коли в такій функції інфінітив вводять без - :

– І не хотів слухати голосу слів моїх (**Ex 20c** , -4).

---

[211] Див. також. (**Ex 12d**, -4, 5); (**Ex 14a**, 3-2); (**Ex. 14b**, 2); (**Ex 20 c** , -1); (**Ex 20 c** , -3-4); (**Ex 20 c** , -1); (**Ex 12a**,); ; (**Ex 12f**, вступление); (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -1, 2); (**Ex 12g**, -1); (**Ex 12g**, -3); (**Ex 14f**,); (**Ex 20a**, -3, 4); (**Ex 14c**, -2).

- Конструктивний інфінітив може мати об’єктний займенниковий суфікс:

  – *Піди, щоб вивести їх* (**Ex. 12b**,).

  – *З’явився, [щоб] урятувати їх Бог Милостивий* (**Ex. 12b**,).[212]

  В інших випадках об’єкт, виражений займенниковим суфіксом, уводиться часткою або словом («кістка», «сутність»):

  – *…і ти не зможеш убити мене* (**Ex 20c** , прозаїчна кінцівка).

  – *…і не хотіло море скоритися* (букв.: *підкорити себе*; **Ex 14c**, -2, -2).

- Інфінітив у підрядному реченні обставини. Як правило, інфінітив використовують у таких випадках у поєднанні з відмінюваним дієсловом:

  – *... коли вона вирушила [букв.: пішла виходячи]* (**Ex 20c** , -1).

  – *Вигукнув [місяць Ав], кричучи й говорячи товаришам ...* (**Ex 12j**, -1).

  – *Заперечив [місяць] Елул, кричучи й говорячи товаришам ...* (**Ex 12j**, -1).

4.1.5.2. У функції означення.

- Визначення іменника:

  – *Ось настав визначений час ворогів порубати* (**Ex 12a**,).

  – *Вийде наказ убити їх* (**Ex 12f**, -2).

---

[212] Див. також: (**Ex 14b**, 1).

– *... жезл дивовижний [для] знищення всіх ворогів [букв.: тих, що повстають]* (**Ex 14e**,).

– *карбована робота [букв.: робота карбування]* (**Ex. 20c** , -3).

– *... що настав визначений час позбавити й ощасливити [народ]* (**Ex 12a**,).

- Як визначення прикметника або пасивного дієприкметника в атрибутивній функції:

– *зораний [для] посіву* (**Ex 14a**, 2).

– *Ідеї заповіді прекрасні [для] розуміння й [для] тлумачення* (**Ex. 20c** ,).

- Визначення адвербіального звороту:

– *під час здійснення перекладу* (**Ex 20c** ,).

- Інфінітив, що визначає ціле речення:

– *... і тріпотів мій дух, підняти покривало [не сміючи]* (**Ex 20c** , , див. *4.1.6.2*).

– *Ви самі прирекли себе на спалення* (**Ex 20c** , -1).

– *Вони слухали і навчали своїх дітей діяти обачно* (**Ex 20b**,).

4.1.5.3. У конструкції з прикметником . Відмінність цієї конструкції від уживання *yql*-дієслів у значенні майбутньої дії полягає в підкресленні аспекту *неминучості, наперед визначеної дії* (про модальний аспект значення таких конструкцій див. *4.1.6.2*). У нашому поетичному корпусі вона зазвичай уживається в контексті пророчого дискурсу.

- Для позначення події в майбутньому:

– Бо прийде день, коли ти згадаєш мене (**Ex 20c** , -2).

– ... і в мені [місяці Нісані] Він визволить їх (**Ex 12g**, -2).

– Серця їх і очі їх оновляться, і в мені [місяці Елулі] будуватиметься Храм святий (**Ex 12j**,).

– Той, хто більший за мене і тебе, Він здолає тебе (**Ex 14d**, -2), у паралельному уривкові поеми **Ex 14e**, -2 дієслово вжито у формі *yqtl*-дієвідміни: .

- Для позначення майбутнього в минулому:

– Я простяг свою руку і скасував постанову, яка мала здійснитися [букв.: прийти] над народом святим (**Ex 12j**,).

- Іноді перед інфінітивом після замість - використано частку - :

– і він готовий забути Давнього Днями (**Ex 20c** , -3).

4.1.5.4. Інші випадки вживання інфінітива й віддієслівного іменника.

- Інфінітив можна використовувати у значенні зумовленої дії: *бути приреченим на щось, бути призначеним для чогось:*

– Усі гнобителі й тирани будуть збентежені і знищені (**Ex 15a**,).

——————— *– я [місяць Нісан] призначений для вживання в їжу смаженого [...] і опрісноків* (**Ex 12g**, -2).

- У поєднанні з дієсловом – «йти» у значенні майбутньої дії:

– І [ти], Іссахаре, [радій], коли будеш встановлювати святкові часи у Єрусалимі! (TgOnq Повтор. 33:18).

- Інфінітив також використано в адвербіальних виразах із займенниковим суфіксом (для вказівки на діяча) або без нього:

– не було у Мене товариша, коли Я творив (**Ex 20a**, -1).

– о двоє братів, коли ви будете говорити … (**Ex 12a**,).

– виводячи на свободу (**Ex. 20c** , -2).

- Конструкція *інфінітив дієслова + дієприкметник + додаток* у значенні «дозволити комусь робити щось»:

– Безумець піти не дозволить їм (**Ex 12b**, -1).

- У поєднанні з предикативним словом / у безособових реченнях у значенні «можна / не можна» зробити що-небудь (див. *4.1.6.2*):

– Ось, щоб ви знали…[= щоб ви могли знати] (**Ex 20c** , -3).

– Ні про кого не можна сказати, що він такий, як Я! (**Ex 20a**, -3).

- Крім інфінітива в розглянутих поемах використано й віддієслівні іменники.

У функції предиката в іменному реченні:

– … бо жінка – супротивниця [= спротив] (**Ex 20c** , -4).

Або предиката іменного речення:

– Завершення всього [творіння] – субота (**Ex. 20c** , -1).

А також у словосполученнях у функції основного слова:

– вислів перший (**Ex 20a**, -1).

– ухвала правильна (**Ex 12a**,).

4.1.6. Форми вираження модальності.

Модальні аспекти дії – волевиявлення, бажаність, здатність, спроможність, зобов'язання – виражені в нашому поетичному корпусі тими засобами, які відомі в середньоарамейській мові. Як відомо, в постахеменідську добу в арамейській мові досить інтенсивно відбувалися процеси трансформації морфосинтаксису. До таких визначних змін належать втрата окремих архаїчних форм дієслова та змішання функцій деяких з уживаних форм, широке використання перифрастичних дієслівних конструкцій, а також більш вільний порядок слів у реченні, що стосується, зокрема, синтаксичних позицій модальних дієслів. Беручі до уваги ті зміни, що були характерними для середньоарамейської мови в цілому, ми ставимо на меті виявити можливі особливості функціонування модальних дієслів в поетичному дискурсі.

*4.1.6.1. Дієслова з волітивним значенням.*Волевиявлення представлене в семітських мовах трьома основними формами, що розрізняються не лише за особами, але й мають відмінності у значенні:

- Імператив (*imperativus*), що утворюється від архаїчної основи **qtlø*, та означає бажання або наказ, спрямований на особу, з якою говорять; вживається в 2-й особі однини і множини; примітною особливістю функціонування імператива є те, що він не використовується із заперечною часткою. До особливих форм імператива належить підсилення за допомогою закінчення [-ā], що графічно передавався за допомогою букви у функції *mater lectionis* (так званий *-paragogicum*); а також «пом'якшувального» суфікса [-nā]. Обидві форми етимологічно походять від архаїчного закінчення акузатива [-ā], що вказує на об'єкт наказу.

- Юсив (*jussum*), тобто коротка форма префіксальної дієвідміни **yqtlø* (*yaqtul*), що передає бажання і волю того, хто говорить; використовується в 3-й особі однини та множини, а в заперечних реченнях ще й з дієсловами 2-ї особи.

- Когортатив (*cohortatio*) – довга форма префіксальної дієвідміни **yqtla* (*yaqtula*); вживається лише з дієсловами 1-ї особи однини і множини в значенні самоспонукання, особистого рішення мовця.

В середньоарамейській мові у своїй первинній формі та значенні зберігся лише імператив; юсив і когортатив як префіксальні волітивні форми дієслів злилися з імперфектом *yiqtōl*, при цьому відповідник юсива вживається в формі всіх трьох осіб, і використовується як в заперечних, так і в стверджувальних реченнях. До того ж, в функції когортатива часто вживається дієприкметник та утворювані з ним перифрастичні конструкції. Ці трансформації властиві арамейській мові даного періоду в цілому, не лише поезії.

Об'єктом вивчення особливостей функціонування волітивних дієслів в поетичному дискурсі може стати їх позиція в реченні. Я. Юстен відзначає певний зсув діахронічного характеру в синтаксисі модальних дієслів в давньоєврейській мові: якщо в класичний період переважає порядок, при якому волітивне дієслово стоїть на першому місці у реченні, а обставина часу на другому, то в пізній період – навпаки [305, с. 128-129]. Чи поширюється подібна тенденція на арамейську мову, і чи можемо ми виявити якусь специфіку порядку слів саме в поезії? Отже, розглянемо вживання основних форм волітивних дієслів в нашому поетичному корпусі.

- Імператив 2-ї особи однини:

– …і забери свій ніж, доки я помолюсь (**Ex 20c** , -2).

– Дивись уважно на нього [місячний диск] у [місяці] Кислеві (**Ex 12f**, -1–3).

– Говори ти з нами (**Ex 20b**, -2)

– Бережися зла! (**Ex 12f**, -1)

– Піди, збери мені стадо (**Ex 12f**, вступ)

– Стули свої вуста! (**Ex 12g**, -1)

– *Подивись!* (**Ex 12g**, -1)

– *Знай! [букв.: обізнаний будь!]…* (**Ex 12g**, -1)

– *Піди, Мойсею, від Мого імені, зійди до синів [Моїх]* (**Ex 12k**,)

– *Піди!* (**Ex 14f**, -2)

– *Відкрий очі свої і скажи* (**Ex 12f**,)

Див. також інші приклади з 2-ю особою однини: (**Ex 14c**, -1); (**Ex 14c**, -2; **Ex 14d**, -2); (**Ex 14d**, -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); ‖ (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2; у -2); (TgOnq Вих. 15:13; в МТ – *qtl*-дієслово , яке було передано як імператив ще й у TgFrag); (TgOnq Числ. 21:17, МТ:); (TgOnq Повтор. 33:18, МТ:); (TgOnq Повтор. 33:27, МТ:).

- Імператив 2-ї особи множини:

– *у вашій промові скажіть до громади …* (**Ex 12**,).

– *Послухайте мене!* (**Ex 12g**, -2).

– *Хваліть і дякуйте перед Володарем Небес!* (**Ex 14b**,).

– *З глибини [морської] врятуйте життя моє!* (**Ex 15a**,).

– *Віддайте шану перед Богом нашим!* (TgOnq Повтор. 32:3, дієслово в імперативі – калька з МТ:).

Інші приклади: (**Ex 20b**, -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); ; (**Ex 20c** , епілог); (TgOnq Бут. 49:1, в МТ:);

(TgOnq Числ. 21:18, MT:); (TgOnq Повтор. 32:39, MT:); (TgOnq Повтор. 32:43, MT:).

- Імператив з *-paragogicum*:

– Утіш дух Сари, матері моєї (-1)

– Прийди, прокляни мені Якова! (TgOnq Числ. 23:7; в MT обидва дієслова в формі імператива з парагогічним [-ā] та).

- Із закінченням жіночого роду множини [-ā] < *[-nā]:

– Послухайте голосу мого! (TgOnq Бут. 4:23, в MT форма імперативу жін.. роду множ.).

– Прислухайтеся до слова мого! (TgOnq Бут. 4:23, в MT форма імперативу жін.. роду множ.).

- Юсив 2-ї особи в стверджувальних реченнях:

– Хай буде відомо тобі [букв.: Будь обізнаний] (**Ex 12f**, ש- .роп ;ת з аналогічним виразом з імперативом з **Ex 12g**, -1).

– Йдіть за Торою як один народ, о Ізраїлю, і не йдіть за перелюбом (**Ex 20c** , -1-2).

– Приведи їх і посели їх на горі спадщини Твоєї (TgOnq Вих. 15:13, в MT – імперфект)

- Юсив 2-ї особи в заперечних реченнях:

– О сину Амрама, не величайся! (**Ex 14c**, -2)

– О сину Амрама, не несися високо! (**Ex 14c**, -2)

– І не стримуй мій дух! (**Ex 20c** , -4, епілог)

– Не пий! (**Ex 20 c** , -4)

– ...і не зважай (**Ex 20 c** , -3).

- Юсив 3-ї особи однини і множини в стверджувальних реченнях:

– Нехай лихо спіткає тебе [букв.: прийде на тебе]! (**Ex 20c** ,).

– Хоча б навчив хто тебе від нечестивого фараона [= на прикладі нечестивого фараона]! (**Ex 20c** ,).

– Нехай згадається тобі кров Авнера, сина Нера! (**Ex 20c** , -2).

– Слово Бога батька твого нехай буде допомогою тобі (TgOnq Бут. 49:25; в МТ – дієслово в імперфекті у значенні юсива ; – TgFrag; – TgNeof; – TgPsJon).

– І від Шаддая, а Він нехай благословить тебе! (TgOnq Бут. 49:25, МТ:).

– Благословення батька твого нехай доповнять благословення, якими мене благословили предки мої (TgOnq Бут. 49:26, антецедента в МТ немає; – TgNeof, TgFrag; – TgPsJon).

– Нехай всі вони будуть на голові Йосипа (TgOnq Бут. 49:26, в МТ – юсив за значенням).

– Нехай помре душа моя смертю праведників його, і нехай буде кінець мій, як їхній! (TgOnq Числ. 23:10, в МТ також вжиті форми юсива та).

Див. також: (TgOnq Повтор. 32:26, в МТ антецедент відсутній); (TgOnq Повтор. 32:38, в МТ їм відповідають дієслова в імперфекті в значенні юсива , та в формі юсива); (TgOnq Повтор. 33:6, МТ: юсив); (TgOnq Повтор. 33:12, МТ: юсив за значенням); (TgOnq Повтор. 33:16, МТ: юсив за значенням з *-paragogicum*); (TgOnq Повтор. 33:24, МТ: юсив).

- Юсив 3-ї особи в заперечних реченнях:

– Рот твій нехай не базікає! (**Ex 12g**, -1).

– …і смертю другою нехай не вмирає! (TgOnq, Повтор. 33:6, MT: юсив).

- В деяких випадках імператив і юсив вживаються в одному реченні як форми однорідних спонукальних дієслів, в яких можна розрізнити смислові конотації: вища ступінь наполегливості пов'язана з імперативом, середня або менша – з юсивом. Тому у ланцюгу повелінь на першому місці, як правило імператив, на другому й третьому – юсив:

– Відкрий (imper.)свою правицю і підв'яжи (imper.)свої стегна, і будь (juss.)як воїн (**Ex 20c** , -1-2).

( ) *Як жорстокий воїн здійми (imper.)свого ножа*
і заколи (juss.) мене, щоб не був я занечищений.
( ) *Не стримуй (juss.)моєї руки,*
щоб я не вирвався від тебе!

– Дивись за собою [букв.: стережи себе (imper.)]! Не говори (juss.)! (**Ex 12g**, -1); в даному випадку юсив позначає заперечення (єдина можлива граматична форма), тож його осмислене використання тут не є очевидним.

– Йдіть-но (imper.) до Хешбону, будуйте (juss.) й завершіть (juss.) місто Сихонове! (TgOnq Числ. 21:27, в MT також використано імператив та юсив ; див. також TgNeof).

Наприклад, наполегливі накази / прохання в цитованому вище *піюті* **Ex 20c** виражені теж імперативом:

– Утіш дух Сари, матері моєї (-1).

– Твого ножа дай мені (-1).

– Відкрий твої уста, тату, і благослови (-1).

– Встань, зроби [це]! (-2).

– Змилуйся над юнаком! (-2).

Див. також: (TgOnq Повтор. 33:7, МТ: імператив || юсив за значенням);
(TgOnq Повтор. 33:11, МТ: імператив || юсив за значенням).

Хоча трапляються і винятки з цього правила, які, можливо, пов'язані із суб'єктивним баченням автором ступенів важливості дії, що вимагається, або із впливом розмовної мови:

– Прийдіть (juss.) і принесіть (imper.), о раби Всевишнього, хвалу Царю царів! (**Ex 20c** ,).

( ) *Нехай твій гнів і твоя лють будуть сильним (juss.),*
і будь (juss.) як воїн, що не жаліє свого сина!
(**Ex 20c** , -)

Хоча в інших випадках спостерігається ланцюг імперативних форм (без використання юсива); такі конструкції переважають в *гендіадісі*:

– Поверніться і ходіть до себе (**Ex 20b**, -1)

– Встань, оголи свою зброю! (**Ex 20c** , -1).

– Встань, спи! [= лягай спати!] (**Ex 20c** , -2).

– Встань, підв'яжи свої ти стегна, й служи мені ти як слуга! (**Ex 20c** , -2-3).

– Зберіться і послухайте! (TgOnq Бут. 49:1, МТ: імператив).

– Прийди, прокляни мені Якова! (TgOnq Числ. 23:7).

– Устань, Балаку, та слухай! Будь уважним до слів сина Циппорового! (TgOnq Числ. 23:18, в MT: , , третій імператив з *-paragogicum*).

Хоча можуть зустрічатися і в звичайній послідовності наказів (не в *гендіадісі*):

– Окропи (imper.)жертовник з усіх боків моєю кров'ю, і збери (imper.) мій попіл, і принеси (imper.)його моїй матері (**Ex 20c** , -1-2).

Див. також: (TgOnq Повтор. 32:7, калька з давньоєврейського тексту: , та); (TgOnq Повтор. 33:11, але в MT імператив ‖ юсив за значенням); (TgOnq Вих. 15:21, в MT:);

- Когортатив. Морфологічне визначення когортатива є дещо проблемним з огляду на те, що в середньоарамейській мові його показник – закінчення - [-ā] майже не вживається (**yaqtula* зливається тут з *yiqtōl*), або він «приховується» через додавання до дієслова об'єктного займенникового суфікса.[213] В такому випадку залишається тільки контекстуальне визначення когортатива – там, де волітивне значення дієслова 1-ї особи є очевидним зі змісту:

– Виконаємо і приймемо все, що Він наказав нам виконувати! (**Ex 20b**, -1; **Ex 20c** , ; алюзія на Вих. 24:7, де є імперфектом; – TgNeof; – TgPsJon).

– Триматимемося присяги Цареві [Небесному]! (**Ex 20c** ,).

– ...і я повідомлю вам те, що станеться з вами в кінці днів (TgOnq Бут. 49:1, MT: когортатив).

---

[213] Злиття префіксальних волітивних форм дієслова – юсива (**yaqtul*) і когортатива (**yaqtula*) – з імперфектом (*yiqtōl*) часто спостерігається вже в самій давньоєврейській мові, з якої було зроблено арамейські переклади (таргуми); когортатив так само «приховується» займенниковим суфіксом в давньоєврейській мові. З іншого боку, когортатив може залишеитися нерозпізнаним в певній категорії дієслів (наприклад, в тих, що мають третім кореневим , [256, с. 130, 210]).

– *Прославимо та подякуємо перед Господом* (TgOnq Вих. 15:1, антецедент – когортатив 1-ї особи однини ; – TgNeof, TgFrag; – TgPsJon).

– *Прислухайтеся (imper.) небеса, – і я промовлятиму (cohort.), і слухай (juss.) земле слова вуст моїх!* (TgOnq Повтор. 32:1, в МТ вжито аналогічні форми: імператив , когортатив за формою та значенням , та юсив за значенням).

– *Заберу Шехіну Мою від них* (TgOnq Повтор. 32:20, в МТ використано когортатив).

– *І Я роздратую їх… розгніваю їх* (TgOnq Повтор. 32:21); в МТ вжито *yqtl*-дієслова із об'єктними займенниковими суфіксами та , що можуть бути інтерпретовані як когортатив (*-paragogicum* при цьому «приховано» суфіксом).

Див. ткож: (TgOnq Повтор. 32:22, МТ: імперфект 1-ї особи одн. та); (TgOnq Повтор. 32:23, МТ: імперф.); (TgOnq Повтор. 32:26, МТ: когортатив); (TgOnq Повтор. 32:26, МТ: когортатив); (TgOnq Повтор. 32:29, антецедента в МТ немає).

- Подібно до юсива, когортатив використовується в послідовності *імператив – когортатив* в *гендіадисі*:

– *Ходімо (imper.) і вб'ємо (cohort.) його!* (**Ex 20 c** , -1).

– *Ходімо ж (imper.), кинемо (cohort.) жереби між нами* (**Ex 12e**, вступ).

– *Ходімо і вб'ємо його!* (**Ex 20 c** , -1).

- Виявлено також чимало випадків, коли у функції когортатива вживається *дієприкметник*; волітивне значення при цьому стає очевидним з контексту:

Я збережу (part.) його [фараона] до кінця чудес;
зроблю (part.)йому те, що він замислив зробити моїм дітям;
Я викуплю (part.)Моїх дітей із рабства (**Ex 12k,** -).

– *Я покину вас…* (**Ex 20c** , 1).

– *Я постелю простирадла…* (**Ex 20c** , -2).

– *Бо ім'я Господа я покличу* (TgOnq Повтор. 32:3, антецедент дієприкметника в МТ – когортатив за значенням ; дієприкметник також вжито в TgNeof, TgFrag, TgPsJon).

Заперечна форма при цьому утворюється за допомогою частки :

– *Ми не зречемося…!* (**Ex 20c** , рефрен).

– *За це бути спаленими ми не боїмося* (**Ex 20c** , -1).

Або предикатива ***:***

– *Не покорюся я народженому жінкою!* (**Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2).

– *Образу твого ідола ми не поклонимося!* (**Ex 20c** ,).

– *Ми не зважаємо ні на тебе, ні на твого ідола!* (**Ex 20c** ,).

– *Я не сіятиму з жінкою!* (**Ex 20c** , -3).

В цілому ж вживання різних форм наказового способу *на початку речення* переважає у 84,5 % розглянутих нами випадків, тоді як речень з обставинами перед наказовими дієсловами лише 5,75 %, з додатком в початковій позиції – 2,75 %, з підметом перед дієсловом – 7 %. При цьому імператив і *yqtl*-форми наказового способу (юсив і когортатив) розподіляються так: імператив – 57,5 %, юсив – 22,5 %, когортатив – 20 %;

тобто, розподіл майже рівномірний; частота використання юсива 2-ї особи у стверджувальних реченнях порівняно висока – 16 випадків (12,7 %). У гендіадісі переважає послідовність *імператив – імператив* (12 випадків), значно рідше трапляється *імператив – юсив* (2 випадки), ще рідше, *юсив – імператив* (1 випадок).

Імовірно, позиція дієслів у наказовому способі на початку речення в більшості випадків пов'язана саме з поетичним дискурсом: в такий спосіб було досягнуто емфатичного ефекту в структурі поетичного рядка.

4.1.6.2. Можливість, зобов'язання, побажання. В староарамейській мові, як і в давньоєврейській, функції модальності були пов'язані із *yqtl*-дієвідміною, в середньоарамейську добу ж активно використовуються перифрастичні конструкції [86, с. 159-170]. В нашому поетичному корпусі зустрічається тільки один зразок вживання *yqtl*-дієслова в значенні зобов'язання:

– *Чи не Мені вклонятись ви повинні?* (**Ex 20a**, -2, -4, -4, -4).

В більшості ж випадків використовуються перифрастичні конструкції, утворювані за допомогою *інфінітива* як віддієслівної форм, що позначає можливу, обов'язкову чи бажану дію. В «чистому» вигляді інфінітив вжито у значенні «абсолютного наказу» [377, с. 180] лише один раз в нашому поетичному корпусі, проте його граматична форма дискусійна;[214] в інших же випадках перед інфінітивом стоять *детермінативи модальності*: прикметники – *необхідний, потрібний*; – *зобов'язаний*; – *готовий, призначений*; або дієслово – *бути спроможним*. Інфінітив у значенні можливої або обов'язкової дії може приєднуватися до суб'єкта без цих детермінативів – тоді модальний відтінок дії можна з'ясувати з контексту.

---

214 – *Покличте Єремію!* (**Ex 20c** , -1); контекст звертання царя до слуг вимагає або форми множини ( ), або абсолютного інфінітива породи *pə'al* ( ), проте жодна з цих форм в тексті не присутня. Можемо припустити, що перед нами – інфінітив без *мем*-преформатива [qər], що цілком імовірно.

- Зобов'язання. Вживаний в середньоарамейській мові детермінатив – *необхідний, потрібний* (TgJon 2 Сам. 21:4; Tg Хр. 27:34) не зустрічається в нашому поетичному корпусі; натомість використовується слово [215] (у даному випадку він має форму дієприкметника):

  – *князі і воєначальники мусили виконувати* (**Ex 20c** ,).

  В інших випадках вжито прикметник в значенні необхідної, обумовленої дії:

  – *бо я призначений для того [= мій обов'язок], щоб перетворити смуток на радість для них* (**Ex 12d**, -3, 4).

  – *Я простяг свою руку і скасував постанову, яка мала здійснитися [букв.: повинна була прийти] над народом святим* (**Ex 12j**,).

  Детермінативом модальності може бути і адвербіальний вираз – *належить, має* (від дієслова – *схилятися, мати схильність*):

  – *належить [йому] отримати нагороду* (**Ex 14a**, -3).

  Як було зазначено вище, інфінітив може вживатися в значенні зобов'язання і без детермінатива; при цьому він стоїть після іменника-підмета:

  – *Усі гнобителі й тирани засмучені, знищені будуть [= мають бути]!* (**Ex 15a**,).

  Або ж після прийменника із займенниковим суфіксом у значенні *на комусь* [обов'язок] зробити *щось*:

  – *Ти маєш нас убити* (**Ex 20c** , -3).

- Можливість, здатність. Так само, як і зобов'язання, ця категорія модальності може бути виражена через модальний детермінатив та

[215] Його вживання в таргумах є більш поширеним (див. TgOnq Числ. 35:30; Повтор 25:2; TgJon 2 Сам. 12:5; 16:7, 8; Ic. 6:5; Єрем. 2:3 та ін.).

інфінітив, або ж лише за допомогою інфінітива; при цьому заперечення може формуватися як за допомогою частки , так і предикатива :

– *Він зможе силою Своєю визволити останніх [цих], як і попередніх [врятував]* (**Ex 14b**, -2, 3).

– *Зміст [тих] слів вони не могли зрозуміти* (**Ex 20b**, -1).

– *Не можеш ти визволити синів лева* (**Ex 12g**, -1).

– *Як же ти зможеш здолати мене?* (**Ex 14c**, -2; **Ex 14d**, -2).

– *Всевишній може врятувати нас від твоєї руки і від гарячої печі!* (**Ex 20c** ,).

– *...і не зможеш убити мене* (**Ex 20c** , епілог).

У функції детермінатива може виступати ціле речення:

– *і дух мій трепетав, – підняти покривало [я не смів]* (**Ex 20c** ,).

Або ж прикметник , як і в реченнях із значенням зобов'язання (аспект можливості при цьому випливає з контексту):

– *і він готовий забути [= зможе забути] Давнього Днями* (**Ex 20c** , -3; інфінітив без -).

Інфінітив характеризує модальний аспект дії без детермінатива:

– *Не можна сказати* (**Ex 20a**, -4).

- Прекатив (*precativus*) – утворюється за допомогою частки ( ) та дієслів обох дієвідмін (*qtl* і *yqtl*), має значення бажаної дії. В нашому корпусі поетичних текстів зустрічається лише один раз:

– *О, якби вони стали мудрими та зрозуміли це!* (TgOnq Повтор. 32:29).

- Також зустрічається дещо невпорядковане з точки зору синтаксису речення з інфінітивом – *йти* та дієприкметником у множині – *лишають, покидають* (обговорення цього виразу див. *4.1.5.4*):

– *Безумець [фараон] не дозволить їм іти* (**Ex 12b**, -1).

Аналізуючи особливості синтаксичних функцій дієслова в арамейській мові літургійної поезії, ми можемо зробити висновок, що морфосинтаксис дієслова виявляє ідентичність багатьох форм із тими, які вжито в прозових текстах, включаючи наявність елементів просторіччя й граматичних неточностей. Беручи до уваги невеликий обсяг творів, що належать до зразків класичної поезії, ми все ж можемо спостерігати більш упорядковане й унормоване вживання дієслова, що, імовірно, свідчить про процес «очищення» поетичної мови.

Характерними особливостями класичного морфосинтаксису дієслова є: дієслівні породи вживають тут більш послідовно (відомий лише один випадок неправильно вживаної T-породи); давньоєврейські породи *niphal* і *hophal* не засвідчені; дієприкметники в значенні минулої і майбутньої дії використано з корелювальними *qtl* або *yqtl*-дієсловами. Більше того, у класичній поезії виявлено тенденцію цілеспрямованого застосування каузативних порід у контексті причинних дій. Однак ці явища дозволяють нам говорити про тенденції «очищення» мови, але ще не про існування чітких норм і правил поетичного морфосинтаксису. Очевидно, процес удосконалення єврейської мови класичної поезії торкнувся арамейських *піютів* лише частково.

З іншого боку, ми можемо відзначити деякі специфічні риси застосування форм арамейського дієслова, пов'язані з його функціонуванням у поетичному дискурсі: а) переважання дієприкметника як перекладу архаїчного **yqtlu*-імперфектива у парафразах біблійної поезії як у нарративному, так і в пророчому й гімнологічному дискурсі (аспект продовження дії або ж його позачасовості); б) навмисна інтерпретація **yqtlø*-претерита як дії у майбутньому (вплив екзегетики на переклад); в) активне вживання дієприкметників у пророчому і гімнологічному дискурсах у

літургійних *піютах* (включаючи і перифрастичні конструкції);[216] г) часте вживання інфінітива як визначення дієслова, іменника, а також у модальному значенні; д) переважне позиціонування волітивних форм дієслова на початку речення.

4.2. Синтаксис іменних частин мови.

Головним завданням цього розділу є аналіз особливостей застосування іменних частин мови в поетичному дискурсі. Ми не ставимо перед собою цілі дати докладний опис усіх граматичних форм, але маємо на меті виокремити певні специфічні риси морфосинтаксису, уживання яких, можливо, пов'язане з поезією. До цієї категорії зараховуємо граматичні форми й синтаксичні конструкції з живої розмовної мови, діалектизми, архаїзми, а також особливі граматичні форми, використані з метою надання поетичному тексту деяких особливих емоційних відтінків.

З іншого боку, наявність просторічних, архаїчних або діалектних форм далеко не завжди передбачає їх *лінгвопоетичне вживання*. Відрізнити естетично осмислене використання нестандартного морфосинтаксису від мимовільного застосування його форм досить складно, оскільки ми не володіємо достатніми відомостями про лінгвопоетичні засоби літургійної поезії цього періоду. Наші попередні висновки, зроблені на підставі аналізу передачі арахаїчних лексичних форм (див. *1.4.2*) і морфосинтаксису дієслова (див. *4.1.1-3*) виявляють тенденцію до використання в цьому поетичному корпусі елементів *живої розмовної мови*. Певний процес «очищення» мови спостерігаємо тільки в класичній літургійній поезії.

На рівні морфосинтаксису іменних частин мови є одна важлива особливість, що належить галузі лінгвопоетики. Вона була відзначена Й. Йахаломом у його дослідженні мови докласичної літургійної поезії: абстрактні іменники вживаються з присвійним займенниковим суфіксом для посилення їх емоційної виразності [39, с. 97]. Крім питання визначеності абстрактних іменників, ми маємо намір простежити і специфіку інших сфер морфросинтаксису в поезії: вживання словосполучень із прикметниками *vs*

[216] В цілому ж, інтенсивне використання дієприкметника й інфінітива, хоча не є специфічною рисою поезії, в поетичному дискурсі набуває особливого звучання завдяки притаманним їм граматичними категоріями, що імпонують поетичному дискурсові: абстрактність, позачасовість, можливість передавати аспект тривалості.

генетивних конструкцій, особливих способів словотворення, діалектних та просторічних форм. При цьому наш аналіз буде зосереджений, в основному, на літургійних *піютах*; морфосинтаксис же перекладів біблійної поезії в тарґумах розглядатимемо переважно в тих випадках, де він не калькує давньоєврейські форми.

4.2.1. Іменники й прикметники.

Однією з найяскравіших відмінних особливостей застосування іменників і прикметників у нашому поетичному корпусі – досить часте використання їх із постпозитивним артиклем -, навіть у тих випадках, коли контекст вказує на його невизначенний статус. Така граматична непослідовність була характерна для средньоарамейської і класичної сирійської мов у цілому, і тому можна стверджувати, що вона не пов'язана безпосередньо з поезією. З іншого боку, виявлено деякі особливості застосування категорій визначеності / невизначеності, що зумовлені поетичним дискурсом.

До останніх належить тенденція застосування *абстрактних іменників* у визначеному стані: або в *status emphaticus*, або у *status pronominalis*, що у поетичному дискурсі слугує меті посилення їх семантичної та емоційної виразності, надає їм патетичного звучання [39, с. 97]. Ще одна специфічна риса – перемінне вживання іменників з однаковим статусом визначеності то з артиклем, то без нього в структурі вірша. Наскільки це явище можна вважати прийомом лінгвопоетичного морфосинтаксису, ми розглянемо пізніше.

4.2.1.1. Абсолютний і емфатичний стан іменника (іменники з артиклем у поєднанні з прикметниками розглянуті в параграфі *4.2.2.1*). Послідовне використання визначеного артикля (коли семантична визначеність співпадає з морфологічною означеністю слова артиклем -) характерне для староарамейської мови, тоді як для середньоарамейського періоду властива менш чітка морфологічна диференціація категорій визначеності і невизначеності [333, с. 20; 330, с. 268; 322, с. 209-221]. Західно-арамейські діалекти (PalTgs, TgPsJon, а також прото-TgOnq) в основному зберігають це

розрізнення, проте й у них нерідко трапляється непослідовність у використанні артикля. Природу цих «відхилень» від норми (включаючи й східноарамейський вплив) детально розглянуто Р. Куті на матеріалі Тарґума Йонатана бен-Уззіеля [333, с. 24-30].[217]

Використовуючи основні положення ретельно розробленої Р. Куті концепції функціонування артикля в арамейській мові, ми маємо на меті застосувати її до поетичних текстів, виявляючи можливі особливості функціонування іменників емфатичного стану в поезії.

- У багатьох випадках артикль уживають із визначеним іменником, коли він відомий, згадувався раніше або єдиний у своєму роді: – *безодня* (**Ex 12a**,); – *народ* (**Ex 12a**,); – *країна в словосполученні* – *Чорна країна [Єгипет]* (**Ex 12a**,); – *Бог* (**Ex 12b**,); – *предки [Ізраїлю]* (**Ex 12b**,); – *пастирі* (**Ex 12b**, -2); – *дім, будинок* (**Ex 12c**, -2); – *[відомий] цар* (**Ex 12c**, -1); – *[цей] місяць* (**Ex 12c**, -4); – *місяці*, у словосполученні – *усі місяці [року]* (**Ex 12d**, 1); – *учення, Тора* (**Ex 12d**, -4). Див. також: , , , , , , , , , , , (**Ex 12d**); , , , , (гр. νόμος – «закон», «звичай»), , (**Ex 14a**); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** -1); , (**Ex 20c** -1); (**Ex 20c** , -2).

  Парафрази біблійної поезії: – *вони отримають [відомий] уділ і спадок* (TgOnq Бут. 49:22); – *[визначені] жертви* і – *святині* (TgOnq Бут. 49:27); – *гордії [= єгиптяни]* (TgOnq

---

[217] Куті вважає, що в арамейській мові TgJon функціонують дві паралельні «лінгвістичні системи» (відповідно до двох пластів мови) – та, якій притаманне чітке морфологічне розмежування між *status absolutus* і *status emphaticus*, і та, в якій це розмежування «нейтралізоване на користь *status emphaticus*». Це означає, що в деяких випадках морфологічна диференціація іменників обох станів співпадає з семантичною, як це було в староарамейській та імперській арамейській мовах; в інших же випадках *status emphaticus* є «звичайною» формою іменника, тоді як *status absolutus* вживається за необхідності підкреслити невизначений статус іменника. До того ж, Куті відзначає, що в множині класична різниця між *status absolutus* і *status emphaticus* підтримується в множині більше, ніж в однині іменників. Що ж до іменників в однині, дослідник ділить їх на два типи – (А) іменники, які послідовно вживаються то з артиклем, то без нього – залежно від їх визначеності / невизначеності, та (Б) іменники, які вживаються переважно з артиклем незалежно від їх семантичної визначеності. До другого типу належать, зокрема, іменники, що мають формальні ознаки жіночого роду; іменники ж чоловічого роду менш передбачувані у використанні артикля. Дослідник пропонує також список найуживаніших іменників типу (А): ; та типу (Б): [333, с. 24-28; 336, с. 44]. До того ж, Куті наводить три додаткові чинники, які впливають на вживання артикля – морфологічні, морфосинтаксичні і лексичні [333, с. 34-35].

Вих. 15:2); – *князі* і – *книжники* (TgOnq Числ. 21:18); – *жреці [Моава]* (TgOnq Числ. 21:28); – *[той] цар* у словосполученні (TgOnq Числ. 21:29, див. також 23:7); – *схід [територія]* (TgOnq Числ. 23:7).

- З віддієслівними іменниками і субстантивованими прикметниками, коли вони виконують роль метонімічних найменувань особистостей: – *Вірний [Мойсей]* (**Ex 12a**,); – *безумець [фараон]* (**Ex 12b**,); – *Смиренний [Мойсей]* (**Ex 12c**, -3), орфографічний варіант: (**Ex 12d**, -2); – *Коханий [Ізраїль]* (**Ex 12d**, -2); – *Величний [Бог]* (**Ex 12d**, -2); – *Помазаний [Месія]* (**Ex 14a**, -4); – *Милостивий [Бог]* (**Ex 20c** ,); у парафразах: – *Сильний [Бог]* (TgOnq Повтор. 32:3, 18); а також у тих випадках, коли іменник називає відомий предмет: – *руйнівник [Сатан]* (**Ex 20c** , -3); субстантивовані прикметники можна визначити і за допомогою займенникового суфікса: – *страх [= ідоли] їх* (Tg Onq Повтор. 32:37).

- Без артикля субстантивовані прикметники і віддієслівні назви вживають, коли йдеться про невизначені предмети: – *вартовий* (**Ex 20c** , -4); – *страшні*, – *нові [=демони]* (TgOnq Повтор. 32:17 див. також TgFrag и TgPsJon, можливо, у зневажливому значенні).

- Неозначені іменники вживають без артикля: – *постанова, декрет* (**Ex 12a**,); – *звуки* (**Ex 20c** ,); – *сувої* (**Ex 20c** ,); – *чорнило* (**Ex 20c** ,), – *вода* (гр. ὕδωρ, **Ex 20c** ,); – *озера*, – *народи*, – *кінець* (**Ex 20c** , , ,); – *царі* (**Ex 20c** ,); – *сапфір, і яшма, і перли* (**Ex 20c** ,); – *шиї*, – *намиста* (**Ex 20c** ,); – *щити [прикраса]* (**Ex 20c** -2); – *монети* (**Ex 20c** , -1); – *духи* в словосполученні – *злі духи* (TgOnq Повтор. 32:24, можливо, зневажливе, див. 32:17).

- Вкрай рідко визначені іменники не мають артикля: – *учні*, можливо, артикль опущений заради рими [-īn] в словах || (**Ex 20c** ,).

В інших випадках, коли невизначеність іменників цілком очевидна з контексту їх уживання, вони все ж мають артикль: – *дикий звір* (**Ex**

14a, -1, а також інші приклади з того ж *піюта*: , , , ,); – *хвала* (**Ex 20c** ,), – *блудниця* (**Ex 20c** , -2); – *раб* (**Ex 20c** , -2); – *народи* (TgOnq Бут. 49:10); – *дощ*, – *роса*, – *трава* (TgOnq Повтор. 32:2); – *меч* (TgOnq Повтор. 32:25).

Наведені вище приклади в цілому вписуються в концепцію Р. Куті (жіночий рід формальний і за значенням , , , , ; множина і ; можливі особливості контексту для , і), але все ж відомі й *особливі випадки непослідовного вживання артикля* – в ланцюзі однорідних або ж паралельних членів у межах поетичного рядка, строфи і навіть усього *піюта*. При паралельних синтаксичних функціях (за зразком O ‖ O_1, A ‖ A_1 і т.д.) та в одному контексті невизначений іменник використовується в одному випадку з артиклем, в іншому – без артикля. Наведемо приклади:

- – *владик* (давньоєврейський артикль), *князів і царів* (без артикля), однорідні члени речення, що визначають іменник в реченні – *Слухайтеся слів владик, князів і царів* (**Ex 20c** ,).

- Подібний випадок: – *Земля* (без артикля) *танцювала, співали небеса* (артикль), **Ex 20c** , -1. Перший підмет не має артикля, другий – має (паралельне йому за змістом S ‖ S_1).[218] Цікаво зазначити, що в подібній парі слів *земля / небо* в TgOnq Повтор. 32:1 обидва іменники мають артикль: ‖ – *Прислухайтеся небеса, і я буду говорити; ‖ і слухай земля слова уст моїх!*

- Так само і в наступному прикладі з паралельними обставинами (A ‖ A_1):

  – *Коли він стукав у ворота* (артикль), *а вона спала в кімнаті* (без артикля), **Ex 20c** , -2.

[218] Слід зазначити, що іменник «небо» вживаємо майже в усіх випадках з артиклем (як і «всесвіт»), його можливо віднести до категорії єдиних у своєму роді предметів. Хоча незрозумілим у наведеному вище випадку залишеається опущення артикля в слові «земля» (в контексті – у глобальному значенні), що належить до тієї ж категорії.

У всіх перерахованих вище випадках уживання артикля не залежить від якихось формальних стандартів віршування (акровірша або рими), а синтаксичні функції іменників ідентичні. Чи пов'язаний при цьому вибір автором слів, які потрібно вжити з артиклем, а які – без нього (при цьому їх синтаксичний статус по відношенню до визначеності однаковий), з простою недбалістю, або ж із якоюсь емоційно-експресивною функцією?

Найяскравіше навперемінне вживання невизначених іменників з артиклем і без нього виявляється в класичному *піюті* **Ex 20c** . Так, 16 іменників в абсолютному стані називають невизначені предмети (у куплеті: – 5 іменників, – 1, – 1, – 3, – 1, – 3, – 2); але 10 іменників, що також указують на предмети в узагальненому значенні, вжито з артиклем - (у куплеті – 2, – 2, – 1, – 1, – 1, – 2, – 1). Наведемо деякі приклади їх розподілу.

	( ) *Вона відправляє чоловіків,* *щоб жили вони в могилах.* *Горе тій, яка всім поколінням заподіює* *болі і терни!* ( ) *Вона спонукає до життя,* *але затьмарює до смерті.* *Горе тій, що спустошує будинок,* *і наповнює могили!*

У куплеті іменники – *чоловіки*, – *могили*, – *покоління*, – *болі і терни* не визначені, оскільки позначають предмети в узагальненому значенні; однак – *дім* і – *могили* (пор. в попередньому куплеті) у контексті зараховують до тієї ж категорії невизначених предметів, але вони мають при цьому артикль.

	( ) *Вона кидає приманку* *і юнаками править.* *Горе, коли вона йде в засідку,*

	і за їх справами спостерігає! ( ) *Вона затьмарює обличчя,* *підсилює беззаконня.* *Горе, бо запалив він руки [свої] і мліють вони,* *а всі жінки ревнують!*

У куплеті іменник – *юнаки* вжито в узагальненому значенні без артикля, однак при цьому такі ж загальні назви предметів мають артикль: – *приманка*, – *засада*. Так само в куплеті : – *обличчя*, – *беззаконня*, – *руки*; в той же час паралельний член речення (О ‖ $О_1$), теж невизначений за змістом, однак має артикль: – *жінка* (‖ *руки*).

Пояснення цієї «гри» артиклями прагненням до підтримки рими непереконливе, тому що залишаються без пояснень ті випадки, коли подібне явище ніяк не пов’язане з римою, як, наприклад, у куплеті ( ):

	( ) *І нема такого чоловіка,* *чиє обличчя б не розм'якло.* *Горе, бо через неї розуму він позбувся,* *коли прийшов [до неї] – занедужав!*

Іменник – *чоловік* використано в узагальненому значенні, але з артиклем, що не прив'язаний до рими. Подібним цьому є те, коли у двох рядках, що імітують біблійний паралелізм, один невизначений іменник – з артиклем, друге – без артикля:

Праведників [вона] вистежує,
і жалить мужів [шляхетних].

Обидва іменники – «праведники» і «мужі» – вжито для позначення певних групп людей (універсальне значення), але при цьому перший – з

артиклем ( ), другий – без нього ( ); позиція обох іменників на початку рядка виключає будь-який зв'язок з римою.

Можна припустити, що перед нами особливий лінгвопоетичний прийом: оскільки чергування емфатичної і абсолютної форм іменників характерне для паралельних членів речення (O || O_1, A || A_1, S || S_1) в межах поетичних структур (рядки, строфи чи *піюта*), можна вважати, що таке вживання було осмисленим.

Наше припущення про осмислене перемінне вживання іменників з артиклем і без нього підтверджено і парафразом давньоєврейської поезії в тарґумах, де, незалежно від граматичної форми оригіналу, з'являється «гра» артиклями.

	Благословеннями роси, що сходить з небес згори, Благословеннями, що течуть з глибин землі знизу; Благословеннями батька твого і матері твоєї. Благословення батька твого нехай приєднаються до благословень, якими мене благословили отці мої ... (TgOnq Бут. 49:25)

У перших двох рядках іменник «благословення» використано двічі в абсолютному стані ( ), а в рядках 3-му, 4-му і 5-му – в емфатичному ( ). Ступінь визначеності всіх іменників однаковий,[219] а в давньоєврейському тексті їм відповідає іменник в *status constructus* , що сполучений з невизначеними іменниками , , .[220] Подібні приклади зустрічаємо і в інших текстах.[221]

---

[219] Їх визначення вводяться часткою - .

[220] З іншого боку, варто зазначити, що при буквальному перекладі біблійної поезії автори тарґумів іноді використовують емфатичні форми іменників для перекладу абсолютної форми оригіналу, як, наприклад, в TgOnq Вих. 15:5: || – *Безодні покрили їх* – || *вони зійшли в глибину як камінь*. Іменники і мають артиклі, тоді як їх антецеденти в давньоєврейському тексті – в абсолютному

Однак слід урахувати і той факт, що в парафразах біблійної поезії, в тарґумах також виявляються випадки, коли обидва паралельні за синтаксичними функціями іменники стоять у емфатичній або в абсолютній формі, без «гри» артиклів. При цьому реальна визначеність / невизначеність іменників не завжди корелює з їх граматичною формою.[222]

- Засвідчено також декілька випадків використання артикля в значенні *вокатива*: *– о дитя!* (**Ex 20c** , -3). А також:

	Ті, хто помилилися і що вводять в оману! *О учні та ті, що вчаться!* *Горе, бо вона ричить і гарчить,* *і душа її шукає зла!* (**Ex 20c** ,)

Артикль у словах можна розглядати як маркер вокатива, оскільки присутнє звернення до ймовірного адресата, посилене вигуком «Горе!».

Таким чином, ми можемо висунути припущення, що в поетичному дискурсі використання артикля має свої особливості, які пов'язані саме з морфосинтаксисом поетичного твору. Так, при переліку однорідних членів речення в поетичному рядку або ж при ідентичних синтаксичних функціях іменників в паралельних рядках спостерігається те, що ми називаємо «грою артиклів» – семантично невиправдане використання або опущення артикля.

стані: і . Див. також інші приклади в тарґумах, де абсолютні форми оригіналу передані емфатичними в перекладі: TgOnq Вих. 15:16; Числ. 21:18; 23:9; Повтор. 32:2.

[221] Подібний приклад див. в парафразі TgOnq Вих. 15:11: || || *– Могутній у святості* (емфатич.), *страшний у похвалі* (абсолют.), *що творить чудеса* (абсолют.). При цьому давньоєврейські антецеденти – усі в абсолютному стані: , і . А також: || || (TgOnq Числ. 24:6); || (TgOnq Повтор. 32:24); : || (TgOnq Повтор. 32:32); || (TgOnq Повтор. 32:33).

[222] Відомо і паралельне вживання абстрактних іменників в абсолютному стані в парафразованому уривкові: || *– царство* || *влада* в TgOnq Числ. 21:30 (антецедентів в давньоєврейському тексті немає); || || (TgOnq Числ. 24:15); || (TgOnq Повтор. 32:13).

4.2.1.2. Абстрактні іменники в поетичному контексті. Абстрактні іменники відіграють особливу роль в літургійної поезії, позначаючи загальні поняття, ідеї, концепції і теологеми в поетичному дискурсі. Найбільш важливою рисою їх уживання в нашому корпусі поетичних творів є їх *визначеність* – за допомогою артикля (*status emphaticus*) або ж займенникового суфікса (*status pronominalis*); в абсолютному стані вони вживаються порівняно рідко. В аналізованій поезії ми виявляємо різні способи творення абстрактних іменників.

а) Абстрактні іменники з закінченням - - [-ā]: – *спокута* (**Ex 12d**, -2); – *благовоління, прихильність* (**Ex 12d**, -4); – *первородство* (**Ex 14a**, 2-1); – *любов, прив'язаність* (**Ex 20c**); – *зарозумілість* (**Ex 20c** , -2); в абстрактних назвах, утворених від двоконсонантного кореня, перед [-ā] з'являється напівголосний [y]: – *зрошення* в словосполученні (TgOnq Числ. 24:6); – *полон* (TgOnq Числ. 21:29).

Під час утворення емфатичного або займенникового стану перед артиклем або займенниковим суфіксом виникає суфікс [t]: – священство (TgOnq Бут. 49:3); – *спокута* (TgOnq Вих. 25:17-20; Лев. 16:13, 14); – *благовоління* (TgJon 1 Цар. 10:13); – *любов Твоя* (**Ex 20c** , -1).

б) Абстрактні іменники з закінченням - [-ū], що походить від архаїчного семітського закінчення множини *[-ū]: – *велич* (**Ex 20c** , ; **Ex 20c** , -1); – *свобода* (**Ex 20c** , -1); – *блиск* (**Ex 20c** , -2); у парафразах: (TgOnq Бут. 49:9; Числ. 21:30; див. також переклад цих уривків у TgFrag, TgNeof); – *видіння* (TgOnq Числ. 24:4).

У *status emphaticus* і *status pronominalis* вони набувають суфікс [t] перед артиклем чи займенниковим суфіксом: – *зцілення* (**Ex 12c**, вступ); – *велич Його* (**Ex 14a**,); – *воля Його* (**Ex 14a**, -1); – *першість, священство і царство* (TgOnq Бут. 49:3).

Деякі абстрактні іменники можуть утворюватися за різними моделями: наприклад, слово «первородство» будуємо як іменник з закінченням -

[-ā] (**Ex 14a**, 2-1), і з закінченням - [-ū] – *твоє первородство* (TgOnq Бут. 25:31), *status pronominalis* від .

в) Абстрактні іменники з закінченням множини - [-īn] або - [-ē] (східно-арамейське).[223] У таких випадках абстрактний іменник може відмінюватися як іменник *однини*:[224] *одкровення* в реченні *наблизилось одкровення* (**Ex 20c** ,); – *сяйво*, у безсполучниковому підрядному реченні – *прикрашаючи її сяйвом* (**Ex 20c** , -1); – *для дозрівання, і для збирання врожаю, і для випасу* (**Ex 20c** ,); – *милість*, у словосполученні (**Ex 20c** , -1); – *правота* в словосполученні – *правота велична* (**Ex 15a**, -1); – *облога* (TgOnq Числ. 21:29); – *майно* (TgOnq Бут. 49:19; Числ. 24:18); – *святиня,* у словосполученні – *жертви святині* (TgOnq Повтор. 33:19).

-], як звичайні іменники множини: – *темрява* (**Ex 14b**,); – *перелюб* (**Ex 20c** , -2, 3); – *життя* (**Ex 20c** , -1); – *ворожба* (TgOnq Числ. 23:23).

г) Абстрактні іменники з суфіксом - [-ān]: – *пригнічення* (**Ex 20c** ,); – *скорбота і печаль* (**Ex 20c** ,); – *влада* (TgOnq Числ. 21:30).

Артикль або займенниковий суфікс приєднано до суфікса - [-ān]: – *визволення* (**Ex 12c**, -2, passim); – *визволення Його* (**Ex 20c** ,); – *навчання* (TgOnq Бут. 25:27).

---

[223] Використання форми множини у значенні абстрактності трапляється і в давньоєврейській мові, див., наприклад, – *дівоцтво* (Повтор. 22:14, 17, 20); – *спотворення, мінливість* (Пр. 2:12); – *вірність* (Пр. 28:20); – *розуміння* (Вих. 27:11); – *безпечність* (Йов. 12:6); – *безпечність* (Вих. 32:18); – *пишнота* (Дан. 9:23); – *ганьба* (Дан. 12:2); – *знання* (1 Сам. 2:3; Йов. 36:4) та ін. [471, с. 120-121].

[224] Хоча в поєднанні з прикметником можливе й узгодження: – *велика здобич [=майно]* (TgOnq Бут. 49:19).

д) У деяких випадках абстрактні іменники утворено від давніх протосемітських основ **qutl*, **qūl*, **qull* та ін.: – *гнів Твій* (< , **Ex 20c** , -1); – *благість твоя* (< , **Ex 20c** , -1); – *краса його* (< , **Ex 20c** , -2); – *могутність Його* (< , **Ex 20c** ,); – *бажання його* (< , **Ex 20c** , -2).

- Абстрактні іменники вживаються в поезії переважно *у визначеному стані* – або в *status emphaticus* чи в *status pronominalis*. Приклади абстрактних іменників з артиклем: – *всесвіт* (**Ex 12a**, , passim, варіант –); – *ка, страждання* (**Ex 12a**,); – *рабство* (**Ex. 12b**, ; **Ex 14b**, -3); – *зцілення* (**Ex 12c**, вступ); – *визволення* (**Ex 12c**, -2, passim); – *пророцтво* (**Ex 12c**, -1); – *темрява* (**Ex 14b**,); – *милість* (**Ex 20c** ,); – *влада* (**Ex 20c** ,); – *небезпека* (**Ex 20c** ,); – *спустошення* (**Ex 20c** ,); – *печаль і скорбота* (**Ex 20c** ,); – *милість* (**Ex 20c** , -1); – *царство* (**Ex 20c** , -5); – *перелюб* (**Ex 20c** , -2, 3); – *людство* (**Ex 20c** , -2); – *подоба* (**Ex 20c** , -1); – *сором* (**Ex 20c** , -2); – *життя* (**Ex 20c** , -1); – *смерть* (**Ex 20c** , -2); – *зарозумілість* (**Ex 20c** , -2); – *нагота* в словосполученні (**Ex 20c** , -4); – *зло* (**Ex 20c** , -4); – *честь* (**Ex 20c** , -2); – *свобода* (**Ex 20c** , -3); – *першість, священство і царство* (TgOnq Бут. 49:3; див. також TgPsJon, TgFrag, TgCG); – *царство* (TgOnq Бут. 49:10); – *Шехина [присутність Бога]* (TgOnq Бут. 49:27); – *хвала* (TgOnq Вих. 15:1); – *величність* (TgOnq Вих. 15:1); – *полон* (TgOnq Числ. 21:29); – *смерть* (TgOnq Числ. 23:10); – *могутність і велич* (TgOnq Числ. 23:22); – *ворожба* (TgOnq Числ. 23:23, однак в TgNeof, TgFrag, TgPsJon використано абсолютну форму); – *зрошення* в словосполученні (TgOnq Числ. 24:6); – *велич* (TgOnq Повтор. 32:3, варіант у рукописах –); – *помста* (TgOnq Повтор. 33:7); – *випробування* (TgOnq Повтор. 33:8).

- Набагато рідше абстрактні іменники не мають артикля: – *спокута* (**Ex 12d**, -2);[225] – *благовоління* (**Ex 12d**, -4);[226] – *первородство* (**Ex 14a**, 2-1);[227] – *любов, прив'язаність*; – *учення* (**Ex 20c** ,);[228] (TgOnq Бут. 49:9); – *учення* (TgOnq Бут. 49:11); – *поклоніння, богослужіння* (TgOnq Повтор. 32:12, passim); – *могутність* (TgOnq Повтор. 33:17); – *благовоління* (TgOnq Повтор. 33:24).

- Інший спосіб визначення абстрактного іменника – за допомогою займенникового суфікса (*status pronominalis*): – *Його доброта* (**Ex 20c** ,); – *визволення Його* (**Ex 20c** ,); – *могутність Його* (**Ex 20c** ,); – *добра воля ваша* (**Ex 20c** ,), – *бажання наше* (**Ex 20c** ,), – *послух наш* (**Ex 20c** ,); – *Його закон і Його правило* (**Ex 20c** ,); – *благість твоя* (**Ex 20c** , -1); – *гнів Твій* (**Ex 20c** , -1); – *лють Твоя* (**Ex 20c** , -1); – *єство його* (**Ex 20c** , -2); – *вислови його* (**Ex 20c** , -2); – *вигляд його* (**Ex 20c** , -1); – *краса його* (**Ex 20c** , -2); – *їх учинки* (**Ex 20c** , -4); – *їх зло* (**Ex 20c** , -1); – *їх добро* (**Ex 20c** , -2); – *їх краса* (**Ex 20c** , -3); – *велич Його* (**Ex 14a**,); – *воля Його* (**Ex 14a**, -1); – *пророцтво Його* (**Ex 14a**, -2); – *слово Його* (**Ex 14a**, -1); – *наш полон* (**Ex 14a**, -1); – *рабство їх* (**Ex 14a**, -2); – *помешкання їх* (TgOnq Бут. 49:5); – *поразка його* (TgOnq Бут. 49:17); – *жах його* (TgOnq Бут. 49:17); – *сила наша* (TgOnq Повтор. 32:31); – *покарання Мої* (TgOnq Повтор. 32:23); – *могутність Його* (TgOnq Повтор. 33:2); – *визволення його* (TgOnq Повтор. 33:29).

Отже, ми можемо виокремити дві характерні особливості вживання абстрактних іменників у розглянутій літургійній поезії: по-перше, використано різні форми словотвору абстрактних іменників, відсутня

---

[225] Емфатична форма утворена за допомогою суфікса [t]: (TgOnq Вих. 25:17-20; Лев. 16:13, 14).

[226] Як і в попередньому випадку, емфатична форма з суфіксом [t]: (TgJon 1 Цар. 10:13).

[227] Форма *status pronoinalis* з суфіксом [t]: (TgOnq Бут. 25:31).

[228] Форма з артиклем: (TgOnq Бут. 25:27).

прив'язаність до певного стандарту; по-друге, переважають визначені форми абстрактних іменників (*status emphaticus* і *status pronominalis*), що, ймовірно, пов'язано з їх уживанням у поетичному дискурсі. Визначеність абстрактних іменників має на увазі їх асоціацію з конкретним суб'єктом дії, що дуже важливо для поезії гімнологічного і медитативного типу, оскільки дозволяє досягти оптимального, лаконічного поєднання глибини сенсу з емоційною експресивністю.

4.2.1.3. Діалектні форми закінчень множини. Найпонмітнішим східно-арамейським діалектизмом є вживання закінчення - [-ē] для множини іменників, прикметників і дієприкметників замість стандартного західно-арамейського закінчення - [-īn]. Сам факт уживання діалектних форм як у докласичній, так і в класичній поезії вказує на те, що поети легко включали у свій словник арамейські діалектизми, як, втім, і запозичені з інших мов слова (найбільша кількість запозичень – у докласичній поезії). З іншого боку, слід зазначити, що виявити результати осмисленого вживання діалектних форм як певного лінгвопоетичного прийому нам не вдалося: швидше за все, це свідчення особистого поетичного «почерку» автора, або ж впливу того лінгвокулькурного оточення, в якому він жив.

Приклади вживання східно-арамейського закінчення множини - [-ē] / [-a]: – *левіти* (**Ex 12g**, -2); – *глави місяців* (**Ex 12h**, -1); – *агнці пасхальні* (**Ex 12h**, -1); – *усі звуки* (**Ex 20c** ,); – *сувої, що розкриваються* [дієприкметник] (**Ex 20c** ,); – *люди, які гравірують* [= *каліграфи*] (**Ex 20c** ,); – *скарби й накопичення* (**Ex 20c** ,); – *клятви* (**Ex 20c** ,); – *ідеї, які визнають іудеї* [іменник і дієприкметник] (**Ex 20c** ,); – *знаки* (**Ex 20c** ,); – *бунтарі* (**Ex 20c** ,); – *два польота* (**Ex 20c** ,), – *чудеса із чудес* (**Ex 20c** ,); – *шість речей* (**Ex 20c** ,).

А також у генітивних словосполученнях з часткою - , перед якою іменник стоїть в *status absolutus*, і повинен мати закінчення - у множині:

– *майно ближніх* (**Ex 20c** ,); – *утроби матерів* (**Ex 20c** , -1); – *відблиски вогню* (**Ex 20c** , -2).

Найчастіше східно-арамейські діалектизми трапляються в докласичній поезії, хоча двічі з'являються в класичному *піюті* **Ex 20c** (див. наведені вище приклади). У поданих зразках діалектизми не виявляють якого-небудь зв'язку з поетичним контекстом: перед нами гімни і звеличувальні *піюти*, у яких немає художніх образів, пов'язаних з вавилонської діаспорою (ареал розповсюдження східно-арамейских діалектів), немає героїв, чию мову можна було б навмисно оживити цими діалектизмами. Тому ми не можемо говорити про їх осмислене вживання з емоційно-експресивною метою.

4.2.2. Словосполучення іменник + прикметник.

Аналіз уживання прикметників у словосполученнях з іменниками має на меті з'ясувати частоту їх використання в порівнянні з генітивними словосполученнями, у яких іменник визначається іншим іменником. Тому, ми намагаємося відповісти на запитання: чи мають якусь лінгвопоетичну специфіку словосполучення *іменник + прикметник* у порівнянні з генітивними конструкціями *іменник + іменник*? Беручись до викладу результатів нашого дослідження, ми повинні відзначити, що поряд із граматично коректними словосполученнями обох типів, ми зустрічаємо чимало відхилень від норми. Як і у випадку з уживанням східно-арамейских діалектизмів, ми не можемо виявити яких-небудь закономірностей у появі неправильних словосполучень, пов'язаних з особливостями поетичного дискурсу. З іншого боку, неузгоджені словосполучення з'являються частіше в поезії докласичній, ніж у класичній, і взагалі не виявляються в парафразах біблійної поезії.

4.2.2.1. Граматично коректні словосполучення. Граматично коректними словосполученнями іменника і прикметника в атрибутивній позиції ми називаємо конструкції, у яких обидва слова узгоджені в роді, числі, стані, і слідують класичній моделі *іменник + прикметник*.

- *З визначеним артиклем. Обидва компоненти словосполучення мають визначений артикль*:

– *Бог милостивий* (**Ex 12b**,); – *порятунок великий* (**Ex 12c**, -2; **Ex 12d**, -2), – *день добрий* [= *свято*] (**Ex 12c**, -5), – *цар високий* [=*піднесений*] (**Ex. 12c**, -1); [ ] – *сини любі* (**Ex 12d**,); – *народ піднесений* (**Ex 12d**, -2); – *народ святий* (**Ex 12d**, -1); – *народ любий* (**Ex 12d**, -2); – *хвала велика* (**Ex 12k**,); – *Бог великий і могучий* (**Ex 14a**,); – *робота тяжка* (**Ex 14a**, -2); – *Месія давній* (**Ex 14a**, -4); – *народ святий* (**Ex 14a**,), – *первісток довершений* (**Ex 14a**, -1), – *дерево давнє* (**Ex 14a**, -2); – *серце нерозділене* (**Ex 20c** , -2); – *Бог Живий* (**Ex 20c** , -2); – *плач великий* (**Ex 20c** , епілог); – *води крадені* (**Ex 20c** , -2); – *кров велика [провина за кровопролиття]* (**Ex 20c** , -1); – *горе велике* (**Ex 20c** , -3); – *Бог Вірний* (TgOnq Повтор. 32:4, – дієприкметник в атрибутивній функції); (TgOnq Повтор. 32:15); – *народ нерозумний* (TgOnq Повтор. 32:21).

- Іменник визначено іншим іменником і прикметником в *status emphaticus*: – *царство Греції нечестиве* (**Ex 12d**, -4).

- *Іменник і прикметник невизначені*: – *ніч сторожі* (**Ex 12b**, -1); – *мудрість прекрасна* (**Ex 14c**, -1); – *троянди запашні* (**Ex 20c** , -2); – *води холодні* (**Ex 20c** , -3); – *тиша спокійна* (**Ex 20c** , -4); – *шум сильний* (**Ex 20c** , -2); – *час прекрасний* (**Ex 20c** , -1); – *місця солодкі* (**Ex 20c** ,); – *заслуга велика* (**Ex 20c** ,); – *воїн жорстокий* (**Ex 20c** , -1); – *судді жорстокі* (**Ex 20c** , -2); – *язик злий* (**Ex 20c** , -2); *пасивний дієприкметник* в атрибутивній функції: – *скрижалі гравійовані*, – мн. число, ж.р. (східно-арамейське закінчення) – пас. дієприкметник (**Ex 20c** ,); – *додаткова частина* (TgOnq Бут. 49:4); – *вишукана багряниця* (TgOnq Бут. 49:11); – *велика здобич [=майно]*, абстр. (TgOnq Бут. 49:19); а також: (TgOnq Бут. 49:21); (TgOnq Бут. 49:23); (TgOnq Повтор. 32:22); (TgOnq Повтор. 32:24).

При цьому варто зазначити, що наявність граматичної форми, яка вказує на визначеність (артикль) далеко не завжди передбачає *реальну семантичну визначеність* іменника і прикметника в контексті. Зіставлення двох наведених вище груп словосполучень *іменник + прикметник* свідчить про те, що однакові за статусом визначеності словосполучення використовують то з артиклем, то без нього. Цей феномен розглянуто в параграфі *4.2.1.1.*

- Словосполучення *іменник + прикметник* у функції прямого додатка розділене непрямим додатком задля рими: – «заслугу собі велику» (**Ex 20c** ,).

- Рідкісне словосполучення *іменник* + + *прикметник*:
  – *Бог живий і сущий* (**Ex 12b**,);[229] – *правота велика* (**Ex 15a**, -1); – *черевички сап'янові вишиті* (**Ex 20c** , -1).[230]

4.2.2.2. Граматично неузгоджені словосполучення. Зазвичай, неузгодженість стосується таких граматичних категорій, як рід, число, стан. Як правило, порушення цього типу не пов'язані з пристосуванням під стандарти віршування (риму або акровірш), і є, швидше, результатом впливу просторічних форм. Зазначимо, що такого роду неузгодженості немає в парафразах біблійної поезії в тарґумах, а тільки в літургійних *піютах*.

До відхилень від норм арамейського морфосинтаксису ми також можемо зарахувати зворотний порядок слів у словосполученні: *прикметник + іменник*. Проте, як буде продемонстровано далі, у нас є підстави вважати, що така інверсія в поетичному контексті має емфатичну конотацію.

- *Іменник і прикметник не узгоджено в роді:*

  – *мантії кольорові, яскраво-червоні, різнокольорові і пурпурові* (**Ex 20c** ,); генітивне словосполучення

---

[229] Порівняємо з аналогічним іменним реченням з прикметниками в абсолютному стані і без частки - :
– *Живий і Сущий Він* (**Ex 20c** ,).

[230] У словосполученні – *черевички сап'янові гаптовані* (**Ex 20c** , -1), може бути інтерпретовано як форма множини числа (з східно-арамейським закінченням [-ē]), в такому випадку таке словосполучення можна вважати узгодженим в роді і числі.

– *мантії* (ж. р.) *кольорові* [= *мантії кольору*] визначається прикметниками – *яскраво-червоними* (мн. число ч. р.), – *різнокольоровими* (мн. число ч. р.), – *пурпурові* (мн. число ч. р.);

– *доля прекрасна* (**Ex 20c** , -1), – ж.р.,[231] – ч.р.

- *Неузгодженість стану.* Прикметник з артиклем, іменник – без артикля: – *тверда основа*, з прикметником з визначеним артиклем, але іменником *без артикля* (**Ex 20c** , -1); – *муж гідний* (**Ex 20c** , -1); – *спокій мирний* (**Ex 20c** ,); – *засідання повне [=правочинне, здатне вирішувати]* (**Ex 20c** , -1); – *підземелля [= пекло] глибоке* (TgOnq Повтор. 32:22).

- *Неузгодженість у числі*:

– *священні монети*, – множ., – одн. (**Ex 20c** , -2).

- Рідко трапляються словосполучення зі зворотним порядком слів *прикметник + іменник:*

– *чудова любов,* порядок слів змінено задля акровірша (**Ex 20c** ,); – *священні монети*, зміна порядку слів не пов'язана тут з формальними стандартами віршування (**Ex 20c** , -2); у парафразах: – *страшний Господь* (TgOnq Вих. 15:2, антецендент в давньоєврейському тексті відсутній). Усі наведені вище приклади можна розглядати як емфатичні словосполучення, у яких атрибут перебуває в початковій позиції з метою виділення зазначеної якості: прикметник виявляється на початку рядка, а і – на початку піввірша.

- В атрибутивній функції використано дієприкметник. При цьому можлива неузгодженість у категорії роду: – *дні минущі*, – мн., ч. р. (східно-арамейське закінчення), – активний дієприкметник, мн., ж.р. (**Ex 20c** ,); або *стану*: – *вогонь спопеляючий*, – абсолютний стан, – емфатичний (**Ex 20c** , -2); –

[231] У цьому випадку не є формою *status constructus* від , а становить собою різновид абсолютного стану іменника жіночого роду «частина», «участь», «доля» [296, с. 802-803].

голуби кохані, – ч.р. (*status constructus*), – пасивний дієприкметник ж.р. (**Ex 12d**, -3).

Отже, ми можемо зробити висновок, що граматична неузгодженість роду, числа та стану іменника і прикметника є в нашому випадку, швидше, результатом спонтанного включення просторічних форм у поетичну мову, ніж осмисленим лінгвопоетичним прийомом. Емоційно забарвленим і естетично усвідомленим можна вважати тільки розташування прикметника перед іменником, що йшов урозріз із нормами арамейського морфосинтаксису того періоду.

4.2.2.3. Прикметник в предикативній функції. У предикативній функції прикметники вживають, як правило, без артикля:[232] – *улюблені мої вони від початку,* субстантивований прикметник (**Ex 12k**,);

– *води невичерпні* (**Ex 20c** , -3); – *престол Його твердий* (**Ex 20c** , -1); – *могутні діяння Його* (**Ex 20c** , -1);

– *який прекрасний жертовник* (**Ex 20c** , -2); – *Нема іншого, крім Нього* (**Ex 20c** , -2); – *Сильний Бог наш* (**Ex 20c** , -1); – *Меч твій слабкий* (**Ex 20c** , епілог); – *Шия моя тверда* (**Ex 20c** , епілог); – *Молодий і юний він* (**Ex 20c** , -4); – *Молодий і юний Іосиф* (**Ex 20c** , -1); – *Хороша земля його* (TgOnq Бут. 49:20); – *Десниця Твоя, Господи, могутня* (TgOnq Вих. 15:6); а також: (TgOnq Вих. 15:11); (TgOnq Числ. 21:28); (TgOnq Числ. 24:5); (TgOnq Числ. 24:21); (TgOnq Повтор. 32:4); (TgOnq Повтор. 33:22); (TgOnq Повтор. 33:29).

Один раз виявляємо неузгодженість у числі прикметника в функції іменного присудка з підметом: – *ідеї* (мн.) *заповіді – прекрасні* (одн.) (**Ex 20c** ,).

Словосполучення *іменник + прикметник* у цілому в поезії тарґумів уживаються значно рідше, порівняно з генітивними словосполученнями: за

[232] Хоча А. Бутц розглядає випадки в TgNeof, коли прикметник в предикативній позиції має артикль [171, с. 60-61]. Подібне явище зустрічається в класичній сирійській мові: в таких випадках *status emphaticus* вжито для того, щоб «віднести суб'єкт до категорії сутностей, що характеризуються тими ж властивостями, що їх виражає прикметник» [269, с. 718; 298, с. 18-24]. Як приклад Бутц наводить речення з TgNeof Бут. 48:14:

– *А він був юний* (MT:).

нашими підрахунками їх співвідношення складає приблизно 1:3. При цьому прикметники в атрибутивній позиції вживаються дещо частіше в наративному поетичному дискурсі, ніж в не-оповідних різновидах дискурсу: співвідношення складає 61,5% проти 39,5%; хоча цей показник ще не демонструє тенденції в цілому, оскільки частка нарративних поетичних текстів дещо менша. Проте значно сильніший відрив у використанні прикметника в предикативній функції: 10,5% у нарративних поетичних текстах проти 89,5% в пророчому, медитативному і гімнологічному контекстах. Це явище пояснюється тим, що останні різновиди поетичного дискурсу потребують *дефінітивних іменних речень* у значно більшій мірі.

4.2.3. Генітивні словосполучення.

Генітивні словосполучення – це ті, в яких один іменник означений іншим; при цьому слово, яке означується, і яке означує співвідносяться як керуюче (*nomen regens*) і кероване (*nomen rectum*). У арамейській мові відомо три види генітивних словосполучень:

- зв'язане, під час якого *nomen regens* зазнає деяких морфологічних змін (перебуває в *status constructus*);
- конструкції з *nota genitivi* (частки - або -), що з'єднують обидва іменники без зміни їх форми;
- *плеонастичні* (інша назва – *пролептичні*), в яких також вживається *nota genitivi*, але *nomen regens* ще й означено займенниковим суфіксом, антецедентом якого є *nomen rectum*.

У всіх формах генітивних словосполучень залежне слово завжди йде *після* головного [496, с. 377-378], за винятком деяких розглянутих нами випадків (відхилення, зумовлені структурою вірша, див. *4.2.3.4*).

Як зазначено у дослідженні Р. Куті [333, с. 74], для арамейської мови Тарґума Йонатана (на книги Пророків) генітивні словосполучення в *status constructus* є домінуючими (71,5%), тоді як конструкції з *nota genitivi* складають значно меншу частину (28,5%); і зовсім незначний відсоток (1,5%) складають плеонастичні генітивні конструкції (див. *4.2.3.2*). Куті вважає

природним для арамейської мови TgJon використання *status constructus*, тоді як словосполучення з *nota genitivi* є мотивованим – воно найчастіше вживається там, де *nomen rectum* позначає людську істоту [333, с. 75-76].

Дослідження Р. Куті охоплює як прозові тексти, так і поетичні; ми ж маємо на меті перевірити дієвість його концепції на матеріалі поезії, до того ж написаної різними субдіалектами арамейської мови. До наших завдань також входить аналіз частоти вживання згаданих вище різновидів генітивних конструкцій в трьох групах поетичних творів – парафразах біблійної поезії, докласичній та класичній літургійній поезії; а також з'ясувати можливу специфіку вживання генітивних словосполучень в поезії.

4.2.3.1. Status constructus. Зв'язане словосполучення може бути невизначеним (*status constructus absolutus*) або визначеним (*status constructus emphaticus* або *status constructus pronominalis*).

- *Status constructus absolutus* – словосполучення не визначено ні артиклем, ні займенниковим суфіксом: – *прощення гріхів* (**Ex 12d**, -4); – *середина ночі* (**Ex 12k**,); – *страшний хвалою* (**Ex 14a**,); – *хмари слави* (**Ex 20c** ,); – *безліч усяких благ* (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); – *крила орлів* (**Ex 20c** , -1); – *стіг пшениці* (**Ex 20c** , -1); – *наїдки царів* (TgOnq Бут. 49:20; Повтор. 33:24); – *колісниці фараона* (TgOnq Вих. 15:4); – *справа брехні* (TgOnq Числ. 23:21); див. також: ‖ (TgOnq Повтор. 32:13); (TgOnq Повтор. 32:24); (TgOnq Повтор. 32:32); (TgOnq Повтор. 32:32, 33); (TgOnq Повтор. 33:13); (TgOnq Повтор. 33:14); (TgOnq Повтор. 33:19); (TgOnq Повтор. 33:22); (TgOnq Повтор. 33:26); (TgOnq ПОвтор. 33:27).

  Деякі невизначені іменники мають артикль (див. *4.2.1.1*): – *слова синів людських*; – *діяння синів плоті* (TgOnq Числ. 23:19, MT: ,); – *багатства народів* (TgOnq Числ. 23:24; Повтор. 33:19, в MT антецедент відсутній); – *місто народів [Рим?]*(TgOnq Числ. 24:19); – *межі народів* (TgOnq

Повтор. 32:8, MT:); див. також: (TgOnq Повтор. 32:22, MT:); (TgOnq Повтор. 32:24, давньоєврейський антецедент:); (TgOnq Повтор. 32:25, у MT антецедент відсутній); (TgOnq Повтор. 32:33, MT:).

- *Status constructus emphaticus* – в емфатичному стані при цьому виявлено тільки *nomen rectum*: – *заслуги предків* (**Ex 12b**,); – *учення Тори* (**Ex 12c**, -4), – *місяці року* (**Ex 12c**, -4); – *місяць визволення* (**Ex 12d**,), – *старійшини врятованого [народу]* (**Ex 12d**, -2), – *День Спокути* (**Ex 12d**, -3), – *день благовоління* (**Ex 12d**, -4); – *порядок всесвіту* (**Ex 20c** ,); – *краплі хвали* (**Ex 20c** ,); – *слова владик, з давньоєврейським артиклем* (**Ex 20c** ,); а також: (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** -2); (**Ex 20c** -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -2) (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -2). У парафразах біблійної поезії: – *кінець днів* (TgOnq Бут. 49:1); – *вирок смерті* (TgOnq Бут. 49:9); – *що дотримуються Тори* (TgOnq Бут. 49:11); – *слово Бога* (TgOnq Бут. 49:25); – *залишок жертв* (TgOnq Бут. 49:27); – *владика перемоги в битвах* (TgOnq Вих. 15:3); – *старійшини народа* (TgOnq Числ. 21:18); – *гори сходу* (TgOnq Числ. 23:7); – *вершина гір* (TgOnq Числ. 23:9; Повтор. 33:15); – *земля пустелі* (TgOnq Повтор. 32:10); – *сили землі [обітованної]* (TgOnq Повтор. 32:13); див. також: (TgOnq Повтор. 32:15); (TgOnq Повтор. 32:18); (TgOnq Повтор. 32:34); (TgOnq Повтор. 32:41); (TgOnq Повтор. 33:5); (TgOnq Повтор. 33:6); (TgOnq Повтор. 33:8); (TgOnq Повтор. 33:13); (TgOnq Повтор. 33:19); (TgOnq Повтор. 33:24).

  У функції *nomen rectum* може бути власна назва, у такому випадку словосполучення вважається визначеним: – *дім Якова* (TgOnq Числ. 23:10); – *син Циппора* (TgOnq Числ. 23:18); –

більшість дому Ізраїля (TgOnq Числ. 23:23); – *князь Моава* (TgOnq Числ. 24:17); – *слова уст моїх* (TgOnq Повтор. 32:1); – *рахунок [кількість] синів Ізраїля* (TgOnq Повтор. 32:8); – *громада Якова* (TgOnq Повтор. 33:4).

- *Status constructus pronominalis* – визначено займенниковим суфіксом при цьому тільки *nomen rectum*: – *гноблення народу Його* (**Ex 12b**,); – *сила їх воинств* (**Ex 14b**,); – *сила її очей* (**Ex 20c** , -1); – *сила їх воинств* (**Ex 14b**, -1); – *голови дітей ваших* (**Ex 20c** , -3); – *десниця могутності Його* (**Ex 20c** ,); – *початок сили моєї* (TgOnq Бут. 49:3); – *спальня батька твого* (TgOnq Бут. 49:4); – *земля їх проживання* (TgOnq Бут. 49:5); – *сини отця твого* (TgOnq Бут. 49:8); – *сила віри його* (TgOnq Бут. 49:24); – *безмежжя сили Твоєї* (TgOnq Вих. 15:16); – *дім Шехині Твоєї* (TgOnq Вих. 15:17); – *Шехіна їх Царя* (TgOnq Числ. 23:21); – *здобич царів їх* (TgOnq Числ. 24:8); – *слова Тори Його* (TgOnq Повтор. 32:10); див. також: (TgOnq Повтор. 32:13); || (TgOnq Повтор. 32:14); (TgOnq Повтор. 32:38); (TgOnq Повтор. 33:2); (TgOnq Повтор. 33:9); (TgOnq Повтор. 33:9); (TgOnq Повтор. 33:11); (TgOnq Повтор. 33:25); (TgOnq Повтор. 33:29); (TgOnq Повтор. 33:29).

4.2.3.2. Генітивні словосполучення з часткою - . Такі словосполучення аналогічні за значенням зв'язним, але, завдяки використанню частки - (рідше -) у функції *nota genetivi*, морфологічна форма *nomen regens* не зазанає змін.[233] Як і у випадку зі *status constructus*, такі словосполучення можуть бути визначеними або невизначеними.

- У невизначених конструкціях обидва іменники не мають артикля: – *жезли чистоти* (**Ex 20c** ,); – *ворота фортець*

[233] В давньоєврейській мові також засвідчені подібні словосполучення, де у функції *nota genitivi* виступають (в архаїчних текста, Суд. 5:5), (в класичний період, 1 Сам. 13:8; 1 Цар. 11:25; 2 Цар. 25:15; Ос. 12:9) та в івриті Мішни (Берахот 8:6 та ін.) [121, с. 310-312; 395, с. 43-48].

(**Ex 20c** , -2); – *покоління вигнання* (**Ex 20c** , -2); – *ріки вогню* (**Ex 20c** , -1); – *тлумачення золоті та одкровення срібні* (**Ex 20c** ,); – *повнота вислову [= щира бесіда?]* (**Ex 20c** , -2); – *виблискування вогню* (**Ex 20c** , -2); – *утроба матері* (**Ex 20c** , -1).

- У визначений емфатичних конструкціях обидва компоненти – і *nomen regens*, і *nomen rectum* – мають артикль:[234] – *рабство фараона* (**Ex 14b**, -3); – *стовп хмари* (**Ex 14b**,); – *стовп вогню* (**Ex 14b**, -1); а також: (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -1); – *серце моря* (TgOnq Вих. 15:8, MT:); – *порох землі* (TgOnq Числ. 23:10); (TgOnq Повтор. 32:26, у MT, однак, у абсолютному стані:); – *роса небес* (TgOnq Повтор. 33:13).

  Nomen rectum – власна назва: – *перехід Йордану* (**Ex 12c**, -5); – *насіння Ізраїлю* (**Ex 14a**, -1); – *племена Ізраїлю* (**Ex 20c** ,); – *сторожова вежа Дамаску* (**Ex 20c** , -2); – *коліна Ізраїлю* (TgOnq Бут. 49:16); – *насіння Ізраїлю* (TgOnq Бут. 49:24); – *місто Сихона* (TgOnq Числ. 21:27); – *стани Ізраїлю* (TgOnq Числ. 23:10); – *слово Господа*, де – позначення імені *Yhwh* (TgOnq Числ. 23:21); див. також: – *ім'я Господа* (TgOnq Повтор. 32:2); – *уділ Господа* (TgOnq Повтор. 32:9); див. також: , але в паралельному рядкові без артикля – (TgOnq Повтор. 32:32, див. *4.2.1.1*, зноска № 192); (TgOnq Повтор. 32:12); (TgOnq Повтор. 33:16).

- У визначених займенникових словосполученнях в *status pronominalis* виявлено *nomen rectum*; при цьому *nomen regens* може мати артикль, або

[234] При цьому нагадаємо, що граматична форма емфатичного стану не завжди передбачає реальний такий стан (ця характерна риса стає особливо очевидною в перекладі біблійної поезії, де словосполучення-антецеденти невизначені, а переклад арамейською – формально в емфатичному стані).

бути без нього: – *рана народа Його* (**Ex 12d**, -5); – *Бог батьків моїх* (TgOnq Вих. 15:2); – *чоловіка особливого [серед] братів своїх* (TgOnq Бут. 49:26); – *місце Святині Твоєї* (TgOnq Вих. 15:13); – *гора спадщини Твоєї* (TgOnq Вих. 15:17); – *смерть праведників його* (TgOnq Числ. 23:10); (TgOnq Повтор. 33:11); але: – *образ твого предка* (**Ex 12k**,); – *образ ідола твого* (**Ex 20c** , 3).

Непослідовність у використанні артикля з *nomen regens* в подібних конструкціях пояснено загальною тенденцією до втрати диференційованого його вживання.

Також треба відзначити, що в усталених висловах правила вживання артикля не завжди суворо дотримуються: – *Древній Днями*, тобто Бог (**Ex 20c** , -3, див. Дан. 7:9), обидва слова в абсолютному стані, хоча мова йде про певний іменник і його атрибутив; – *хліб насущний [букв.: хліб потреби]* (**Ex 20c** ,), навпаки: *nomen regens* з артиклем, а *nomen rectum* – без нього. У невизначеному словосполученні – *птах світу* (**Ex 14a**,) *nomen rectum* – слово («світ», «всесвіт»), яке вживається з артиклем незалежно від стану, тому тут *nomen regens* без артикля, а *nomen rectum* – з артиклем. В іншому словосполученні, яке становить ім'я власне (назва моря), *nomen regens* має артикль, *nomen rectum* – без артикля: – *Море Очеретяне [=море очерету]* (TgOnq Вих. 15:4).

4.2.3.3. Плеонастичні конструкції з nota genetivi. У плеонастичних конструкціях *nomen regens* набуває займенникового суфікса, антецедентом якого *nomen rectum*. Очевидно, первинне значення такого «дублювання» категорії приналежності (присвійності) мало емфатичне значення:

– *аргумент [місяця] Кіслева* (**Ex 12d**, -1); – *царство Греції* (**Ex 12d**, -4), – *слава [місяця] Тевета* (**Ex 12d**, -1); – *хвала Бога вічного* (**Ex 14a**,); – *дочка Якова* (**Ex 20c** , -1); див. також: – *престол нареченого* (**Ex 20c** , -2); – *весільний покій Господа* (**Ex 20c** ,); – *пташенята Сіону* (**Ex 20c** ,); – *Шехіна*

Бога мого (**Ex 20c** , -1); див. також: (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , епілог); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (TgOnq Повтор. 32:7).

У деяких випадках як *nota genetivi* вжито прийменник - замість - :

– *тисячі улюблених* (**Ex 20c** ,); – *трава висотою ... або трава росту [такого-то]* (**Ex 20c** ,); – *плащаниця слави* (**Ex 20c** ,).

Таким чином, ми можемо підвести підсумки нашого огляду використання різних форм генітивних конструкцій в трьох пластах поезії в тарґумах.

а) щодо переважного використання *status constructus* vs словосполучення із *nota genitivi*, ця теза Р. Куті цілком підтверджується в парафразах біблійної поезії (84% проти 15%); проте процентне співвідношення їх вживання в докласичній та класичній літургійній поезії значно відрізняється, і складає 40,5% проти 43% (докласична) та 46,5% проти 40% (класична). Така зміна кореляції вживання двох вищезгаданих форм генітивних конструкцій імовірно пов'язана з історичним розвитком арамейською мови: якщо у I-II ст. вживання словосполучення із *nota genitivi* є ще семантично мотивованим (мова Тарґума Онкелоса), то у IV-VIII ст. ця мотивованість втрачається (можливо, під впливом розмовної мови). До того ж, ми маємо справу з різними субдіалектами середньоарамейської мови.

б) Очевидно, про цей діахронічний та діалектний зсув у використанні різних форм генітивних словосполучень свідчить і зміна частоти використання плеонастичних конструкцій: від 1% (парафрази біблійної поезії в тарґумах) до 11,5% (докласичні *піюти*) та 12,5% (класичні *піюти*). Імовірно, емфатична функція плеоназму тут була втрачена в більш пізній період.

в) Щодо використання *nota genitivi* в тих словосполученнях, де *nomen rectum* стосується людської істоти або є власною назвою, тут ми теж виявляємо певні зміни в різних діахронічних та діалектних пластах

поетичної мови: вони складають 77% проти 23% з назвами неживих предметів, явищ чи абстрактних понять в позиції означального іменника в поетичних парафразах (що цілком узгоджується з висновками Р. Куті); проте в літургійних *піютах* співвідношення істотно змінюється: 56,5% проти 43,5% в докласичній поезії (приклади в нечисленних класичних *піютах* недостатні для аналітичних висновків).

4.2.3.4. Особливі форми генітивних словосполучень. У деяких випадках зустрічаємо незвичні форми генітивних словосполучень, що не вписуються у відомі граматичні правила. Іноді це пов'язано з пристосуванням під формальні стандарти віршування, інколи – з впливом просторічних виразів. Усі наведені нижче факти відступу від граматичних норм виявляємо тільки в літургійних *піютах*.

- Незвичний порядок *nomen rectum* + *nomen regens* використано, як правило, через пристосування до формальних стандартів вірша – рими або акровірша: – *Тори вчення* (**Ex 20c** ,) – очевидно, задля підтримання рими [-ān] || || ; у словосполученні – *моря чорнил* (замість нормативного) порядок змінено задля дотримання форми акровірша (**Ex 20c** ,).

- *Nomen regens* в *status absolutus* (замість *status constructus*): (замість нормативного) – *стріли блискавки* (**Ex 20c** , -З);
  – *стовп учення* (**Ex 20c** ,). У цих випадках відсутність відповідної граматичної форми у генітивних словосполученнях пояснено не пристосуванням до формальних стандартів віршування, а, швидше, впливом розмовної мови.

- Відсутність *nota genetivi* - перед словосполученням у функції *nomen rectum* можна знайти й у конструкції – *народ дому Ізраїлевого*, (слово в *status emphaticus* замість *status absolutus*, тож словосполучення мало би бути з - :) в **Ex 12d**, рефрен.

- Трапляється також неприродний порядок слів у генітивних конструкціях: - + *nomen rectum* + *nomen regens*: – *коні вогню* (букв. *вогню коні*) замість нормативного задля наслідування законам рими - [-wān] (**Ex 20c** ,).

Аналіз морфосинтаксису назв іменників і прикметників у поезії тарґумів виявляє деякі особливості їх функціонування, одна частина яких пов'язана з поетичним дискурсом, інша ж може бути пояснена впливом просторічних і діалектних форм, або ж загальними тенденціями розвитку арамейської мови в цей історичний період. До першої групи належить штучна інверсія в словосполученнях, викликана «пристосуванням» граматичних форм під ритміко-фонетичні стандарти віршування (риму або акровірш); а також особливості, що стосуються емоційної експресії й естетичного впливу – переважання певних форм абстрактних іменників і емфатична інверсія компонентів словосполучень. До другої групи належать такі явища, як неузгодженість іменників і прикметників у роді, числі й стані, недиференційоване використання артикля (вплив розмовної мови), уживання східно-арамейського закінчення множини (діалектизми).

Ще однією характерною рисою поетичного морфосинтаксису іменників і прикметників є різноманітність форм – використано різні моделі словотвору абстрактних іменників, різноманітні структури генітивних словосполучень. Це свідчить про відсутність тенденції до формування *стандартних морфосинтаксичних моделей*, використання яких було б загальноприйнятим у поезії.

4.2.4. Займенник.

Аналіз синтаксичних функцій займенника в поетичному дискурсі ставить за мету виявити найтиповіші парадигми вживання їх різних форм (вказівних, особових, займенникових суфіксів), які можна було б оцінювати як обумовлені поетичним контекстом.

4.2.4.1. Вказівні займенники. У нашому корпусі поетичних творів засвідчено вживання таких вказівних займенників: тих, що стосуються

ближнього дейксису – *цей* (ч. р.), – *ця* (ж. р.), – *ці* (мн.); і одного займенника віддаленого дейксису – *той* (ч. р.).

- *Вказівні займенники в атрибутивній функції:* – *цей Нісан* (**Ex 12c**, -3; **Ex 12d**, -3;); – *Цей час – час не для суперечки* (**Ex 14d**, -1; **Ex 14e**, -1); а також вказівний займенник – *той* (орфографічний варіант – без софіта): – *Той місяць нехай буде у вас ...* (**Ex 12c**, -5).

- Зустрічається й вказівний займенник чол. роду : – *Як славен цей місяць!* (**Ex 12i**, -1); а також аналогічний займенник ж.р. :[235] – *цей гімн* (TgOnq Вих. 15:1).

- Вживається також рідкісна форму вказівного займенника *цей*, яка в тарґумах слугує для заміни архаїчного староєврейського з тим самим значенням: – *народ цей* (TgOnq Вих. 15:13).[236]

- *У функції підмета іменного речення*: – *Навік це буде тобі знаком* (**Ex 12f**, -1); – *Це знамення місячного відліку* (**Ex 12f**, -1); – *Це є день* (**Ex 20c** , -1); – *Це – мій Бог* (TgOnq Вих. 15:3).

  При цьому вказівний займенник жіночого роду використано для заміни іменників зі збірним значенням: – *Це щоб ворог розбещений позбувся царства свого* (**Ex 12f**, -2);

  – *Адже це – велич Господа* (**Ex 14b**, -3);

  – *Це було йому від могутнього Бога Якового* (TgOnq Бут. 49:24);

  – *…і не від Господа було все це* (TgOnq Повтор. 32:27); – *А це про Юду ...* (TgOnq Повтор. 33:7).

---

[235] Ці займенники вважаються характерними для східноарамейських діалектів; вони часто вживаються в арамейськьких текстах з Вавилонського Талмуда [355, с. 17].

[236] Особливі форми вказівних займенників у Тарґумі Онкелоса розглянуто в нашому підручнику [87, с. 98-99].

- Також займенник в абстрагованому значенні вживається в функції додатка: *– Якби вони стали мудрими і вникнули в це!* (TgOnq Повтор. 32:29 J B a c n).

- Вказівний займенник множини вживають у функції підмета іменного речення: *– Здатні ці [= левіти], щоб навчити суду Твоєму Якова* (TgOnq Повтор. 33:10); також у збірному значенні: *– Нехай прийде все це на голову Йосипа* ... (TgOnq Повтор. 33:16).

- Займенник засвідчено також в функції додатка у висловленні *– один до одного* в реченні *– Єгиптяни говорили один одному* (**Ex 12e**, пролог); у збірному значенні також в функції додатка: *– коли вчинить Бог [все] це* (TgOnq Числ. 24:23).

4.2.4.2. Особові займенники. Їх найпоширеніша функція – в ролі підмета як у реченнях з дієслівним предикатом, так і з іменним. Стосовно речень першого типу варто зазначити специфіку їх використання: у більшості випадків в текстах, що належать до нарративного та медитативного різновидів поетичного дискурсу, підмет-займенник часто опускається (65%, про *граматичний еліпсис* підмета див. *3.4.4.3*). Із 35% речень, в яких вжито особовий займенник в функції підмета, 19% складають *піюти* діалогічного дискурсу, в 5% засвідчено емфатичний контекст, а в решті 11% емфатичне вживання не є очевидним.[237] Таким чином, у більш ніж половині (24% з 35%) випадків вживання особового займенника у ролі підмета дієслівного речення ми маємо справу із *специфікою поетичного дискурсу*. Нижче ми розглянемі всі ці випадки.

Найчастіше самостійні особові займенники у функції підмета дієслівного речення вживаються в емфатичному контексті, коли треба *підкреслити особу діяча*: в діалогічному дискурсі (в 6-ти *піютах*: **Ex 14c**, **14d**, **14e**; **Ex 20c** ; **Ex 20c** , **Ex 20 c**) та у випадку маніфестації божественних

[237] Наведений тут статистичний аналіз стосується лишее тих речень, в яких підмет виражений самостійним особовим займенником та з еліпсисом підмета (речення з підметом-іменником не включено).

діянь, де підкреслено використовується займенник («Я») із *qtl*-дієсловами (**Ex 20a**). Щоправда, в одному *піюті* (**Ex 20c**) в діалозі використовується граматичний еліпсис займенника-підмета.

- У трьох *піютах* **Ex 14c** – **Ex 14e** (діалог Мойсея з Очеретяним морем):
  – *Чим же ти нахваляєшся?* (**Ex 14c**, -1);
  – *Не по своїй волі ти підкоришся* (**Ex 14c**, -3); див. також:
  (**Ex 14c**, -2); (**Ex 14c**, -2);
  (**Ex 14c**, -2); (**Ex 14d**, -1; **Ex 14e**, -1);
  (**Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2);
  (**Ex 14d**, -2); (**Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2);
  (**Ex 14e**, -2); (**Ex 14e**, -4).

- А також в *піюті* **Ex 20c** (діалог Карлика та трьох юнаків), хоча вживання самостійних особових займенників тут може бути пояснене використанням дієприкметників у функції присудка (див. нижче):
  – *Рішення ваші ви приймаєте* (**Ex 20c** ,);
  – *але Він відкриває глибини і таємниці* (**Ex 20c** ,); див. також:
  ( ); (-);
  (-1-2); (-1); (-3);
  ( ); ( );
  ( ); ( ); також в цьому *піюті* рядки
  -1-2, , - , - , .

- В *піюті* **Ex 20c** (діалог Ісака та Авраама): – *...і я вдячний Йому за те, що Він обрав мене* (-2); див. також:
  (-2); (-2).

- В діалозі дружини Потіфара та Йосипа (**Ex 20 c**) теж переважають речення з особовим займенником у функції підмета дієслівного речення: (-1-3); в розповіді, коли є намір виділити рішення діяча:
  (-1-2); (-2);
  (-2); (-2);
  (-1).

- Хоча в *піюті* **Ex 20c** у звертанні Йоава до царя Соломона підмет-особовий займенник опущено:
(-1-2; -1); (-2);
(-2); проте в одному випадку особовий займенник у функції підмета вжито: *– Я вчив тебе, Йоелю, мій сину, дотримуватися Тори* (-1).

- Регулярно особовий займенник 1-ї особи однини («Я») вживається в класичному *піюті* **Ex 20a**, що присвячений проголошенню абсолютного суверенітету Бога: *– Я створив все словом* (**Ex 20a**, -1); *– Я завершив небеса досконало* (**Ex 20a**, -1); див. також: (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20c** , рефрен). В подібному емфатичному контексті в іншому *піюті*: *– Я призначений для добра навіки* (**Ex 12d**, -1).

- Не обумовленими емфатично варто вважати ті випадки, коли присудок виражений *дієприкметником*, оскільки особа діяча при цьому не імплікована в префікс чи суфікс дієслова (крім тих випадків, коли емфатичний контекст очевидний): *– Вони будуть визволені* (**Ex 12e**, -2); *– Він [місяць] сходить* (**Ex 12f**, -1); *– От якщо він немовлят у річку кине ...* (**Ex 12k**,); див. також: (**Ex 12g**, -2); (**Ex 14a**,); (**Ex 14b**,); (**Ex 14f**,); (**Ex 20b**,); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -1); хоча трапляється і виняток: - (**Ex 12g**, -4).

- Трапляються і випадки вживання самостійного особового займенника з дієсловами *qtl*-дієвідміни, при якому емфатичний контекст не є очевидним: *– Спонукала вона до життя* (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** ,); а також з конструкцією + *інфінітив*: *– тож готовий він буде забути Вічного Днями* (**Ex 20c** , -3).

- У парафразах біблійної поезії в TgOnq самостійні особові займенники у ролі підмета вживаються, головним чином, там, де вони вжиті і в давньоєврейському оригіналі: *– і він підкорить області приморські* (TgOnq Бут. 49:13); *– Він сказав, і зробить* (TgOnq Числ. 23:19); *– Бо вони видають укази для виконання* (TgOnq Числ. 23:19); див. також: (TgOnq Числ. 24:24); (TgOnq Повтор. 32:6); (TgOnq Повтор. 32:21); (TgOnq Повтор. 32:21); (TgOnq Повтор. 33:29). Тільки в трьох випадках вони з'являються в парафразах або додаткових рядках: (TgOnq Повтор. 32:6); (TgOnq Повтор. 32:12); (TgOnq Повтор. 33:21 M). В першому випадку ми маємо справу з риторичним звертанням до народу; у другому – конструкцію з ; у третому – з емфатичним виділенням підмета.

- *У функції підмета у іменних реченнях: – бо він перший* (**Ex 12d**, -4); *– улюблені вони від початку* (**Ex 12k**,); *– Я єсмь Єдиний* (**Ex 20a**, -3); *– Давній Я від початку [всесвіту]* (**Ex 20a**, -1); *– Я єсмь Бог богів* (**Ex 20a**, -3); *– Живий і Сущий Він* (**Ex 20c** ,); *– ...що я – жертва Богу Живому* (-2); *– Молодий і юний він* (**Ex 20c** , -4); *– Але він – як син царів* (**Ex 20c** , -4); *– Ти – міць моя* (TgOnq Бут. 49:3); *– Чи не Він Батько твій?* (TgOnq Повтор. 32:6); *– Ти – Бог, Господи!* (TgOnq Вих. 15:11); *– Немає бога [іншого], тільки Ти!* (TgOnq Вих. 15:11). див. також: (TgOnq Повтор. 32:4); (TgOnq Повтор. 32:6).

- Особовий займенник у функції підмета у емфатичній конструкції *casus pendens*: *– Страху перед ідолом – його немає в серці!* (**Ex 20c** ,); *– А чоловік – немає такого, [хто] ...* (**Ex 20c** , -1).

- *Особові займенники 3-ї особи у ролі copula*. Як правило, в емфатичній функції: *– Добрий то знак* (**Ex 12f**, -1); *– жінка – супротивниця* (**Ex 20c** , -4); *– Я є той, хто*

корону носить (**Ex 12d**, рефрен); – *Я є обраний* (**Ex 12d**, -1); – *Я є посланець Царя Слави* (**Ex 14c**, -2); – *Бо Я єсмь Визволитель* (**Ex 20c** , -2); – *Це є той день ...* (**Ex 20c** , -1); – *Могутній [є] наш Бог* (**Ex 20c** , -1); – *Єдиний є Бог наш* (**Ex 20c** ,); – *Якщо суддею є воїн ...* (**Ex 20c** , -2); – *Ти – Бог, Господи!* (TgOnq Вих. 15:11, антецедента в МТ немає).

- У емфатичному іменному реченні у ролі присудка: – *Я є Сущий [букв.: Я, Я – Він]* (TgOnq Повтор. 32:39).

4.2.4.3. Займенникові суфікси. В аналізованих нами *піютах* представлені всі відомі займенникові суфікси, як присвійні, так і об'єктні. З огляду на те, що випадків їх вживання дуже багато, ми розглянемо лише кілька прикладів, які демонструють їх типове використання в поетичному тексті.

- *Присвійні займенникові суфікси*:

- [-ī] *мій, моя*: – *народ мій* (**Ex 15a**,); – *рука Моя* (**Ex 12j**, -1); || – *голос мій* || *слово моє* (TgOnq Бут. 4:23); – *сила моя і хвала моя* (TgOnq Вих. 15:2).

- [-ay] *мої*: – *чудеса Мої* (**Ex 12b**, -2); – *любов Моя*, мн. (**Ex 12g**, -1); – *мої друзі і мої брати* (**Ex 12h**, -2); – *сини Мої* (**Ex 12k**,); – *раби Мої* (**Ex 14f**, -3); – *батьки мої* (TgOnq Бут. 49:26); – *покарання Мої* (TgOnq Повтор. 32:23).

- [-āḵ] *твій, твоя*: – *народ Твій* (**Ex 12d**, -1); – *лук твій* (**Ex 12g**, -3); – *сила твоя* (**Ex 12g**, -3); – *твій предок [= дід]* (**Ex 12k**,); – *лють твоя* (**Ex 20c** , -1); – *допомога твоя*; – *отець твой* (TgOnq Бут. 49:25); – *земля твоя* || – *обитель твоя* (TgOnq Числ. 24:5); – *слово Твоє* (TgOnq Повтор. 33:9); з інфінітивом в адвербіальному виразі: – *при виході твоєму* (TgOnq Повтор. 33:18).

- [-āḵ /-ayḵ] *твої*: – *твої козли* (**Ex 12g**, -2); – *води твої* (**Ex 14d**, -2).

- [-ēh] *його*: – *рука його* (**Ex 14d**, -2); – *воля його* (**Ex 14d**, -2); – *земля його* (TgOnq Бут. 49:27); – *слово Його* (TgOnq Вих. 15:2); – *притча його* (TgOnq Числ. 24:20); з іменниками жіночого роду мн.: – *дочки його* (TgOnq Числ. 21:29); – *шляхи Його* (TgOnq Повтор. 32:4); з інфінітивом в адвербіальний функції: – *при виході його* (TgOnq Повтор. 33:7).

- [-ōhī] *його*, мн.: – *хвилі його* (**Ex 14d**, -2); – *сини його* (**Ex 14e**,); – *племена його* (**Ex 14d**, -1); – *руки його* (**Ex 14d**, -2); – *сини його* (TgOnq Бут. 49:1); – *брати його* (TgOnq Бут. 49:26); – *воїни його* (TgOnq Вих. 15:4); – *праведники його* (TgOnq Числ. 23:10); – *вороги його* (TgOnq Числ. 24:18).

- [-ah] *її*: – *голова її* (**Ex 20c** , -1); – *вихід її* (**Ex 20c** , -2); – *шия її* (**Ex 20c** , -2); – *чоловік її* (**Ex 20c** , -3); – *збіжжя її [землі]* (TgOnq Повтор. 32:22).

- [-hā] *її*, мн.: – *руки її* (**Ex 20c** , -1); – *вуха її* (**Ex 20c** , -2); – *батьки її* (**Ex 20c** , -1); – *очі її* (**Ex 20c** , -1; **Ex 20c** , -1).

- [-nā]/ - [-an] *наш*: – *отець наш* (**Ex 12h**, -2; **Ex 20c** ,); – *полон наш* (**Ex 14a**,); – *Заступник наш* (**Ex 20c** ,); – *Бог наш* (**Ex 20c** ,); – *Ти мусиш убити нас [букв.: на тобі убивство наше]*, інфінітив (**Ex 20c** ,); – *рука наша* (TgOnq Повтор. 32:27).

- [-ānā] *наші*: – *вороги наші* || *судді наші* (TgOnq Повтор. 32:31).

- [-k̲ ōn] *ваш*: – *зібрання ваше* (**Ex 12a**, -1); – *Бог ваш* (**Ex 20a**, -3).

- [-ēk̲ ōn] *ваші*: – *шатри ваші* (**Ex 20b**,); – *сини ваші* (**Ex 20b**,); – *рішення ваші* (**Ex 20c** ,); – *тіла ваші* (**Ex 20c** ,); – *немовлята ваші* (**Ex 20c** , -3); – *вороги ваші* (**Ex 20 c** , -2).

- - [-hōn] *їх*: – *порятунок їх* (**Ex 14b**, -1); – *зойк їх* (**Ex 14b**, -1); – *Цар їх* (TgOnq Числ. 24:21); – *земля їх,*

майно їх (TgOnq Повтор. 32:14). Спеціальних форми для жіночого роду не засвідчено.

- [-ēhōn] *їх*, мн.: – *очі їх* (**Ex 12e**, пролог); – *вороги їх* (**Ex 12f**,); – *місця їх* (**Ex 14b**, -3); – *всі втрьох [= троє їх]* (**Ex 20c** , рефрен); – *обличчя їх* (**Ex 20c** , -1); – *вороги їх* ‖ – *царі їх* (TgOnq Числ. 24:8); – *воїни їх* ‖ – *герої їх* (TgOnq Повтор. 32:14).

Засвідчені дві контраговані форми займенникових суфіксів [52, с. 33-34]:

- [-ōy] *його* замість - [-ōhī]: – *очі його*; – *роги його* (**Ex 12f**, -2, -1); – *сини його* (**Ex 12g**, -4; **Ex 12j**, ; **Ex 14c**, -2); – *кохані його* (**Ex 14c**, -2); – *племена його* (**Ex 14c**, -1, -2; **Ex 14e**, -1); – *визволення Його* (**Ex 14e**, -2); – *хвилі його* (**Ex 14e**, -2,); – *проти нього [Мойсея]* (**Ex 14e**, -2).

- [-ōn] *їх* замість - [-hōn]: – *розум їх* у реченні – *Їх розум був збентежений чудовою мудрістю* (**Ex 14a**, -1); – *Порядок світу заради них [Він змінив]* (**Ex 20c** ,); – *Він визволив їх* (**Ex 20c** ,).

Варто відзначити вживання *самостійних присвійних займенників*, утворених шляхом приєднання займенникового суфікса до редуплікованої частки - ( ), або до її поєднання з прийменником - ( ).[238] У розглянутих нами поетичних творах такі форми присвійного займенника зустрічаємо досить рідко.

- Самостійний присвійний займенник + *займенниковий суфікс*: – *Господь ваш* (**Ex 20c** , ,); – *Заступник наш* (**Ex 20c** ,); – *радники мої* (**Ex 20c** , -2); – *думка його* (**Ex 20c** , -1); – *палац мій* (**Ex 20c** , -1).

Самостійні присвійні займенники можуть вживатися в емфатичному значенні, коли необхідно наголосити на аспект приналежності кому-

[238] Так утворюються і присвійні конструкції (- + -) + *займенниковий суфікс* в мішнаїтському івриті – , , , і т.д.

небудь.[239] Тому в наведених вище словосполученнях самостійний присвійний займенник вживають як у акцентованій позиції (,), так і в ролі звичайного займенника (, ,).

- Самостійний присвійний займенник + + *займенниковий суфікс* також може бути використана як в емфатичній функції, так і для звичайного позначення належності.[240] У розглянутих нами поетичних творах цей самостійний присвійний займенник уживають у функції предиката в іменниковому реченні в чотирьох випадках:
  – *Бо його царство [= йому належить царство]* (TgOnq Бут. 49:10); – *І велич – Його вона [= Йому вона належить]* (TgOnq Вих. 15:1); – *Могутність і велич у Нього* (TgOnq Числ. 23:22; 24:8); – *Чи не Він Батько твій, а ти – Його [= Йому належиш]* (TgOnq Повтор. 32:6). При цьому емфатичний характер уживання очевидний. В одному випадку – у значенні додатка (без смислової акцентуації): – *... і отримає спочатку своє [= йому належить]* (TgOnq Повтор. 33:21).[241]

В одному випадку в такому ж значенні вжито прийменник - із займенниковим суфіксом для посилення ідеї неприналежності: – *Не Його [вони]* (TgOnq Повтор. 32:5). Антецедент цього еліптичного

---

[239] Приклади акцентованого вживання самостійного особового займенника: – *хвала нова Його*, варіант в іншому рукописі: (Tg Пс. 149:1); – *престол той – не його* (Tg Ест. I 1:2); – *срібло – Його* (Tg Ест. I 1:4); *... десять тисяч талантів зі скарбниці моєї до скарбниці царя твого* (Tg Ест. I 3:9); – *у землі, яка не моя* (TgPsJon Бут. 47:9; Вих. 2:22; 18:3). Хоча в інших випадках уживання присвійної конструкції не має емфатичного характеру: – *від господаря його* (Tg Йов. 3:19); – *ридання моє* (Tg Ест. I 6:11); || – *так як я дивився з вікна будинку мого (займенниковий суфікс)* || *і крізь заґратоване вікно моє (присвійна конструкція) ...* (Tg Пр. 7:6), – *наглядачі за моєю худобою* (TgPsJon Бут. 47:6).

[240] Див., наприклад, конструкцію + *займенниковий суфікс* у звичайному (неемфатичному) присвійному значенні: TgOnq Бут. 41:43; Вих. 35:16; TgPsJon Бут. 12:20; 13:1; 23:9; 37:3; Вих. 33:7; 35:11, 16; проте є і випадки емфатичного уживання: TgOnq Бут. 38:25; TgPsJon Лев. 5:24; 7:7, 8, 14. В останньому випадку арамейському самостійному присвійному займеннику в давньоєврейському тексті відповідає поєднання - + *займенниковий суфікс*.

[241] Усі наведені вище приклади – з парафраз біблійної поезії, речення з самостійним присвійним займенником були перекладені із давньоєврейського оригіналу. У першому випадку (Бут. 49:10) вжито конструкцію - + *займенниковий суфікс* у значенні належності або дативу ; в Числ. 23:22 та 24:8 також вжито сполучення , як і в Повтор. 33:21 (в останньому випадку у значенні датива); у Вих. 15:1 та Повтор. 3:6 антецеденти в МТ відсутні.

іменникового речення в давньоєврейському тексті: – *Не сини Його [вони]*.

- *Об'єктні займенникові суфікси*. Вони вказують на об'єкт дії і можуть бути приєднані як до самого дієслова, так і до частки , що йде за дієсловом і виконує функцію *nota accusativi*. Форми об'єктних займенникових суфіксів здебільшого збігаються з присвійними, за винятком так званого «підсилюючого нуна» (*nun energic*), який вжито перед займенниковим суфіксом з дієсловом в імперфекті (іноді трапляються винятки з цього правила: *nun energic* застосовано також із дієсловами в перфекті).

- [-ī] *мене*: – *послав мене в реченні* – *Цар царів відправив мене до тебе* (**Ex 14c**, -1); – *щоб убити мене,* з інфінітивом (**Ex 20c** , -2).

- [-nī] *мене* (з *nun energic*): – *щоб ти не осквернив мене* (**Ex 20c** , -2); – *Він підніс мене,* з перфектом (**Ex 20c** ,).

- [-āḵ] *тебе*: – *той, хто благословляє тебе* || – *той, хто проклинає тебе* (TgOnq Числ. 24:9): – *Він створив тебе* ‖ – *Він сформував тебе* (TgOnq Повтор. 32:18).

- [-nnāḵ] *тебе*: – *і Я пошлю тебе* (**Ex 14f**, -2); – *і Я врятую тебе* (**Ex 20c** , -2); – *Він благословить тебе* (TgOnq Бут. 49:26); – *він поневолить тебе* (TgOnq Числ. 24:22).

Займенникові об'єктні суфікси 2-ї особи од. жіночого роду не засвідчені в нашому корпусі поетичних творів.

- [-ēh] / *його*: – *і він завершить його* (**Ex 12d**, -4); – *Він уразив його* (**Ex 14b**, -4); – *Шаддай дасть йому славу і велич* (**Ex 20c** , -1); – *я бачу його* || – *роздивляюся його* (TgOnq Числ. 23:9); – *він підніме його* (TgOnq Числ. 24:9); див. також: ‖ (TgOnq Числ. 24:17); , (TgOnq Повтор. 32:15); з додатковим *нуном*: – *поверни його* (TgOnq Повтор. 33:7).

- [-ōhī] *його*, мн.: – *веди його* (TgOnq Вих. 15:13).

- [-ōy] *його*: – *... і хвилі його [моря], що посилюються проти нього [Мойсея]* (**Ex 14e**, -2).

- [-nhū] *його*, уживається тільки в одному *піюті*: – *і зважать його ... щоб прославити його* (**Ex 20c** ,), – *він закричав на нього* (**Ex 20c** ,), – щоб зв'язали його і кинули його (**Ex 20c** ,).

- [-ah] *її*: – *а він відмовився лягти із нею і бути з нею* (**Ex 20c** , пролог).

-[-an] *нас*: – *Всевишній зможе врятувати нас* (**Ex 20c** ,).

- [-nə̱k ōn] *вас*: – *Він врятує вас* (**Ex 20c** ,); – *і допоможуть вам* (TgOnq Повтор. 32:38).

- [-hōn] *їх*, з інфінітивом: – *щоб врятувати їх* (**Ex 12b**,); – *щоб визволити їх* (Ex 14a,); – *щоб вести їх* (**Ex 14b**,).

- [-nnūn] *їх*, з особовим дієсловом: – *поглинула їх [земля]* (TgOnq Вих. 15:12); – *вивів їх* (TgOnq Числ. 23:22); – *Він поселив їх* || – *годував їх* (TgOnq Повтор. 32:13); – *Я розгніваю їх* (TgOnq Повтор. 32:21); див. також: || (TgOnq Повтор. 32:30).

Об'єктні займенникові суфікси, що приєднані до частки зустрічаємо тільки в літургійних *піютах*, їх не вжито в парафразах біблійної поезії в TgOnq (ймовірні причини цього явища розглянуто в *1.4.1*). Нижче наведемо основні зразки їх уживання в додаткових *піютах*, уведених в текст перекладу:

– *мене* (**Ex 14c**, -2; **Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -4; **Ex 20c** , -3; **Ex 20c** , -2; **Ex 20c**, -1, -2; -2, епілог; **Ex 20c** , -2, -1; **Ex 20c** , -2);

– *тебе* (**Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2; **Ex 20c** , ;);

– *вас* (**Ex 20c** , -1; -3; **Ex 20a**, -2;).

– *його* (**Ex 12k**, ; **Ex 14f**, ; **Ex 20c** , -2; **Ex 20c** , -1, -1, -3);

– *їх* (**Ex 12b**, , -2; **Ex 12d**, -4; **Ex 12f**, -2; **Ex 12g**, -2; **Ex 12h**, -2; **Ex 20a**, -2; -2; **Ex 20c** , -1; **Ex 20c** , -1).

- В одному випадку у функції *nota accusativi* з займенниковим суфіксом використовують - : – *вони зіпсували себе* (TgOnq Повтор. 32:4).[242]

Досить часто в підрядних реченнях вживають відносний займенник - *який / яка*.

- У ролі додатка: – *…[мудрість і розуміння], яких Я не дав нікому з людей* (**Ex 12h**, -2); – *якого не змінюють дні і роки* (**Ex 20a**, -3).

- Підмета підрядного речення: – *Ідоли, які не бачать очима своїми* (**Ex 20a**, -1); – *А ті з них, хто залишаться, будуть служити йому і платити данину* (TgOnq Бут. 49:15); – *... яке [чаклунство] було б успішним проти дому Якова* (TgOnq Числ. 23:23).

Морфосинтаксис займенників в поетичному дискурсі демонструє ті ж функціональні парадигми, які притаманні й прозі. З іншого боку, можемо відзначити деякі особливі тенденції у вживанні займенників у поетичному дискурсі. Насамперед, це стосується відмінностей між морфосинтаксисом займенників у літургійних *піютах*, з одного боку, і перекладах біблійної поезії, з іншого. Останні демонструють тенденцію до імітації *арахаїчного поетичного морфосинтаксису давньоєврейського оригіналу*, віддаючи перевагу об’єктним займенниковим суфіксам замість самостійних конструкцій з часткою .

[242] Прямий додаток після дієслова може бути введено за допомогою частки (TgOnq Бут. 6:12), або без *nota accusativi* взагалі (TgJon Єрем. 48:18; Соф. 3:7; Tg Пс. 14:1; 53:2; Tg Хрон. 34:11); відомий також подібний випадок, коли у ролі *nota accusativi* функціонує прийменник - (Tg Ест. 5:15).

Іншою особливістю є використання *самостійних присвійних займенників* (їх уживають у біблійній давньоєврейській мові вкрай рідко)[243] в емфатичних конструкціях, що дозволяють синтаксично виокремити *аспект належності*. Ця особливість характерна як для літургійних *піютів*, так і для парафразів біблійної поезії. Емфатичного характеру може набувати й уживання займенників 3-ї особи у функції *copulae*, а також використання спеціальних вказівних займенників для передачі архаїчних древньоєврейських займенникових форм в TgOnq.

4.2.5. Числівники.

Аналіз уживання числівників у літургійній поезії засвідчує чимало випадків відхиленнь від граматичних норм, обумовлених, в основному, впливом живої розмовної мови. Іншим фактором, що відбився на специфіці словосполучень із числівниками значно меншою мірою, є ті ж формальні стандарти віршування – акровірш і рима. До віршованих особливостей уживання числівників, пов'язаних із поетичною експресією, належать інверсія у словосполученнях із іменником і еліпсис іменника в стійких виразах.

4.2.5.1. Принцип полярного узгодження. Одним із найяскравіших прикладів впливу розмовної мови на синтаксис числівника є досить частий відступ від так званого *принципу полярного узгодження* (іменник ж. р. поєднано з числівником ч.р. і навпаки). У середньоарамейський період у повсякденній мові цього принципу не завжди дотримувалися, тому це явище знайшло своє відображення в поезії.

- *Приклади правильного узгодження.* У дев'яти випадках використано граматично коректне полярне узгодження: – *десять кар* (**Ex 12b**,); – *чотириста років* (**Ex 14a**,); – *п'ятнадцять пророків* (**Ex 14a**, -1); – *дванадцять стежок* (**Ex 14b**, -2); – *десять заповідей* (**Ex 20c** ,); – *чотири звіра* (**Ex 20c** ,); – *десять постанов* (**Ex 20c** , -1); – *два потоки* (**Ex 20c** , -1); – *два ставки* (**Ex**

[243] Див. у П. Пісень 1:6; 8:12.

20c , -1); – *п'ятсот років* (**Ex 20c** , -2); один раз зустрічається контрагована форма числівника «сімнадцять»: – *сімнадцять літ* (**Ex 20c** , -2).

У перекладах давньоєврейської поезії в TgOnq у *всіх* випадках числівники узгоджені правильно: – *сім поколінь* та – *сімдесят сім [поколінь]* (TgOnq Бут. 4:24); – *три частини* (TgOnq Бут. 49:3); – *два коліна* (TgOnq Бут. 49:22); – *чотири стани Ізраїлю* (TgOnq Числ. 23:10); – *тьми [десятки тисяч] святих* (TgOnq Повтор. 33:2); – *тьми [десятки тисяч] дому Єфремового*‖ – *тисячі дому Манасії* (TgOnq Повтор. 33:17).

- *Відхилення від синтаксичних норм.* У восьми випадках принципа полярного узгодження не дотримано: – *два (ч.р.) пастирі (ч.р.)* (**Ex 12b**, -2);[244] – *троє праотців (ч. р.)* – у *status constructus* (**Ex 12k**,); – *дванадцять (ч. р.) порядків (ч. р.)* (**Ex 12d**,); – *дванадцять (ч. р.) мужів (ч. р.)* (**Ex 12d**, -2); – *сорок (ч. р.) днів (ч. р.)* (**Ex 12d**, -3); – *п'ять (ч. р.) книг (ч. р.) Тори* (**Ex 20c** , -2); – *триста шістдесят п'ять (ч. р.) перлин (ч. р.)* (**Ex 20c** , -1); – *два (ч. р.) польота (ч. р.)* (**Ex 20c** ,).

4.2.5.2. Інверсія й еліпсис у словосполученнях іменника з числівником. Ці явища не завжди пов’язані безпосередньо з поетичною формою, проте вони можуть бути використані для посилення поетичної експресії.

- Інверсію *іменник* + *числівник* бачимо тричі. У двох випадках така перестановка слів може бути пояснена необхідністю підтримки моно-рими - в кожній з чотирьох строф класичного *піюта*:

– *звіра чотири* || *образи чотири* (**Ex 20c** , -3-4).

[244] В аналізованому поетичному корпусі іменник «два» вживається тільки в формі чоловічого роду; форма жіночого роду не засвідчена.

До того ж, таке розташування числівника «чотири» у двох рядках куплета класичної поезії підкреслює зв'язок між чотирма образами херувимів і чотирма звірами-символами.

У третьому випадку інверсія не пов’язана з римою, але виконує емфатичну функцію: – *судів [= кар] десять* – так автор підкреслює факт, що і після *цілих десяти покарань* фараон все ще говорив зарозуміло (**Ex 14b**, -4).

- Еліпсис іменника в сталих словосполученнях з числівником. Пропуск іменника в таких випадках підкреслює *кількість*:

  – *тисячі тисяч і десятки тисяч десятків тисяч [ангелів]* (**Ex 20c** ,); див. також (**Ex 20c** , -4).

  – *шістсот тринадцять [заповідей]* (**Ex 20c** ,).

  Іменник у такого роду виразах легко відновлюється за контекстом завдяки частому вживанню фрази (читач не раз зустрічав її), але його пропуск допомагає зосередити увагу на кількісній характеристиці.

4.2.5.3. Граматичні аномалії. Як і у випадку з дієсловами, іменниками і прикметниками, частіше вони можуть бути пов’язані або з формальними засобами віршування, або з впливом розмовної мови.

- Перестановка порядку слів у складних числівниках:
  – *смарагдів сорок вісім двісті = 248* (**Ex 20c** ,). Інверсія обумовлена підтримкою рими - в чотирьох рядках: ‖ ‖ ‖
  .

- Іноді бачимо й формальне узгодження закінчення числівника та іменника, що суперечить граматичним нормам: – *сімдесят (ч. р.) дівиць (ч.р.)* (**Ex 20c** , -1). «Дівиці» не можуть бути чоловічого роду,[245] однак закінчення - додано до цього іменника під впливом

[245] Іменник у формі множини чоловічого роду засвідчено в таргумах у значенні абстрактного іменника «дівоцтво», «цнота», «недоторканість» (TgOnq Повтор. 22:14, 17, 20; TgNeof Повтор. 22:14; TgPsJon Бут. 3:16); у значенні ж «дівиці», «діви» вживається відповідна форма множини жіночого роду (TgNeof Бут. 34:31; Повтор. 32:25; TgPsJon Числ. 20:17; 21:22; TgJon Суд. 21:12; Іс. 23:4; Tg Пс. 148:12; Tg Ест. 2:2, 19).

такого ж закінчення числівника, що, імовірно, навіяно впливом розмовної мови.

4.2.5.4. Порядкові числівники. Для них характерне граматичне узгодження в роді й числі з іменником і прикметником:

– *другий раз* (**Ex 12d**, -3); – *у місяці третьому* (**Ex 20c** ,); – *таблиця перша* (**Ex 20c** ,); – *рішення друге* (**Ex 20c** ,); – *перший калим* (**Ex 20c** , -2, -2); – *смерть друга* (TgOnq Повтор. 33:6).

Засвідчено також уживання невизначеного числівника – *мало*: – *мало з нас* (**Ex 20c** ,); а також числівника «двічі» (TgOnq Повтор. 32:41).

Підсумовуючи аналіз синтаксису числівника, можемо стверджувати, що він виявляє граматичні неточності, викликані як впливом розмовної мови, так і пристосуванням до формальних стандартів віршування. При цьому граматичних аномалій не виявлено в парафразах біблійної поезії.

Як і у випадку з морфосинтаксисом іменників, прикметників і займенників, уживання числівників у поетичному дискурсі відрізняється від прози не наявністю особливих конструкцій, характерних лише для поезії, а емфатичним використанням відомих морфосинтаксичних парадигм. До емфатичних конструкцій належать еліпсис у словосполученні числівника з іменником, а також інверсія порядку *іменник* + *числівник*, обумовлена пристосуванням словосполучення до рими.

Підсумовуючи наше дослідження морфосинтаксису іменних частин мови, ми можемо відзначити як особливості, які не обумовленими лінгвопоетичним контекстом, так і ті, що з ними безпосередньо пов’язані.

До першої групи варто віднести: а) вживання альтернативних форм генітивних словосполучень; б) діахронічний та діалектний зсув у частоті вживання *status constructus* vs генітивні словосполучення; в) випадки граматичної неузгодженості іменника і прикметника в роді і числі; г) відхилення від принципу полярного узгодження іменника і числівника; д)

різні форми утворення абстрактних іменників; е) не завжди послідовне використання *nota accusativi*; є) поява в поезії східноарамейських діалектизмів, які не виконували ніяких лінгвопоетичних функцій.

До зумовлених поетичним дискурсом особливостей належать: а) вживання абстрактних іменників у визначеному стані – у *status emphaticus* або *status pronominalis*; б) «гра» артиклів в поетичних рядках з однорідними членами речення; в) використання самостійних особових займенників у ролі підмета дієслівного речення в діалогічному та емфатичному контекстах; г) граматичні неузгодження, пов'язані з пристосуванням до акровірша або рими; д) еліпсис у словосполученнях, що в певному контексті набувають емфатичного значення.

4.3. Синтаксис часток.

До незмінних службових слів (часток) в семітських мовах належать прийменники, сполучники, прислівники, власне частки і вигуки. Їх уживання в поезії не має яскраво визначених особливостей, які відрізняли б їх від уживання в прозі. Використання часток у поетичному дискурсі охарактеризовано тими ж особливостями, які виявляються і в інших типах дискурсу в середньоарамейській мові: різноманітність форм часток і моделей їх функціонування (включаючи деякі діалектні форми), а також змішання синтаксичних функцій деяких з них.

Так, наприклад, до незвичних *вторинних* функцій деяких часток належать ті, що виникли в розмовній мові і в діалектному вживанні, належить використання підрядного сполучника *коли* у значенні порівняння (як правило, у цій функції відомий -); прийменники, за допомогою яких дієслова керують додатком, можуть варіюватися; частка - (крім її відомих різних функцій) уводить пряму мову або стоїть перед прямим додатком. Очевидно, ця варіативність пов'язана з впливом діалектів і просторіч (а, можливо, і відновлення деяких архаїчних значень часток), які увійшли в письмову арамейську мову, включаючи й поезію. Наш аналіз вживання часток дозволяє зробити висновок, що морфосинтаксис літургійний *піютів* більш наближений до розмовної мови, ніж у парафразах біблійної поезії. До специфіки ж суто поетичного плану можна зарахувати лише вживання

дубльованих прийменників у емфатичному контексті, однак такі випадки вкрай рідкісні [96, с. 114-124].

4.3.1. Прийменники в поетичному контексті.

Синтаксис прийменників у розглянутому поетичному корпусі здебільшого відображає стандартні парадигми їхнього вживання. Однак при цьому має вияв і дещо незвичайне змішування й дублювання функцій деякий прийменників, що, очевидно, було характерним для розмовної арамейської мови того періоду. Так, у ролі *nota accusativi*, окрім частки і прийменника - , може вживатися і прийменник - , і навіть частка - . Подібним чином на позначення перетворення, переходу в новий стан, окрім прийменника - , може бути застосованим - ; і навпаки, прийменник - використано в значенні «серед», «із числа когось / чогось» (функція прийменника -). Хоча такі випадки нечислені, все ж вони свідчать про вплив живої розмовної мови, у якій могли відбуватися такі трансформації синтаксичних функцій окремих прийменників.

Виявлено й певні діалектні особливості використання прийменників, за допомогою яких деякі дієслова керують додатками: дієслово (порода G) – *покладатися на* когось / щось – зазвичай керує додатками за допомогою прийменника , але в нашому випадки використано прийменник - . Таке вживання цього прийменника характерне для палестинської арамейської мови. Таким же чином прийменник - інколи замінює або - в керуванні дієсловами і додатками. Хоча діалектний характер цього явища в двох останніх випадках не підтверджений, але сам факт такої взаємозамінності свідчить про відсутність чітких стандартів синтаксису в літургійній поезії.

4.3.1.1. Прості прийменники - , - , - . Ці прийменники найбільш архаїчні, і тому спектр їхніх значень надзвичайно різноманітний.

- – основне значення: *в, по* (locative), однак може вживатися і в значенні спрямування руху *до* чогось, у функції *nota instrumentalis* і *nota accusativi* після деяких дієслів.

- – *localis* вказує на знаходження предмета у просторі: – *в Заіорданії* (**Ex 12c**, -5); – *в [терновому] кущі* (**Ex 12b**, -2); – *в кожному домі* (**Ex 12c**, -2); – *у ковчег*, у реченні – *Він покладе їх у ковчег* (**Ex 12d**, -4); – *у світі* (**Ex 12f**, -2); – *у пустелі* (**Ex 14b**,); – *і Я запалив у них [небесах] зорі* (**Ex 20a**, -3); – *у колісницях вогненних* (**Ex 20c** ,); у поєднанні з предикативним словом («немає»): – *і нема у них розуму* (TgOnq Втор. 32:28).

- – *temporalis* вказує на перебування у часі: – *на шостий [день]* (**Ex 14e**, -3); – *у місяць третій* (**Ex 20c** ,); – у*вечері… зранку* (**Ex 20c** , -2); – *на висотах* (**Ex 20c** , -4).

Прийменник - іноді застосовано в значенні спрямування руху (у функції, аналогічній прийменнику -): – *він підніс мене… до престолів [небесних]* (**Ex 20c** ,); – *як води, що течуть в землю суху* (**Ex 20c** ,).

У значенні *серед* кого/чого-небудь: – *серед тих, що ходять у море [= моряків]* (**Ex 12f**, -2).

- у поєднанні з іменником, прислівником або інфінітивом *в адвербіальних виразах*: – *мирно* (**Ex 12e**, -6); – *у своїй величі* (**Ex 14a**, -1); – *могутньо* (**Ex 20c** , -2); – *в моєму обов'язку = [мій обов'язок виконуючи]* (**Ex 20c** ,); – *милостиво* (**Ex 20c** , -1); – *у пороху земному* (**Ex 20c** , -2); – *у видінні* (**Ex 20c** , -1); – *під час народження*(**Ex 20c** , -3);

  – *Вранці і увечері будуть приносити священники жертви* (TgOnq Бут. 49:27); – *Через велику силу Твою нехай заніміють вони мов камінь* (TgOnq Вих. 15:16).

- в функції *nota instrumentalis*: – *сказав у пророцтві [= у вигляді пророцтва]* (**Ex 12c**, -1); – *[засипаний] снігом* (**Ex 12f**, -2); – *яка ногою топче* (**Ex 14a**, -1); – *збентежений їхній розум мудрістю пречудовою* (**Ex 14a**, -1); – *рукою простягненою* (**Ex 14a**, -2); – *перстом своїм*

(**Ex 20c** , -1); – *словом* (**Ex 20a**, -1); – *Веди його силою Твоєю* (TgOnq Вих. 15:13).

Із займенниковими суфіксами: – *у мені* (**Ex 12c**, -2); – *і в ньому [місяці] знамення* (**Ex 12f**, -1); – *у них* (**Ex 20c** , -3).

Із займенниковими функціями в плеонастичних конструкціях: – *у той час* (**Ex 12e**, пролог); – *у той день* **(Ex 20c** , -3).

У значенні *nota accusativi*. Така незвичайна функція прйменника - цілком очевидна в окремих уривках досліджуваної нами поезії. Так, наприклад, у наступному складнопідрядному реченні вислів «їсти хліб» ужито двічі – в першому випадку дієслово керує додатком за допомогою прийменника - , в другому – напряму: ____ _____ – *Кожен, хто їсть хліб свій [тепер], його як хліб печалі їсть* (**Ex 20c** ,). Дієслово вимагає прямого додатка в більшості випадків.[246]

– *Вона пограбує тебе* (**Ex 20c** , -1); у відомих випадках уживання дієслова прямий додаток уводиться без прийменника - .[247]

Прямий додаток після дієслова *одягати* неочікувано вводять за допомогою прийменника - : – *зодягнуться в діаманти* (**Ex 20c** ,). Зазвичай додаток при цьому дієслові прямий, не потребує прийменника взагалі.[248]

Таким чином відбувається й узгодження з додатком дієслова *давати*, яке, як правило, не потребує прийменника: – *викуп як вони дадуть?* (**Ex 20c** , -3).[249]

---

[246] У більшості випадків після дієслова прийменник - не використовують узагалі перед прямим додатком, якщо він невизначений (Дан. 7:23; A4.1R.6; BT *Хагіга* 15б; TgJon 2 Сам. 9:10; 1 Цар. 21:5; Tg Пр. 27:18); у випадках визначеності прямого додатка вживають прийменники прямого додатка або - : – *…і птахи їли їх* (TgOnq Бит. 40:17); – *…і міль з'їсть його* (TgJon Ис. 50:9). Вживання прийменника - у функції *nota accusativi* засвідчено, крім нашого випадку, ще двічі в Єрусалимському Талмуді в ідіомі – *коли проголошують [учення], пережовуй [=засвоюй] його* (ЄТ *Шавуот VII:38*).

[247] Див. Pesh Бут. 42:35: ; а також *Мар Бассус* 2:32.

[248] Див., наприклад, TgOnq Лев. 6:3; 16:4; TgJon 1 Цар. 22:30; Иер. 46:4; Tg Пс. 68:28.

[249] Див. TgOnq Бут. 4:25; 25:6, 34; з часткою при визначеному іменнику або об'єктному займеннику: TgOnq Лев. 10:17; Числ. 7:8; Повтор. 3:18; 9:11.

Прийменник - у функції *nota accusativi* засвідчений у парафразах біблійної поезії: – *і удар його здолає філістимлян* (TgOnq Бут. 49:17); – *сказав Слово Своє* (TgOnq Вих. 15:2); – *Я погублю їх* (TgOnq Повтор. 32:23); – *Я роздратую їх* (TgOnq Повтор. 32:24); – *Якби вони стали мудрими и зрозуміли це!* (TgOnq Повтор. 32:29).[250]

Вводить додаток після дієслова *відрікатися, відмовлятися*: – *і Його не зрадимо* (**Ex 20c** ,). Таке керування додатком засвідчено в класичній сирійській мові.[251]

Прийменник - ужито для керування додатком після кількох дієслів, з якими зазвичай використовують прийменники або - :

Після дієслова – *надіятися, сподіватися*: – *на Отця нашого, що на небесах, на Нього надіємося* (**Ex 20c** ,);

– *сила, на яку вони сподівались* (TgOnq Втор. 32:37); таке вживання прийменника - характерне для палестинських діалектів.[252]

Після дієслова – *повертати, здійснювати*: – *і здійсниться над ним пророцтво Його* (**Ex 14a**, -2);[253] після дієслова : – *Він обрушив на них [десять кар]* (**Ex 12b**,).[254]

---

[250] Після дієслова , як правило, іде прямий додаток буз прийменника - (TgOnq Бут. 18:30, 32; 44:18; Вих. 5:9; 32:11, 22; Повтор. 6:15; 29:19); дієслово вжито або з часткою перед прямим додатком, або без неї (TgJon Амос. 9:8; Наум. 1:14; Соф. 1:2; Зах. 13:2); дієслово керує додатком за допомогою прийменника (TgJon Иез. 5:2, 12; 12:14) або без прийменника (Tg 2 Хр. 7:13); дієслово в породі *hitpaal* в значенні «розуміти», «вникати» вжито з прийменником - (TgJon 1Сам. 16:7; 2 Цар. 3:14; Ос. 4:14; Tg Екл. 11:9), хоча засвідчено випадок його використання з часткою (Tg Екл. 7:13).

[251] Див. Діяння Пелагія 7.14: – *Я відрікаюся від тебе!*; 7.17: – *Відрікаюся від скоєного мною!*

[252] З прийменниками - і - : TgJon 2 Сам. 22:3; ВТ *Сангедрін* 7б; *Бава Батра* 91б; ЄТ *Шаббат* II:5; із прийменником - : TgJon Иер. 49:4; мідраш *Шир а-Ширім Рабба* VII, 2. Якщо дієслово використано в каузативних (S) породах, прямий дододаток утворюється часткою : TgJon Ис. 36:15; 2 Цар. 18:30; Иер. 29:31.

[253] Після дієслова додаток зазвичай уводять прийменником - : Дан. 2:14; TgPsJon Бут. 23:5; 24:5; в Елефантинських папірусах: (A. 6.15.10).

[254] У текстах Кумрану: (4Q Enastr b 7:10); (1QapGen 12.8); в таргумах: TgOnq Бут. 7:12; TgPsJ Бут. 12:10; 50:13; Вих. 19:14 (з прийменником). Після дієслова з'являється в текстах Елефантинських папірусів: (C. 1.2 R6); однак в іншому місці: (A 3.8 R11).

Наявний також інший випадок нестандартного керування: дієслово в значенні *слідувати за* керує додатком за допомогою прийменника - замість – *за, вслід за* кимось/чимось,[255] при цьому в наступному рядку те саме дієслово керує додатком за допомогою прийменника : – *Слідуйте за Торою як один народ, о Ізраїль, і не слідуйте за перелюбом!* (**Ex 20c** , -1-2).

Керує додатком після дієслова («займатися *чимось*», «мати справу *з кимось*»): – *…з якими не мали справ предки їхні* (TgOnq Повтор. 32:17).

У значенні *заради*, *через*: – *Заради Нього ми будемо спалені* (**Ex 20c** ,); – *горе, бо через неї він утратив розум* (**Ex 20c** , -3).

Перебувати в якомусь стані: – *вона ознайомлена з гординею* (**Ex 20c** , -2).

Один раз у словосполученні з прикметником «подібній» прийменник - указує на об'єкт порівняння: – *подібні птаху* (**Ex 14a**, -1). Зазвичай у такій функції вживають прийменник - .[256]

Також відомий особливий випадок дублювання прийменників - і : – *усередині шлюбного чертогу Господа* [метафора Храмової гори] (**Ex 20c** , -3).

Прийменник - перед іменником після дієслова позначає перетворення, набуття нового стану (як і прийменник -): – *Горе тій, котра змінила свою подобу в прах і попіл* (**Ex 20c** , -3-4).

- – спрямування руху, *до когось/чогось*.

– *Він підніметься до гори* (**Ex 12d**, -2); – *… і він увійде в ковчег* (**Ex 12e**, -6); – *схилений на північ* (**Ex 12f**, -1); – *і звернувся да Фамари* (**Ex 12h**, -2); – *Вона*

[255] Див. TgOnq Повтор. 4:3; 6:14; 8:19; 11:28; TgJon Суд. 2:19; 1 Цар. 11:10.

[256] Див. TgJon Єзек. 28:12; 29:3; 31:3; Зах. 11:17; мідраш *Бемідбар Рабба* 32; ВТ *Хуллін* 55б.

піднялася до його вільного навісу (**Ex 20c** ,); *– і піде додому* (**Ex 20c** , -2); *– адже сходжу я до Бога Живого* (**Ex 20c** , -2); *– Вона закликала до життя, але затьмарила до смерті* (**Ex 20c** , -1-2); *– повернула обличчя до гордині* (**Ex 20c** , -3); *– …і я возніс їх на висоту* (**Ex 20a**, -2); *– ...і будуть зводити наклепи на тебе вороги твої* (TgOnq Повтор. 33:29).

Звернення до когось: *– Почав кричати до Йоеля, сина свого* (**Ex 20c** , -2); *– Він спрямував своє серце в хвалі до Царя Вічного* (**Ex 20b**,).

Рух до визначеної точки в часі: *– до часу, коли прийде збирач розсіяних* (**Ex 20b**,).

У значенні «серед»: *– Він – перший, серед місяців року* (**Ex 12c**, -4). Зазвичай у цій функції вжито прийменник - або . У такій функції в перекладі біблійної поезії в Тарґумі Онкелоса також ужито частку - : *– ...мужа особливого серед братів його* (TgOnq Бут. 49:16).

Перебувати у *когось*, належати *комусь*: *– рука наша сильна у нас* (TgOnq Повтор. 32:27).

У функції *nota dativi*: *– я обраний для народу святого [= народові святому]* (**Ex 12d**, -1); *– я поверну землі тріумф і радість* (**Ex 12d**, -1); *– сказав Ісак Аврааму* (**Ex 20c** , -1); *– і скажеш Сарі, матері моїй* (**Ex 20c** , -1); *– Горе тій, що для всіх поколінь завдала [болю й тернів]* (**Ex 20c** , -3); *– Горе кожному, хто п'є* (**Ex 20c** , -3); *– відкрилася свобода їх вустам* (**Ex 20c** , -3).

Nota dativi із займенниковим суфіксом: *– і він пояснить їм учення Тори* (**Ex 12c**, -4); *– ...що ти побудував для мене, батьку* (**Ex 20c** , -2); *– …і знак буде даний тобі* (**Ex 12f**, -1); *– …щоб була [манна] для них їжею* (**Ex 20a**, -2); *– Чи*

не Мені ви вклонятися повинні? (**Ex 20a**, -4); *– Чому ви їм поклоняєтесь?* (**Ex 20a**, -4); *– Він відповідав і сказав їм* (**Ex 20c** , -2); *– Відповідав йому цар Соломон* (**Ex 20c** , -1); *– Нехай згадається тобі…* (**Ex 20c** , -2); *– Він послав вам* (**Ex 20b**,); *– Прокляни мені [= для мене] ‖ – Розділи мені* (TgOnq Числ. 23:7); *– Спить і відкривається йому* (TgOnq Числ. 24:15); *– …і повідомить тобі ‖ – …і скажуть тобі* (TgOnq Повтор. 32:7); *– І дав їм…* (TgOnq Повтор. 32:13, 14); *– …і Він дав нам* (TgOnq Повтор. 33:2, 4); *– …з'явилася [величність Його] нам* (TgOnq Повтор. 33:2).

Вводить інфінітив (функція, похідна від *nota dativi*): *– для освячення місяців* (**Ex 12f**, -1); *– що я зроблю для [здійснення] наказу батька* (**Ex 20c** , -2); *– Хто зможе полічити [хоч] малу частину Дому Якова?* (TgOnq Числ. 23:10).

Nota accusativi вводить прямий додаток (як альтернатива); у більшості таких випадків прямий додаток визначено (за винятком **Ex 20c** , -3 і -4): *– переможе товариша свого* (**Ex 12f**, -2); *– Господь заручив доньку Якова* (**Ex 20c** ,); *– Я бачив Його престол* (**Ex 20c** , -1); *– І поцілував Ісак Авраама, батька свого* (**Ex 20c** , -1); *– вона відправила мужів* (**Ex 20c** , -3); *– і мужів вона вбиває* (**Ex 20c** , -4); *– горе тій, що Самсона погубила ‖ і Авшалома за волосся його повісила, ‖ Лота вона прогнала, ‖ і Зимрі убила,* (**Ex 20c** , -1-4).

Nota accusativi із займенниковим суфіксом: *– Гнів розгорівся, і вони каменували його* (**Ex 20c** ,); *– і поцілували його* (**Ex 20c** , -2); *– вони спостерігали за ним* (**Ex 20c** , -1).

Особливий випадок із дієсловом в інтенсивній породі (D) у значенні *благати, переконувати*: зазвичай це дієслово керує додатком за

допомогою прийменника - ,[257] однак наявний і - : *– благаю я вас* (**Ex 20c** , -1). Цей випадок підтверджує наші попередні спостереження щодо змішування функцій прийменника - і - в розглянутих поетичних текстах під впливом розмовної мови.

Вказує на зміну стану: *– [Перетворити] печаль на радість, і скорботу – в день святковий* (**Ex 12d**, -4-5);

– Я розділив море словами на дванадцять стежок (**Ex 20a**, -1-2); *– Будь йому [допомогою]* (TgOnq Втор. 33:7).

Nota genitivi (аналог частки -): *– карбована робота* (букв.: *робота карбування*) **Ex 20c** , -2. Детальніше про вживання - в функції *nota genitivi* див. *4.2.3.3.*

Із прикметником «подібний»: *– подібний близнюкам* (**Ex 12h**, -1); *– подібний леву* (**Ex 12h**, -1); див. раніше розглянуту нами аналогічну конструкцію з прийменником - .

З предикативним словом й у значенні *відсутності* чогось:

– не було у Мене співучасника у справах Моїх (**Ex 20a**, -1).

- – порівняння, зіставлення, відповідність: *як, згідно з* чимось, *подібно до* когось/чогось: *– згідно з волею твоєю* (**Ex 14a**, -1); *– як спочатку* (**Ex 14a**, -4; **Ex 14b**, -3); *– як молочний соус* (**Ex 20c** , -2); *– як вартовий* (**Ex 20c** , -4).

У порівняльних зворотах у реченнях із дієслівним предикатом:

– Я спустив манну як дощ (**Ex 20a**, -2); *– як води, що течуть у землю суху* (**Ex 20c** ,); *– як вогонь вийшов він із Хешбону* (TgOnq Числ. 21:28); *– Воїни [вийшли] як полум'я з міста Сихона* (TgOnq Числ. 21:28).

У порівняльних зворотах у складі іменного предиката: *– як той, хто умертвляє* (**Ex 20c** , -2);

---

[257] Див. ВТ *Берахот* 28б: ; а також *Бава Батра* 9б.

– Її стан – як пальма, її груди – як грона винограду ‖ запах її ніздрів – як аромат яблуні ‖ її голова – як [гора] Кармель ‖ її коса – як одежа з пурпуру ‖ її шия гладенька, як колона зі слонової кістки (**Ex 20c** , -). Див. також:

‖ ‖

(**Ex 20c** , -).

Прийменники і . Вони утворені з поєднання прийменників - і - з часткою ; відрізняються ці прийменники від - і - лише вужчим значенням: *– до*, спрямування руху, *– як, подібно* порівняння.

– Вони зберуться до Смиренного (**Ex 12c**, -3; **Ex 12d**, -3); *– І вони не наближалися один до одного* (**Ex 14b**, -3); *– І Я пошлю тебе до фараона гордого* (**Ex 14f**, -2).

– як я (**Ex 20a**, -4; **Ex 20c** , -1); *– як їхня [кончина]*, у реченні *– і та буде кончина моя як їхня* (TgOnq Числ. 23:10).

Іноді в такому значенні вжито прийменник (зазвичай це слово вживається в значені підрядного сполучника «коли»): *– як на крилах орлиних* (**Ex 20c** , -1); *– як їдять хліб печалі* (**Ex 20c** ,).

Засвідчений також випадок використання прислівника *як* (етимологічно пов'язаного з -) у функції порівняльного прийменника:

– сяє як світло (**Ex 12a**,).

4.3.1.2. Прийменник . Використовуваний досить часто в середньоарамейській мові, і тому представлений дуже широко в нашому поетичному корпусі. Основні його значення – *на, над, біля*, вказує як на розміщення предмета *на* поверхні чогось, так і на рух у певному напрямку *на, до*; вторинне його значення – діяти в інтересах *когось*, із певною метою, тобто *за, заради*. У деяких випадках прийменник виконує ті самі функції, що й - . Огляд основних значень прийменника представлений нижче.

- Дія, спрямована на предмет: – *Світло сяяло над Ізраїлем, || а тьма простягалася над Єгиптом* (**Ex 12e**, пролог); – *– Вогонь важкий впаде на людство* (**Ex 12f**, -1); *– Сарана зійде на урожай* (**Ex 12f**, -1); *– те,що має здійснитися над народом святим* (**Ex 12g**, -2); *– Коли птах упаде на шматки [жертви]* (**Ex 14a**, -2); *– …зімкнулася за ними [*букв: *над ними] пустеля* (**Ex 14b**, -2); *– ...ті, хто тягарі свої на Мене покладають* (**Ex 20a**, -3); *– ...і посадила їх на дивани півокруглі* (**Ex 20c** , -2); *– Слава Його відкрилася над нами* (**Ex 20c** ,); *– ...покладають на шию нареченої* (**Ex 20c** , -2); див. також: (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** ,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2-3);[258] (**Ex 20c** , -4); (TgOnq Повтор. 32:26).

- Дія, спрямована *проти* когось: *– … і хвилі посилювалися проти нього* (**Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2); – *...що ви повстали проти мене* (**Ex 20c** , -2).

- Місцезнаходження *над* предметом: *– прийшов Господь верхи на хмарі* (**Ex 12f**, 2); *– і Його правиця простягнута над Ізраїлем* (**Ex 12i**, -2); *– Я правитель і глава над вами* (**Ex 12g**, -1); див. також: (**Ex 12k**,); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2).

- Розміщення *біля* іншого предмета: *– і пішов Мойсей, і став біля моря* (**Ex 14c**, -1; **Ex 14d**, -1; -1); *– стіна для тих, хто збирається біля Святилища* (**Ex 20c** ,).

---

[258] У цьому випадку наявні дубльовані *nota accusativi* - і з об’єктним займенниковим суфіксом -: . Схожі явища можна побачити в **Ex 20c** , -3, де повторюється прийменник локації - : . Вочевидь, така конструкція має емфатичне значення.

- Указує на об'єкт дії після деяких дієслів, у нашому випадку це – *пересилювати*, – *милувати*, – *гніватися* і – *прощати, милувати*: – *Вони пересилять… царство грецьке нечестиве* (**Ex 12d**, -3-4); – *Умилосердився Я над ними* (**Ex 14f**,); – *Батько не змилувався над сином своїм* (**Ex 20c** , -2); – *змилуйся над юнаком* (**Ex 20c** , -2); – *Ні над ким вона не змилується* (**Ex 20c** , -4); – *Гніваюся я на вас* (**Ex 20c** , -2); – *І визволить землю Свою і народ Свій* (TgOnq Повтор. 32:43).

- В іменних реченнях із суб'єктом – *горе*: – *Горе синам* (**Ex 20c** ,); – *Горе цьому світу* (**Ex 20c** , -1).

- У значенні *заради*, в *інтересах* когось/чогось: – *...щоб понести заради імені Твого* (**Ex 12f**, пролог); – *[жертви]за рабство і розруху* (**Ex 14b**, -2); – *за це* (**Ex 20c** , -1).

- *Стосовно* когось/чогось, *про* когось/щось: – *про ослів і про звірів польових [указ]* (**Ex 12f**, -1); – *Усе я виконаю, що стосується вас* (**Ex 20c** ,); – *…котрий замислив про мене вбити мене* (**Ex 20c** , -2); – *...і втомиться Сара свідчити про них на їхню користь* (**Ex 20c** , -4); – *клятва в тому, що бачив* (**Ex 20c** ,); – *про них*, у реченні – *Щоб він сказав про них…* (TgOnq Числ. 23:10).

- Перебування в якомусь стані (функція, аналогічна прийменнику -): – *Світ буде в небезпеці* (**Ex 12f**, -2); – *Судоми будуть у немовлят* (**Ex 12f**, -1).

- В поєднанні з часткою - вводить причину дії, виконуючи функцію підрядного сполучника: – *…за те, що він дотримувався Тори таємно* (**Ex 14a**, -2);

  – *Плач великий через те [букв.: за те], що був убитий Йоав, син Церуї* (**Ex 20c** , епілог).

- У поєднанні з інфінітивом дієслова має значення *необхідності зробити щось*: – *Належить тобі вбити нас* (**Ex 20c** , , див. *4.1.6.2*).

- Указує на зміну стану (в такій самій функції використано прийменики - і -): – *…що на дванадцять черг воно [розділене]* (**Ex 12d**,).

- Перед непрямим додатком (у такій функції частіше використовують прийменник -): – *Він відкрився Мойсею* (**Ex 12b**, -2).[259]

- Використано замість - в конструкціях з дієсловом : – *Нехай вони стануть вам захистом!* (TgOnq Повтор. 32:38).

4.3.1.3. Прийменник . Указує на рух від однієї точки у просторі або часі до іншої точки:

– *із Землі Чорної [=з Єгипту]* (**Ex 12a**,);
– *…і вивести їх з країни рабства* (**Ex 12b**, -1); – *Повстане цар зі свого палацу* (**Ex 12d**, -3); – *…бо з півночі гніт приходить* (**Ex 12f**, -2); – *Голос із небес вийшов* (**Ex 12f**, -1); – *те, що із вуст твоїх* (**Ex 12g**, -4);
– *…і від всякого ока захований* (**Ex 20a**, -3);
– *На Нього, на і'мя Його, надію покладаємо ми від юності нашої* (**Ex 20c** ,);[260] див. також: (**Ex 20c** , -3);
(**Ex 20c** ,); в парафразах: – *від них*, у реченні [261]
– *і не віднімуть благословення мого від них* (TgOnq Числ. 23:20);
(TgOnq Повтор. 32:20).

---

[259] Прийменник - переважає в TgOnq Бут. 22:8; 48:3; Вих. 4:1, 5; 5:2; 20:7; однак у Вих. 5:3, а також мідраш *Танхума*, Вих. 19: .

[260] Речення з порушенням порядку слів: додаток – *і'мя Його* – стоїть між прийменником і виразом – *юність наша*.

[261] Так у варіантах тексту v M, в базовому рукописи видання А. Шпербера: – *від нього*.

- На позначення переходу *з* одного стану в інший:

  *– [Перетворити] печаль в радість, і скорботу – в день святковий [*букв.: *із печалі в радість, і з скорботи – в день святковий]* (**Ex 12d**, -4-5); *– Щоб вивести голуба з рабства на свободу* (**Ex 12d**, пролог).

- Визволення *від* ворога, небезпеки: *– визволення від чотирьох звірів* (**Ex 20c** ,); *– Милість дана нам від скорбот і печалей* (**Ex 20c** ,); *– стіна від тих, хто діє згубно* (**Ex 20c** , -1); *– Визволений буде народ від зітхань* (**Ex 12d**, -2).

- Указує на походження: *– Цар із півночі переможе товариша свого* (**Ex 12f**, -2); *– цар зі сходу* (**Ex 12f**, -1). *– Піднявся їхній зойк від безлічі страждань* (**Ex 14b**, -1).

- Для виокремлення предмета *з числа* інших: *– дванадцять мужів із глав [народу] врятованого* (**Ex 12d**, -2);

  – Вони були обрані серед усіх народів (**Ex 14a**, -1);

  – …і серед вас були обрані левіти (**Ex 20c** ,);

  – Адже Господь обрав мене з усього всесвіту (**Ex 20c** , -2).

- У порівняльних зворотах або для висловлення переваги: *– я старший за тебе* (**Ex 14c**, -1); *– той, хто молодший за тебе* (**Ex 14c**, -2); *– той, хто старший за мене і тебе* (**Ex 14d**, -2); *– Я вподобав вас більше від усякого народу* (**Ex 20a**, -1); *– Я древніший начал [всесвіту]* (**Ex 20a**, -2).

- Після дієслова з пасивним значенням перед агентом: *– і я був збентежений ними [*букв.: *від них]* (**Ex 20c** , -2).

- У виразі *– від руки твоєї*, тобто *від тебе* у виправленому рядку в **Ex 12g**, -3: *– адже від руки твоєї вони будуть стягнені [= Бог покарає тебе за них]*; *– Він врятує вас від руки моєї*

[= від мене] (**Ex 20c** , -3); *– Всевишній зможе врятувати нас від руки твоєї* (**Ex 20c** , -2).

- Навчитися *від когось*: *– Хто б навчив тебе від фараона нечестивого [= на прикладі фараона нечестивого]* (**Ex 20c** , -2).
- Купити щось *у когось*: *– А я купила його в арабів* (**Ex 20c** , -3).
- Робити *щось із чогось*: *– …ті, хто тчуть небеса із вогню* (**Ex 20c** , -2).
- Підкоритися *комусь* (букв.: *від когось*): *– Я не підкорюся народженому жінкою* (**Ex 14e**, -2).
- В адвербіальном звороті: *– від початку[= початково]* (**Ex 14a**, -4; **Ex 14b**, -3; **Ex 20a**, -1; -1); *– негайно* (**Ex 12f**, -1); *– від початку* (**Ex 12k**,); *– один праворуч, а другий ліворуч [*букв.: *з правого боку, з лівого боку]* (**Ex 20c** , -2).

4.3.1.4. Інші прийменники.

– *серед, в середині чогось*: *– як сніг в середині місяця Елула* (**Ex 12f**, -1); *– Якщо буде [світло місяця] як кров в середині місяця Елула* (**Ex 12f**, -1); *– …щоб провести посеред тебе синів Своїх улюблених* (**Ex 14c**, -2).

У бік *чогось*, *всередину*: *– …і міняли свій лик від одного до іншого [поетичний зворот: міняли свої кольори]* (**Ex 20c** ,);
– Я кину вас у средину вогняної печі (**Ex 20c** ,);
– Вони були кинуті всередину вогняної печі (**Ex 20c** ,).

Іноді комбінується з прийменником для посилення – *у самій внутрішній* частині: *– кімната всередині іншої кімнати* (**Ex 20c** , -2).

– рух у бік *чогось* (аналог): *– Піди, Мойсею, від Мого імені, зійди до синів [Моїх]* (**Ex 12k**,); *– Цар царів послав мене до тебе* (**Ex 14c**, -1).

– з *середовища*: *– І вони почують заповідь із середовища вогню* (**Ex 12d**, -3); *– Відкрився Бог-Ревнитель із житла [Свого]* (**Ex 12d**, пролог);
– …котрий говорив із Мойсеєм із середовища вогню (**Ex 12d**, -2; **Ex 14e**, -2); *– Врятуйте життя моє з глибини [морської]!* (**Ex 15a**,); *– Написала правиця Його Тору з середовища вогню* (TgOnq Повтор. 33:2).

Указує на зміну стану (як і): *– …і міняли свій лик від одного до іншого [поетичний зворот: міняли свої кольори]* (**Ex 20c** ,).

Визволення від ворога (паралельно з): *– Милість дана нам від скорбот і смутків, і від греків* (**Ex 20c** ,).

– *від*: *– Біжімо від людей улюблених [Богом]* (**Ex 14b**, -1); *– Відступи від мене!* (**Ex 14c**, -2);
– Відступило море від Мойсея (**Ex 14c**, -1); *– Заспокоїлось море перед Мойсеєм* (**Ex 14b**, -1); в ролі антиантропоморфного прийменника перед словами «Бог» та «Господь»: *– Говорить той, хто чує слово від Бога* (TgOnq Числ. 24:4); *– І не від Господа було все це* (TgOnq Повтор. 32:27; див. також Повтор. 33:17, 29).

– *ззаду, за, слідом за*: *– І ворог женеться за ними* (**Ex 14c**, -2); в контрагованій формі: *– І фараон нечестивий іде вслід за ними* (**Ex 14 e**, -2).

– *слідом, за*: *– І от єгиптяни крокують слідом за ними* (**Ex 14b**, -2).

– *над, зверху*: *– …і він став наді мною* (**Ex 20c** , -1).

– *над* (аналог): *– …ті води, які над водами [= небесні води]* (**Ex 20c** , -2).

– *під*, розміщення предмета внизу: – *Вони влаштуються під горою [Синай]* (**Ex 12d**, -2); – *…що під всією піднебесною* (**Ex 14a**, -2); див також: (TgOnq Повтор. 33:3).

– *між, серед*: – *…щоб розділяти між світлом і темрявою* (**Ex 20a**, -4); – *…і згода було між снігом і вогнем* (**Ex 20c** , -4); див. також: (TgOnq Бут. 49:14).

Із займенниковими суфіксами: –*між ними* (**Ex 12b**, -2); – *між нами* (**Ex 12e**, пролог); – *між двома потоками* (**Ex 20c** , -1); – *між ними* (TgOnq Числ. 23:21).

– *з середовища* чогось, *зсередини*: – *Він вихопив її для заручення з собою серед [інших] дочок* (**Ex 20c** , -1).

– *навколо* – *Він поселив їх навколо Своєї Шехіни* (TgOnq Повтор. 32:10).

– *перед, стосовно чогось*: – *І вони [правила] були витлумачені перед нареченим, і він зрадів* (**Ex 20c** , -2);
– *Якщо ви не схилите коліна перед моїм ідолом…* (**Ex 20c** ,); – *Поклоніться перед моїм ідолом* (**Ex 20c** ,);
– *І Господь піде перед ними* (**Ex 14b**, -2); – *і честь перед тобою погубить [= і честь твою погубить]* (**Ex 20c** , -2); див. також: (TgOnq Бут. 49:19).

Перед словом «Бог», «Господь», «Владика Небес» ужито в значенні прийменника непрямого додатка (так звані *анти-антропоморфні вирази*): – *вони славили й дякували перед Владикою Небес* (**Ex 14b**,); – *славили перед Господом народи* (**Ex 20c** , епілог); – *поки я помолюся перед моїм Владикою* (**Ex 20c** , -2); – *Прославимо й подякуємо перед Господом* (TgOnq Вих. 15:1); див. також: (TgOnq Повтор. 32:3, й інші приклади: 32:6, 19; 33:21).

У складній конструкції з прийменником : – *фараон нечестивий, котрий був перед тобою* (**Ex 20c** ,).

– *перед, навпроти, проти*: – *Ти проти мене, а я проти тебе?* (**Ex 14d**, -2); – *навпроти гори Сінай [= у бік гори Сінай]* (**Ex 20c** , -2).

– *до* (точка в просторі або часі): – *Він від початку єдиний [і] до кінця віків* (**Ex 20a**, -1-2).

– *з* кимось/чимось, тобто на позначення приєднання додатка: – *І говорило Слово Господа з Мойсеєм та з Аароном* (**Ex 12a**, -1-2); – *…що він задумав зробити з дітьми [Моїми]* (**Ex 12k**,); – *І почало море сперечатися з Мойсеєм* (**Ex 14c**, -2); – *Слово, що говорить з Мойсеєм* (**Ex 14c**, ; **Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2); – *все добро, яке я зробив з Давидом, батьком його* (**Ex 20c** , -2); – *І заплакав з усіма своїми друзями* (**Ex 20c** , -2); – *Я не сію з жінкою* (**Ex 20c** , -2); – *Я благаю вас із усією дружністю моєю* (**Ex 20c** , -1).

- – *крім, за винятком*: – *Нема іншого, крім Нього* (**Ex 20c** , -2); – *крім Тебе* (TgOnq Вих. 15:11).

– *заради, через* (у значенні причинності): – *заради заповіту Мого* (**Ex 14f**,); – *заради нас* (**Ex 20c** ,); – *через нього* (TgOnq Бут. 4:23).

– *без, окрім*: – *Мимо волі твоєї ти підкоришся* (**Ex 14c**, -3); – *без нехтування* (**Ex 20c** , -1); – *Ви поклонитеся без вашої волі* (**Ex 20c** ,).

– *без*: – *без ліку* (**Ex 20c** ,); – *без світильника* (**Ex 20c** , -4).

4.3.2. Сполучники.

Синтаксичні функції сполучників виявляють у поетичному дискурсі ті ж тенденції, що й розглянуті раніше прийменники – різноманіття форм сполучників (які іноді дублюють один одного) та змішаність функцій деяких із них. Як уже було зазначено, ці явища повя’зані з активним включенням в

арамейську літературну мову діалектних, розмовних, а в деяких випадках і іншомовних часток.

Як і у випадку з прийменниками, можемо відзначити факти вживання окремих сполучників у кількох синтаксичних функціях (які при цьому збігаються з функціями інших часток):

частка - у функції підрядних сполучників причини («оскільки»), мети («щоб»), часу («коли»), повідомлення («що»);

у ролі підрядного сполучника причини («оскільки», «тому»), способу дії («таким чином») і порівняння («ніби»);

у функції сполучника причини («адже», «тому що»), повідомлення («що»);

і у значенні сполучника умови («якщо»);

як підрядний сполучник часу («коли», «тоді як») і сполучник порівняння («як»).

Наведені для прикладу сполучники не тільки дублюють у деяких випадках синтаксичні функції один одного (і , - і), але й перетинаються за значенням з іншими сполучниками (див. нижче). Загалом, такі особливості вживання не пов'язані з поетичним дискурсом, але наявні і в прозі також. Одночасне функціонування різних форм сполучників з однаковим або суміжним значенням вказує на той факт, що штучної «стандартизації» поетичної мови на рівні морфосинтаксису частин мови не відбувалося.

4.3.2.1. Сурядні сполучники.

- *Єднальні сполучники*

– *і, а* – з'єднує слова та речення. Їх дуже часто використовують у розглянутих нами поетичних текстах, тому ми наведемо лише найхарактерніші приклади.

З’єднуючи слова: – *в жахові і страху* (**Ex 12 a**,);

– *Я призначений для втіхи й порятунку.* (**Ex 12c**, -2);

– *і дав їм трофеї правителів міст і багатства жителів міст сильних* (TgOnq Повтор. 32:13).

З’єднуючи прості речення в складі складносурядного:

– *Всесвіт треммтів і безодні гриміли* (**Ex 12 a**,);

– *бо в мені їхній вождь постане Твій гнів заспокоїти, і сорок днів він буде простягатися [= лежати долілиць] преді Мною* (**Ex 12d**, -2-3);

– *Вони славу і хвалу підносили перед Владикою Небес, Правителем Вічним усіх народів, і Царство Його – навік, і навіки-віків* (**Ex 14b**, -);

– *Бо у гніві своєму вони вбили вбивцю, і за своїм бажанням розламали стіну ворога* (TgOnq Бут. 49:6).

Для з’єднання простих речень у складі складного *протазису* умовного періоду: – *От, якщо фараон відмовиться відпустити дітей [Моїх], і якщо не убо[їться] Імені Його [Бога] страшного…*(**Ex 12k**, -).

У функції сполучника, який уводить просте речення наслідку в структуру складного (може бути перекладено складнопідрядним реченням українською мовою): – *[Він] сказав у Слові Своїм визволити їх за волею Своєю, і здійсниться над ними пророцтво Його [= <u>тому</u> здійсниться над ними пророцтво Його]* (**Ex 14a**, -1-2); – *Бог предків моїх – і я вклонюся перед Ним! [= <u>тому</u> я вклонюся перед Ним]* (TgOnq Вих. 15:2).

Водить нове речення, виконуючи *когетивну* функцію в нарративному дискурсі: – *А сини Ізраїлю пройшли по суходолу посред моря* (**Ex 14b**, -4); – *І великою силою Твоєю Ти вразив тих, хто повстав на народ Твій* (TgOnq Вих. 15:7).

Із відтінком протиставления – *а, але*: – *Лицем він до своєї пані [повернувся], а серцем – до праотців своїх, що в небесах*

(**Ex 20c** , -1-2); – *...але кінець його – загибіль вічна* (TgOnq Числ. 24:20).

– *також*, подібно використовують для з'єдання слів і простих речень у структурі складного з відтінком *додатковості*:

– *Стовп хмаристий не відходив, ведучи їх шляхом своїм, а також стовп вогняний, освітлюючи морок* (**Ex 14b**, -1-2).

У поєднанні з заперечною часткою підсилює заперечення *не... не, ні те... ні те*. У такому значенні трапляється чотири рази в одному *піюті*-роздумі про єдинство Бога як синтаксичне посилення експресії:

– *...котрого не змінюють дні і роки, ні часи й епохи* (**Ex 20a**, -3-4); – *Немає у Мене товариша в Моїх діяннях, ані в Моїх трудах* (**Ex 20a**, -1-2);

– *З місць своїх вони не рухаються, і не відповідають, і не відчувають*. (**Ex 20a**, -1-2);

– *...і не їдять, і не відчувають запахів, і долоні свої не розкривають* (**Ex 20a**, -2-3); – *І не такі як діяння синів плоті [діяння Його]* (TgOnq Числ. 23:19);

– *і немає тих, що діла неправди чинять в Ізраїлі* (TgOnq Числ. 23:21).

- *Протиставні сполучники*.

Серед відомих в арамейській мові протиставних сполучників у нашому поетичному корпусі є тільки один.

– *але*, використано для протиставлення: – *…бо немає у нього недостатку, але він – як царський син* (**Ex 20c** , -3-4).

- *Розділові сполучники*. Зазначено тільки сполучник .

– *або, чи;* вказує на варіативність, можливість вибору; зафіксовано тільки двічі: – *служити чи не служити* (**Ex 20c** ,);

– *…або хоча б один з чотирьох станів Ізраїлю?* (TgOnq Числ. 23:10).

4.3.2.2. Підрядні сполучники.

- *Сполучники, які вводять підрядні речення часу.*

– *коли*, вказуючи на обставину часу: – *…коли говорив Піднесений* (**Ex 12a**,); – *І було, коли відкрив Господь Тору народу Своєму…* (**Ex 12e**, пролог);

– *Бо коли він [місяць] сходить, його роги рівні* (**Ex 12f**, -1);

– *Спочатку, коли світ був створений …*(**Ex 14a**,);

– *Коли птах впаде на шматки [жертви]* (**Ex 14a**, -2);

– *Ми здолаємо їх, коли вони стануть табором на своїх місцях* (**Ex 14b**, -3); – *...коли повстане цар від нащадків Якова* (TgOnq Числ. 24:17); – *...коли вони згрішили проти правосуддя* (TgOnq Повтор. 33:9).

А також в інших випадках: (**Ex 14c**, -2; **Ex 14d**, -2; **Ex 14e**, -2); (**Ex 14d**, -1; **Ex 14e**, -1); (**Ex 14e**, -1); (**Ex 20a**, -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , пролог); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -3); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -4); (**Ex 20c** , -1).

- – *доки, до тих пір, досі*: – – *…поки відбудеться в них диво [звільнення] від їхнього рабства* (**Ex 14a**, -2);

– *…до тих пір, поки пройдуть посеред тебе улюблені Господа* (**Ex 14c**, -2); – *…що я зробив вам, [тим,] хто досі на Сіоні [залишались]* (**Ex 20c** ,);

– *…поки я помолюся перед моїм Владикою* (**Ex 20c** , -2);

– *Поки перейде*

народ Твій, Господи, [потік] Арнон поки перейде народ Твій, котрий ти визволив, Йордан (TgOnq Вих. 15:16).

- - – *після того, як*: – *…після того, як вони були вражені десятьма карами* (**Ex 14b**, -4); – *….після того, як я вбив усіх ворогів ваших* (**Ex 20c** , -2).

- – *як*, у значенні фонової дії – *коли, тоді як*: – *...[в той час]коли жорстокі судді будуть судити мене* (**Ex 20c** , -2).

Із підрядних сполучників місця в нашому поетичному корпусі використано багатозначну частку - : – *у всякому місці, де вони перебувають* (**Ex 20c** , -2).

- *Сполучники причини.*

- - – *оскільки, адже*; ця частка може використовуватися в значенні підрядного прийменника причини: – *…оскільки образ твого діда викарбуваний на [Моєму] престолі* (**Ex 12k**,); – *Адже прийде день, коли ти згадаєш мене* (**Ex 20c** , -2); – *Оскільки ти вважав мене блудницею…* (**Ex 20c** , -2).

– *за, через*: – *…за те, що вони зробили рабами народ [Мій]* (**Ex 12i**, -2).

- – *за те, що*: – *...за те, що він дотримувався Тори таємно* (**Ex 14a**, -2); – *Сини Ізраїля плакали великим плачем через убивство Йоава, сина Церуї* (**Ex 20c** , епілог); – *Оскільки ти розбещено повів себе…* (TgOnq Бут. 49:4); – *...за те, що він дотримувався Тори таємно* (TgOnq Бут. 49:24).

– *заради, через*: – з*аради двох учнів* (**Ex 20c** ,).

– з*ради*: – *Тому що розуму позбавлено [його] заради краси його* (**Ex 20c** , -2).

– *бо, тому що*: – *Бо Я свідок* (**Ex 20c** , -3).

– *оскільки*: – *Оскількі ідоли, які не бачать очима…* (**Ex 20a**, -1).

– *адже*: – *Адже ми вийшли вдвох у повній згоді* (**Ex 20c** , -2).

– *заради*: – з*ради заповіту Мого* (**Ex 14f**,); – *Заради того, що ти приборкав свою натуру* (**Ex 20c** ,).

– *бо, оскільки*: – *бо це велич Господа* (**Ex 14b**, -3);
– *Бо ти маєш вбити нас* (**Ex 20c** ,);
– *Бо якщо сім поколінь відведено Каїну…* (TgOnq Бут. 4:24);
– *…бо там, у володінні його, Мойсей, великий книжник Ізраїлю буде похований* (TgOnq Повтор. 33:21).

- *Сполучники мети*.

- – *щоб*: – *Надійшов час, щоб синів Моїх повернути* (**Ex 12b**, рефрен); – *…щоб визволена була лілія*[262] (**Ex 12f**, пролог); – *І скажи наглядачеві, щоб він підвів очі свої* (**Ex 12f**, пролог); – *Це щоб ворог розбещений втратив царство своє* (**Ex 12f**, -2); – *…щоб у ньому [місяці Мархешвані] дощі [йшли] і вітри дули* (**Ex 12h**, -2); – *Його серце Я зроблю жорстоким, щоб він переслідував дітей [Моїх]* (**Ex 12k**,); – *… щоб через нього загинули нащадки мої?!* (TgOnq Бут. 4:23); – *…щоб він сказав про них* (TgOnq Числ. 23:10).

Див. також: (**Ex 14a**, -1); (**Ex 14b**, -1); (**Ex 20c** , -1); (**Ex 20c** , -2);

[262] Лілія – образ Ізраїлю.

(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** ,);
(**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -3).

– *щоб не*: – *щоб не ранили своїх ніг* (**Ex 20c** ,);
– *щоб не поклонятися моєму ідолу* (**Ex 20c** , -1); – *аби не осквернив ти мене* (**Ex 20c** , -2; -2); – *аби я не вислизнув від тебе* (**Ex 20c** , -1); – *щоб ти не вбив мене* (**Ex 20c** , -1); – *і супротивники його нехай більше не встануть![= щоб більше не встали]* (TgOnq Повтор. 33:11).

- + *інфінітив* – з*аради, для*: – *заради того, щоб примножити дива Мої серед них* (**Ex 12b**, -2).

+ *інфінітив* – *щоб*: – *Адже я призначений, щоб змінити для них скорботу на радість* (**Ex 12c**, -3-4);
– *…відкриється Піднесений, щоб визволити народ Свій* (**Ex 12d**, -2); – *Він з'явився, щоб просвітити очі Ізраїлю* (**Ex 12e**, пролог); – *Він з'явився, щоб затьмарити очі єгиптян* (**Ex 12e**, пролог); – *…щоб звільнити голубку* (**Ex 12f**, пролог).

Див. також: (**Ex 14a**,); (**Ex 14a**, -2); (**Ex 14c**, -2); (**Ex 14d**, -2); (**Ex 14e**, -2); (**Ex 14f**,); (**Ex 20c** , -1).

- *Сполучники умови.*

/ – *якщо*, у протазисі складнопідрядного речення умови:
– *Якщо [серп] місяця здається схиленим на північ…*(**Ex 12f**, -1); – *Якщо місяць червоний і затемнений в Сивані…* (**Ex 12f**, -1); – *Якщо опади, рясні, як сніг, будуть у місяці Елулі…* (**Ex 12f**, -1); – *А якщо він не убоїться імені Мого страшного…* (**Ex 12k**,);
– *От, якщо фараон відмовиться відпустити дітей [Моїх]…* (**Ex 12k**,).

Див. також: (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -2); (**Ex 12f**, -1); (**Ex 12f**, -2); (**Ex 12k**,); (**Ex 12k**,).

– *якщо*: – *...якщо цей суддя – воїн* (**Ex 20c** , -2).

- *Сполучники порівняння.*

- – *як*, для порівняння однієї дії або ситуації з іншою: – *як я й говорив вам* (**Ex 12a**, -1); – *як полум'я пекуче він горить* (**Ex 20c** , -2).

- – *як, таким же чином*: – *таким же чином, як ти хвалився* (**Ex 14c**, -1).

– *як, подібно до*: – *Як на [рахунок] «один-два» з'являється вигляд блискавки…* (TgOnq Повтор. 32:41).

- *Сполучники повідомлення інформації.*

- - – *що*, після дієслів «знати», «говорити», «бачити», «чути», «повідомляти», «відкривати», «виявляти»: – *Знай, що наш Покровитель спостерігає за тобою!* (**Ex 20c** ,);
– *Сповісти старійшин, що наближається відомий [час визволення]* (**Ex 12a**,); – *Це буде знак тобі, що в ньому [Нісані] чиста тварина буде споживатися* (**Ex 12f**, -1-2); – *Послухайте мене, все, що буде сказано вам* (**Ex 12g**, -2).

Див. також: ——— (**Ex 12g**, -1-2); (**Ex 12 k**,); (**Ex 14a**, -1); (**Ex 14a**, -1-2); (**Ex 14d**, -1-2); (**Ex 20c** , 3); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -2); (**Ex 20c** , -1-2).

Інколи вводить пряму мову: –
Відповідав Мойсей і сказав морю, що «Я посланець Творця Спочатку» (**Ex 14e**, -1-2).

– *що, щоб*: – *Моє остаточне рішення – щоб бунтівники були убиті* (**Ex 20c** ,).

– *що*: – *Рішення відповідне, що ти маєш нас убити* (**Ex 20c** ,).

4.3.3. Прислівники.

Як і у випадку з прийменниками і сполучниками, синтаксис прислівників також демонструє *варіативність форм* прислівників з однаковим значенням (наприклад, прислівник *спочатку* засвідчено в трьох варіантах – , і , два з яких від однієї спільної основи, третій – від іншої), і *різноманітність смислових конотацій* у прислівниках, які належать до одного семантичного ряду (наприклад, – *в кінці, нарешті;* – *врешті-решт, зрештою*; або – *навіки,* – *на віки віків,* – *з віку, здавна*). При цьому деякі частки вжито і як сполучники, і як прислівник (наприклад, і).

Таким чином, можемо виокремити ту ж саму тенденцію в морфосинтаксисі прислівників, яка була зазначена під час аналізу прийменників і сполучників – залучення різних форм (зокрема діалектних й просторічних), що, ймовірно, пов'язано з необхідністю передачі різних смислових відтінків дії в поетичному дискурсі. Спеціальних же форм, які трапляються лише в поезії, не виявлено.

4.3.3.1.Прислівники міри і способу дії.

– *щиро, чесно, по-справжньому*: – *...і будемо ми розмовляти щиро* (**Ex 20c** , -2); – *Чесно і правдиво вони зважують* (**Ex 20c** , -2).

– *сильно, могутньо*: – *Він буде спочивати могутньо* (TgOnq Бут. 49:9).

– *могутньо*: – *Могутньо Він вивів [їх] із Єгипту* (TgOnq Повтор. 33:3).

– *приємно, приязно*: – *І жертву з рук його прийми приязно!* (TgOnq Втор. 33:11).

– *старанно*: – *Там будуть заколювати жертви святі старанно* (TgOnq Втор. 33:19).

– *належним чином, ретельно, відповідно*: – *рішення відповідно* (**Ex 20c** ,); – *Не тільки ніч одну ти проведеш належно* (**Ex 20c** , -1).

– *насправді, належним чином, як треба*; вжито з питальною часткою : – *Чи я не пояснив, як поклонятися моєму ідолу їм належним чином?* (**Ex 20c** ,).

– *безпечно*: – *А Ізраїль буде мешкати безпечно один* (TgOnq Повтор. 33:28).

– *як, наскільки*: – *…і як ти можеш бути визволителем?* (**Ex 12g**, -4); – *Як же ти зможеш підкорити мене?* (**Ex 14c**, -1); – *Як же ти хочеш підкорити мене?* (**Ex 14e**, -4).

– *разом*: – *Ми будемо разом їсти і пити* (**Ex 20c** , -1); – *І в роки його будуть жити спокійно разом коліна Ізраїлю* (TgOnq Бут. 49:16).

– *як, наскільки*: – *Наскільки ж ви вперті духом* (**Ex 20c** ,).

– *як, яким чином*: – *Як же лише один [із них] переслідував тисячу…?* (TgOnq Повтор. 32:30).

– *тільки, винятково*: – *Я сотворив і встановив [світ] лише десятьма висловами* (**Ex 20c** ,); проте в нашому поетичному корпусі вживається частіше у складі адвербіальних

конструкцій, утворених поєднанням з прислівником - і займенниковим суфіксом:[263] – *Я є єдиний [*букв.: *Я є тільки]* (**Ex 20a**, -3); – *От народ – тільки вони будуть наслідувати всесвіт* (TgOnq Числ. 23:9); – *Господь лише одних їх поселить у світі, який Він обновить* (TgOnq Повтор. 32:12); – *А Ізраїль буде мешкати безпечно один [= винятковоо один]* (TgOnq Повтор. 33:28).

– *так, таким чином*: – *І так передбачили п'ятнадцять пророків* (**Ex 14a**, -1); – *…так ви будете визнані досконалими* (**Ex 14a**, -3); – *От ти побачиш, що Я зроблю фараону! [= Так ти побачиш]* (**Ex 14e**, -3).

– *що, наскільки*: – *І що ти такий спокійний?!* (**Ex 20c** , -2); – *Наскільки хороша земля твоя, Якове!* (TgOnq Числ. 24:5).

– *наскільки*: – *Наскільки великі ті, хто переміг у [цьому] важкому випробуванні!* (**Ex 20c** ,)

– *добре*: – *Добре тобі, Ізраїлю!* (TgOnq Повтор. 33:29).

4.3.3.2. Прислівники часу.

– *тепер, зараз, нині*: – *Нині ти побачиш, що Я зроблю фараону* (**Ex 14d**,); – *Бачу Його, але не зараз* (TgOnq Числ. 24:17).

– *завжди, постійно, вічно*: – *Правителем навіки для всіх народів* (**Ex 14b**, -1); – *…і Мене завжди вони бояться* (**Ex 20a**, -3).

---

[263] Прислівник в «чистому» вигляді зустрічається також в TgOnq Бут. 19:8: – «…**тільки** людям цим не робіть нічого…».

– *скоро, швидко*: – *Та прийде*[264] *скоро визволення Месії древнього!* (**Ex 14a**, -4); – *Швидко простягни твою руку і поверни назад твій ніж* (**Ex 20c** , -1).

– *спочатку*: – *Спочатку, коли був створений світ…* (**Ex 14a**,).

– *спочатку*: – *І отримає спочатку своє* (TgOnq Повтор. 33:21).

– *спочатку*: – *Владика буде спочатку* (TgOnq Бут. 49:9).

– *від початку, початково*: – *обитель Бога, який від початку* (TgOnq Повтор. 33:27 j і T).

– *в кінці*, може вживатися з артиклем – *під кінець, на кінець, наостанок*: – *…у ніщо перетворяться в кінці* (**Ex 20c** ,); – *А під кінець возвеличиться цар із дому Юди* (TgOnq Бут. 49:9).

– *врешті-решт, зрештою*: – *Зрештою, сказало море Мойсею…* (**Ex 14e**, -1).

– *тоді*: – *Тоді відповідав Іяр словом* (**Ex 12d**, -1); на початку речення виконує *когетивну* функцію в нарративному та діалогічному дискурсі (див. *1.3.1*).

– *удень і вночі*: –*Удень і вночі вогонь у моєму серці* (**Ex 20c**, -1).

– *увечері*: – *Увечері ви будете їсти м'ясо…* (**Ex 20a**, -3).

– *зранку*: – *…і хлібом насититеся зранку* (**Ex 20a**, -4); – *Зранку і ввечері будуть приносити священики жертви* (TgOnq Бут. 49:27).

---

[264] Можливо, тут орфографічна помилка: замість треба читати ; про можливість взаємозаміни та [337, с. 12].

– *опівночі*: – *Опівночі з'явився Господь* (**Ex 12i**, -1); – *Усіх первістків Я вб'ю опівночі* (**Ex 12k**,).

– *вічно / навіки*: – *Я приназначений для блага навіки* (**Ex 12d**, -1; **Ex 20** , пролог); –*...але і вони навіки загинуть* (TgOnq Числ. 24:24).

– *навіки-віків*: – *...і царство Його – навік, і навіки-віків* (**Ex 14b**, -2); – *Господь – царство Його на віки, і на віки віків* (TgOnq Вих. 15:18).

– *від віку, здавна*: – *Згадай ті дні, що від віку[= древні]* (TgOnq Повтор. 32:7).

– *ніколи*, із запереченням при дієслові: – *[Місяць] Тішрей: місячний диск ніколи не затемнюється…* (**Ex 12f**, -1-2).

4.3.3.3. Прислівники місця.

– *внизу, знизу*: – *[щоб розкидати] пшеницю в землю знизу* (**Ex 14a**, -1); – *Благословеннями, що течуть із глибин землі знизу* (TgOnq Бут. 49:25).

– *вище*: – *...і Я підняв їх увись* (**Ex 20a**, -2).

– *згори*: – *Благословеннями роси, що сходить із небес згори* (TgOnq Бут. 49:25).

– *там*: – *Я побачив там їх* (**Ex 20c** , -1);
– *Бо там, у володінні його, буде похований великий книжник Мойсей* (TgOnq Повтор. 33:21).

– *ззовні*: – *Ззовні меч пожиратиме їх дітей* (TgOnq Повтор. 32:25).

– *зсередини*: – *...а зсередини – жах смерті* (TgOnq Повтор. 32:25).

– *будь-де*: – *в усякому місці їх перебування [=всюди, де вони мешкають]* (**Ex 12e**, пролог); – *в усякому місці, де вони перебували, вони відповідали* (**Ex 20c** , -2).

4.3.3.4. Прислівники причини і можливості.

– *чому, навіщо*: – *Чому ти просиш напоїти тебе краденими водами?* (**Ex 20c** , -2).

– *тому, у зв'язку з цим*: –*Тому [місяць] Адар відповідав* (**Ex 12c**, -1).

– *тому*: – *Тому немовлята співали* (**Ex 12a**,).

- – *можливо*: – *Можливо, вам відомо…* (**Ex 20c** , -3).

4.3.3.5. Адвербіальні вирази.

Як правило, вони формуються завдяки приєднанню прислівника - до іменника або словосполучення (як і деякі розглянуті нами прислівники, див. *4.3.3.2*):

– *відповідаючи* (**Ex 12c**, -1); – *відкрито* (**Ex 14a**, -2); – *таємно* (**Ex 14a**, -); – *усно* (**Ex 20c** ,); – *з огляду* (**Ex 20c** -1); – *з великою здобиччю*, в реченні – *і з великою здобиччю повернуться в землю свою* (TgOnq Бут. 49:19); – *на допомогу тобі* (TgOnq Бут. 49:25); – *Могутній святістю* (TgOnq Вих. 15:11); – *у множині сили Твоєї* (TgOnq Вих. 15:16); – *що буде в кінці їх* (TgOnq Повтор. 32:20); – *Він відкрився у величі Своїй* (TgOnq Повтор. 33:3); – *Нехай живе Рувим життям вічним!* (TgOnq Повтор. 33:6).

4.3.4. Частки.

Короткі незмінні слова, які надають додаткової виразності окремим членам речення або ж указують на відношення між ними, в поезії Тарґумів були використані так само, як і в інших непоетичних текстах.

4.3.4.1. Стверджувальні і питальні частки.

– ж, же: *– Ходімо ж, кинемо жереб серед нас* (**Ex 12e**, пролог).

– чи не: *–Чи не Мені ви поклонятися повинні?* (**Ex 20a**, -2, -4, -4, -4); *– Чи не Господь буде вимагати звіту від мене на суді?* (**Ex 20c** ,); *– Чи не з материнської утроби знайома їй пиха?* (**Ex 20c** , -1-2).

– хіба, хіба не: *– Хіба ти не пам'ятаєш, о царю Соломоне…?* (**Ex 20c** , -1).

– хіба, чи: *– Хіба ми зможемо знехтувати іменем Бога нашого?* (**Ex 20c** , -2).

4.3.4.2. Nota accusativi.

У ролі частки, що вказує на прямий додаток (*nota accusativi*), використовують, головним чином, частку і прийменник - , однак у цій функції іноді можуть бути вжитими і прийменник - , і навіть частка - (див. *4.3.1*). Варто зазначити, що *nota accusativi* в нашому поетичному корпусі не завжди вживається перед додатком у визначеному стані. Так, визначений прямий додаток може не мати при собі *nota accusativi*, і навпаки – невизначений прямий додаток може бути вжитим з *nota accusativi*. Така синтаксична непослідовність, очевидно, відображає особливості морфосинтаксису середньоарамейської мови в цілому.

- Визначений прямий додаток без *nota accusativi*. Майже всі наведені нижче приклади мають аналогічні поєднання з часткою в тарґумах.[265]

  – *Заради того, щоб примножились чудеса Мої серед них* (**Ex 12b**, -3); прямий додаток – *чудеса Мої* (визначено займенниковим суфіксом -).

  – *Усі слова свої [місяць] Шват упорядкував, відповідаючи* (**Ex 12c**, -1; **Ex 12d**, -1); прямий додаток, який перебуває на початку рядка – *всі слова свої* (визначено займенниковим суфіксом -).

  – *А він пояснить для них учення Тори* (**Ex 12c**, -4); прямий додаток – *учення Тори* (визначено артиклем при *nomen rectum*).

  – *...и принесе скрижалі вдруге* (**Ex 12d**, -3), прямий додаток – *скрижалі* (визначено артиклем).

  – *…і побудує дім Свій, і досконалим зробить його* (**Ex 12d**, -4); прямий додаток – *дім Свій* (визначено займенниковим суфіксом -).

  Див. також: (**Ex 12k**,), (**Ex 12k**,), (**Ex 12k**,).

- Визначений прямий додаток, що вводиться *nota accusativi* .[266]

  – *і нагадав їм заповіт* (**Ex 14f**, -2; **Ex 12b**, -2).

  –У *мені Піднесений відкриється, щоб відкупити народ Свій* (**Ex 12d**, -2).

---

[265] Наприклад, дієслово з *nota accusativi* перед визначеним додатком (TgNeof, TgOnq, TgPsJon Повтор. 29:5; TgJon Зах. 6:13), в обох випадках арамейській частці відповідає в древньоєврейському тексті; частка вжита перед прямим додатком у визначеній позиції в TgJon Іс. Нав. 22:5, як і в масоретському тексті; подібним чином і перед словом (TgNeof, TgOnq, TgPsJon Вих. 32:19; Повтор. 10:5; а також в Tg Пісня Пісень 1:14); частка після дієсловаа перед додатком див. TgOnq Повтор. 1:5; перед іменником (TgNeof, TgOnq, TgPsJon Бут. 20:10; 21:26; 22:16; TgOnq Бут. 34:19).

[266] Тут ми розглянемо тільки вживання частки перед іменниками: із займенниковими суфіксами ми розглянули в параграфі *4.2.4.3*.

– *…за те, що вони зробили рабами народ* (**Ex 12i**, -2).

– *...і промовив Господь усі ці славні слова* (**Ex 20a**, пролог).

– *Чи не Господь буде вимагати звіту від мене на суді?* (**Ex 20c** ,).

- *Nota accusativi* - також уводить визначений прямий додаток, хоча є випадки, коли ця частка вводить *невизначений додаток*:

  – *Вона відправила мужів* (**Ex 20c** , -3).

  – *І мужів вона вбиває* (**Ex 20c** , -4).

  – *Я поверну землі тріумф і радість* (**Ex 12d**, -1).

В усіх трьох випадках прямі додатки невизначені: – *мужі* (в загальному значенні, іменник без артикля), – *тріумф* і – *радість* (перше без артикля, друге – з артиклем, який, що цілком очевидно із контексту, не має значення визначеності).

- *Nota accusativi* перед невизначеним додатком *не засвідчено* в нашому поетичному корпусі.

- Частка - у функції *nota accusativi*. В одному випадку вживання - в ролі частки прямого додатка цілком очевидне, незважаючи на пошкодження тексту: – *Шват благий[ословив] Іосифа праведного* (**Ex 12h**, -1).

  Зазвичай визначений прямий додаток після дієслова вводиттся за допомогою частки : *благословити когось* (див. TgOnq Бут. , див. Бут. 1:28; 2:3; 9:1; 48:15 и др.). У нашому разі було використано частку - .

  В іншому випадку ця сама частка вводить додаток після дієслова *кликати*: зазвичай у цій функції застосовують - : – *Покличте Єремію* (**Ex 20c** ,).

Див. приклади з прислівником - на позначення об'єкта після дієслова : *покликати когось* (див. TgJon Ic. Нав. 22:1: и TgJon 1 Цар. 4:12, 15).

4.3.4.3. Заперечна частка .

– *не*; ужита як заперечення в при дієсловах дійсного способу і наказового (+ *юсив*), а також в іменних реченнях:

З дієприкметником у значенні недозволеної майбутньої дії (див. *4.1.6.2*): – *Безумець [фараон] не дозволить їм іти* (**Ex 12b**, -1).

З дієсловом в *yqtl*-відмінюванні у значенні заперечення в майбутньому: – *...бо висохне Ніл і разливатися не буде* (**Ex 12f**, -3); – *Владика всесвіту не віддасть народу Свого* (**Ex 14e**, -1).

З *yqtl*-дієсловом у значенні *юсива* (див. *4.1.6.1*): – *Не говори!* (**Ex 12h**, -1; -2; -1); – *Не бійтесь!* (**Ex 14b**, -1); – *Не стримуй моєї руки* (**Ex 20c** , -1); – *Не бійся, юначе!* (**Ex 20** , -1).

З *qtl*-дієсловом у значенні заперечення в минулому: – *Приголомшений був Ав, і не знав, [що сказати]* (**Ex 12h**, -1).

З *yqtl*-дієсловом, яке означає негативну *гномічну дію*: – *...який від віку відразу висловлює,і не минає [вона]* (**Ex 12h**, -2); – *...і'мя Його не дрімає* (**Ex 20c** , рефрен).

З *qtl*-дієсловом у значенні перфекта: – *...нагороду, подібну якій Я не давав творінню* (**Ex 12h**, -2).

З *yqtl*-дієсловом у протазисі умовного речення: – *І якщо не убо[їться] Імені страшного…* (**Ex 12k**,).

Так само з дієприкметником у функції предиката протазиса умовного періоду: – *Отже, якщо ви не поклонитеся моєму ідолу…* (**Ex 20c** ,).

При дієприкметнику у значенні характерної дії: – *яка пожирає, руйнує і не жаліє* (**Ex 14a**,).

З дієприкметником у значенні дії в теперішньому: – *…і ніхто не бунтує* (**Ex 20c** , -2); – *За це бути спаленими ми не боїмося* (**Ex 20c** , -1).

З дієприкметником у значенні минулої дії: – *Не бралося до уваги поневолення фараонове* (**Ex 14b**, -2).

З дієприкметником в значенні когортатива (див. *4.1.6.1*): – *...і Його ми не зрадимо!* (**Ex 20c**,).

З інфінітивом для позначення дії загальної: – *Поклонитися чи не поклонитися* (**Ex 20c** , -3).

4.3.4.4. Вигуки.

– *ходи! піди!*; вжито перед дієсловом: – *Ходи, і Я пошлю тебе до фараона гордого* (**Ex 14f**, -2).

– *от! дивись!*: – *От час настав ворогів їх здолати* (**Ex 12a**,); – *От, якщо фараон відмовиться відпустити дітей [Моїх]…* (**Ex 12k**,);
– *…і от, єгиптяни рухаються вслід за ними* (**Ex 14b**, -2);
– *От ти [море] закрилось перед ними…* (**Ex 14e**, -1);
– *От ти помиляєшся, сину Амрама* (**Ex 14e**, -1);
– *От кілька разів, коли я жадала пити…* (**Ex 20c** , -1).

– *горе!*: – *Горе тому, у кого жона – саме безчестя!* (**Ex 20c** , -1-2); – *Горе, бо вона прогнала Адама з раю!* (**Ex 20c** , -3); оклик «Горе!» повторюється в поемі **Ex 20c** 21 раз, в кожному третьому рядку строфи (в строфах і – двічі, в і відсутні); – *горе вам!* (TgOnq Числ. 23:29).

- *– у жодному разі!*: *– У жодному разі ми не зрадимо Його!* (**Ex 20c** ,).

– будь ласка! благаю!: *– Благаю тебе, щоб ти не жалів мене!* (**Ex 20c** , -2); *– Благаємо Тебе: змилуйся над юнаком!* (**Ex 20c** , -2).

– о, якби!: *– О, якби вони помудрішали і зрозуміли це!* (TgOnq Повтор. 32:29 J B a c n).

Загалом, синтаксичні функції часток (в широкому значенні цього терміна) у розглянутій нами поезії не виявляють особливих відмінностей у взаємодії з іншими членами речення і способах інтеграції в структуру речення від аналогічних моделей у прозі. Основна характерна риса їхнього функціонування в поетичному дискурсі – *широке різноманіття форм*, що містять розмовні, діалектні і навіть запозичені з древньоєврейської мови зразки. При цьому знаходить свій вияв феномен *змішування функцій* деяких часток (особливо прийменників та сполучників), у результаті якого одна і та сама частка виконує різні функції, дублюючи при цьому значення інших.

Різноманітні форми часток часто надавали давнім поетам та інтерпетаторам біблійної поезії ширший набір синтаксичних засобів для передачі різних семантичних відтінків взаємодії суб'єкта й об'єкта дії, дозволяючи, таким чином, поглибити просторово-часову виразність подій священної історії, а також довести до досконалості емоційно-естетичну картину споглядання діянь Бога в медитативному і гімнологічному різновидах поетичного дискурсу.

Висновки до Розділу 4

На фоні виконаного загального аналізу функціонування морфосинтаксу поезії в тарґумах (включаючи дослідження синтаксису дієслів, іменних частин мови та часток), ми можемо зробити такі висновки:

1. Поетичний дискурс не формує нових функційних моделей на рівні синтаксису, однак він потребує *максимальної актуалізації наявних у мові засобів смислової й емоційної виразності*. Ця актуалізація досягнена

завдяки залученню в поетичну мову різноманітних граматичних форм і синтаксичних моделей, які дозволяють передавати різні смислові й емоційні конотації.

2. Найбільш виразно вплив різних типів поетичного дискурсу на морфосинтаксис може бути продемонстрований на прикладі дієприкметника, який переважно вживається у ненаративних формах – пророчому, риторичному, гімнологічному та медитативному, оскільки найбільш вдало передає ідею гномічної, характерної та звичної дії.

Проте прикметник вживається переважно в оповідному дискурсі:

3. З іншого боку, різноманіття використаних у поезії морфосинтаксичних функціональних моделей *не завжди мотивоване особливостями поетичного дискурсу*, тобто не пов'язане ні з емоційною експресією, ні з

будь-якою семантичною відмінністю, яка надавала б тексту особливого поетичного звучання. Така варіативність морфосинтаксичних парадигм може бути обумовлена суб'єктивним почерком автора, тим лінгвокультурним оточенням, у якому формувалася його поетична мова. Лінгвопоетичні чинники можуть бути виявлені лише в контексті.

4. Загальний висновок щодо функціонування морфосинтаксису в поетичному дискурсі, зроблений на основі наших досліджень, можна сформулювати так: *поезія не створює нові морфосинтаксичні структури*, відмінні від прози та інших типів дискурсу, але використовує відомі моделі для емоційно-естетичного впливу на читача.

ВИСНОВКИ

Аналіз поетичного синтаксису, здійснений нами на матеріалі юдейської літургійної поезії арамейською мовою, дає нам можливість зробити ряд важливих висновків, що стосуються як особливостей функціонування синтаксису в поетичному дискурсі в цілому, так і в окремо взятих поетичних традиціях. Ми дослідили два типи віршування, що мають різний ступінь залежності від синтаксичних моделей: парафрази біблійної поезії, що імітують синтаксично-орієнтовану модель версифікації (в основі – два паралельні за синтаксичною структурою речення-рядки), та літургійні *піюти*, структура вірша яких не прив'язана до певних синтаксичних структур. До загальних висновків, що характеризують *синтаксичні основи поетичного дискурсу*, належать наведені нижче тези.

1. Характерними рисами поетичного дискурсу є високий рівень метафоричності мови та її *чітка ритміко-синтаксична сегментація*. При цьому у переважній більшості випадків використовуються синтаксичні засоби смислової та емоційної виразності, відомі й у прозі, риториці та інших непоетичних видах дискурсу.
2. Особливостями функціонування синтаксису в поетичному дискурсі є *адаптованість його структур до ритмічного ладу віршування*, а також *більш інтенсивне вживання емфатичних конструкцій*. Адаптація синтаксису до ритміки вірша означає розмірну сегментацію речення таким чином, щоб кількість наголошених одиниць у кожному сегменті (колоні) була більш-менш однаковою, утворюючи повторюваний у кожному поетичному рядку ритмічний малюнок.
3. *Континуум* поетичного тексту, окрім відомих і в інших видах дискурсу засобів *когезії* – синтаксичних, логічних, асоціативних, образних, композиційно-структурних та стилістичних – досягається ще й завдяки особливому *ритмічному ладу*. Розмірена і регулярна ритміко-синтаксична сегментація тексту створює додатковий ефект його цілісності. Фонетичні

засоби – акровірш, асонанс, алітерація і рима – також сприяють досягненню континуума на метасеміотичному рівні, однак вони вторинні стосовно ритму, оскільки притаманні не всім формам віршування.

4. Кореляція між метафорою та синтаксисом в поетичному дискурсі найбільш оптимальною є в синтаксично-орієнтованому віршуванні, представленому в нашому поетичному корпусі парафразами біблійної поезії: тут діє принцип *паралелізм образів = паралелізм синтаксичних структур* при апозиційній кореляції поетичних речень-рядків. У докласичних та класичних літургійних *піютах* співвідношення метафори і синтаксису менш тісні, оскільки виразність поетичних образів набуває особливого тут звучання завдяки її оформленню у вигляді *емфатичних конструкцій*, посилених ритміко-синтаксичною сегментованістю тексту.
5. На синтаксичні аспекти поетичного дискурсу виявляє вплив також і *комунікативний контекст*: передбачувана реакція аудиторії та схема спілкування *адресант – адресат* визначає ряд особливостей побудови речення в поезії. У парафразах біблійної поезії в тарґумах це поява значної кількості підрядних означальних речень, необхідних для інтерпретації деяких фрагментів поетичного тексту, звертання до аудиторії із закликами морально-релігійного характеру, та адаптація поетичних архаїзмів; у літургійних *піютах* – фрагменти прямої мови, риторичні запитання, рефрени (імовірно, розраховані на відгук аудиторії у вигляді співу антифоном).
6. Лінгвопоетичні аспекти синтаксису безпосередньо пов’язані з *функціональними різновидами поетичного дискурсу*, які можуть зустрічатися в межах архітектоніки одного поетичного твору: а) розповідним поетичним дискурсом; б) діалогічним; в) гімнологічним; г) медитативним; д) риторичним; е) пророчим. Кожен з цих різновидів характеризується притаманними лиш йому особливостями: специфіка *наративного* дискурсу – максимально наближений до прози порядок

слів і синтаксичні функції дієслів; *гімнологічного* – часте використання іменних речень SP_n-типу (іменні речення дефініції); для *медитативного* дискурсу властиве вживання складних речень з кількома підрядними визначення (у докласичній поезії); для *риторичного* та *діалогічного* – елементи прямої мови, короткі питальні речення та дієслова у наказовому способі (імператив, юсив, когортатив); *пророчий* дискурс комбінує особливості гімну з с частим вживанням дієслів *yqtl*-дієвідміни у значенні майбутнього часу та модальності.

7. Специфіка поетичного дискурсу впливає й *на вибір структури речення*. Найяскравіше цей принцип може бути проілюстрований на матеріалі парафразів давньоєврейської поезії в Таргумі Онкелоса: у зв'язку з адаптацією архаїчної поезії до нової комунікативної ситуації (синагогальна літургія) та необхідністю введення деяких екзегетичних елементів, у тексті з'являється більша кількість означальних підрядних речень, які при цьому гармонійно вписуються в структуру паралельного вірша (в поетичних парафразах в TgOnq налічується 72 нових підрядних речення). Такі модифікації були *синтаксичною новацією*, оскільки використання підрядних речень не було притаманним паралельному віршуванню. Також зразком взаємодії дискурсу і типу віршування є *макроречення* (складні речення з кількома підрядними і сурядними), вживання яких *мотивоване специфікою медитативно-гімнологічного дискурсу* (різнобічний опис і характеристика об'єкту споглядання), проте використання таких синтаксичних комплексів неможливе в паралельному віршуванні (принцип *речення – рядок*), а також у класичній літургійній поезії (структура куплета як єдиного синтаксичного цілого обмежує розмір речення).
8. З іншого боку, варто зазначити, що особливості дискурсу впливають на (морфо)синтаксис *незалежно від типу віршування*: в усіх трьох різновидах вірша – імітації біблійного паралелізму, лінійному докласичному та строфічному класичному – зазначені вище парадигми

впливу дискурсу на синтаксис діють однаково. Тобто, на формування поетичного синтаксису впливає, перш за все, *дискурс*, а не структура вірша.

9. Вибір граматичних форм та морфросинтаксичних моделей (тобто, форм синтаксичної взаємодії частин мови у словосполученні та реченні) в поезії обумовлені *не структурою вірша, а особливостями поетичного дискурсу*. В аналізованому нами корпусі поетичних творів, ця закономірність виявлена у а) виборі суфіксальної (*qtl*) або префіксальної (*yqtl*) дієвідміни залежно від нарративного, пророчого чи гімнологічного контексту; б) більш частому вживанні прикметника в предикативній функції в іменних реченнях в гімнологічному та медитативному різновидах поетичного дискурсу; в) переважному використанні самостійного особового займенника у функції підмета в діалогічному тексті; г) домінування дієприкметника в неоповідних типах дискурсу (77,5% проти 22,5%).

ДОДАТКИ

6.1. Додаток 1. Біблійна поезія в Таргумі Онкелоса.

Пісня Ламеха (Бут. 4:23-24)

[267]	І сказав Ламех жінкам своїм: «Адо й Цилю, послухайте голосу мого! дружини Ламехові, прислухайтесь до слова мого! (Адже) не вбив я людину так, щоб через неї нести мені осуд (на смерть); Й також не згубив я юнака так, щоб через нього загинули нащадки мої?! Бо якщо сім поколінь відведено Каїну, то Ламеху, сину його, чи не *всі* сімдесят сім?

Благословіння Якова (Бут. 49:1-27)

	І звернувся Яків до синів своїх, і сказав: «Зберіться-но, і я повідомлю вам те, що станеться з вами в кінці днів. Зберіться-но, й послухайте, сини Якова, і прийміть повчання від Ізраїлю, батька вашого! Рувим, первісток мій! Ти – міць моя і початок сили моєї; ти мав прийняти три частини: первородство, священство і царство. Оскільки ти повівся розпусно – пролився як вода, – тому не буде тобі користі, додаткову частину не отримаєш.

[267] У варіанті m.

	Бо ти увійшов до спальні батька твого, тоді ти опоганив ложе моє, Син мій піднявся [на постіль мою]. Симеон і Левій – брати, мужі-воїни! У землі їх мешкання вони проявили силу. У таємницях їх не було моєї душі, на збори їхні не входило [нічого] від слави моєї. Бо у гніві своєму вони вбили вбивцю, і за своїм бажанням разламали стіну ворога. Проклятий гнів їхній, бо дужий [він], і лють їхня, бо несамовита. Розділю їх у [межах] Якова, та розсію їх в Ізраїлі. Юдо! Ти сповідався, і тому не осоромлений; Тебе звеличать брати твої. Рука твоя здолає ворогів твоїх. Ненависники твої розсіяні будуть, повернуться спинами своїми до тебе; сини батька твого прийдуть вітати тебе. Володар буде на початку, а в кінці звеличиться цар з дому Юди. Бо від смертного вироку душа твоя врятована, сину мій. Він буде спочивати могутньо, як лев, і як левиця, і немає царства, яке потурбувало б його! Не буде усунутий володар від дому Юди,

	і книжник від нащадків його повік, поки не прийдет Мессія, якому [належить] царство, і якому будуть підкорятися народи. Він обведе Ізраїль навколо міст його, народ побудує Храм його – праведники будуть навколо нього, і ті, хто дотримує Тори – у навчанні його. Вишукана багряниця буде одягом йому, і шати його – з шерсті яскраво-пурпурової. Його гори будуть червоніти виноградниками його; його точила будуть переливатися вином; його долини будуть біліти злаками й стадами овець. Завулон на березі морів мешкатиме, і він підкорить провінції [приморські] за допомогою кораблів; і кращі дари моря буде їсти; і його наділи простягатимуться до Сидона. Іссахар багатий майном, спадщина його – між наділами [братів]. І побачив він, що наділ його добрий, і землю, що вона плодюча, і він підкорить провінції народів, і погубить мешканців їх; а ті из них, хто залишаться, будуть служити йому і платити оброк. Із дому Данового буде обраний і повстане муж, у дні якого буде визволений народ його, і в роки його будуть жити спокійно разом

	коліна Ізраїлю. Буде муж, що обраний буде, і повстане з дому Данового – жах охопить народи, і удар його вразить филистимлян. Як змій отруйний він буде повзати при дорозі, і як аспид причаїться на шляху, і вб'є мужів войовничих филистимських, кінних з пішими, – згубить коней та колісниці, і назад відкине вершників їхніх. На визволення Твоє надію покладаю, Господи! Стосовно Гада, озброєні загони [вийдуть від нього], (коли) перейдуть сини його Йордан перед братами своїми на війну, і з великою здобиччю повернуться до землі своєї. Стосовно Ашера, добра земля його, й він буде примножувати наїдки царів. Нафталі – у добрій землі випаде жереб його, і спадщина його буде родючою. Вони будуть дякувати і благословляти [Бога] за них. Син мій, що сильним стане, – Йосип. Син мій, що благословенним буде, як виноградна лоза, посажена біля джерела води. Два коліна вийдут із синів його: Вони отримають наділи і спадщину. І засмучували його, і помстилися йому, і пригнічували його мужі сильні, розділяли його долі.

[268]	І здійснилося над ним пророцтво його за те, що він дотримувався Тори таємно; і залічено йому було силу віри його. За це поклали золото на руки його – він утвердив царство та зміцнив. Це було йому від могутнього Бога Якового, який через Слово Своє живить батьків та дітей, насіння Ізраїлю.
[269]	Слово Бога батька твого нехай буде допомогою тобі, і Шаддай нехай благословить тебе Благословіннями роси, що сходить з небес згори, Благословіннями, що течуть з глибин землі знизу; Благословеннями батька твого та матері твоєї. Благословення батька твого нехай доповнять благословення, якими мене благословили предки мої, [благословіння], що їх бажали для себе великі світу цього, – Нехай будуть всі вони на голові Йосипа, мужа особливого серед братів своїх! Веніамін – у землі його Шехіна мешкати буде, й у володіннях його Святилище буде збудувано. Вранці і ввечері буду приносити священики жертви, а під вечір вони ділитимуть частини святинь, що лишилися.

[268] Інший варіант: (v G c n).
[269] Варіант: (v).

Пісня на Морі (Вих. 15:1-18, 21)

[270]	Тоді заспівав Мойсей та сини Ізраїлю цей гімн перед Господом, і сказали: Прославимо та подякуємо перед Господом, бо Він піднісся над гордіями, і велич лише Йому належить! Коня і вершника його скинув Він у море. Сила моя та хвала моя – Господь Страшний! Він сказав Слово Своє, і став моїм визволенням. Це Бог мій – і я збудую Йому Святилище; Бог предків моїх – і я вклонюся перед Ним! Господь – Володар перемоги в битвах; Господь – ім'я Його! Колісниці фараонові та військо його Він кинув у море, та добірних воїнів його Він потопив у Морі Очеретяному. Безодні покрили їх – Вони зійшли у глибини мов камінь. Правиця Твоя, о Господи, могутня силою; Правиця Твоя, о Господи, вразила ворога. І великою силою Твоєю Ти вразив тих, хто повстав на народ Твій; послав гнів Твій – вони зникли як солома від вогню.

[270] У цьому випадку вжито давньоєврейський займенниковий суфікс; у варіантах тексту J M B a b c використано арамейський займенниковий суфікс – .

[271]	За словом вуст Твоїх помудрішали води, стіною стали потоки, загусли безодні у серці моря. Оскільки говорив ворог: «Переслідуватиму, наздожену, розділю здобич, насититься ними душа моя, оголю меча мого, розтрощить їх рука моя!», Ти сказав Слово Своє – накрило їх море, потонули вони як свинець у водах могутніх. Немає нікого, крім Тебе! Ти – Бог, Господи! Немає [Бога] крім Тебе, могутнього в святості, страшного у хваліннях, того, хто творить чуда. Ти простягнув правицю Твою – Поглинула їх земля. Веди його добротою Твоєю, народ цей, який Ти визволив. Веди його силою Твоєю на місце Святині Твоєї. Почули народи і здригнулися, страх охопив тих, що мешкають у Філістеї. Тоді засмутилися князі Едомові, сильні Моава охоплені тремтінням, розбиті [духом] всі, хто живе в Ханаані.

[271] Варіант – (J B a c n).

	Нехай нападе на них жах і страх! Через велику силу Твою нехай замовкнуть вони як камінь, поки перейде народ Твій, Господи, [потік] Арнон; поки перейде народ Твій, який Ти визволив, Йордан. Приведи їх і посели їх на горі спадщини Твоєї, місці для Дома Шехіни Твоєї, яке Ти встановив, Господи; Святилища, яке рука Твоя встановила, Господи. Господь – царство Його на віки, і на віки віків! Хваліть і дякуйте перед Господом! Бо Він піднісся над гордіями, і велич лише Йому належить! Коня і вершника його скинув Він у море.

Пісня Криниці (Числ. 21:17-18)

	Наповнюйся, кринице! Славте її! Криниця, що її викопали князі, викопали її старійшини народу, книжники своїми жердинами для письма.

Промови давніх поетів (Числ. 21:27-30)

	Йдіть-но до Хешбону, Будуйте й завершіть місто Сихонове! Бо сильний східний вітер – як вогонь вийшов він з Хешбону. Воїни – як полум'я з міста Сихонового: вбивають народ, що живе в Лехаят- Моаві.

[272]	Жреці, що служать у каплиці висот Арнона, горе вам, моавитяни, загинули всі ви! Народ, що вклоняється Кемошу! Він синів своїх віддав в облогу, і дочок його – в полон до царя аморейського Сихона. Забрано царство у Хешбона, відійшла влада від Дивона: вони спустошені до Ноппаха, що прилягає до Медеви.

Перше пророцтво Валаама (Числ. 23:7-10).

[273]	Із Араму привів мене Балак, цар Моава, із гір східних. «Прийди, прокляни мені Якова! Прийди, розділи мені Ізраїля!» Як прокляну я, якщо Бог не проклинає? Як розділю я, якщо Бог не розділяє? Бо з вершини гір я бачу його, та з висот розглядаю його. Ось народ, що сам приготував себя, щоб успадкувати світ, і з народами не будуть вони засуджені на загибель. Хто зможе полічити хоча б одну частину Дому

[272] В інших варіантах (J B b c d_2 k) вжито прийменник .
[273] Варіант: (I Q b c g).

	Якового, щоб міг він сказати про них: «Примножилися, мов порох земний!»? Або хоча б один з чотирьох станів Ізраїлю? Нехай помре душа моя смертю праведників його, і нехай буде кінець мій, як їхній!

Друге пророцтво Валаама (Числ. 23:18-24).

[274]	Устань, Балаку, та слухай! Будь уважним до слів сина Циппорового! Адже не як слова синів людських Слово Бога: Сини людські говорять і зрікаються [своїх слів]. І не такі як діяння синів плоті [діяння Його], бо вони видають накази для виконання, але передумують і скасовують [їх]. Він сказав, і зробить, і кожне слово Своє виконає. Ось благословення я прийняв – благословлю Ізраїля, і не заберу назад благословення мого від нього. Я дивився, і ось немає ідолопоклонників у Домі Якова; і немає тих, що діла неправди чинять в Ізраїлі. Слово Господа Бога їх підтримує їх, і Шехіна їх Царя між ними.

[274] В іншому варіанті: – *від них* (v M).

	Бог, який вивів їх з Єгипту, – могутність та велич у Нього. Бо немає такої ворожби, яка була б успішною проти Дому Якова; і немає належного чаклунства проти велелюддя Дому Ізраїля. У свій час буде сказано про Якова і про Ізраїля: «Ось, що зробив Бог!» Ось народ, як левиця лежить, і як лев піднімається. Не поселиться на землі, поки не завершить знищення, і багатства народів успадкує.

Третє пророцтво Валаама (Числ. 24:3-9)

[275]	Промовляє Валаам, син Беорів, говорить муж, що бачить чудово. Промовляє той, хто чує слово від Бога, хто видіння від Шаддая бачить; спить – і відкривається йому. Яка гарна земля твоя, Якове, і помешкання твоє, Ізраїлю! Як потоки, що дзюркочуть, як зрошуваний сад біля Євфрату, як духмяні рослини, насаджені Господом; як кедри, біля моря посаджені.

[275] Варіант: (J T).

	Зміцниться цар помазаний із синів його, і буде панувати над народами численними, і стане сильнішим за царя Агага, і піднесеться царство його. Бог, що вивів їх із Єгипту, Йому сила та велич [належать]. Поглинатиме Дім Ізраїлів багатства народів, ворожих їм, і здобиччю царів їх насолоджуватимуться, і землями їх заволодіють. Буде спочивати могутньо – як лев і як левиця, (і) немає того, хто підняв би його! Ті, хто благословляють тебе, – благословенні будуть, а ті, хто проклинають тебе, – будут прокляті!

Четверте пророцтво Валаама (Числ. 24:15-24)

[276]	Промовляє Валаам, син Беорів, і говорить муж, що бачить чудово. Промовляє той, хто чує слово від Бога, і має пізнання від Всевишнього, хто видіння від Шаддая бачить; спить – і відкривається йому. Бачу його, але не зараз, виглядаю Його, але немає Його близько.

[276] Варіант: (B M R).

	Коли повстане цар від [нащадків] Якова, і звеличиться Мессія від Ізраїлю, то він вб'є князів Моава, і буде панувати над усіма синами людськими. І буде Едом спадком [чужим], і буде спадком Сеїр для ворогів його, а Ізраїль успішним буде у багатстві. І вийде один із дому Якова, і вразить тих, хто вцілів із міста народів». І побачив він Амалика, і промовив притчу свою та сказав: «Першим із ворогів Ізраїлю був Амалик, але кінець його – загибіль вічна». І побачив він Шальмаїтів, і промовив притчу свою, і сказав: «Міцне помешкання твоє, і настільки ж міцне місто, де живеш ти, однак Шальма буде зруйнована, оскільки Ассур поведе тебе в полон». І промовив притчу свою, і сказав: «Горе грішникам, які будуть жити, коли здійснить Бог все це! І юрби воїнів будуть покликані від римлян, і упокорять Ассура, і в рабство полонять землі за Євфратом. але і вони навіки загинуть!»

Пісня Мойсея (Повтор. 32:1-43)

	Прислухайтеся небеса, – і я промовлятиму, і слухай земле слова вуст моїх! Запашить мов дощ вчення моє, прийняте буде як роса слово моє; як вітри з дощем, що дмуть на траву, і як пізні весняні зливи на зелень. Бо ім'я Господа я покличу: віддайте шану перед Богом нашим, могутньому, чиї діяння досконалі, бо всі дороги Його – суд [праведний]! Бог Вірний, від якого неправда не виходить, бо праведний і справедливий Він! Вони зіпсували себе, не Його [вони]; сини, що служили ідолам, покоління, яке змінило своє богослужіння та стало іншим. Чи цим ви віддячуєте Господеві, народе, що прийняв Тору, але не помудрішав? Чи не Він твій Батько, ти ж – Його [син]? Він створив тебе і встановив тебе? Згадай ті дні, що одвіку, поміркуй про роки минулих поколінь, запитай батька твого, і розповість тобі, діда твого, і вони скажуть тобі: Коли Всевишній наділи народам давав, коли розподіляв синів людських, Він встановив межі народів за ліком синів Ізраїлю. Бо наділ Господа – народ Його, Якова Він зробив спадком Своїм.

[277]	Він потреби їх задовольняв у землі пустельній, засушливій, у місці безводному. Він поселив їх навколо Своєї Шехіни, навчав їх словам Тори Своєї, беріг їх мов зінницю ока. Як орел, що турбується про гніздо своє, над пташенятами своїми ширяє, простирає крила свої, беручи їх, носить їх на могутніх пір'ях своїх. Господь лише одних їх поселить у світі, який Він оновить, і не виникне ідолопоклонства перед Ним. Він поселив їх на землі найкращій і годував їх здобиччю ворогів їхніх; і дав їм трофеї правителів міст і багатства жителів міст сильних. Він дав їм здобич царів їх та правителів їх з багатством князів їх та воєначальників їх, народ землі їх, майно їх зі здобиччю їхніх воїнів та їхніх станів, в кров мужів їхніх буде литися як вода. Розбагатів Ізраїль і став брикатися, добився успіху, здобув багатства, покинув служіння Богу, що створив його, і прогнівав Могутнього, що визволив його. Пробудили ревнощі в Ньому ідолопоклонством,

[277] (l).

[278]	гидотою розлютили Його. Приносили жертви демонам, в яких не було потреби, страшним, яких вони не знали, новим, що недавно були зроблені, з якими не мали справи батьки їхні. Страх Могутнього, який створив тебе, ти забув; полишив служіння Богові твоєму, який створив тебе. І стало відомо [це] перед Господом, і посилився гнів Його, через те, що прогнівали Його сини та доньки. І сказав Він: «Заберу Шехіну Мою від них: відомо преді Мною, який буде кінець їх, адже вони – покоління зрадливе, діти, в яких немає вірності. Вони роздратували Мене тим, що не є страх, прогнівали Мені ідолами своїми. І Я роздратую їх тими, хто не народ – народом нерозумним розгніваю їх. Бо сильний східний вітер як вогонь вийшов від Мене у гніві, руйнує до глибин підземелля, нищить землю та збіжжя на ній, руйнує під самі підвалини гір, знищу на них нечестивців – карами Моїми згублю їх. Знесиляться голодом, і птахи з'їдять їх,

[278] (i, b, g).

[279]	і засмутять їх злі духи та зуби звірів степових. Я роздратую їх отрутою зміїв, що повзають у пилюці. Ззовні меч відбере у них дітей, а всередині – жах смерті: і юнаків їхніх, і дівчат їхніх, немовлят їхніх зі старими їхніми. Я сказав: «Нехай перебуває гнів Мій на них, і Я згублю їх; з-проміж синів людських зітру пам'ять про них». Але щоб гнів ворога не накопичувався, щоб не величався супротивник, щоб не говорили: «Рука наша сильна у нас, і не від Господа було все це», бо вони – народ, що втратив розуміння, і немає у них розуму. О, якби вони стали мудрими та зрозуміли це! Як же лише один [із них] переслідував би тисячу, і двоє змусили тікати десять тисяч, якби Могутній їхній не видав їх, і Господь не помстився їм? Бо сила наша не така, як сила їх, і вороги наші були суддями нашими [у тому]. Бо як покарання народу содомського, таке покарання їхнє,

[279] (b).

	і як кара народу гоморського. Їх виразки будуть лютими, як зміїні голови, і відплата за діяння їх – як їх [зміїв] отрута. Ось як отрута драконів – чаша їх покарання, і як голови жорстоких аспідів. Хібе не відкриті переді Мною всі їхні діяння? Хіба не приховані в скарбницях вони на День Судний? Переді Мною діяння їхні, і Я відплачу, в час їх розсіяння з їх землі, бо близький день поразки їхньої, і поспішає приготована їм [кара]. Бо Господь буде вершити суд над народом Своїм, і відплату рабам Своїм праведним віддасть. Бо відкрито перед Ним, що в той час, коли впаде кара на них, вороги будуть розвіяні і покинуті. І Він скаже: «Де їх страх [= ідоли], сила, на яку вони покладалися? Ті, хто пожирали жир їх заколотих жертв, Пили вино їх [ритуальних] виливань? Нехай встануть тепер і допоможуть вам, стануть вам захистом! Подивіться ж: Я є Сущий, і немає Бога, крім Мене! Я умертвляю і оживляю, вражаю, і Я ж зцілюю,

280 (G).

	і немає того, хто врятував би від руки Моєї! Бо Я встановив в небесах Дім Шехіни Моєї, і сказав: Живу Я повіки! Як на [рахунок] «один-два» з'являється вигляд блискавки від краю небес до краю небес, так оголиться меч Мій зміцниться, здійснюючи суд, рука Моя. Я відплачу карами ворогам Моїм, і супротивникам Моїм віддам. Напою стріли Мої кров'ю, і меч Мій вб'є народи. [Напою його] кров'ю вбитих і полоненних, щоб зняти корони з голови ворога і супротивника. Славте, народи, народ Його, бо відплату рабам Своїм праведним Він здійснить, і покаранням відплатить ненависникам Його, і змилується над землею Своєю і над народом Своїм.

Благословення Мойсея (Повтор. 33:2-27)

[281]	Господь від Сінаю з'явився, і сяйво слави Його від Сеїру з'явилося нам; Він відкрився у величі Своїй на горі Паран, а з Ним – тьми святих. Написала правиця Його вогнем Тору, і Він дав [її] нам.

[281] Див. М.

	Адже Він полюбив племена – усіх святих Своїх, Дім Ізраїлю. Могутньо Він вивів [їх] із Єгипту і вони крокували під Твоєю хмарою, рухаючись за словом Твоїм. Тору дав нам Мойсей – передав у спадщину громаді Якова. І був в Ізраїлі Цар, коли збиралися старійшини народу, разом племена Ізраїлю. «Нехай живе Рувим життям вічним, і смертю другою нехай не вмирає! І отримають сини його наділ за числом їх». А про Юду сказав так: «Прислухайся, Господи, до молитов Юди, коли він вийде на війну, і до свого народу поверни його в мирі! Руки його нехай звершать помсту над ненависниками його, і допомогою проти ворогів будь йому!» А про Левія сказав: «Ти зодягнув мужа в Туммім та Урім, що знайдений праведним перед Тобою, якого Ти випробовуванням випробував, і він виявився досконалим; спокусив його при Водах Суперечки, і його знайдено вірним; Який над батьком своїм і над матір'ю не змилувався,

282

282 (i, s).

283	коли вони згрішили проти правосуддя; і на обличчя братів своїх і синів своїх не звертає уваги, бо пильнують сторожу Слова Твого, і заповіту Твого не зраджують. Вони здатні навчити суду Твоєму Якова, і Торі Твоїй – Ізраїля. Приємні пахощі вони представляють пред Тобою, і досконалу жертву добровільну – на вівтар Твій. Благослови, Господи, майно його, і жертву з рук його прийми прихильно! Зламай стегна ворогів його, и супротивники його нехай більше не встануть!» Про Веніаміна сказав: «Милість Господа нехай буде з тими, хто надіється на Нього! Нехай буде щит над ним у всі дні, і в землі його нехай мешкає Шехіна!» А про Йосипа сказав: «Благословенна від Господа земля його, що приносить плоди від роси небесної згори, і від джерел, що б'ють фонтанами, і глибинних джерел, що течуть із недр землі знизу! Що приносить плід та врожаї, сонцем виплекані; що приносить плоди від початку місяця кожен місяць;

[283] G O.

[284]	З вершин гір предковічних, і від блага пагорбів непорушних, і від блага землі й того, що наповнює її. І прихильність Того, чия Шехіна в небесах, і Хто відкрився Мойсею в кущі, – нехай прийде все це на голову Йосипа, мужа особливого серед братів його. Безліч нашадків його – насолода його, і могутність з'явиться у нього від Могутнього та Піднесеного [Бога] його, Чиєю могутністю він вб'є народи разом [усі] до країв землі. І вони [нащадки] – тьми дому Єфремового, і вони – тисячі дому Менаше». А про Завулона сказав: «Радій, Завулоне, коли вийдеш, щоб іти битися з ворогами твоїми! І ти, Іссахаре [радій], коли будеш встановлювати святкові часи в Єрусалимі! Коліна Ізраїлеві до гори Дома Святилища зберуться: Там будуть заколювати жертви святі з натхненням. Бо жертви народів вони їстимуть, і закопані в пісок скарби відкриються їм». А про Гада сказав: «Благословенний Той, Хто розширює [межі] Гада!

[284] i B D b.

	Як лев він мешкає, і вб’є правителів з царями. І він отримав своє з самого початку, бо там, у його наділі, Мойсей, великий книжник Ізраїлю, похований: [і] він виходив та входив на чолі народу, звершував праведні діла перед Господом, і суди Його з Ізраїлем [вершив]».
	А про Дана сказав: «Дан сильний як дитя левів: земля його п’є з потоків, що течуть з Матнана».
	А про Нафталі сказав: «Нафталі наситився прихильністю і повнотою благословень від Господа. Від моря Генісаретського на захід, і до південних кордонів його він успадкує».
	А про Ашера сказав: «Благословенний благословінням нащадків Ашер! Нехай знайде він прихильність у братів своїх, і нехай хвалиться наїдками царів! Твердий, мов залізо, і як бронза, і як дні юнаків твоїх – сила твоя. Немає бога, крім Бога Ізраїлю, Чия Шехіна в небесах підтримує тебе, і сила Його – в небесах небес! Помешкання Бога, що Він від початку, що Він Словом Своїм створив світ, і Він відвів від тебе ворога,

[285] Варіант M.
[286] (c, d, g, s).
[287] (j, i)
[288] (j), (S, V).
[289] Див. j, i, T.

[290]	і сказав [тобі]: «Руйнуй!» А Ізраїль буде мешкати безпечно один, згідно з благословенням, яким благословив їх Яків, батько їхній. Як земля, що родить збіжжя й вино, [і] як небеса, що на них утворюється роса. Добре тобі, Ізраїлю, немає такого, як ти: Народа, чиє визволення – від Господа! Сильна допомога твоя, І від Нього – сила твоїх перемог. І будуть зводити наклеп на тебе вороги твої, але ти на шиї їхніх царів наступиш.

[290] (j, i), (b, h).

6.2. Додаток 2. Піюти до свята Песах.

1. Піюти до Вих. 12:1.

Ex 12a: Oxford Bodleian Ms. Heb. e73, folio 29v; MS KK, Plate 17.

І сказав Господь Мойсею і Аарону…	
( ) Всесвіт тремтів і безодня гриміла ( ) в жаху і страху, коли Всевишній промовляв. ( ) Рішення вірне Він повідомив Вірному, ( ) що вже настав призначений час визволити благосчестивих. ( ) Ось час той прийшов ворогів [їхніх] вразити, ( ) і Він зглянувся на муку пригніченого народу. ( ) Почув Він [їхній] зойк, і довідався, і віснику Своєму сказав: ( ) «Сповісти мудреців, що наблизився відомий [час визволення]. ( ) «Він вбив наших улюблених [первістків]!» – вони журилися; ( ) і тому немовлята співали, вигукуючи: «Це Бог наш!» ( ) Як світло [денне] засяяла вранішня зоря, ( ) для визволення з середовища мороку [ночі] із Чорної Землі. ( ) О двоє братів! Коли ви звернетеся з промовою до вашого зібрання, скажіть: ( ) «Могутній Визволитель до нас прийшов, як я і говорив вам!» І Слово Господа сказало Мойсею та Аарону в землі Єгипетській, кажучи….	

Ex 12b Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21v; MS GG, Plate 164.

	( ) «Бог Живий і Сущий» – ім'я Його! ( ) В Єгипті Він [відплатив] за приниження народу Свого. ( ) Відкриті перед Ним були Його [ ] та Його

	любов; і Він нагадав їм заповіт Свій. (*Приспів*) Виповнився час, щоб синів Моїх повернув Аваддон рукою М[ойсея] та А[арона]. ( ) Вони пригнічували їх у нестерпному рабстві. ( ) З'явився для визволення їх Бог Милостивий, ( ) щоб вивести їх із землі рабства. Він відкрив Себе Мойсею у терновім кущі: (*Приспів*) [Час] прийшов…: ( ) Заслуги [їх] предків Ти нагадав їм. ( ) «Зійди, (?) [Мойсею], і піди, щоб визволити їх! ( ) Безумець [фараон] не дозволить їм піти, Заради того, щоб примножились чудеса Мої серед них». ( ) Він звів на них десять кар; [лише] словом, ( ) усіх їх первістків Море Очеретяне поглинуло. ( ) [Це] ніч пильнування, в яку будь пильним! Тому Він сказав двом пастирям: «І Господь сказав Мойсею та Аарону у землі Єгипетській, кажучи…:

2. Піюти до Вих. 12:2.

Ex 12c Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21v; MS GG, Plate 164 (upside down).

	…щоб приготувати для народу Свого зцілення від ран. ( ) Всі слова свої [місяць] Шват упорядкував, відповідаючи: Я призначений для втіхи і визволення, бо в мені вони зберуться до Смиренного, а він пояснить для них вчення Тори в Зайорданні. ( ) Тому [місяць] Адар відповідав [люб'язно?]: «В мені буде визволення велике, бо я призначений для того, щоб перетворити

	смуток на радість для них, і плач – на день святковий». ( ) Високий Цар [тоді] сказав в пророцтві Вірному у всьому домі Його: «Цей Нісан був обраний Мною для визволення, бо він перший серед місяців року; [як написано]: «Місяць ц[ей] буде у вас…» і т.д.

Ex 12d Cambridge University Library MS T-S NS 186, folio 21r; MS GG, Plate 163.

[291]	( ) Всі місяці зібралися разом, по порядку [всі] дванадцять, ( ) [Щоб вирішити, хто буде] місяцем визволення, в який вийдуть сини улюблені [з Єгипту]. ( ) Тоді відповідав Іяр, слово тримаючи: «В мені нехай буде визволений народ піднесений, бо в мені випаде роса для них, [і] дощем випаде манна, щоб годувати [їх]». *При[співʼ]* «Я – той, кому носити корону [належить], бо в мені народ Дому Ізраїлевого визволений буде!» ( ) Сиван проглосив: «Я обраний для народу святого! В мені зʼявиться світло, бо в мені вони розташуються біля гори,

[291] Деякі слова і навіть цілі речення були закреслені у рукопису самим переписувачем. Іноді, з невідомої нам причини, закресленими виявилися слова із самого вірша, в інших випадках (що цілком зрозуміло) – слова, які зʼявилися в рукопису помилково, або ж повторені початкові слова рядка. У першому випадку ми перекладаємо зареслений текст, беручи його в дужки; у другому випадку переклад не є доцільним.

	і слухатимуть промову Господа з середовища вогню». *Приспів*. ( ) Таммуз заперечив: «Я поверну землі веселощі і радість, бо в мені дванадцять мужів зі старійшин врятованого [народу] пошле Моисей розвідати землю». *Приспів*. ( ) Ав відповідав: «Нехай Твій народ визволений буде в мені, бо в мені їх вождь повстане Твій гнів вгамувати, і сорок днів він вклонятись долілиць Тобою буде; а Ти скажеш йому: «Простив Я на прохання твоє». *Приспів*. ( ) І сказав Елул: «Нехай прийде визволення в мені, бо в мені зійде на гору Смиренний, и принесет скрижали во второй раз, [а] он положит их в ковчег». *Припев*. ( ) Тішрей сказав у відповідь: «Навіки призначений я для блага. Улюблені будуть визволені – в мені вони врятовані будуть, бо в мені День Відкуплення для грішників, і день прихильності для прощення гріхів». *Приспів*. ( ) Представив Мархешван свої слова: «І народу улюбленому визволення я принесу, бо в мені повстане цар із свого палацу, і почне будувати дім свій і завершить його». *Приспів*. ( ) Свій доказ Кіслев надав у слові:

	«В мені народ буде визволений від своїх зітхань, бо в мені сини улюбленої голубки переможуть Грецьке царство нечестиве». *Приспів.* ( ) Важливість словам своїм Тевет надав: «В мені Піднесений відкриється, щоб визволити народ Свій; бо о мені Він вісника пошле, і приведе Гадассу-царицю до палацу [царя], щоб приготувати для народу Свого зцілення від ран. ( ) Всі слова свої [місяць] Шват упорядкував, відповідаючи: «Я призначений для втіхи і визволення, бо в мені вони зберуться до Смиренного, а він пояснить для них вчення Тори в Зайорданні». ( ) Тому [місяць] Адар відповідав [люб'язно?]: «В мені буде визволення велике, бо я призначений для того, щоб перетворити смуток на радість для них, і плач – на день святковий». ( ) Високий Цар [тоді] сказав в пророцтві Вірному у всьому домі Його: «Цей Нісан був обраний Мною для визволення, бо він перший серед місяців року; [як написано]: «Місяць ц[ей] буде у вас…» і т.д.

Ex 12e Oxford Bodleian Ms. Heb. e73, folio 29v; MS KK, Plate 174 (down).

	І було, коли з’являв Господь Тору народу Своєму Ізраїлю, Він відкрився у хмарах, і серед серафимів, і знамен, і чудес. Він відкрився, щоб просвітити очі Ізраїлю, на кожному місці їх перебування. Він відкрився, щоб затьмарити очі єгиптян на кожному місці їх перебування. Бо хмара була наполовину світлою і наполовину темною: світло світило на Ізраїль, а тьма простягалася над єгипт[янами]. В той час зібралися всі місяці [року], кажучи один одному: «Ходімо тепер, кинемо жереб серед нас, і дізнаємось, в кому з нас Ізраїль буде визволено; і хто з нас буде носити корону!» [Ія]р відповідав і сказав: «В мені вони будуть визволені, і я буду носити корону, [Бо в мені] врятований був Ной праведний від вод потопу; і увійшов він в ковчег мирно, і вийшов мирно [в мені]».

Ex 12f Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 166, 167.

folio 1v	…щоб понести заради імені Твого створіння (?) святі… З'явився Бог-Ревнитель з місця помешкання [Свого], щоб звільнити голубку з неволі на [свободу]. Прийшов Той, Хто їде верхом на хмарі і сказав [Мойсею]: «Піди та збери Мені отару; бо настав призначений час, і прийшла пора, щоб лілія була визволена». Цей місяць – для вас: ( ) Місячний диск було обрано для освячення місяців [року], Для пір [року], і для часів святкових, і для приємних пахощів ритуальних. ( ) І на ньому [місяці] – знаки і знамена. Коли він піднімається, мудреці розглядають [його].
folio 2r	( ) Відкрий свої очі й скажи тому, хто спостерігає, щоб підняв свої очі і дивився уважно за місячним диском.
——	( ) Бо коли він піднімається і його роги рівні, – всесвіт в небезпеці. ( ) Якщо ж ти побачиш піднятий до півдня серп місяця, а його ріг білим, схиленим на північ,
	( ) то знак дається тобі: стережися зла, Бо з півночі гніт приходить.

	( ) Якщо [серп] місяця здається піднятим на північ, а інший ріг схиляється на південь, – ( ) радість велика буде всьому царському двору. Дешевизна і ситість будуть у світі. ( ) Добрий знак, коли місяць схиляється на південь: рік буде врожайним і ситість буде у світі. ( ) Якщо його [місяця] обличчя зелене з півночі, [дороговизна][292] і голод будуть у світі. ( ) Якщо ж він затьмариться в середині Нісана, folio 2v великий муж піде з синедріону. ( ) Навіки це буде певний знак тобі, що в ньому [Нісані] чисту тварину будуть їсти. ( ) Якщо ж червоніє, як кров, в Іярі, цар з півночі переможе свого товариша-[царя]. – ( ) Вогонь тяжкий впаде на людство, - і всі сини людські будуть покарані за [свої] гріхи. ( ) Якщо ж місяць червоний і затемнений буде в Сівані, буря буде у тих, що в море ходять. ( ) Про ослів і звірів польових вийде наказ їх вбивати. ( ) Якщо обличчя його [місяця] буде

[292] Див. паралельний рядок -2: – «дороговизна та голод будуть у світі».

Plate 168, folio 3r	зеленим в Таммузі, нещастя буде: буря на [просторах] океану. ( ) Буде зойк великий у кожної вагітної [жінки], але не через [муки пологів]: вони будуть вмирати. ( ) Якщо ж він [місяць] стає прямо, і затемнений в середині місяця Ава, вбивство буде в Єгипті і голод на півдні; бо висохне Ніл і розливатися не буде. І всі сини Аравії будуть жадати хліба. ( ) Якщо повним [і білим] як сніг став [місяць], в средині місяця Елула, нехай буде відомо тобі, що сніжна буря станеться. ( ) Розбрат великий буде в світі, між Ізраїлем та між [правлячим] царством. ( ) [Місяць] Тішрей: місячний диск ніколи не затьмарюється; а якщо затьмарюється, – то недобрий знак для ворогів юдеїв. ( ) Руйнування прийде від царства [іншого ворогам], а влітку гноблення не буде юдеям. ( ) Якщо вітер в Мархешвані б'є місячний диск, і затьмарює його, то не буде […]. ( ) Голос з небес прийде відразу: це щоб ворог розбещений втратив царство своє.

	( ) Спостерігай за ним [місяцем] в Кіслеві: [якщо він] червоний, мов вогонь, – смерть вразить малих дітей; ( ) судоми будуть у немовлят, якщо він буде червоним; і всі вагітні [жінки] будуть боятися смерті. ( ) Якщо буде мутний, мов дим, в Теветі, царя буде вигнано з його чертога. ( ) Сарана зійде на урожай; дороговизна й голод будуть в світі. ( ) Якщо ж його [місяця] світло буде як пролита кров в середині місяця Швата, Мор буде і миші[293] розмножаться. ( ) Цар зі сходу буде вбитий на півночі; і сарана прийде, і нічого не […]. ( ) В місяці Адарі якщо буде він затемнений, мор буде і миші розмножаться. ( ) Це знамена місячного ліку, згідно з усіма місяцями року.

[293] Можливий також переклад: «гризуни».

Ex 12g Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 169, folio 4r – 169 5v.

—— – —— Plate 169, folio 4r	( ) Зібралися всі місяці (разом) і всі знаки зодіака, (через) Нісана, який хотів називатися «Визволитель». ( ) «Несправедливість!» – кричали ми перед Нісаном, [всі] одинадцять [з нас], але він нас переміг. ( ) Заволав Нісан всім своїм серцем,[294] і так сказав їм: «Послухайте мене, всі, що буде мною сказано вам! ( ) Так, щоб ви (більше не говорили ані слова!)» Сказав Нісан Іяру: «Адже ти схожий на бика, як же ти можеш бути Визволителем? ( ) Нехай відомо буде тобі, що теля [золоте], (що було зроблене) ними, воно було сином бика,[295] а ти йому подібний! ( ) А що це ти, Сиване, підходиш волаючи? Адже гора Синай – твій близький друг, Як же ти можеш бути Визволителем?» ( ) «Зтули свої вуста, не говори, – сказав Нісан Таммузу – бо крабові ти подібний,

[294] Буквально: «всім своїм сердцем».
[295] Буквально: «сином биків»; інший можливий переклад: «нащадком великої рогатої худоби».

	і як [при цьому] тобі бути Визволителем?
	( ) Поглянь, і не кажи ні слова:
	обіцяні скрижалі, що розбив ти,
folio 4v	про них спитають з рук твоїх!»
	( ) Дурний був Ав, і не знав, [що сказати].
	Сказав Нісан Аву:
	«Ти весь у стогонах, тоді як весь я – в піснях.
	( ) Не зможеш ти синів лева визволити,
	бо в тобі підніметься лев
	і зруйнує Аріеля.
	([Я] підніму лева проти Аріеля).
	( ) («Стримай свої вуста), –
	сказав Нісан Элулу, –
	(бо ти подібний) до діви,
	що таїться [сором'язливо]».
	( ) «Не говори (ні слова)!» –
	сказав Нісан Тішрею.
	«Адже ти на чаші вагів, і як тобі бути
	Визволителем?
	[Люди] молятся в тобі, стримуються і постяться;
	тоді як в мені їдять
	смажене [м'ясо] й прісні хліби!»
	( ) (…від посту […]
	Мені належить їсти смажене [м'ясо]) й прісні
	хліби.
	( ) «Дивися за собою! Не говори!» –
Plate 170 folio 5r	Сказав Нісан Мархешвану:
	(«Ти подібний до скорпіона);
	як же ти зможеш бути Визволителем?»

——	( ) [?] від зберігання […]
	Сказав Нісан Кіслеву:
	«Твоя сила – лише щоб лук твій натягнути.
– ——	Як же бути тобі Визволителем?
	( ) Відповідав Нісан і сказав Тевету:
——	«Твоя думка – лише про твого козла,
—	а я – для [жертовних] агнців [призначений]»
	( ) «Нехай твої вуста не базікають, (годі тобі), –
——	сказав Нісан Швату –
	бо мороз і сніг – вони тебе поневолюють.
	( ) Твоє бажання – лише до відра [з водою]:
	як відра наповнюються [водою],
	і [ти] наповнюєшся[водою].
	Із вуст твоїх нехай не буде сказано [ні слова!]»,
	Сказав Нісан [Адару]:
	«Оскільки рибам [ти подібний],[296]
	не бути тобі Визволителем!»
	( ) Моя любов дана їм [ ] з твоїх вуст;
	і те, що дано їм [ ] і левітам.
folio 5v	( ) Я правитель і голова над вами,
	бо я подібний до агнця;
	і в мені вони [агнці] будуть розподілені –
	агнець на кожен [дім].
	( ) Могутні дії Визволителя для народу Свого,
	і в мені Він [Бог] має намір визволити їх!

[296] Інший можливий варіант читання: «Оскільки [ти] – цар риб…(мається на увазі сузір'я Риб)».

Ex 12h Cambridge University Library MS T-S H11.51; MS HH, Plates 1 9 folio 5v – 171 folio 6v.

Plate 171, folio 6r	( ) Посилив я [свій гнів] на голов місяців, адже називав я їх «мої друзі і брати». ( ) В Нісані ви будете обчислені за кількістю пасхальних агнців. Подібний [місяць Нисан] Рувиму, який прийшов, несучи мандрагори. ( ) Сила [місяця] Іяра – мука Симеона, ( ) який зруйнував Сихем через діву [обезчещену]: [за те його ім'я] викарбувано перед небесами, а престол його – поряд із священиком. ( ) Обриси Сівана близнюкам подібні, що окреслені вони письменами вмілими і гарними. ( ) І Левій, що підняв двох синів улюблених, – одного, що отару пас, а іншого, що гріхи спокутує. ( ) Вид Таммуза подібний до краба, що від віку огиду викликає, і не минає [вона]. ( ) Мудрість і розуміння Я дав Іссахару, нагороду, подібну якій Я не давав людям. ( ) Природа Ава подібна леву; і Я претворю його плач на радість. ( ) Община Юди – на перехресті шляхів, але він звернувся до Тамари, коли вона була в агонії. ( ) Корону Я поклав на місяць Елул: він як діва, що [сором'язливо] таїть себе.

folio 6v	( ) Завулону Я дав [скарби] морів; і він простягнувся до входу […]. ( ) Який величний зодіакальный знак місяця Тішрея – він подібний […] і як воїн [сильний], ( ) його слава тече як [потік?], а заслуги переважують [чашу вагів], і спокутують гріхи. ( ) [ ] бо благословіння Я дав у Мархешвані, щоб в ньому дощі [йшли], і вітри дули. ( ) Я зробив Асира благословенним у нащадках, і скорпіоном для ворогів юдеїв. ( ) Світоч Кіслева подібний [безлічі] світильників [ ] (що [його] благословив батько наш [Яков], що носив козину шкіру).[297] Бо в ньому Ханука і все, хто від насіння [його] успішні [будуть] ( ) Образ Дана подібний луку; і з ним буде суддя справедливий. ( ) Піднявся Тевет, подібно [козеняті] перворідному, що його благословив батько наш [Яков], коли козлину шкіру [носив]. ([ ]) Нафталі відкрив свої вуста [будучи швидше?] оленів і газелей. ( ) Шват благ[ословив] Иосипа праведного,

[297] Рядок закреслено у рукописі: імовірно, переписувач написав її тут помилково.

	який приніс славу (?), носив корону. ( ) Нехай будуть визволені вони!

Ex 12j Cambridge University Library MS T-S H; MS MM, Plate 176; folio 1.

recto	( ) І в мені [Сивані], піднявся Мойсей на висоту, і приніс із собою скрижалі Заповіту. ( ) Тамуз розгнівався, і голосом сумним сказав: «Це в мені вони будуть визволені і […], та ін.. ( ) радітимуть люди на початку мене, бо в мені вони будуть їсти і наситяться від плодів урожаю!» ( ) Втрутився Ав, волаючи і кажучи това[ришам]: «Адже в мені вони визволені будуть, і [], та ін.. ( ) Мої руки простягнуті і скасовують вирок, що здійснитися має над народом святим». ( ) Заперечив Елул, волаючи і кажучи това[ришам]: «Адже в мені вони будуть визволені, і я []. ( ) Їх серця та їх очі обновляться, і в мені буде збудовано святий Дім Святині!» ( ) Говорив [тоді] Тішрей, говорили вуста його: «Адже в мені вони будуть визволені, і [], та ін.. ( ) Я – світло Ізраїлю споконвічне, бо в мені вони будуть радіти». ( ) Багатослівним був місяць Мархешван: «Бо в мені вони визволені будуть, і […], та ін..

	( ) Вели війну і перемогли сини Хасмонеїв [в мені]».

Ex 12i Cambridge University Library MS T-S H 12.11; MS JJ, Plate 172, folio 6v.

	( ) Помилуй! Який славний цей місяць, в якому були визволені батьки їх і сини. ( ) Опівночі з'явився Господь, і правиця Його простерта над Ізраїлем [була]. ( ) Могутність єгиптян перетворилася в руїни, за те, що вони зробили рабами народ [Ізраїлю].

Ex 12k Oxford Bodleian Ms. Heb. e73; MS KK, Plate 173, folio 29r**.**

( ) Піди, Мойсею, в ім'я Моє, зійди до [Моїх] дітей! ( ) Рукою твоєю Я визволю всю множину народу. ( ) Відкрию Я тобі все чудеса, ( ) оскільки образ діда твого викарбуваний на престолі [Моєму]. ( ) Ось, якщо фараон відмовиться відпустити дітей [Моїх], ( ) і якщо не зляка[ється] Імені Його страшного, ( ) якщо він кидатиме у річку немовлят,	

( ) Я неодмінно покараю його за те, що він задумав зробити [з народом Моїм].
( ) Якщо він, тиран над усіма [Моїми] дітьми,
( ) знову змусить їх працювати з глиною і цеглою,
( ) Я вб'ю усіх первістків його опівночі.
( ) Його серце Я жорстоким зроблю, щоб він переслідував дітей [Моїх];
( ) втоплю Я в морі всі орди [його] (?),
( ) і стане відомо йому, що Я – Бог Небесний.
( ) Я буду переслідувати його, поки не завершаться [Мої] чудеса.
( ) Я запитаю з нього за те, що він задумав зробити [з народом Моїм].
( ) Я визволю дітей Моїх від рабської праці над цеглою.
( ) Молитви Я згадав трьох праотців;
( ) Їх рог Я підниму на висоти,
( ) [адже] вони – улюблені Мої від початку.
( ) Клятву Я виконав, і час призначений близько.
( ) Велику хвалу Я влаштую для Моїх [ді]тей.

3. Піюти про перехід через Очеретяне море (до Вих. 14:29-31).

Ex 14a Jerusalem Jewish National & University Library MS 4^{0} 577.4^{9}; MS PP, Plate 178, folio 3 (2r).

	А сини Ізраїлю пішли по суходолу.
	( ) Бог Великий і Могутній у Своїй величі
	( ) сказав у Слові Своєму визволити їх по волі Своїй,
	і виконається над ними пророцтво Його.
	( ) Напочатку, коли світ був створений,
	( ) вони були обрані з усіх народів,
	що під усіма небесами.
	( ) Вони були відкриті перед Ним, бо Він є Той, Хто відкриває таємниці
	( ) нашого полону, зберуться сатрапи, радники, судді і скарбники,
———	( ) голова яких випробуваний Отцем нашим древнім.[298]

[298] Імовірно алюзія на Даниїла та трьох його друзів, що з'явили славу Бога перед царем та його вельможами (Дан. 1:6).

—	Він побачив, що сини Його будуть жити чотириста років у праці тяжкій, коли птах спустився на шматки [жертви].[299]
-	( ) Тоді його [птаха] поведінка стане подібною до дикого звіра, що пожирає, трощить і не жаліє, ( ) а залишок ногою топче, поки не здійсниться чудо для них [в нагороду] за їх рабство.
—	( ) І так п'ятнадцять пророків передбачили, що Аріох скаже Навух[одоносору] відкрито: «Ти, цар, що панує над царями…».
	( ) Нащадки Ізраїлю подібні до птаха цього світу. ( ) Нехай дадуть йому час, щоб він побачив сон; він прокинеться, і буде визволений рукою високою. ( ) Подумай про їх душі як про насіння посіяне, ( ) [як про поле] зоране, щоб розсіювати [на ньому] ( ) пшеницю в землю вниз: [насіння] розкидається, щоб потім їсти траву, насіння якої посіяне було. ( ) Чудова хвала [для] Бога Вічного! ( ) Їх розум пошкоджений надмірною мудрістю, [але] за те, що він добримувався Тори таємно, належить [йому] отримати нагороду. Нехай прийде скоро визволення Мессії древнього! ( ) Нехай буде визволений народ Його, народ святий

[299] Див. Бут. 15:11.

	( ) як напочатку. Страшний хвалою, Хто творить чудеса могутні! ( ) Як досконалий первісток, як прадавнє дерево, так ви будете знайдені досконалими у вічній любові, як напочатку.

Ex 14b Jerusalem Jewish National & University Library MS 4^0 577.4^9; MS PP, Plate 180-181, folio 5 (3r).

	( ) Стовп хмари не відходив, ведучи їх своїм шляхом, також і ( ) стовп вогняний, що морок освітлював вдень та вночі. Не бралося до уваги рабство фараонове. ( ) Адже відмовив він кожному, хто приносить жертву за рабство і руйнування. Народ прогнал він, устами промовляючи слова пихаті, [навіть] после того, як був він покараний десятьма судами. ( ) Він сказав жорстоко: «Вони заблукали в пустелі; ( ) поженемося за ними; замкнулася за ними пустеля. Ми наздоженемо їх, коли вони осядуть на своїх місцях!» ( ) Засяяло їх визволення, і вони підняли свої очі, і ось єгиптяни йдуть слідом за ними. ( ) Погляд очей своїх вони підняли до свого Володаря; ( ) піднявся їх зойк від безлічі смутків їхніх, і Господь вів їх.

	( ) Тремтіли і бігли колісниці ворога в море: як тільки він піднісся – заклякли його вуста, і язик його паралізувало.[300] А сини Ізраїля пішли суходолом серед моря. ( ) Надра моря великого розділилися на дванадцять стежок, розподіляючись праворуч та ліворуч них, а води були їм стіною. ( ) Заволали єгиптяни малі і великі: «Втікаймо від улюбленого [Богом] народу, адже це могутність Господа, що звершує їх битви!» ( ) Темрява й морок були у єгиптян, а у Ізраїля було світлю всю ніч. І не могли наблизитися один до одного всю ніч. ( ) Покладалися єгиптяни на силу війська свого, щоб замовкнути [назавжди]. ( ) Пастир сказав народу своєму: «Не бійтесь! Слово Господа буде битися за вас, а ви будьте спокійні». ( ) Славте і хваліте Володаря Небес, ( ) Правителя вічного всіх народів, і Царство Його – на вік, і на віки віків. ( ) Могутній, Хто чудеса творив напочатку, Він зможе силою Своєю визволити останніх [цих], як і попередніх [врятував].
—	
—	

4. Суперечка Мойсея з Морем. Піюти до Вих. 14:30.

Ex 14c, Oxford Bodleian Ms. Heb. e25; MS T Plates 113, 114, folio 64v.

[300] Буквально: «вуста загусли, і язик заклятий був».

	( ) Піди-но, Моисею, і стань біля моря, і скажи морю: «Відступи від мене!» ( ) В ім'я Моє піди й скажи морю: «Я посланець Царя Слави. ( ) Відкрий свою стежку на короткий лише час, поки пройдуть посеред тебе улюблені Господа. ( ) Адже племена Якова мучаться у стражданні, і вороги їхні переслідують їх». ( ) Тут море закрилося перед ними, а ворог наздоганяв їх ззаду. ( ) І пішов Мойсей і став біля моря, і сказав морю: «Відступи від мене!» ( ) Віступило море від Мойсея, коли побачило в руці його жезл чудодійний. ( ) Гнів великий піднявся на морі, і почало воно сперечатись з Мойсеєм. ( ) «Неправий ти, о сину Амрама, бо я не підкорюся народженому жінкою. ( ) На три дні я старше від тебе, як же ти зможеш підкорити мене?» ( ) «Чим же ти нахваляєшся? – folio 64r сказав Мойсей морю, – не по своїй волі ти підкоришся. ( ) Чому ти проти мене, а я проти тебе? Не для суперечок ця година.

	( ) Цар Царів послав мене до тебе, щоб провести через тебе дітей улюблених». ( ) Заревіло море з усієї своєї сили, і не хотіло підкоритися. ( ) Нарешті, своє слово сказало море Мойсею: «О, сину Амрама, не величайся!» ( ) Відповів Мойсей, і сказав морю: «Той, хто менший від тебе, він підкорить тебе!» ( ) Відкрило вуста свої море, і сказало Мойсею: «О сину Амрама, не несися високо!» ( ) Заволало море з усією силою своєю, і море не хотіло підкорити себе. ( ) Голос Духа Святого звернувся до Мойсея, і Слово [Господа] почало говорити з ним. ( ) Піднесений дав Мойсею жезл чудодійний. ( ) Почуло море Слово [Господа], що говорило з Мойсеєм. ( ) Відступило море з усією силою своєю, і перейшли через нього племена Якова.

Ex 14d Oxford Bodleian MS Heb. folio c74v, c75r, MS X, Plates 119, 120.

[<…>	[Додаток. І врятує Господь: ( ) Піди Мойсею, і стань біля моря, і скажи морю: <…>

	( ) < > що я посланець Того, Хто Творив на[початку]. ( ) Відкрий твою стежку на короткий [лише] час, і посеред вод твоїх пройдуть визволені Господа. ( ) Адже племена Якова мучаться у стражданні [folio c75r] і єгиптяни переслідують їх. ( ) Ось ти] закрилося перед ними, [а] їх вороги переслідують [їх]. ( ) А він став біля моря і сказав морю: «[Від]ступи від Бога». ( ) Відтступило море від Мойсея, коли побачило в руці його жезл чудодійний. ( ) Гнів і лють піднялися на морі, і сперечалося воно, [погрожуючи] повернутися назад. ( ) [Неправий] ти, о сину Амрама: я не підкорюся народженому жінкою. ( ) На три дні я старше від [тебе], як же ти можеш підкорити мене? ( ) Коли Мойсей побачив море бурхливе, і його хвилі, що погрожували йому, [він сказав:] ( ) «Година ця – не година для суперечки: Ти проти мене, а я проти тебе».

	( ) Відповідав Мойсей і сказав морю: «Адже я посланець Того, Хто творив напочатку». ( ) Море заспокоїлося перед Мойсеєм, і піднялося, щоб виконати його волю. ( ) Нарешті с[лова] воно мовило: «Не покорюся я народженому жінкою!» ( ) Відповідав Мойсей і сказав морю: «Той, Хто більше ніж я і ніж ти, підкорить тебе». ( ) Відкрив Мойсей уста свої в пісні, і через хвалу сказав своє слово. ( ) Молитва [Мойсея] піднялася в благаннях та мольбах ( ) перед Господом [як написано]: «Тепер ти побачиш, що Я зроблю фараону». ( ) Володар всесвіту, [не] віддасть свій народ до рук фараона нечестивого. ( ) Почуло море голос Духа Святого, який го[ворив] з Мойсеєм із середини вогню. ( ) Повернуло назад море хвилі свої; і пройшли посеред нього сини Ізраїлю.

Ex 14e Fragmentary Targum, Paris – Bibliotheque national Hébr. 110, folios 1-16.

	( ) Піди, Моисею, і стань біля моря І скажи морю: «Відступи від мене!» ( ) В ім’я Моє піди й скажи морю:

	«Я посланець Того, Хто Творив напочатку». ( ) Відкрий свою стежку на короткий [лише] час, і пройдуть посеред тебе визволені Господа. ( ) Адже племена Якова мучаться у стражданні, і їхні вороги переслідують їх. ( ) Ось ти закрилось перед ними, а нечестивий фараон йде слідом за ними. ( ) І пішов Мойсей, і став біля моря, і сказав морю: «Відступися назад перед Богом». ( ) Відступило море від Мойсея, коли побачило в руці його жезл чудодійний. ( ) Гнів і лють піднялися на морі, і воно погрожувало повернутися назад. ( ) «Неправий ти, о сину Амрама! Не покорюся я народженому жінкою! ( ) На три дні я старше від тебе, адже я створене на третій, а ти на шостий день; Як же ти хочеш підкорити мене? ( ) Коли Мойсей побачив море бурхливе, і його хвилі, що погрожували йому, [він сказав:] ( ) «Година ця – година не для суперечки, адже Ізраїль мучиться в стражданні: а ти проти мене і я проти тебе [тепер]?» ( ) Відповідав Мойсей і сказав морю: «Адже я посланець Того, Хто творив

	напочатку». ( ) Перевернулося море, коли почуло його слова; і встало, щоб виконати волю Володаря Небес. ( ) Нарешті, промовило море слова Мойсею: «Я не покорюся перед народженим жінкою». ( ) Відповів Моисей і сказав морю: «Той, Хто більший ніж я і ніж ти, підкорить тебе». ( ) Відкрив Мойсей уста свої в пісні, і так він прославляв [Бога] в пісні й хвалі. ( ) Молитва Мойсея піднялася в благаннях, і в мольбах сказав він слова свої. ( ) Вигукнув він: «Закарбовано в книзі Тори про мене: «Ось ти побачиш, що Я зроблю фараону!» ( ) Володар всесвіту не віддасть народу Свого в руки нечестивого фараона». ( ) Піднесений дав Мойсею жезл чудодійний, Щоб знищити всіх, що повстали [проти Ізраїля]. ( ) Почуло море голос Духа Святого, що грізно говорив з Мойсеєм з середини вогню. ( ) Повернуло море назад хвилі свої, і пройшли посеред нього сины Ізраїля.

Ex 14f Cambridge University Library MS T-S H 10.78; MS MM Plate 176, folio 2v.

	( ) Відкрився Бог Піднесений ( ) в Єгипті в знаменах і чудесах, щоб визволити народ.

	( ) Він з'явив їм Свою могутність, на них – милість, і згадався заповіт з ними. ( ) Бо коли Він спочатку з'явився Смиренному, ( ) Він йому цю таємницю, ( ) і сказав йому: «Мойсею!» Той відповів: «Ось я!» «Піди, і Я пошлю тебе до фараона пихатого. ( ) Заслуги рабів Моїх Я згадав [на благо] народу Моєму; ( ) Я змилосердився над ним заради заповіту Мого».

5. Пісня Морського Чудовиська (Вих. 15:6).

Ex 15a Oxford Bodleian Ms Heb. f33; MS G Plate 96, folio 25.

	( ) Страшне чудовисько морське заволало: ( ) «Правий Володар всесвіту страшний! ( ) Велика правота двух улюблених! ( ) А народ мій винний, і я зіпсутий. ( ) З глибини [морської] врятуйте життя моє! ( ) Добрі три [слова], що сказані в Галлелі: ( ) «Правиця Господня піднесена у владарюванні!» ( ) Усі гнобителі й тирани засмучені й знищені будуть!

6.3. Додаток 3. Піюти до свята Шавуот.

Ex 20a Leningrad, Saltykov-Schedrin MS Antonin Ebr. III B 67; MS G, Plate 98, folio 2 – Oxford Bodleian Ms Heb. f33; MS G, Plate 99, folio 26.

	І промовив Господь всі ці славні слова, кажучи: ( ): Я єсмь саме Той, Хто від початку Єдиний до кінця віків; Кого не змінюють дні ні роки, ні епохи, ні часи. Я ( ) створив усе [лише] словом; і [Я] відплачу їм в кінці. Від усякого ока [Я] прихований; ні про кого не можна сказати, що він такий, як Я! Я ( ) завершив небеса досконало, і підняв їх угору; і запалив у них зірки словом, щоб відокремити світло від тьми. Я ( ) Той, Хто розділив море словами на дванадцять стежок, і провів по ним тих, хто покладається [на Мене] – бачили вони ворогів своїх убитими. Я ( ) єсмь Той, Хто прощає гріхи народам улюбленим, які тягарі свої на Мене поклали; а всі [інші] народи як ніщо вважаються. Я ( ) давав вам манну, щоб вам у їжу була вона; і Я вичавив із кременю оливу. І заповіт Мій з вами непорушний.

	Я ( ) живив вас у пустелі; Я манну спускав [с небес] дощем, увечері годував вас м’ясом; і хлібом ви насичувалися вранці. Я ( ) уподобав вас з усіх народів, і вивів вас з Єгипту, і ворогів ваших кинув у море, рукою могутньою і простертою правицею». ( ) Значення першого вислову, коли він виходив із уст Того, Хто завершив небеса і землю, був подібний метеорам і блискавкам, як полум’я, що розгоряється. ( ) Коли говорив Цар, Бог-Визволитель: «Народе Мій, сини Із[раїлю], Адже Я єсмь Господь, Бог Ваш, який вивів і визволив вас, визволених, із землі Єгипетської, із дому рабства! Нехай не буде у тебе…
verso	( ) Мої руки встановили небеса і землю, світи і гори Я поставив [їх] як свідків. Чи не Мені вклонятись ви повинні? ( ) Адже ідоли не бачать очима, вухами [не чують], чому ж ви їм вклоняєтесь? ( ) Не було у Мене помічника в Моїх діяннях, ні в праці Моєї руки; Я єсмь тільки [один]. Чи не Мені вклонятись ви повинні? ( ) З місць своїх вони не рухаються,

	і не відповідають, і не відчувають – справа рук людських [вони]; чому ж їм ви вклоняєтесь? ( ) Течуть потоками (?) слова [благань їхніх], слова [молитви] лунають переді Мною, і Мене вони завжди бояться – чи не Мені ви поклонятися повинні? ( ) Годують [їх], а вони не дякують (?), і не їдять, і запах не сприймають, і долонь не простягають; чому ж ви їм поклоняєтесь? ( ) Древній Я від початку, творю знамена й чудеса; Я єсмь Бог богів; чи не Мені вклонятись ви повинні?

Ex 20b Acrostic poem to Exodus 20:1. Leningrad, Saltykov-Schedrin MS Antonin Ebr. III B 67; MS G, Plate 98, folio 2.

recto	( ) Він звернув своє серце у хвалі Цареві Вічному. ( ) В той час, коли прийде Збирач розсіяних, тоді будуть прославляти до вечора Того, Хто мешкає у світлі. ( ) Коли Цар світів говорив слова світла, ( ) вийшла душа народу обраного; ( ) зміст слів не могли вони зрозуміти.

	Вони благали пророка: «Говори ти з нами, щоб не зійшли ми в могилу». ( ) Відповідав Могутній: «Правильно те, що говорили вони. ( ) Поверніться і ходіть до себе, до наметів ваших у славі». ( ) Вигукнули вони: «Виконаємо і приймемо все, що Він наказав нам виконувати – Той, кому перемога і могутність належить». ( ) Слово правди послав Він вам через Славного. ( ) Ви удостоїлися бачити те, що здіснив з вами Могутній. ( ) Слухайте, і навчить цьому детей ваших, щоб брати до уваги [заповіді]. ( ) Могутній Я, Хто говорить з вами, і в імені Моєму – краса!»

Ex 20c Fragmentary Targum, Paris – Bibliotheque national Hébr. 110, folios 1-16

	Вступ до Десяти Заповідей ( ) Навіть якби всі звуки ( ) мінялися б в моїх устах, ( ) всі сувої розкрились, ( ) *і* моря чорнил розбризкались, ( ) повноводні озера для очеретяних паличок [дані], ( ) і каліграфи карбували б [букви], ( ) *тільки* дехто із нас був б здатний – ( ) *хіба* лише один із тисячі десяти тисяч – ( ) промовити краплі хвали, ( ) найвищу любов передати. ( ) [Бо] всі численні народи ( ) Зійдуть нанівець у кінці [віків]. ( ) [Адже] лише заради двох учнів

	( ) стовп навчання сяяв. ( ) Порядок світобудови заради них ( ) Він змінив, [та] в Нім переміни нема! ( ) Він вигідно їх відкупив у плинних днів. ( ) Хмари слави сяяли, щоб ніг вони не поранили, ( ) до гори Синаю йдучи неухильно, ( ) піднесено наближаючись для отримання двох скрижалей карбованих. ( ) Небеса схилилися і кропили пахощами – ( ) тричі по три рази – і вченням Тори.

Ex 20c

	Вступ перший ( ) Слухайтеся слів володарів, князів і царів, ( ) в обов'язку перекласти Десять Заповідей усно. ( ) Сила Його відкрилася їм в огняних колісницях і конях полум'яних. ( ) Він дав їм знання у місяці третьому, в Сівані. ( ) «Він підніс мене в час, призначений Давнім Днями, до престолів [небесних]; ( ) і Левіти з поміж вас були обрані, щоб спалювати фіміам і жертви. ( ) Я тремтів і наляканий був, і обличчя моє міняло свій колір. ( ) Мої стегна ослабли, і дух трепетав, – підняти покривало я [не смів]. ( ) Та лише тільки згадати Його доброту, – кожна душа оживає, ( ) радість царям дається, і безліч всіляких благ.

	( ) Кожен, хто хліб їсть [тепер], його споживає як їжу гноблення; ( ) [але] на визволення від Нього сподіваються вони, на порятунок від чотирьох звірів. ( ) Мантії кольорові, сяючі і барвисті, і пурпурні ( ) хто заповіді Його добримують вдягнуть – славу і велич невимовну.[301] ( ) Загалом – шістсот тринадцять [кольорів], у сапфіри, діаманти і перли. ( ) Намиста на [їхніх] шиях, а милість рясна – на [їхніх] головах. ( ) Ці заповіді – для громади Якова, Він вручив йому жезли чистоти. ( ) Вони згодилися і виконували, так як Він наказав третього [місяця] Сівана – ( ) [тоді] об'явлення наблизилося, немов води, що приходять на землю суху, ( ) Милостивий [*Бог*] мешкає серед нас, [щоб визволити] від журби і смутку, і від греків. ( ) Племена Ізраїлю – серед них Його Шехіна перебуває, ( ) а могутність Його – в небесах небес, [серед] тисячі тисяч і десятків тисяч десятків тисяч [ангелів].

Ex 20c

	Ще один вступ ( ) Земля танцювала, небо співало, коли Господь заручився з дочкою Якова, виводячи її на свободу. ( ) Своїм перстом Він дав їм п'ять сяючих

[301] Буквально: «без ліку», «безліч».

	кілець; і для кожного кільця – чотири блискучих печатки. ( ) Межі праведності були запечатані милостиво, посилені доброю волею, закарбовані силою. ( ) Кільця з чистого золота вони успадкували: п'ять книг Тори були калимом за наречену. ( ) Він дав Десять Заповідей Своєю рукою – Своїм улюбленим як калим за наречену. ( ) І триста шістдесят п'ять перлин – тим, кого полюбив, Він дав як калим за наречену у пороху і попелі.[302] ( ) Двісті сорок вісім смарагдів покладено на шию Його нареченої та на її уста. ( ) Він вихопив її для заручин серед [інших] дівчат у видінні, коли Він гримів у ворота, а вона спала в кімнаті.[303] ( ) Він носив її немов на крилах орлиних, і годував її пагонами увечері, та манною вранці; ( ) А вдень Він приготував для неї весільні покої на горі Синай, прикрасив їх сяйвом, а ангели-дружки, і Мойсей-царедворець – коштовностями.

[302] Метафора, що підкреслює контрастність сторін заповіту: Вічний Бог дав «калим за наречену» (тобто, Тору) синам Ізраїлевим, що є лишее «порохом і попелом» (тобто, смертними людьми).

[303] Алюзія на Пісн. Пісень 5:2-5.

	( ) Корона цариці була на голові у неї, а на її руках – браслети; круглі щити в її вухах, священні монети – в ніздрях. ( ) Вишитий одяг, гаптовані сап'янові черевики; плетені шати, завісою оздобленою закритий паланкін. ( ) Коли вона вийшла з помешкання свого батька, піднялася до інкрустованого весільного балдахіну [через] ворота фортечні. ( ) «Ми виконаємо і слухати будемо настанови без вагань!» І пояснені були ті настанови в присутності нареченого, і Він радів, і наречена веселилася в паланкіні. ( ) Східці підставили для неї, щоб до весільного покою піднялася, що батьком був влаштований її як престол для нареченого. ( ) Сімдесят дівиць-народів їй допомагали, щоб бути чистою, мов білий соус молочний, що на мед додається. ( ) Він розділив на частини сяючі весільні покої, щоб потім зібрати їх знову в пустелі: кімната всередині іншої кімнати, так щоб були вони недоторкані у їх єднанні, ( ) щоб шия її спочивала між двома потоками. Крихітні кучері в неї з чола її звисають. ( ) Її стан – до пальми подібний;[304] її груди – мов кисті винограду;

[304] Тут і далі алюзія на Пісн. Пісень 7:5-10.

	запах ніздрів її – мов яблуневий аромат; ( ) її голова – мов [гора] Кармель, Її коса – неначе багряниця; її шия – гладенька, мов колона з слонової кістки. ( ) Її лоно – тверда чаша Місяця, обрамлена у безліч блискучих коштовностей; запах духмяних троянд розливає вона. ( ) Сила її очей – немов два озерця, наповнених скарбами; ніздрі її здіймаються, немов сторожова вежа Дамаску непохитно.

Ex 20c

	Хананія, Машаель та Азарія сповідали ім'я Святого, Благословенний Він, перед очима всього живого творіння, коли наблизився до них Карлик і сказав: ( ) «Підіть і поклоніться моєму ідолу, несучи пальмові гілки» – сказав їм Карлик. ( ) «Погляньте, що я зробив для вас, хто все ще залишився на Сіоні: ( ) спустошення на місці Весільних Покоїв вашого Господа!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «Ми надію покладаємо на нашого Отця, що на висоті!» – сказав Хананія. ( ) «Ми від юності надіємося на Того, Хто на небесах!» – сказав

	Мішаель. ( ) «Заради Нього ми будемо спалені, але не зречемося Його!» – сказав Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Ви рішення ухвалюєте, що обернеться спаленням для вас!» – сказав їм Карлик. ( ) «Ваші тіла загинуть. І перетворяться на попіл у палаючій печі! ( ) Невже є сила і влада у вашого Бога, щоб врятувати вас від моєї руки?!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «Немає страху перед ідолом у моєму серці!» – сказав Хананія. ( ) «Нехай відомо буде тобі, що наш Заступник спостерігає за тобою!» – сказав Мішаель. ( ) «Ми не поклонимось образу твого ідола!» – промовив Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Як посміли ви не вклонитися моєму ідолу?» – сказав їм Карлик. ( ) «Отже, якщо ви не вклонитеся моєму боввану, ( ) то нехай буде вам відомо, що

	проти своєї волі ви зробите це!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «А що ж тоді ми скажемо Богові Небесному?» – відповів Хананія. ( ) «Але ж Він відкриває глибини й таємниці!» – сказав Мішаель. ( ) «І світло перебуває з Ним, і темрява відкрита перед ним!» – промовив Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Я вкину вас зв'язаними до печі палаючої!» – сказав Карлик їм. ( ) «Я гніваюсь на вас за те, що ви повстали проти мене і мого ідола! ( ) В ту мить, коли ви почуєте голос сурми і сопілки, падіть і вклоніться моєму боввану!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «Він є Живий і Сущий – Захисник, що буде судити *всіх*!» – сказав Хананія. ( ) «Горе синам, що зраджують своїх батьків!» – промовив Мішаель. ( ) «Далекі ми від того, щоб зрадити Його в тому, що ми робимо і слухаємо!» – відповів Азарія.
[blank space in MS]	

	«Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Я вигубив і перерізав пташенят Сіону, – сказав Карлик – ( ) Ми скаженіли і ревли як леви серед Весільних Покоїв вашого Господа; ( ) Я кидав додолу голови ваших дітей, а Він не рятував їх!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «Нехай лихо спіткає тебе, Карлику! Кого ти зневажаєш?!» – сказав Хананія. ( ) «Хоча б навчився ти від нечестивого фараона, що був перед тобою!» – промовив Мішаель. ( ) «Є один лише наш Бог, який спостерігає за тобою!» – сказав Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Все, що я накажу стосовно вас буде виконано! – сказав Карлик – ( ) Всі мої радники падають і вклоняються, і ніхто не бунтує. ( ) Які ж ви вперті духом, що не відповідаєте на моє прохання впасти й поклонитися моєму ідолу!» «Є у нас Захисник, Його ім'я не

	дрімає!» – вигукнули [усі] троє. ( ) «Ми не зважаємо ні на тебе, ні на твого ідола!» – сказав Хананія. ( ) «Ми не сумніваємося, що наш Бог може зробити чудо, щоб погасити вогонь!» – сказав Мішаель. ( ) «Це мій Бог, якому ми співали на морі!» – промовив Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. «Шедрах, Мешах і Авед-Неґо, ( ) Поруште Тору Мойсеєву, та ін.. ( ) Будьте сліпими до Його слів та до богослужіння, і не [згадуйте] їх більше!” «Є у нас Захисник, Його ім’я не дрімає!» – вигукнули вони. ( ) «Ми сяяти будемо, заповіті Його!» – сказав Хананія. ( ) «Присяги Цареві Небесному ми вірно триматимемося!» – промовив Мішаель. ( ) «Нам повернуть подушні податки, скарби і штрафи!» – відповів Азарія.[305]

[305] Зміст цього рядка не зовсім зрозумілий, очевидно він пов’язаний з очікуванням мессіанської ери, коли юдеї отримають назад податки, які вони платили язичницьким царям (як це було в момент Виходу з Єгипту за тлумаченням Вих. 12:35-36 в *Песахім* 110:9). На таке розуміння вказує вживання «фіскальної» лексики: «Нам повернуть подушні податки (, див. ВТ Бава Батра 8а; Недарім 62б), скарби (, мідраш *Танхума, Бемідбар* 20) і штрафні виплати (від. гр. α, мідраш *Танхума, Насо* 10; *Ялкут* Пісня Пісень 985)»; а також наступний рядок із словами Карлика (Навуходоносора): «Я сумніваюся в увленнях, що їх юдеї визнають», тобто в надії на мессіанську еру.

	«Ми не зрадимо, і т.д.» ( ) «Я сумніваюся в уявленнях, що юдеї їх визнають!» – сказав їм Карлик. ( ) «Я викарбував халдейські знаки на п'єдесталі мого ідола – ( ) Я пояснив їм, як вклонятися моєму ідолу належно». «Є у нас Захисник…» і т.д. ( ) «Не боїмося ми бути спаленими за це!» – сказав Хананія. ( ) «Всевишній може врятувати нас від твоєї руки і від гарячої печі!» – сказав Мішаель. ( ) «Вклонятися чи не вклонятися – [за цей вибір] ми будемо вкинуті [до печі] зв'язаними" – сказав Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Поміркувати і вирішити кожному я дам окремо, – сказав Карлик – ( ) Ми відокремили для кожного завісу і дали табличку, тож зважте й напишіть. ( ) Мій наказ: під варту на три дні ви будете ув'язнені». «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули [усі] троє.

	( ) Табличка перша: «Чи знехтуємо ми ім'ям нашого Бога?» – Хананія написав. ( ) Рішення друге: «Хіба Господь не змусить нас відповідати на Суді?» – написав Мішаель. ( ) «Відповідне рішення – нам належить убитими тобою бути» – написав Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. ( ) «Переплавте юнака, щоб прославити його!» – суворо наказав Карлик. ( ) Скрикнули до нього всі воєначальники і кожен воїн встав: ( ) Обличчя ідола змінилось через чудо і сильний [Божий] гнів! «Є у нас Захисник…» ( ) «Цвіркун для пса дорівнює тривозі»[306] – сказав Хананія. ( ) «Наше рішення – прагнення святості і натхнення для братів» – промовив Мішаель. ( ) «Наш послух спонукає очевидця присягати за правдивість наших слів» – сказав Азарія. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули.

[306] Про проблеми перекладу цього виразу див. виноску № 148.

	( ) «Покличте Єремію,[307] щоб скасувати його посаду голови над службою їх" – сказав їм Карлик. ( ) «Моїм остаточним рішенням є страта бунтівників!» ( ) Він наказав воїнам свого війська зв'язати його [Єремію] і вкинути до палаючої печі. «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули вони [всі] утрьох. ( ) Керівництво [народу] в небезпеці; [та] нижній одяг [їх], штани і тюрбани не ушкоджені [вогнем]. ( ) Їх кинули в середину палаючої печі зв'язаними, та вогонь не зашкодив їм: ( ) Навіть запаху диму не було від них чутно, і вогонь не мав влади над тілами їхніми. «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» ( ) Він послав ангела сильного, ангела Габріеля, що [перед тим] двічі облетів навколо світу. ( ) Він звільнив їх сам, і нікого не було поряд з ним; чудо з чудес він здійснив: ( ) Джерело води утворилося в печі в той день, коли шляхетні юнаки

[307] Уявлення про те, що саме пророк Єремія був четвертим у вогняній печі (Дан. 3:25) засвідчене лише в цьому поетичному творі.

	були випробувані. «Є у нас Захисник, Його ім'я не дрімає!» – вигукнули вони [всі] утрьох. ( ) Карлик був вражений, і стояв збентежено, коли він побачив чотирьох князів, що ходили серед вогню. ( ) «Прийдіть і принесіть, о раби Всевишнього, хвалу Царю царів! ( ) Прийдіть і подивуйтеся з цих великих людей, що переможцями стали у сильній спокусі!» «Ми не зречемося, не буде по-твоєму!» – [всі] троє вигукнули. «Співайте перед Господом, о народи!» – сказав Хананія. «Хваліть Його всі племена!» – промовив Мішаель. «Бо Він Всемогутній, Піднесений – відкрилася нам доброта Його небесна!» – проголосив Азарія. «І праведність Господа – навіки!» – сказав Габріель.

Ex 20c

	Не промовляй! ( ) Сказав Мойсей: «Коли на висоту піднявся я, ворота небес відкрились для мене, і я побачив те, що на висотах. Я бачив ( ) Творця на Його хмарі, що сидів на Своєму престолі, і Його наречену по правицю від Нього, – і стало страшно перед Ним. Я бачив ( ) Володаря сильних мужів – тих, що небо зі світла сплітають; поринув я в холодні води, і води ті були безмежні. Я бачив ( ) Того, Хто летів, і став наді мною, і милості сповнився. І коли Давній Днями відкрився, Він видимим для мене став. Я бачив ( ) славу, що велично мов орли ширяла [в небі], – жоден прискіпливий погляд не бачить, із чого зроблена вона – то таємниця.

	Я бачив ( ) твердь міцну, а поряд велетні – на висотах та внизу; і Він пильнує і не спить. Я бачив: ( ) ось мій Бог – упокоримось [Йому], і славу дав Він нам величну; вражає Він і Він же зцілює – надію покладають тисячі тисяч і десятки тисяч десятків тисяч [на Нього]. ( ) Я бачив істот живих і Мужа, що вбиває і воскрешає могутньо, [Хто] творить темряву і світло виводить без кресала і без світильника. Я бачив ( ) подобу ваги, що важить чесно і правдиво для бідняків і для багатих. Я бачив ( ) палаюче полум'я, що над верхніми водами; і те, що нижче води, [і] що серед води. Я бачив ( ) дорогу гніву, та милість ішла попереду, і [все це] – щоб винести вирок за гріхи розуміння; і для запису заслуг знання. Я бачив ( ) Його престол могутній, і покоління вигнання, зображені у вигляді звірів чотирьох і чотирьох образів.

	Я бачив ( ) ангелів, що падали і схиляли коліна протягом п’ятисот років, і вогонь і сніг вони відкривають.
—	Я бачив ( ) ріки вогню й засніжені вершини [гір] над вогнем: вогонь поглинав вогонь, та згода була між снігом та вогнем.
[blank space in MS]	Я бачив ( ) серафимів в їх тілах, що на своїх ногах стояли; тіла їх – мовби сніг, обличчя їх – немов вогонь.
	Я бачив, ( ) *як* очима вони дивились пильно, й свої долоні піднімали; усі вони схилялися на шість [напрямків відповідно до] шести [своїх] крил. Я бачив: ( ) вони відкривали свої обличчя, молячись і відповідаючи – на кожному місці, де вони були, вони відповідали. Я бачив: ( ) вони вигукували в трепеті трикратно: ( ) «Свят, ( ) Свят, ( ) Свят!” І закривали вони [свої обличчя] крилами перед Володарем Судної Палати.
[знак переписувача вказує, що буква *коф* пропущена в акровірші]	Я бачив, ( ) вітер, що виходив [із сховища], і шум великий, і стріли світла, і мовчання тишу.
	Я бачив ( ) Шехіну Бога, і двох ангелів руїни, щоб звинуватити катів і розбійників, які онімили [від страху].

	Я бачив ( ) їх там; і був збентежений від їхнього я виду, але покрив мене Господь, і я Його прославив.

Ex 20c

	( ) Земля і твердь [небес], і все, що в них, і те, що в морях, – ( ) Його могутньою рукою було завершене за шість днів. ( ) «Тварин і плазунів, і птахів, і все, що дихає ( ) Я створив і встановив лише десятьма словами. ( ) Субота – завершення всього, що встановив і запровадив Я для існування». ( ) [Це] Його закон і правило для тисяч тих, кого Він полюбив, ( ) хто цілував шість речей у спокої мирнім: ( ) траву і ячмінь, висота і розміри яких вимірюються ліктями, ( ) і що приносять вишукану їжу швидко, вчасно; ( ) вино ароматне і чарівний лікер, і медове вино; ( ) Мантію і плащаницю славну в призначені часи чудові; ( ) і трикратне служіння Йому; і вологу

	прекрасних угідь – ( ) Його чудовий подарунок для дозрівання, врожаю і випасу [худоби]. ( ) Смолянista межа і подвійна землемірна мотузка, що не скручується – ( ) ось захист [землі] від руйнівників і тих, хто нищить; ( ) фортеця для тих, хто збирається навколо Святилища, і благо радісне, ( ) що здатне зупинити смуток і журбу, і душу Його насолодити; ( ) розсудливість сили Його, що знає, як розподілити ( ) їх потреби в коштах, задоволеннях, хлібові і ароматах. ( ) «Підтверджено те присягою, що Я нагородив сповна ревнителів Моїх, ( ) їх усіх, якщо [приклад] славного бранця Йосипа наслідують вони; ( ) [того] розподілювача, що всіх членів сім'ї годував. ( ) Якщо домоправитель, що передбачив чудову долю і благо своє ( ) в золотих тлумаченнях і срібних одкровеннях, заслужив великої для себе слави – ( ) [лише] слова в'язня та ідеї бранця [то були], ( ) та князі і воєначальники мусили виконувати [їх],

	( ) тож висновок: визначено і встановлено певно: ( ) ідеї заповіді чудові для розуміння і тлумачення, ( ) [Вони] *є* світлом, що в'язня [славного] переповнило через край; ( ) схід сонця і його захід для святих, що споглядають її. ( ) Той, хто вирішив збирати [дрова] у пустелі [в суботу], нечистим став – ( ) запалав [Божий] гнів, і його каменували. ( ) Прийшов полон, щоб випробувати увесь народ, ( ) його [дотримання] Тори, його поклоніння, його віру і його нещирість.

Ex 20c

( ) Ісак промовив до Авраама, батька свого:
«Який чудовий жертовник, що ти його побудував для мене, тату!
( ) Швидше підніми свою руку і поверни назад ножа,
поки я помолюся моєму Господу!
( ) Відкрий свою правицю і підв'яжи свої стегна,
і будь як воїн, що своєму полководцю служить!

( ) Сьогодні той день, про який казатимуть:
«Батько не пожалів свого сина, а син не опирався!»
( ) Як же ти підеш і повідомиш Сарі, моїй матері?
Як поясниш їй, що сталося зі мною? Як ти повернешся додому?»
( ) І поцілував Ісак Авраама, свого батька,
і наказав йому, і промовив до нього так:
( ) «Окропи жертовник з усіх боків моєю кров'ю,
і збери мій попіл, і принеси його моїй матері.
( ) Життя і смерть – все це в руках Володаря Всесвіту,
і я вдячний Йому за те, що Він обрав мене.
( ) Це буде добре для тебе, мій тату,
коли люди говоритимуть, що я – жертва Живому Богу.
( ) Нехай твій гнів і твоя лють будуть сильними,
і будь як воїн, що не жаліє свого сина!
( ) Як жорстокий воїн здійми свого ножа
і заколи мене, щоб не був я занечищений.
( ) Не стримуй моєї руки,
щоб я не вирвався від тебе!»
( ) «Чому ти плачеш?» – сказав Ісак, його син, Авраму.
«Це ж добре, що Господь вибрав мене з усього всесвіту.
( ) Утіш дух Сари, моєї матері.
Оскільки ми йшли [сюди] разом у цілковитій згоді,
( ) Твого ножа дай-но мені, і я прикладу його [до шиї]!
І я благаю тебе щиро, щоб не жалів ти мене!
( ) Мої очі бачать розкладені дрова
і полум'я, що горить на жертовнику;
( ) відкрий же твої уста, тату, і промов благословення,
а я вислухаю його і скажу: «Амінь!»
( ) Моя шия оголена для тебе;
але чому ти [такий] спокійний? Встань, і зроби це!»
( ) Ангели почали благати свого Володаря:
«Будь ласка, змилуйся над юнаком!
( ) Заради любові його батька [до Тебе], ми благаємо!
Ми пам'ятаємо, як їли сіль в його домі!»
( ) Шаддай (Всемогутній) промовив: «Не бійся, юначе,
Я – Рятівник, і врятую тебе!»
( ) Наш Бог сильний, і Його діяння могутні.

Немає іншого [бога] крім Нього,
немає такого, як Він, немає подібних до Нього!

Ex 20c

(א) Адонія, син Хаґіт, зміцнився,
коли повстав за порадою Йоава, сина Церуї.
(ב) Між горами Йоав вигукнув,
і чув його голос увесь народ:
(ג) «Я достойний муж, і немає подібного мені,
Але мені немає жодного зиску з моєї величі.
(ד) Коли цар Соломон сів на престолі,
він задумав вбити мене,
і слухати моїх слів не хотів!
(ה) Хіба ти, о царю Соломоне, не пам'ятаєш,
Скільки добра я зробив твоєму батькові Давиду?
(ו) Укріплені міста і гавані я захоплював перед ним,
Потоки морські і сушу.

(ז) Тремтіли переді мною всі воєводи
І всі воїни вставали переді мною!»
(ח) Приходить спустошення в цей світ,
Якщо суддею є воїн,
що вбиває *людей* своїм мечем!
(ט) Йоав скуштував чашу смерті.
Відповідав він їм і промовив:
(י) «Хіба справедливо для вас убити мене,
Після того, як я убив усіх ваших ворогів?»
( ) Коли він почув, що вони говорять: «Ходімо і вб'ємо його!»,
він почав кричати до синів Йоеля:
( ) «Я вчив тебе, Йоелю, мій сину, дотримуватися Тори,
Бути чесними з братами, шанувати вашу матір!
( ) Що зроблю цареві Соломону?
Як жорстокі судді мене судитимуть?» –
( ) Заволав Йоав у ту мить,
і пролунав його голос серед усього Ізраїлю.
Кали він побачив добірних воїнів та їх зброю,
Почав волати він до царя Соломона:
( ) «Утримайся від того, щоб мене убити,
бо прийде день, коли ти згадаєш мене!»
( ) Цар Соломон відповідав йому і промовив:
«Нехай згадається тобі кров Авнера, сина Нерового,
і кров Аміші, сина Йетерового.
Не стримуй мій дух!»
( ) Йоав відкрив свої уста
і заплакав з усіма своїми друзями.
( ) Закричав Йоав у ту мить,
коли воїни виймали свою зброю.
( ) Його голос до царя Соломона дійшов,
і вигукнув він до свого сина Реховама:
( ) «Реховаме, сину мій! Встань, оголи свою зброю,
І нагадай собі про кров Авшалома, твого улюбленого *брата*!»
( ) Весь Ізраїль почув його голос,
і сльози потекли з їхніх очей.
( ) Вражений був цар Соломон,
і сказав він у серці своїм:

«Що я *тільки* мушу зробити, щоб заповіт мого батька виконати!»
Коли Йоав почув *це*, він почав кричати до Бенаї, сина Йегояди: «Бенайя, Бенайя! Не стримуй свій дух! Моя шия тверда, а твій меч слабкий, не зможеш ти вбити мене!» Бенайя відрубав голову Йоаву за невинну кров, яку він пролив; і голова Йоава була повішена над будинком царя Соломона. Усі ізраїльтяни почули його [*Йоава*] голос, і радість висловлювали своїми устами, але плакали в своїх серцях. І плакали сини Ізраїлеві великим плачем через убивство Йоава, сина Церуї.

Ex 20c

	Не чини перелюбу! Йосип переміг свою природу: коли його пані умовляла його, він відмовився лягти з нею і бути з нею аж поки Світ Майбутній прийде. ( ) Вона зібрала всіх у домі, й промовила до них: «Є у мене юнак – молодий і незрілий він. На вигляд – єврей, а купила я його у арабів. ( ) Я просила його посіяти в саду, Але він не хотів, і сказав: «Я не сіятиму з жінкою!» ( ) Його мудрість – мов у сімдесятилітнього старця, Та лише сімнадцять літ він мав, Коли його купила я. ( ) На вигляд він – мов цар, його слова – немов у мудреця, немає жодного недоліку у нього,

	та він – неначе син царів. ( ) Ось кілька раз я спрагу відчувала, та відмовлявся він мене поїти. ( ) Сказав він тихо: «Крадійка! Чому ти просиш мене вкраденими водами тебе поїти?» ( ) Молодий і недосвідчений Йосип, і розум в нього відібрало через його красу, тож готовий він буде забути Вічного Днями. ( ) Прихильність [Бога] та милість супроводжують його – одна праворуч, інша – ліворуч нього. ( ) Я закриваю тебе, [Йосипе], в палаці моєму, бо ти вважав мене блудницею. ( ) День і ніч вогонь у моїм серці палає – як полум'я пекуче він горить! ( ) Всі ложа твого пана застелені; і з тією, хто насолоду дасть тобі, лягай! ( ) Не тільки ніч одну ти проведеш належно – Я постелю простирадла із саду Едемського! ( ) По-дружньому благаю вас, о подруги мої, щоб пішли зі мною до палацу ви.

	( ) Ми буде їсти і пити разом, Розмови щирі, дружні будемо вести!» ( ) Піднявшись, встала й повела їх, І посадила за канапами півкруглими. ( ) «Рабе, – пані Йосипа покликала його – Встань, підв’яжи свої ти стегна, й служи мені ти як слуга!» ( ) Два келихи Він взяв у свої руки, і встав, щоб налити в них [вина]. Коли ж обличчям він до пані [повернувся], то своїм серцем – до праотців своїх у небесах. ( ) Вони спостерігали за ним, і їх обличчя зблідли; Підніс він чашу, та не пив [із неї]. ( ) Вони всі встали і його поцілували, [поцілували] його в чоло; Й промовили вони до нього: «Тобі належить, о дитино, Царство, ( ) Милість, і прихильність [Бога]! [Бо так] було повідомлено з небес: ( ) «Шаддай дасть йому славу і велич, За те, що стримав він своє єство!» ( ) «Йдіть за Торою як один народ, о Ізраїлю,

	І не йдіть за перелюбом, Бо Я є свідком – сказав Господь – твого чародійства і твого перелюбу!»

Ex 20c

	Інший [піют] ( ) Горе тому, чия дружина – сама ганьба. Горе тій, що Адама вигнала із раю, і вдягла його в фігове листя; ( ) Вона вкрила людство завісою смерті! Горе тій, що свій образ змінила на порох і попіл! ( ) Вона випровадила мужів, щоб мешкали вони в могилах. Горе тій, що спричинила для всіх поколінь болі і терни! ( ) Вона спонукала до життя, та завела у морок смерті. Горе тій, що спустошила дім, і наповнила могили! ( ) Мало не з материнської утроби відома їй пиха! Горе, бо ще при народженні до гордощів своє обличчя повернула, і до наготи, що розбещує. ( ) І немає жодного чоловіка, Чиє обличчя не розм’якло б! Горе, бо він божеволів від неї,

	коли прийшов – занеміг! ( ) Вона кинула приманку – і піймала юнаків. Горе, бо вона збирається засісти у засідку і спостерігати за їхніми вчинками! ( ) Вона засмучує обличчя, Посилює беззаконня. Горе, [бо] він запалив руки, і мліють вони, а всі жінки ревнують! ( ) Ті, що блукають, і кого вводять в оману, хто вчиться і хто вчить – Горе [вам], бо вона рикає і гарчить, і душа [її] бажає зла! ( ) Все [судове] засідання звинувачує, і кожен злий язик тисне – горе, коли прийшов звинувачувач-руйнівник, бо жінка – супротивниця! ( ) Коли судове засідання завершене, рука [для вироку] піднімається – Горе тій, що роз'єднує друзів, і вбиває чоловіків! ( ) Хто Лота зробила вигнанцем, хто вбила Зімрі, Горе тій, що згубила Самсона, і повісила Авшалома за його волосся. ( ) Хто п'є її воду, той п'є від палаючого вугілля Геєнни! Горе кожному, хто п'є! Будь обережний, мій сину, не пий!

	( ) Іскорки з її очей – блиски вогню, що спопеляє. Горе кожному, чия дорога – праворуч неї, Горе кожному, чия дорога – ліворуч неї! ( ) Вона заплямує тебе всього кров'ю, і честь твою вона зведе зі світу. Горе мудрецям, яких вона обпалить і поведе до геєни! ( ) Вчинили переступ юнаки, тож втратять спокій. Не входьте до тієї жінки! Горе! Який викуп вони дадуть? Кожен, хто входить до неї, жити не буде! ( ) Палтіель врятувався від неї; Боаз боявся її; Йосип втік від неї; Але Соломон вірним не залишився! ( ) Вона підкрадається до праведних і жалить мужів [шляхетних]. Горе, коли вона розставляє тенета: вона не пожаліє нікого! ( ) Силу [чарівну] вона отримує, і наповнює келих жовчю: велике горе її чоловікові, коли він забажає чарів її! ( ) Сторонися їхніх злих [учинків], приліпися душею до добрих їх [справ]! Горе, коли свобода відкриється їхнім устам,[308] а Сара відмовиться свідчити на їх [користь]!

[308] Тобто, свобода захисту на суді; Сара, як заступниця дочок Авраамових, не буде просити за них.

	( ) Послухай, мій сину, й не будь неслухняним, і стережися їх! Горе їхній красі! Не зважай на те, що вся вона – сяюче світло. ( ) Нехай вони будуть як сонце і місяць, та стережися їхніх джерел насолоди, щоб чистоту свого тіла і єства берегти для дружини своєї, немов вартовий!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова: синергетика языка, сознания и культуры / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Academia, 2002. – 394 с.
2. Амусин И. Д. Кумранская община / Иосиф Давидович Амусин. – М. : «Наука», 1983. – 327 с.
3. Бахтин М. М. Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве / М. М. Бахтин // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. — М.: Художественная литература, 1975. – С. 6-70.
4. Бердник Е. С. Корреляция понятий «композиция» и «архитектоника» в литературоведении [електронний ресурс] / Е. С. Бердник // Universum: Филология и искусствоведение : электрон. научн. журн. – 2014. – № 2 (4). – Режим доступу: http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1003
5. Бикман Дж. Не искажая Слова Божия. Принципы перевода и семантического анализа Библии / Джон Бикман, Джон Келлоу ; пер. с англ. Д. В. Дмитриев. – СПб : «Ноах», 1994. – 449 с.
6. Болотова Н. Филологический анализ текста. Учебное пособие / Н. Болотова. – М. : Флинта-Наука, 2009. – 257 с.
7. Вайс М. Библия и современное литературоведение. Метод целостной интерпретации / Меир Вайс ; пер. с иврита Т.Б. Менская; ред. С.В. Тищенко, А.В. Кулик. – М. : Мосты культуры, 2001. – 445 с.
8. Ван Дейк Т. А. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – 1988. – № 23. Когнитивные аспекты языка. – С. 153-211.
9. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк. – Благовещенск : РИО БГК им. Бодуэна де Куртене, 2000. – 308 с.
10. Вандеркам Дж. Введение в ранний иудаизм / Джеймс Вандеркам ; пер. англ. Г. Ястребов. – М. : ББИ, 2011. – 278 с.

11. Ванхузер К. Дж. Искусство понимания текста. Литературоведеческая этика и толкование Писания / Кевин Дж. Ванхузер ; пер. с англ. В. Четирко. – Черкассы : Коллоквиум, 2007. – 735 с.

12. Васильева А.Н. Курс лекций по стилистике русского языка. Общие понятия стилистики / А.Н. Васильева. – М., 1976. – 240 с.

13. Васильева А. Н. Функциональное направление в лингвостилистике : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Н. Васильева. – М., 1981. – 20 с.

14. Вильскер Л. Х. Самаритянский язык / Л. Х. Вильскер. – М. : «Наука», 1974. – 96 с.

15. Виноградов В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1955. – №1. – С. 67.

16. Виноградов. В. В. Стилистика, теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М., 1963. – 256 с.

17. Виноградова С. Г. Категориальные и субкатегориальные значения английских экзистенциальных глаголов в поэтическом тексте : диссертация на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. «Германские языки» / Виноградова Светлана Григорьевна. – Тамбов : ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. – 179 с.

18. Винокур. Г. О. О задачах истории языка / Г. О. О. Винокур // Избранные работы по русскому языку. – М. : Учпедгиз, 1959. – С. 207-226.

19. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц / Т. Г. Винокур ; отв. ред. А. Н. Кожин. – М. : Наука, 1980. – 237 с.

20. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.

21. Гиршман М. Еврейская и христианская интерпретации Библии в поздней античности / Марк Гиршман ; пер. с англ. Г. Казимова. – М. : «Мосты культуры», 2001. – 192 с.

22. Гиршман М. М. Ритм художественной прозы / М. М. Гиршман. – М. : Советский писатель, 1982. – 327 с.

23. Гранде Б. М. Введение в сравнительное изучение семитских языков / Бенцион М. Гранде. – М. : «Наука», 1972. – 439 с.

24. Гурвіц А. Бейн лашон ле-лашон. Ле-толдот лашон га-мікра бі-ймей бейт шені / Аві Гурвіц. – Йерушалаїм : Мосад Бялік, 1972. – 196 с.

– –

–

25. Дворцова Н. П. Дискурс как категория гуманитарных наук / Н. П. Дворцова // Вестник ТюмГУ. – Тюмень, 2000. – № 4. – С 3-8.

26. Демидова Г. М. Слабый глагол в западно-арамейском памятнике Таргум Онкелос (на основании Editio Sabbioneta, 1557 г.) : монография / Г. М. Демидова. – Санкт-Петербург, 1997. – 117 р.

27. Десницкий А. Поэтика библейского параллелизма / А. Десницкий. – М. : Библейско-богословский институт им. Апостола Андрея, 2007. – 299 с.

28. Доді Амос. Ма'арехет га-морфологіт шель га-поаль бе-Тарґум Онкелос (аль-пі сефер Берешіт): хіббур зе гуґґаш ке-теза лешем кабалат га-тоар МА ле-проф. М.Ц. Каддурі, бе-махлака ле-лашон га-івріт у-ле-лешонот шемійот. – Рамат-Ґан : Університа Бар-Ілан, 1970. – 353 с.

-

– –

29. Доді Амос. Ійунім бе-беайот морфо-сінтаксійот бе-Тарґум Онкелос у-ве-Тарґум Йонатан ле-Невіїм / Амос Доді // Homenaje al profesor J. Ribera Florit en su 70o aniversario / edición: L. Díez Merino y E. Giralt-López. Barcelona : Publicacions í Edicions de la Universitat de Barcelona, 2007. – P. 105-117.

-

- – .

30. Древнегреческо-русский словарь / [сост. И. Х. Дворецкий]. – М. : Государственное издательство иностранных и нацональных словарей, 1958. – 1905 с.

31. Жирмунский В. М. О ритмической прозе / В. М. Жирмунский. – Русская литература, 1966. – № 4. – С. 103-114.

32. Забурдяева В. И. Ритм и синтаксис русской художественной прозы конца XIX – первой трети XX века (орнаментальная проза и сказовое повествование) : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. И. Забурдяева. – Ташкент, 1985. – 22 с.

33. Задорнова В. Я. Восприятие и интерпретация художественного текста / В. Я. Задорнова. – М. : «Высшая школа», 1984. – 151 с.

34. Задорнова В. Я. Словесно-художественное произведение на разных языках как предмет лингвопоэтиченского исследования: диссертация на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.02.20 / В. Я. Задорнова. – М., 1992. – 479 с.

35. Задорнова В. Я. Лингвопоэтика. Слово в художественном тексте // Язык, сознание, коммуникация: сборник статей / В. Я. Задорнова ; отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – . М. : МАКС Пресс, 2005. – . Вып. 29. – С. 115-125.

36. Зулай Менахем. Ерец Ісраель у-пііййутега: мехкарім бе-пііййутей га-ґеніза / Менахем Зулай. – Йерушалаїм : Магнес Прес, 1995.

– –

37. Іцхакі Є. Га-галаха бе-Тарґум Єрушалмі алеф (га-мехуне Йонатан бен-Уззіель) у-дарко бе-драшат га-Микра: хіббур ле-шем кабалат га-тоар «доктор ле-філософія» / Єфраїм Іцхакі. – Університа Бар-Ілан, Рамат-Ґан, 1982. – 435 с.

– –

38. Йагалом Й. Тахбір га-піюті га-кодем (колель Йаннай) ка-йесод ле-сіґноно. Хіббур ле-шем кабалат тоар «доктор філософія» гуґаш ле-сінат Університа га-Івріт, 1974. – 199 с.

– –

39. Йагалом Й. Сафат га-шір га-піййут га-арец ісраелі га-кодем / Йосеф Йагалом. – Йерушалаїм: Магнес Пресс, 1985. – 218 с.

-

–

40. Йагалом Й. Шірат бней маарава. Шірім арамім шель йегудей ерец Ісраель бе-ткуфа га-бізантіт / Йосеф Йагалом, Міхаель Соколоф. – Йерушалаїм: га-Академія га-ісраеліт ле-мадаім, 1999. – 384 с.

-

–

41. Каддарі М. Ц. Дікдук га-араміт шель га-Зохар / М. Ц. Каддарі. – Йерушалаїм : Кірьят Сефер, 1956. – 182 р.

– –

42. Каплан Г. Х. Очерк грамматики аккадского языка / Г. Х. Каплан. – СПб : Петербургское востоковедение, 2006. – 219 с.

43. Кассуто Умберто. Эпическая поэзия в Древнем Израиле / Умберто Кассуто // Библейские исследования. Сборник статей / ред. : Барух Шварц. – М., 1997. – Вып. 1. – С.112-134.

44. Коган Л. В. Маалулы язык / Л. Коган, С. Лёзов // Языки мира. – М. : «Академия», 2009. – С. 705-750.

45. Кожина М. Н. К основаниям функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь, 1968. – 251 с.

46. Кожина М. Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь, 1966. – 213 с.

47. Кожина М. Н. Проблемы специфики и системности функциональных стилей речи: автореф. диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук : спец. 10.02.19 / М.Н. Кожина. – М., 1970. – 35 с.

48. Комлош Й. Ківвім офйанім бе-Тарґум га-арамі ле-сефер Шмуель / Й. Комлош, Б. Цвіелі. – Йерушалаїм, 1968. – 183 с. – (Сіхот бе-Мікра).

– –

49. Косовскі Х. Оцар лашон Тарґум Онкелос. Конкорданція / Хаїм Йегошуа Косовскі. – Йерушалаїм : Маґнес Прес, 1985. – 434 с.

– –

50. Крюкова Н. Ф. Метафоризация и метафоричность как параметры рефлективного действования при продукции и рецепции текста: диссертации на соискание ученой степени д-ра. филол. наук: 10.02.19. / Крюкова Наталия Фёдоровна. – Тверь : Тверской гос. ун-т., 2000. – 288 с.

51. Кураш С. Б. Метафора и её пределы: микронконттекст – текст – интертекст / С. Б. Кураш. – Мозырь : МозГПИ, 2001. – 117 с.

52. Левіас К. Дікдук га-араміт га-ґліліт / Каспар Левіас. – Нью-Йорк : Бейт га-Мідраш ле-Раббім бе-Америка, 1986. – 343 с.

– -

53. Лёзов С.В. Арамейские языки / С. В. Лёзов // Языки мира. Семитские языки. – М. : «Академия», 2009. – С. 414-495.

54. Липгарт А. А. Лингвопоэтическое сопоставление: теория и метод / А.А. Липгарт. – М. : «Московский лицей», 1994. – 276 с.

55. Липгарт А. А. Методы лингвопоэтического исследования / А. А. Липгарт. – М., 1997. – 221 с.

56. Липгарт А. А. Основы лингвопоэтики / А. А. Липгарт. – М. : «Диалог-МГУ», 1999. – 166 с.

57. Лявданский А. К. Новоарамейские языки / А. К. Лявданский // Языки мира. – М. : «Академия», 2009. – С. 660-692.

58. Ма’аґад сіфрут га-ккодеш ( ) [електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: http://kodesh.snunit.k12.il/i/tr/t0101.htm

59. Методы анализа текста и дискурса / [Тичер С., Мейер М., Водак Р., Веттер Е. ; пер. с англ. А. А. Киселева]. – Харьков : Издательство Гуманитарный Центр, 2009. – 356 с.

60. Мурзин Л. Н. Образование метафор и метонимий как результат деривации предложения (к постановке вопроса) / Л. Н. Мурзин // Актуальные проблемы лексикологи и лексикографи. – Пермь, 1993. – С. 3-14.

61. Никитин, М. В. Основания когнитивной семантики / М. В. Никитин. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 277 с.

62. Нотаріус Т. Ма’арехет га-зманім бе-шіра га-мікраіт га-аркаіт ве-га-класіт: хіббур ле-шем кабалат га-тоар «доктор ле-філософія» / Т. Нотаріус. – Йерушалаїм : Університа га-Івріт, 2007. – 389 с.

– –

63. Осборн Г. Р. Герменевтическая спираль. Общее введение в библейское толкование / Грант Р. Осборн ; [пер. с англ. Н. Серикова]. – Одесса : Библейская кафедра, 2009. – 726 с.

64. Позен Р. Га-аківут га-тарґуміт бе-Тарґум Онкелос ле-Тора: хіббур ле-шем кабалат га-тоар «доктор ле-філософія» / Рафаель Біньямін Позен. – Університа Бар-Ілан, 1996. – 358 р.

– - –

65. Пономарева Е. Ю. Концептуальная оппозиция «жизнь – смерть» в поэтическом дискурсе (на материале поэзии Д. Томаса и В. Брюсова): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук: специальность 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. Ю. Пономарева. – Тюмень, 2008. – 24 с.

66. Расторгуева Г. В. Концептуальная интеграция как способ мыслеобразования: поэтический текст / Г. В. Расторгуева // Концептуальное пространство языка: сб. науч. тр., посвященных юбилею профессора Н. Н. Болдырева / под ред. проф. Е. С. Кубряковой. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2005. – С. 354-362.

67. Ревуцкий О. И. Анализ художественного текста как коммуникативно обусловленного связного целого / О.И. Ревуцкий. – Минск : НИО, 1998. – 320 с.

68. Розенталь А. Га-піютім га-арамім ле-шавуот: бехінтам га-діалектіт у-трумтам ле-мілон га-арамі /А. Розенталь. – Йерушалаїм, 1966. – 342 с.

69. Рябых Е. Б. Метафоризация концептов природных явлений в поэтическом дискурсе (на материале русского и немецкого языков): дисертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, спец. 10.02.20 / Екатерина Борисовна Рябых. – Тамбов, 2006. – 242 с.

70. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія / Катерина Серажим. – К., 2012. – 390 с.

71. Сефер га-Аґада. Мівхар га-аґадот ше-бе-Талмуд у-ве-мідрашім : антологія / [сдорот лефі га-інйанінм у-мефуршот аль-йедей Х. Бялік ве-Й. Ревніцкі]. – Тель-Авів : Давір, 1987. – 687 с.

-

– - –

72. Симашко Т. В. Как образуется метафора (деривационный аспект) / Т. В. Симашко, М. Н. Литвинова. – Пермь : ПГУ, 1993. – 218 с.

73. Старкова К. Б. Литературные памятники Кумранской общины / Клавдия Борисовна Старкова. – Ленинград : «Наука», 1973. – 136 с. – (Палестинский сборник ; № 24 / 87).

74. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, фактор причинности // Язык и наука конца XX века. Сб. статей. – М. : РГГУ. – 1995. – С. 35-73.

75. Таль А. Лашон га-Таргум ле-Невиим га-Рішонім у-маамада бе-холь нівей га-араміт / А. Таль. – Тель-Авів, 1975. – 235 с.

– -

76. Текст и дискурс. Учебное пособие для магистрантов / [Алефиренко Н. Ф., Голованева М. А., Озеров Е. Г., Чумак-Жунь И. И.]. – М. : Наука-Флинта, 2012. – 232 с.

77. Тов Э. Текстология Ветхого Завета / Эмануэль Тов / [пер. с англ. К. Бурмистров ; ред. Г. Ястребов. – М. : ББИ, 2001. – 424 с.

78. Томашевский Б. В. О стихе / Б. В. Томашевский. – М., 1929. – 328 с.

79. Тростников М. В. Метафора / М. В. Тростников // Несытые слова: Сборник памяти М. В. Тростникова / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2000. – С. 7-46.

80. Тынянов Ю. Проблема стихотворного языка. Статьи / Ю. Тынянов; [вступ. ст. Н. Л. Степанова]. – М. : «Советский писатель», 1965. – 301 с.

81. Цолин Д. В. Формы спряжения глагола в арамейском тексте Речений Ахикара (VI в. до н.э.) / Д. В. Цолин // Сходознавство. – 2015. – № 70. – С. 125-142.

82. Цолін Д. В. Синтаксична зв'язність поетичного тексту. На матеріалі юдейської літургійної поезії арамейською мовою / Д. В. Цолін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – № 58. – С. 130-135.

83. Цолін Д. В. Давньоєврейське віршування: до питання про роль синтаксису / Д. В. Цолін // Сходознавство. – 2015. – № 69. – С. 126-143.

84. Цолін Д. В. Синтаксис і метафора в поетичному тексті / Д. В. Цолін // Філологічні трактати. – 2015. – Том 7, № 4. – С. 98-107.

85. Цолин Д. В. Перевод библейских поэтических архаизмов в Тарґумах / Дмитрий Васильевич Цолин // Труды по иудаике. Академическая серия. – 2012. – № 41. – С. 83–100.

86. Цолин Д. В. Перифрастические формы императива и юсива в арамейском языке Тарґумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Письменные памятники Востока. – 2013. – № 18.1. – С. 159–170.

87. Цолін Д. В. Парафрази біблійної поезії в Тарґумі Онкелоса: елементи есхатологічної інтерпретації / Д. В. Цолін // Східний Світ. – 2015. – № 4. – С. 94-110.

88. Цолін Д. В. Релікти архаїчного західно-семітського дієвідмінювання в давньоєврейській поезії / Цолін Дмитро Васильович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» – 2013. – № 38. – С. 234-237.

89. Цолин Д. В. Синтаксис поэтической строки в еврейской литургической поэзии на арамейском языке IV-VIII вв. / Дмитрий Васильевич Цолин. // Вестник Санкт-Петербургского Государственного Университета. Серия «Востоковедение». – 2014. – № 13. – С. 91–111.

90. Цолин Д. В. Некоторые особенности синтаксиса в еврейской литургической поэзии на арамейском языке IV-VIII вв. / Дмитрий Васильевич Цолин // Сходознавство. – 2014. – № 65-66. – С. 126-144.

91. Цолин Д. В. Синтаксис глагола в еврейской литургической поэзии на арамейском языке. На материале Тарґумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Сходознавство. – 2014. – № 67. – С. 138-170.

92. Цолин Д. В. Эллипсис в поэзии таргумов / Дмитрий Васильевич Цолин // Східний Світ. – 2014. – № 4. – С. 143-156.

93. Цолин Д. В. Пиюты к празднику Песах в Палестинских Таргумах. Перевод, комментарии, заметки / Дмитрий Васильевич Цолин // Иудаика и арамеистика: сборник научных статей / Отв. ред. К. А. Битнер, Л. А. Лукинцова; Петербургский ин-т иудаики. – СПб., 2014. (Труды по иудаике. Сер. «Филология и культурология» ; Вып. 3). – 2014. – С. 86-150.

94. Цолін Д. В. Десять поем на свято Шавуот з рукопису Paris br. 110 Фрагментарного Таргума: Переклад з арамейської, коментарі, примітки. Частина I / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 1. – С. 110-130.

95. . 110 Фрагментарного Таргума: Переклад з арамейської, коментарі, примітки. Частина II / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 2. – С. 111-130.

96. Цолін Д. В. До питання про синтаксис часток у середньоарамейській мові / Дмитро Васильович Цолін // Східний Світ. – 2014. – № 3. – С. 114-124.

97. Цолін Д. В. Перспективи дослідження синтаксичного аспекту лінгвопоетики. На матеріалі арамеомовної літургійної поезії II – VIII ст. / Цолін Дмитро Васильович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2014. – № 49. – С. 238-243.

98. Цолін Д. В. До питання про непослідовне вживання порід дієслів у середньоарамейській мові / Д. В. Цолін // Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2015. – № 17 (2). – С. 107-110.

99. Цолін Д. В. Діахронічний аналіз біблійної давньоєврейської мови та історико-критичний метод у біблеїстиці / Д. В. Цолін // Східний світ. – 2015. – № 1. – С. 92-105.

100. Цолін Д. В. Поетичний дискурс: синтаксичний аспект / Дмитро Васильович Цолін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – № 52. – С. 260-273.

101. Цолін Д. В. Синтаксис поезії тарґумів : монографія / Д. В. Цолін. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – 486 с.

102. Фляйшер Е. Шірат га-кодеш га-іврит бе-мей-га-бейнаїм / Е. Фляйшер. – Йерушалаїм : Магнес Прес, 2007. – 607 с.

– - -

103. Хасанова Д. М. Дискурс и текст в современной лингвистике / Д.М. Хасанова // Университетские чтения – 2008: материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Пятигорск : ПГЛУ, 2008. – С. 315-322.

104. Хасанова Д. М. Функции языковых средств в англоязычных информационных политических текстах начала XXI века: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Д. М. Хасанова. – Пятигорск, 2012. – 24 с.

105. Холшевников В. Е. Стиховедение и поэзия / В.Е. Холшевников. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. – 357 с.

106. Шендельс Е. И. Грамматическая метафора / Е. И. Шендельс // Науч. докл. вышей школы. Филол. науки. – 1972. – № 3. – С. 48-57.

107. Шиффман Л. От текста к традиции. История иудаизма в эпоху Второго Храма и период Мишны и Талмуда / Лоуренс Шиффман ; пер. с англ. А. Свирцев. – М. : «Мосты культуры», 2002. – 276 с.

108. Шірман Є. Ширим хадашім мін га-Ґеніза: йоцім ле-ор бе-ціруф невуот хелафей ґірсаот у-беорім. – Йерушалаїм : га-Академія га-леуміт га-ісраеліт ле-мадаім, 1965. – 538 с.

–

–

109. Шінан А. Агадатам шель метургеманім / Авігдор Шінан. – Йерушалаїм : Макор, 1979. – Vol. I-II. – 739 с.

– – –

110. Шінан А. Тарґум ве-агада бо. Га-агада бе-Тарґум га-Тора га-арамі га-мейухас ле-Йонатан бен-Уззіель / Авігдор Шінан. – Йерушалаїм : Магнес Прес, 1992. – 234 с.

–

111. Aaron David H. Biblical ambiguities. Metaphor, semantic and divine imagery / David H. Aaron. – Leiden-Boston-Köln : Brill Academic Publishers, 2002. – 222 p.

112. Aberbach M. Targum Onqelos on Genesis 49 / M. Aberbach, B. Grossfeld. – Missoula, Montana : Scholars Press for The Society of Biblical Literature, 1976. – 84 p. – (Aramaic Studies ; № 1).

113. Albright W. F. Notes on Egypto-Semitic etymology / W. F. Albright // The American Journal of Semitic Languages and Literatures. – 1918. – № XXXIV. 2. – P. 81-98.

114. Albright W. F. The oracles of Balaam / W.F. Albright // Journal for the Aramaic Bible. – 1944. – № 63. – P. 207-233.

115. Albright W. F. Archaic survivals in the text of Canticles / W. F. Albright // Hebrew and Semitic Studies presented to G. R. Driver. – Oxford, 1963. – P. 1-7.

116. Albright W. F. Yahweh and the gods of Canaan: an historical analysis of two contrasting faiths / W. F. Albright. – Garden City, New York, 1968. – 294 p.

117. Alexander Philip S. The Targum of Canticles / Philip S. Alexander. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 2003. – 230 p. – (Aramaic Bible ; № 17A).

118. Alexander Philip S. The Targum of Lamentations / Philip S. Alexander. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 2008. – 224 p. – (Aramaic Bible ; № 17B).

119. Alexander P. S. The Targumim and the rabbinic rules for the delivery of the Targum / Philip S. Alexander // Vetus Testamentum supplements. – 1985. – № 36. – P. 14–28.

120. Alexander P. S. Jewish Aramaic translations of Hebrew Scriptures / Philip S. Alexander, Mulder M. J. // Mikra. – Assen and Philadelphia, 1988. – P. 217-254.

121. Allegro J. M. Uses of the Semitic demonstrative element Z in Hebrew / J. M. Allegro // Vetus Testamentum. – 1955. – № 5. – P. 309-312.

122. Alter R. The art of biblical poetry / Robert Alter. – New York: Basic Books, 1985. – 320 p.

123. Alter R. The dynamics of parallelism / Robert Alter // Hebrew University Studies in Literature and the Arts. – 1983. – № 11. 1a. – P. 71 – 101.

124. Alter R. From line to story in biblical verse / Robert Alter //Poetics Today. – 1983. – № 4b. – P. 615 – 637.

125. The analytical Hebrew and Chaldee lexicon / [comp. B. Davidson]. – London: Samuel Bagster and Sons, 1956. – 784 p.

126. Andersen Francis L. The sentence in Biblical Hebrew / Francis L. Andersen. – The Hague – Paris : Mouton, 1974. – 209 p. – (Janua Linguarum, Seria practica ; № 231).

127. Andersen F. L. What biblical scholars might learn from Emily Dickson / F. I. Andersen // Words Remembered, Texts Renewed: Essays in Honor of John F.A. Sawyer, Journal for the Study of the Old Testament supplements / eds: Davies J., Harvey G, Watson W. G. E. – Sheffield : Sheffield Academic Press, 1995. – № 156. – P. 52-79.

128. Andersen F. I. “Prose particle” counts of the Hebrew Bible / F.I. Andersen, A.D. Forbes // The Word of the Lord Shall Go Forth: Essays in Honor of David Noel Freedman in Celebration of his Sixtieth Birthday / eds: C. L.

Meyers, M. O'Connor. – Philadelphia : American Schools of Oriental Research, 1983. – P. 165-183.

129. Andersson E. An analysis of textual cohesion in a passage from Maria Gripe's "Hugo och Josefin" / Erik Andersson // Publications of the Research Institute of the Abo Akademi Foundation, 1979. – P. 131 –141.

130. Anthologie syriaque / [ed. by M. Doumeth]. – Beyrouth, 1955. – 893 p.

131. Arameans, Aramaic and the Aramaic literary tradition / [ed.: M. Sokoloff]. – Ramat-Gan : Bar-Ilan University Press, 1983. – 184 p.

132. Auerbach E. Literary language and its public in Late Latin Antiquity and in the Middle Ages / E. Auerbach, transl. by R. Manheim. – London, 1965. – 456 p.

133. Avishur Yitzhak, Comparative studies in Biblical and Ugaritic languages and literature / Yitzhak Avishur. – Tel Aviv – Jaffa, Israel : Archaeological Center Publication, 2007. – 238 p.

134. Bar-Asher E. A. The imperative forms of Proto-Semitic and a new perspective on Barth's Law / E. A. Bar-Asher // Journal of the American Oriental Society. – Michigan, 2008. – № 128. 2. – P. 1-23.

135. Barr J. St. Jerome and the sounds of Hebrew / J. Barr // Jewish Studies Society. – 1967. – № 12. – P. 1-36.

136. Bauer H. und Leander P. Grammatik des Biblisch-Aramäischen / H. Bauer, P. Leander. – Halle, 1927. – 382 S.

137. Baumstark A. Comparative liturgy / A. Baumstark. – London, 1958. – 249 p.

138. Baumstark A. Geschichte der syrischen Literatur, mit Ausschluss der christlich-alästinensischen Texte / A. Baumstark. – Bonn, 1922. – 404 S.

139. Bazak J. Structural geometric patterns in biblical poetry / J. Bazak // Poetics Today. – 1985. – № 6. – P. 475 – 502.

140. Bazak J. Numerical devices in biblical poetry / J. Bazak // Vetus Testamentum. – 1988. – № 38. – P. 333 – 337.

141. Beattie Derek R. G. The Targum of Ruth: translated, with introduction, apparatus, and notes / Derek R. G. Beattie. – Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 1994. – 270 p. – (The Aramaic Bible ; № 19).

142. Beaugrande R. Introduction to text linguistics / Robert de Beaugrande and Wolfgang Dressler. – London, New York : Longman, 1981. – 270 p. – (Longman Linguistics Library ; № 26).

143. Beyer K. Die aramäischen Texte vom Toten Meer / K. Beyer. – Göttingen, 1984 – 2004. – Bd. I-II. – 1301 S.

144. Beyer K. Der reichsaramäische Einschlag in der ältesen syrischen Literatur / K. Beyer // Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. – 1966. – № 116. – S. 242-254.

145. Berlin A. The dynamics of biblical parallelism / A. Berlin. – Bloomington, IN : Indiana University Press, 1985. – 224 p.

146. Berlin A. Introduction to Hebrew poetry / A. Berlin // New International Bible. – 1996. – № 4. – P. 301-315.

147. Berlin A. On reading biblical poetry: the role of metaphor / A. Berlin // Congress Volume / ed.: Emerton J. A. – Cambridge 1995. – P. 25-36. – (Vetus Testamentum supplements ; № 66).

148. Bernstain Moshe J. The “righteous” and the “wicked” in the Aramaic versions of Psalms / Moshe J. Bernstain // Journal for the Aramaic Bible. – 2001. – № 3. – P. 5-26.

149. The Bible in Aramaic / [ed. by Alexander Sperber]. – Leiden: Brill, 1959. – 357 p. – (The Pentateuch According to Targum Onqelos ; vol. 1).

150. Biblia Hebraica Stuttgartensia / [eds.: A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle, R. Kittel]. – Stuttgart: Deutsche Bibligesellschaft, 1990. – 1574 p.

151. The Biblical Qumran scrolls. Transcriptions and textual variants / [ed: Eugene Ulrich]. – Leiden-Boston : Brill, 2013. – III Vols. – 796 p.

152. Black M. Aramaic studies and the language of Jesus / M. Black // In memorial Paul Kahle / ed.: G. Fohrer. – Berlin, 1968. – P. 17-28.

153. Blake F. R. A resurvey of Hebrew tenses / Frank R. Blake. – Rome : Pontifical Biblical Institute, 1951. – 96 p. – (Scripta PontificiiInstituti Biblici ; № 103).

154. Blau J. Ugaritic Ṣ LY "to curse" / Joshua Blau // Lešonenu. – 1970. – № 35. – P. 7-10.

155. Bordreuil Pierre. A manual of Ugaritic / Pierre Bordreuil, Dennis Pardee. – Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2009. – 365 p.

156. Boadt L. The poetry of prophetic persuasion: preserving the prophet's persona / L. Boadt // Catholic Biblical Quarterly. – 1997. – № 59. – P. 1-21.

157. Box G. H. The idea of intermediation in Jewish theology / G. H. Box // Jewish Quarterly Review. – 1932-33. – № 23. – P.103-119.

158. Bowker J. Haggadah in the Targum Onkelos / J. Bowker // Jewish Studies Society. – 1967. – № 12. – P. 51–65.

159. Brenner A. Jonah's poem out of and within its context / A. Brenner // Among the Prophets: Language, Image and Structure in the Prophetic Writings / eds.: P. R. Davies, D. J. A.Clines. – Sheffield : JSOT Press, 1993. – P. 183-192. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 144).

160. Brock S. Aspects of translation technique in antiquity / Sebastian Brock // Greek, Roman and Byzantie Studies. – 1979 – № 20. – P. 69-87.

161. Brock S. An Introduction to Syriac studies / Sebastian Brock // Horizons in Semitic Studies: Articles for the Students / ed.: J. H. Eaton. – Birmingham : University Semitic Study, 1980. – P.1-31.

162. Brownlee W. H. The Habakkuk Midrash and the Targum of Jonathan / W. H. Brownlee // Journal of Jewish Studies. – 1956. – № 7. – P. 169-186.

163. rter in den Talmuden und Midraschim: eine philologische Studie / Adolf Brüll. – Leipzig : A. Fritsch, 1869. – 64 S.

164. Burney C. F. The Aramaic origin of the Fourth Gospel / C. F. Burney. – Oxford : The Clarendon Press, 1922. – 176 p.

165. Bussman H. Routledge dictionary of language and linguistics / H. Bussman, G. Trauth, K. Kazzazi. – London : Routledge, 1996. – 560 p.

166. Buth Randall. The taxomony and function of Hebrew tense-shifting in the Psalms (*qatal-yiqtol-yiqtol-qatal*, antithetical grammatical parallelism) / Buth Randall // Selected Technical Articles Related to Translation. – 1986. – № 15. – P. 26-32.

167. Buth Randall. Topic and focus in Hebrew poetry – Psalm 51 / Buth Randall // Language in Context: Essays for Robert E. Longacre / eds.: Shin Ja J. Hwang, William R. Merrifield. – Dallas : Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington, 1992. – P. 83-96. – (Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington Publications in Linguistics ; № 107).

168. Buth R. The Hebrew verb in current discussion / Buth Randall // Journal of Translation and Textlinguistics. – 1992. – № 5. – P. 91-105.

169. Buth R. Functional grammar: Hebrew and Aramaic. And integrated textlinguistic approach to syntax / Randall Buth // Discourse Analysis of Biblical Literature: What It Is and What It Offers / ed.: W. Bodine. – Atlanta, Georgia : Scholars Press, 1995. – P. 77-102.

170. Butler T. C. "The Song of the Sea" Ex. 15:1-18. A study in exegesis of Hebrew poetry: PhD-Dissertation for the degree "Doctor of Philology", Wanderbilt University / Trent Craver Butler. – Neshwille, Tennessee, 1972. – 279 p.

171. Butts A. "Observations on the verbless clause in the language of Neophyti I" / A. Butts // Aramaic Studies. – 2006. – № 4.1. – P. 53-66.

172. Cathcart K. The Targum of the Minor Prophets / Kevin J. Cathcart. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1990. – 259 p. – (Aramaic Bible ; № 14).

173. Ceresko A. R. The function of antanaclasis (*ms'* "to find" // *ms'* "to reach, overtake, grasp") in Hebrew poetry, especially in the Book of Ecclesiastes / A. R. Ceresko // Catholic Bible Quarterly. – 1982. – № 44. – P. 551-569.

174. Ceresko A. R. Janus parallelism in Amos's "Oracles against the Nations" (Amos 1:3–2:16) / A. R. Ceresko // Journal for the Biblical Literature. – 1994. – № 113. – P. 485-493.

175. Ceresko A. R. The rhetorical strategy of the Fourth Servant Song (Isaiah 52:13–53:12): poetry and the Exodus-New Exodus event / A. R. Ceresko // Catholic Bible Quarterly. – 1994. – № 55. – P. 42-55.

176. Chester A. divine revelation and divine titles in the Pentateuchal Targums / A. Chester. – Tübingen : Mohr Siebeck, 1986. – 432 p.

177. Christensen D. L. Prose and poetry in the Bible: the narrative poetics of Deuteronomy 1, 9-18 / D. L. Christensen // Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. – 1985. – № 97. – P. 179-189.

178. Churgin P. Targum Jonathan to the Prophets / P. Churgin. – New Heaven, 1927. – 152 p.

179. Clarke E. G. Targum Pseudo-Jonathan of the Pentateuch: text and concordance / E. G. Clarke. – Hoboken, New Jersey : Ktav Publishing House, Inc., 1985. – 701 p.

180. Clarke E. G. Targum Pseudo-Jonathan: Deuteronomy. Translated, with introduction and notes. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1997. – 136 p. – (Aramaic Bible ; № 5B).

181. Clines D. J. A. The parallelism of greater precision: notes from Isaiah 40 for a theory of Hebrew poetry / D. J. A. Clines, E. R. Follis. – Sheffield : JSOT Press, 1987. – P. 77-100.

182. Cloete W. T. W. Verse and prose: does the distinction apply to the Old Testament? / W. T. W. Cloete // Journal of Northwest Semitic Languages. – 1988, – № 14. – P. 9-15.

183. Collins T. Line-forms in Hebrew poetry. A grammatical approach to the stylistic study of the Hebrew poetry / T. Collins. – Rome : Biblical Institute Press, 1978. – 303 p.

184. Colomb David M. A grammar of Targum Neofiti / David M. Colomb. – Chico, California : Scholars Press, 1985. – 268 p.

185. Comprehensive Aramaic lexicon at the Hebrew Union College [електронний ресурс] / Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion. – 2015. – Режим доступу: http://cal1.cn.huc.edu/

186. Continuity and renewal: Jews and Judaism in Byzantine-Christian Palestine / [ed.: Lee I. Levine]. – Jerusalem : Yad Ben Zvi Press, 2004.

187. Cook G. The discourse of advertising / G. Cook. – London : Routledge, 1992. – 272 p.

188. Cook J. A. Genericity, tense, and verbal patterns in the sentence literature on Proverbs / J. A. Cook, R. L. Troxel, K. G. Friebel, and D. R. Magary // Seeking Out the Wisdom of the Ancients: Essays to Honor Michael V. Fox on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday. – Winona Lake, Ind. : Eisenbrauns, 2005. – P. 117-134.

189. Cooper A. M. Biblical poetics: a linguistic approach / A.M. Cooper. – Yale University, 1976.

190. Cooper A. On reading biblical poetry / A. Cooper // Maarav. – 1987. – № 4. – P. 221-241.

191. Cross F. The epic tradition of Early Israel: epic narrative and the reconstruction of Early Israelite institutions / F. Cross // The Poet and the Historian. Essays in Literary and Historical Biblical Criticism / ed.: D.N. Freedman. – Atlanta : Scholar Press, 1983. – P. 13-39.

192. Cross F. M. Studies in ancient Yahwistic poetry / F. M. Cross, D. M. Freedman. – Baltimore, 1950. – 144 p.

193. Cross F. M. The Song of Miriam / F.M. Cross, D. M. Freedman // Journal of Gear Eastern Studies. – 1955. – № 14. – P. 237-250.

194. Cross F. M. Early Hebrew orthography: a study of the epigraphic evidence. – New Heaven : American Oriental Society, 1952. – 77 p. – (American Oriental Series ; № 36).

195. Cross F. M. Toward a history of Hebrew prosody / F. M. Cross, A. B. Beck // From Epic to Canon: History and Literature in Ancient Israel. – Baltimore : John Hopkins University Press, 1998. – P. 135-150.

196. Dahood M. The Phoenician contribution to biblical Wisdom Literature / M. Dahood, W. Ward // The Role of the Phoenicians in the Interaction of Mediterranean Civilizations. – Beirut : American University Centennial Publications, 1968. – P. 123-152.

197. Dahood M. Psalms III: 101-150 / M. Dahood // Anchor Bible Commentaries. – Garden City, N.Y. : Doubleday, 1970. – № 17A. – P. 420-423.

198. Dalman G. Aramäischen Dialektproben / Gustav Dalman. – Leipzig, 1896. – 56 S.

199. Dalman G. Gramatik des Judisch-Palästinischen Aramäisch / Gustav Dalman. – Leipzig, 1894. – 372 S.

200. Dalman G. Aramäisch-Neuhabräisches Wörterbuch zu Targum, Talmud und Midrash / Gustav Dalman. – Frankfurt : J. Kauffmann, 1901. – 592 S.

201. Dalman G. Words of Jesus considered in the light of Post-Biblical Jewish writings and the Aramaic language / Gustav Dalman. – Edinburg : T & T Clark, 1902. – 350 p.

202. Darr K. P. Literary perspectives on prophetic literature / K. P. Darr // Old Testament Interpretation: Past, Present, and Future Essays in Honor of Gene M. Tucker / eds.: J. L. Mays, D. L. Petersen and K. H. Richards. – Nashville: Abingdon Press, 1995. – P. 127-143.

203. Directions in Biblical Hebrew poetry / [ed. E. R. Follis]. – Sheffield : JSOT Press, 1987. – 340 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 40).

204. Dorsey D. A. Literary structuring in the Song of Songs / D. A. Dorsey // Journal for the Study of the Old Testament. – 1990. – № 46. – P. 81-96.

205. Douglas Michael C. The Teacher Hymn hypothesis revisited: new data for an old crux / Michael Douglas // Dead Sea Discoveries. – 1999. – № 6.3. – P. 239-266.

206. Driver S. R. A treatise on the use of the tenses in Hebrew and some other syntactical questions / S. R. Driver. – Oxford : Clarendon Press, 1892. – 396 p.

207. Driver G. R. Semitic writing / G. R. Driver. – London, 1976. – 362 p.

208. Durham J. T. Exodus / J. Durham. – Waco : Word Books, 1987. – 560 p. – (World Biblical Commentary ; № 3).

209. Duval R. La littérature syriaque / R. Duval. – Paris, 1907. – 474 p.

210. Halliday M. A. K. Cohesion in English / M. A. Halliday, Ruqaiya Hasan. – London, 1976. – 374 p. – (English Language Series).

211. Heinemann J. and Petuchowski J. Literature of the synagogue / Joseph Heinemann and Jacob Petuchowski. – Piscataway, N.J. : Gorgias Press, 2006. – 292 p. – (Jewish Studies Classics ; № 4).

212. Held M. The *YQTL-QTL (QTL-YQTL)* Sequence of identical verbs in Biblical Hebrew and Ugaritic / M. Held // Studies and Essays in Honor of A.A. Neuman / eds.: M. Ben-Horin, B. Weinryb and S. Zeitlin. – Philadelphia, 1962. – 290 p.

213. Holladay W. A Concise Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament / William Holladay. – Grand Rapids, Michigan : Eerdmans, 1988. – 426 p.

214. Hughes Julie A. Scriptural allusions and exegesis in the Hodayot / A. Julie Hughes. – Leiden and Boston Brill, 2006. – 282 p. – (Studies on the Texts of the Desert of Judah).

215. Hurgin Pinkhos. Targum Jonathan to the Prophets / Pinkhos Hurgin. – New Heaven : Yale University Press, 1907. – 154 p.

216. Ego Beate. Targum Sheni zu Ester: Übersetzung, Kommentar und theologische Deutung / Beate Ego. – Tübingen : J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1996. – 383 p. – (Texte und Studien zum Antiken Judentum. Herausgegben von Martin Hengel und Peter Schäfer ; № 54).

217. Ehrensvärd M. G. Studies in the syntax and the dating of Biblical Hebrew: PhD-Dissertation for the degree “Doctor of Theology”, University of Aarhus / M. G. Ehrensvärd. – Jerusalem : Hebrew University of Jerusalem. – 76 p.

218. Elbogen I. Jewish liturgy: a comprehensive history / I. Elbogen ; [transl. from German Raymond Scheidlin]. – New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America. 1993. – 500 p.

219. Elizur Shulamit. The liturgical poems of Rabbi Pinhas Ha-Kohen / Shulamit Elizur. – Jerusalem : World Union of Jewish Studies, 2004. – 898 p.

220. Elizur Shulamit. The use of biblical verses in Hebrew liturgical poetry / Shulamit Elizur // Prayers That Cite Scripture / ed.: James L. Kugel. – Cambridge, Mass : Harvard University Press, 2006. – P. 83–100.

221. Elizur Shulamit. On the ways of design of the analogous sermon / Shulamit Elizur // Piyyutim, Higayon le-Yonah: Hebetim hadashim be-heker sifrut ha-midrash, ha-agadah vehapiyut, kovets mezkarim li-khevodo shel profesor Yonah Frenkel. – Jerusalem : The Magnes Press, 2006. – P. 499–528.

222. Enkvist N. E. Linguistic stylistics / N. E. Enkvist. – The Hague, 1973. – 179 p.

223. Eskhult M. E. Studies in verbal aspects and narrative technique in Biblical Hebrew Prose. – Uppsala : Almqwist & Wiksell, 1990. – 142 p. – (Studia Semitica Upsaliencia ; № 12).

224. Fassberg S. E. A grammar of the Palestinian Targum fragments from the Cairo Genizah / S. E. Fassberg. – Atlanta, Georgia, 1991. – 322 p.

225. Fensham F. C. The use of the suffix conjugation and the prefix conjugation in a few old Hebrew poems / F. C. Fensham // Journal of Northwest Semitic Languages. – 1978. – № 6. – P. 9-18.

226. Fenton T. N. Command and fulfillment in Ugaritic – ‘TQTL’: ‘YQTL and ‘QTL’: ‘QTL’ / T. N. Fenton // Jewish Studies Society. – 1969. – № 14 – P. 34-38.

227. Fishelov D. The prophet as satirist / D. Fishelov // Proof . – 1989. – № 9. – P. 195-211.

228. Fitzgerald A. Hebrew Poetry / A. Fitzgerald // New Jerome Biblical Commentary. – 1990. – P. 201-208.

229. Fitzmyer Josef. A. The syntax of Imperial Aramaic based on the documents found in Egypt: a dissertation for the degree of “Doctor Philosophy”, Johns Hopkins University / Josef A. Fitzmyer. – Baltimore, Maryland, 1956. – 295 p.

230. Fitzmyer Josef. A. Some notes on Aramaic epistolography / Josef A. Fitzmyer // Journal for the Biblical Literature. – 1974. – № 93. – P. 201-225.

231. Fitzmyer Josef. A. A wandering Aramean: callected Aramaic essays / Josef A. Fitzmyer. – Missoula : Scholars, 1979. – 290 p. – (SBL Monograph Series ; № 25).

232. Fitzmyer J. A. The Genesis Apocryphon of Qumran cave I: a commentary / A. Josef Fitzmyer / [3rd edition]. – Rome : Pontificio Istituto Biblico, 2004. – 232 p.

233. Fleischer Ezra. Shirah ‘ivrit qedumah bi-genizat Qahir: memadey rochav vegovah / Ezra Fleischer // De‘ot – 2006. – № 25. – P. 19–21.

234. Fleischer Ezra. Piyyut / Ezra Fleischer // The Literature of the Sages, Second Part / eds.: S. Safrai, Z. Safrai, J. Schwartz, P. J. Tomson. – Assen : Royal Van Gorcum – Fortress Press, 2006. – № 3b. – P. 363–374.

235. Flesher Paul V. The Targumim / Paul V. Flesher // Judaism in the Late Antiquity**.** Part I: The Literary and Archaeological Sources / ed.: Jacob Neusner. – Leiden-New York-Köln, 1995. – P. 40-63.

236. Flesher P. The translations of Proto-Onqelos and the Palestinian Targums / P. Flesher // Journal for the Aramaic Bible. – 2001. – № 3. – P. 75-100.

237. Flesher P. The Targums. A critical introduction / P. Flesher, B. Chilton. – Leiden-Boston : Brill, 2011. – 575 p.

238. Floyd M. H. Falling flat on our ars poetica, or some problems in the recent study of biblical poetry / M. H. Floyd // The Psalms and Other Studies on the Old Testament Presented to Joseph I. Hunt / eds.: J. C. Knight, L. A. Sinclair. – Cincinnati : Forward Movement Publications, 1990. – P. 118-131.

239. Fokkelman J. P. Major poems of the Hebrew Bible at the interface of hermeneutics and structural analysis. / J. P. Fokkelman. – Van Gorum, Assen, The Netherlands, 1998. – Vol. I. – 206 p.

240. Fokkelman J. P. The Song of Deborah and Barak: its prosodic levels and structure / J. P. Fokkelman // Pomegranates and Golden Bells, Studies in Biblical, Jewish and Near Eastern Ritual, Law and Literature of Honour of Jacob Milgrom / eds.: D. P. Wright, D. N. Freedman and A. Hurvitz. – Winnona Lake, Ind., 1995. – P. 142-160.

241. Folmer M. L. The Aramaic language in the Achaemenid period. A study in linguistic variation / M. L. Folmer. – Leuven : Peeters Press, 1995. – 850 p.

242. Folmer M. L. Forms and uses of the demonstrative pronouns in Targum Onqelos: a paper presented at 20-th Congress of IOSOT / M. L. Folmer // The Book of Abstracts of 20-th Congress of IOSOT. – Helsinki, 2010. – P. 154.

243. Fox J. Semitic noun patterns / J. Fox. – Winona Lake : Eisenbrauns, 2003. – 361 p.

244. Frankel Z. Zu dem Targum der Propheten / Z. Frankel // Jahresbericht des jüdischtheologischen Seminars „Franenkel'scher Stiftung". – Breslau, 1872. – P. 1-48.

245. Frechette Christopher G. Chiasm, reversal and biblical reference in 1Q 11. 3-18 (= Sukenik Column 3): a structural proposal / Christopher G. Frechette // Journal for the Study of Pseudoepigrapha. – 2000. – № 21. – P.71-102.

246. Freedman D. N. Strophe and meter in Exodus 15 / D. N. Freedman // A Light Into My Path / ed.: H. N. Bream. – Philadelphia : Temple University Press, 1975. – P. 163-203.

247. Freedman D. N. Another look at Biblical Hebrew poetry / D. N. Freedman, E. // Directions in Biblical Poetry / ed.: R. Follis. – Sheffield, 1987. – P. 11-28. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 40).

248. Freedman D. N. Archaic forms in Early Hebrew poetry / D. N. Freedman // Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. – 1960. – № 31. – P. 101-106.

249. Freedman D. N. Patterns in Psalms 25 and 34 / D. N. Freedman // Priests, Prophets and Scribes: Essays on the Formation and Heritage of Second Temple Judaism in Honour of Joseph Blenkinsopp / ed.: E. Ulrich. – Sheffield : JSOT Press, 1992. – P. 125-138. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 149).

250. Freedman D. N. The Structure of Psalm 119: Part I / D. N. Freedman // Pomegranates and Golden Bells: Studies in Ritual, Law in Honor of Jacob Milgrom / eds.: D. P. Wright, D. N. Freedman, A. Hurvitz. – Winnona Lake, Ind. : Eisenbrauns, 1995. – P. 725-756.

251. Garr W. R. The Qinah: a study of poetic meter, syntax and style / W. R. Garr // Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. – 1983. – № 95. – P. 54-75.

252. Geller S. A. Parallelism in early biblical poetry / S. A. Geller. – Missoula, MT : Scholars Press, 1979. – 389 p. – (Harvard Semitic Monographs ; № 20).

253. Geller S. A. A poetic analysis of Isaiah 40:1-2 / S. A. Geller // Harvard Theological Review. – 1984. – № 77. – P. 413-420.

254. Gesenius W. Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift / Wilhelm Gesenius. – Leipzig : Vogel, 1815. – 225 p.

255. Gesenius' Hebrew-Chaldee lexicon to the Old Testament / Wilhelm Gesenius ; [transl. from Greman Samuel P. Tregelles]. – Grand Rapids, Michigan : Baker Books, 1979. – 919 p.

256. Gesenius' Hebrew grammar / Wilhelm Gesenius ; [ed.: E. Kautzsch]. – Oxford : Clarendon Press, 2003. – 624 p.

257. Gevirtz Stanley. Evidence of conjugational variation in the parallelization of selfsame verbs in the Amarna Letters / Stanley Gervitz // The Journal of Near Eastern Studies. – 1973. – № 32. – P. 99-104.

258. Gibson J. C. L. The anatomy of Hebrew narrative poetry / J. C. L. Gibson // Understanding Poets and Prophets: Essays in Honour of George Wishart Anderson / ed.: A. G. Auld. – Sheffield : JSOT Press, 1993. – P. 141-148. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 152).

259. Greenberg Gillian. Translation technique in the Peshitta to Jeremiah / Gillian Greenberg. – Brill : Leiden – Boston – Köln, 2002. – 230 p.

260. Givon T. The drift from VSO to SVO in Biblical Hebrew: the pragmatics of tense-aspect / T. Givon // Mechanisms of Syntactic Change / ed.: N. Li Charles. – Austin : University of Texas Press, 1981. – P. 181-254.

261. Greek-English lexicon of the New Testament / [comp. Joseph H. Thayer]. – Grand Rapids, Michigan : Baker Book House, 1993. – 726 p.

262. Greenstain E .L. Forms and functions of the finite verb in Ugaritic narrative verse / E. L. Greenstain // Biblical Hebrew in Its Northwest Semitic Setting: Typological and Historical Perspectives / eds.: S. Fassberg, A. Hurvitz. – Jerusalem: Magnes / Winnona Lake : Eisenbrauns, 2006. – P. 75-102.

263. Greenstain E. L. Review of D. Sivan, A grammar of the Ugaritic language / E. L. Greenstain // IOS. – 1998. – № 18. – P. 397-420.

264. Ginsburger M. Aramäische Introduktionen zum Thargumvortrag an Festtagen / M. Ginsburger // Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. – 1900. – № 54. – P. 113-124.

265. Giese R. L. Strophic Hebrew verse as free verse / R. L. Giese // Journal for the Study of the Old Testament. – 1994. – № 61. – P. 29-38.

266. Gillingham S. E. The poems and Psalms of the Hebrew Bible / S. E. Gillingam. – New York : Oxford University Press, 1994. – 328 p. – (The Oxford Bible Series).

267. Goff Matthew. Reading Wisdom at Qumran: 4Q instruction and the Hodayot / Matthew Goff // Dead Sea Discoveries. – 2004. – № 11.3. – P. 263-288.

268. Gogel Sandra L. A Grammar of epigraphic Hebrew / Sandra L. Gogel. – Atlanta, Georgia : Scholars Press, 1998. – 544 p.

269. Goldenberg G. On predicative adjectives and Syriac syntax / Gideon Goldenberg // Bibliotheca Orientalis. – 1991. – № 48. – P. 716-726.

270. Gordis R. The structure of biblical poetry / R. Gordis // Poets, Prophets, and Sages: Essays in Biblical Interpretation. – Bloomington-London : Indiana University Press, 1971. – P. 61–94.

271. Goshen-Gottstein M. H. The language of Targum Onqelos and the model of literary diglossia in Aramaic / M. H. Goshen-Gottstein // Journal of Near Eastern Studies. – 1978. – № 37. – P. 169-179.

272. Gottwald N. K. Studies in the Book of Lamentations / N. K. Gottwald. – London : SMC Press, 1954. – P.23-32. – (Studies in Biblical Theology ; № 14).

273. A Greek-English lexicon of the Septuagint / [compiled by J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, with collaboration with G. Chamberlain]. – Stuttgart : Deutsche Bibelgessellschaft, 1992-1996. – Vol. I-II. – 528 p.

274. Greenfield J. C. Early Aramaic poetry / J. C. Greenfield // Israel Exploration Journal. – 1969. – № 19. – P. 199-210.

275. Greenfield J. C. Standard Literary Aramaic / J.C. Greenfield // Actes du Premier Congres International de Linguistique Semitique et Chamito-Semitique. – Paris, 1969. – P. 280-289.

276. Gropp D. M. The function of the finite verb in Classical Biblical Hebrew / Douglas M. Gropp // Hebrew Annual Review. – № 13. – 1991. – P.45–62.

277. Gross W. Zur syntaktischen Struktur des Vorfelds im hebräischen Verbalsatz / W. Gross // Zeitschtift für Althebraistic. – 1994. – № 7.2. – S. 203-214.

278. Gross W. Doppelt besetzes Vorfeld: Syntaktische, pragmatische und übersetzungstechnische Studien zum althebräischer Verbalzatz / W. Gross. – Berlin/New York : de Gruzter, 2001. – 248 S. – (Beihefte Zur Zeitschrift Fur die Alttestamentliche Wissenschaft ; № 305).

279. Grossberg D. The disparate elements of inclusio in Psalms / D. Grossberg // Hebrew Annual Review. – 1982. – № 6. – P. 97-104.

280. Grossfeld B. The First Targum to Esther, according to MS Paris Hebrew 110 of the Bibliotheque Nationale: translated and annotated / Bernard Grossfeld. – New York : Sepher-Hermon Press, 1983. – 222 p.

281. Grossfeld B. The Targum Onqelos to Genesis / B. Grossfeld. – Edinburgh : T. & T. Clark, 1988. – 226 p.

282. Grossfeld B. The Targum Sheni to the Book of Esther: a critical edition based on MS. Sassoon 232 with critical apparatus / Bernard Grossfeld. – New York : Sepher-Hermon Press, 1994. – 225 p.

283. Gunkel H. The legends of Genesis. The biblical saga and history / Herman Gunkel ; [transl. from German by W.H. Carruth], [introd. W. Albright]. – New York : Schocken Books, 1964. – 164 p.

284. Haak R. D. "Poetry" in Habakkuk 1:1–2:4? / R. D. Haak // Journal of the American Oriental Society. – 1988. – № 108. – P. 437-444.

285. Hartman C. O. Free verse: an essay on prosody / C. O. Hartman. – Princeton : Princeton University Press, 1980. – 216 p.

286. Hauser A. J. 'Judges 5: parataxis in Hebrew poetry / A. J. Hauser // Journal for the Biblical Literature. – 1980. – № 99. – P. 23-41.

287. Hauser A. J. Two Songs of Victory: a comparison of Exodus 15 and Judges 5 / A. J. Hauser // Directions in Biblical Hebrew Poetry / ed.: E. R. Follis. – Sheffield, 1987. – P. 265-284. – (JSOTsup ; № 40).

288. Held M. The *YQTL-QL (QL-YQTL)* sequence of identical verbs in Biblical Hebrew and Ugaritic / M. Held // Studies and Essays in Honor of Neuman A. A. / eds.: M. Ben-Horin, B. Weinryb, S. Zeitlin. – Philadelphia, 1962. – P. 221-233.

289. Heller R. L. Narrative structure and discourse constelations: an analysis of clause function in Biblical Hebrew prose / Roy L. Heller. – Winnona Lake, Indiana, 2004. – 494 p. – (Harvard Semitic Studies ; № 51).

290. Hildebrandt T. Proverbial pairs: compositional units in Proverbs 10–29 / T. Hildebrandt // Journal for the Biblical Literature. – 1988. – № 107. – P. 207-224.

291. Heijmans Shei. About 'unrealiability' of the vocalisation of Western targum-manuscripts: paper presented at 20-th Congress of IOSOT / Shei Heijmans // Proceedings of 20-th Congress of IOSOT. – Helsinki, 2010. – P. 155.

292. Heinemann J. Remnants of ancient *Piyyuṭ im* in the Palestinian Targum Tradition / J. Heinemann // Hasifrut. – 1973. – № 4. – P.362-375.

293. Howell M. Exodus 15,1b-18: A poetic analysis / M. Howell // Ephemerides Theologicae Lovanienses. – 1989. – № 65. – P. 5-42.

294. Jacobson R. Grammatical parallelism and its Russian facet / R. Jacobson // Language. – 1966. – № 42. – P. 399-429.

295. Jacobson R. Poetry of grammar and grammar of poetry / R. Jacobson // Lingua. –1968. – № 21. – P. 597-609.

296. Jastrow M. A dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic literature / Marcus Jastrow. – London : Luzac & Co, 1903. – 1758 p.

297. Johns Alger F. A short grammar of Biblical Aramaic / Alger F. Johns. – Berrien Springs, Michigan : Andrews University Press, 1982. – 103 p.

298. Joosten Jan. The predicative adjective in the status emphaticus in Syriac / Jan Joosten // Bibliotheca Orientalia. – 1989. – № 46. – P. 18-24.

299. Joosten Jan. Do the finite verbal forms in Biblical Hebrew express aspect? / Jan Joosten // Journal of the Ancient Near Eastern Society. – 2002. – № 29. – P. 49-73.

300. Joosten Jan. The distinction between Classical and Late Biblical Hebrew as reflected in syntax / Jan Joosten // Hebrew Stidies. – 2005. – № 46. – P. 327-339.

301. Joosten Jan. A remarkable development in the Biblical Hebrew verbal system: the disappearance of iterative WEQATAL / Jan Joosten // Biblical Hebrew in Its Northwest Semitic Setting: Typological and Historical Perspectives / eds.: Steven E. Fassberg, Avi Hurvitz. – Winona Lake : Eisenbrauns; Jerusalem : Magnes. – 2006. – P. 135-47. – (Publication of the Institute for Advanced Studies, the Hebrew University ; № 1).

302. Joosten Jan. The syntax of volitive verbal forms in Qoheleth in historical perspective / Jan Joosten // The Language of Qoheleth in Its Context in Honor of Professor A. Shoors on the Ocassion of His Seventieth Birthday / eds.: A.

Berlejung, P. Van Hecke. – Leuven : Peeters. – 2007. – P. 47-61. – (OLA ; № 164).

303. Joosten Jan. The verbal system of Biblical Hebrew. A new synthesis elaborated on the basis of classical prose / Jan Joosten. – Jerusalem : Simor LTD, 2012. – 513 p. – (Jerusalem Biblical Studies ; № 10).

304. Joosten Jan. Wilhelm Gesenius and the History of Hebrew in the Biblical Period / Jan Joosten // Biblische exegese und hebräische Lexikographie: Das „Hebräisch-deutsche Handwörterbuch“ von Wilhelm Gesenius als Spiegel und Quelle alttestamentlischer und hebräischer Forschung, 200 Jahre nach seiner ersten Auflage / eds.: S. Schorch, E. J. Waschke. – Berlin-Boston : de Gruyter. – 2013. – P. 94-106.

305. Joosten Jan. Imperative clauses containing a temporal phrase and the study of diachronic syntax in ancient Hebrew / Jan Joosten // Hebrew in the Second Temple Period / eds.: Steven E. Fassberg, Moshe Bar-Asher, Ruth A. Clements. – Leiden – Boston : Brill, 2013. – P. 117-131.

306. Joüon P. A grammar of Biblical Hebrew / Paul Joüon, Takamitsu Muraoka. – Rome : Pontifico Instituto Biblico, 2006. – 832 p.

307. Juusola H. Linguistic peculiarities in the Aramaic magic bowl texts / H. Juusola. – Helsinki : Finnish Oriental Society, 1999. – 264 p. – (Studia Orientalia ; № 86).

308. Kasher Rimon. Metaphor and allegory in the Aramaic translations of the Bible / Rimon Kasher // Journal for the Aramaic Bible. – 1999. – № 1. – P. 53-77.

309. Kaufman S. A. The Akkadian influences on Aramaic / S. A. Kaufman. – Chicago and London : The University of Chicago Press, 1974. – P. 146-151. – (Assyriological Studies ; № 19).

310. Kaufman S. A. The history of Aramaic vowel reduction / S. A. Kaufman // Arameans, Aramaic and the Aramaic Literary Tradition / ed.: M. Sokoloff. – Ramat-Gan : Bar Ilan University Press, 1983. – P. 47-55.

311. Kaufman S. A. On vowel reduction in Aramaic / S. A. Kaufman // Journal of the American Oriental Society. – 1984. – № 104. – P. 87-95.

312. Kaufman S. A. Dating the language of the Palestinian Targums and their use in the study of first-century texts / S. A. Kaufman // The Aramaic Bible. Targums in their Historical Context / eds.: D. R. G. Beattie, M. J. McNamara. – Sheffield : JSOT, 1994. – P. 118-141. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 166).

313. Kaufman S. A. Gleanings from the comprehensive Aramaic lexicon I: previously unknown Syriac words / S. A. Kaufman // Puzzling Out the Past. Studies in Northwest Semitic Languages and Literatures in Honor of Bruce Zuckerman / eds.: M. Lundberg, S. Fine, W.T. Pitard. – Leiden-Boston : Brill, 2012. – P. 93-99.

314. Kaufman S. A. The dialectology of Late Jewish Literary Aramaic / S. A. Kaufman // Aramaic Studies. – 2013. – № 11. – P. 145-148.

315. Kautzsch E. F. Grammatik des Biblischen-Aramäischen / E. F. Kautzsch. – Leipzig : Vogel, 1884. – 179 S.

316. Kirner Yitzchok. The art of Jewish prayer / Yitzchok Kirner, Lisa Aiken. – Northvale, New Jersey, London. 1991. – 304 p.

317. Klein Michael L. Genizah manuscripts of Palestinian Targum to the Pentateuch / Michael L. Klein. – Cincinnati : Hebrew Union College Press, 1986. – Vol. 1. – 363 p.

318. Klein Michael L. The Fragment-Targums of the Pentateuch according to their extant sources / Michael L. Klein. – Rome : Biblical Institute Press, 1980. – Vol. I-II. – 260 p.

319. Knowles M. P. “The Rock, his Work is Perfect”: unusual imagery for God in Deuteronomy XXXII / M. P. Knowles // Vetus Testamentum. – 1989. – № 39. – P. 307-322.

320. Korpel M. C. A. Fundamentals of Ugaritic and Hebrew poetry / M. C. Korpel, J. C. de Moor // Ugarit-Forschungen / eds.: W. van der Meer, J. C. de Moor. – 1986. – № 18. – P. 173-212.

321. König E. Historisch-kritisches Lehrbaude der hebräischen Sprache / E. König. – Leipzig : J. C. Hinrichs, 1897. – 734 S.

322. König E. The emphatic state in Aramaic / E. König // The America Journal of Semitic Languages and Literatures. – 1901. – № 17. 4. – P. 209-221.

323. Kugel J. L. The idea of biblical poetry: parallelism and its history / J. L. Kugel. – New Haven : Yale University Press, 1981. – 339 p.

324. Kugel J. Some thoughts on future research into biblical style: addenda to the idea of biblical poetry / J. L. Kugel // Journal for the Study of the Old Testament. – 1984. – № 28. – P.107–117.

325. Kuntz J .K. Psalm 18: A rhetorical-critical analysis / J. K. Kuntz // Journal for the Study of the Old Testament. – 1983. – № 26. – P. 3-31.

326. Kuntz J. K. Engaging the Psalms: tains and trends in recent research / J. K. Kuntz // Current in Researches : Biblical Studies. – 1994. – № 2. – P. 77-122.

327. Kuntz J. K. Biblical Hebrew poetry in recent research / J. K. Kuntz // Current in Researches : Biblical Studies. – 1998. – № 6. – P. 31-64.

328. Kuryłowicz J. Studies in Semitic Grammar and Metrics / J. Kuryłowicz. – Wroclaw : Zaklad Narodowy im. Ossolinskich, 1973. – 190 p.

329. Kutscher E.Y. Aramaic / E.Y. Kutscher // Current Trends in Linguistics / ed.: T.A. Sebeok. – The Hague, 1970. – P. 347-412.

330. Kutscher E.Y. Aramaic / E.Y. Kutscher // Encyclopaedia Judaica. – Jerusalem : Keter, 1971. – Vol. III. – P. 259-287.

331. Kutscher E.Y. A history of the Hebrew language / Eduard Echezkel Kutscher. – Jerusalem : Magness Press ; Leiden: Brill, 1982. – 306 p.

332. Kuty R. J. Genitive constructions in Targum Jonathan to Samuel / Renaud J. Kuty // Aramaic Studies. – 2007. – № 5.1. – P. 111-131.

333. Kuty R. Studies in the syntax of Targum Jonathan to Samuel / Renaud J. Kuty. – Leuven, 2010. – 285 p. – (Ancient Near Eastern Studies supplement ; № 30).

334. Lambert W. G. Babylonian Wisdom Literature / W.G. Lambert. – Oxford : Clarendon Press, 1960. – 358 p.

335. Lambdin T. O. Introduction to Biblical Hebrew / Thomas Oden Lambdin. – New York : Charles Scribner's Sons, 1971. – 345 p.

336. Lambdin T. An introduction to the Aramaic of Targum Onqelos / Thomas Oden Lambdin, John Heuhnergard. – Harvard University : Department of Near Eastern Languages and Civilisations, 2002. – 91 p.

337. Levias C. A grammar of the Aramaic idiom contained in the Babylonian Talmud / Caspar Levias. – Cincinnati: Hebrew Union College, 1898. – 255 p.

338. Landy F. Poetics and parallelism: some comments on James Kugel's "The idea of Biblical poetry" / F. Landy // Journal for the Study of the Old Testament. – 1984. – № 28. – P. 61-87.

339. Lier G. E. The Pentateuchal Targums: A redaction history and Genesis 1:26-27 in the exegetical context of formative Judaism : PhD-thesis submitted, Faculty of Humanities of the University of Johannesburg / Gudrun Elisabeth Lier. – Johannesburg, 2008.

340. Leir G. E. Disruption in Biblical narrative as mental stimulant for inner Biblical interpretation: the in 1 Samuel [електронний ресурс] / Gudrun Elizabeth Lier. – 2013. – Режим доступу : https://www.academia.edu/5147043/DISRUPTION_IN_BIBLICAL_NARRATIVE_AS_MENTAL_STIMULANT_FOR_INNER-BIBLICAL_INTERPRETATION_THE_%D7%90%D6%B5%D7%A4%D7%95%D6%B9%D7%93_IN_1_SAMUEL

341. Lier G. E. The dᵊ- particle as deictic marker in Targum Malachi [електронний ресурс] / Gudrun Elizabeth Lier. – 2014. – Режим доступу : https://www.academia.edu/10088585/THE_d%C9%99_PARTICLE_AS_DEICTIC_MARKER_IN_TARGUM_MALACHI

342. Lindars B. The structure of Psalm cxlv / B. Lindars // Vetus Testamentum. – 1989. – № 39. – P. 23-30.

343. Lindenberger James. The Aramaic Proverbs of Ahiqar / James Lindenberger. – Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 1983. – 384 p.

344. Lipgart A. A. “Irish Melodies” by Thomas Moore: the linguopoetic typology of artistic texts / A. Lipgart, N. Garkavenko // Филология языка. Функциональная стилистика. Лингвопоэтика: сб. науч. ст. / под ред. А. Липгарта и М. Э. Конурбаева. – М. : МАКС Пресс, 2001. – С. 161-210.

345. Longman T. A critique of two recent metrical systems / T. A. Longman // Biblica. – 1982. – № 63. – P. 230-54.

346. Lowth R. Lectures on the sacred poetry of the Hebrews / R. Lowth. – Andover, MA: Codman Press, 1829. – 453 p.

347. Lowth R. Isaiah. A new translation with a preliminary dissertation and notes / R. Lowth. – London, 1848. – 420 p.

348. Lugt P. van der. Stanza-structure and word-repetition in Job 3–14 / P. van der Lugt // Journal for the Study of the Old Testament. – 1988. – № 40. – P. 3-38.

349. Lund Shirley. Variant versions of targumic traditions within Codex Neofiti I / Shirley Lund, Julia A. Foster. – Missoula, Montana : Scholar Press, 1977. – 174 p.

350. Lunn N. Word order variation in Biblical Hebrew poetry: differentiating pragmatics and poetics / N. Lunn. – Leiden : Brill, 2006. – 414 p. – (Old Testament Studies ; № 53).

351. Macho M. A. Díez. Neophity 1. Targum Palestinense MS de la Biblioteca Vaticana / M. A. Díez Macho. – Madrid–Barcelona, 1968-1978.

352. Maher Michael. Targum Pseudo-Jonathan: Genesis. Translated, with introduction and notes / Michael Maher. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1992. – 256 p. – (Aramaic Bible ; № 1B).

353. Martin M. Targum Pseudo-Jonathan: Numbers. Translated, with introduction and notes / Martin McNamara. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1995. – 356 p. – (The Aramaic Bible ; № 4).

354. Mangan Céline. The Targums Job, Proverbs and Qoheleth: translated with a critical introduction, apparatus and notes / Mangan Céline, Healy John F., Knobel Peter S. – Collegeville, Minn. : The Liturgical Press, 1991. – 265 p. – (The Aramaic Bible ; № 15).

355. Margolis M. The Aramaic language of the Babylonian Talmud / M. Margolis. – München, 1910. – 184 p.

356. Magonet J. Some concentric structures in Psalms / J. Magonet // The Heythrop Journal. – 1982. – № 23. – P. 365-376.

357. Magonet J. Jeremiah's Last Confession: structure, image and ambiguity / J. Magonet // Hebrew Annual Review. – 1987. – № 11. – P. 303-317.

358. Malul M. Janus parallelism in Biblical Hebrew: two more cases / M. Malul // Biblische Zeitschrift. – 1997. – № 41. – P. 246-249.

359. Marcus D. Non-recurring doublets in the Book of Lamentations / D. Marcus // Hebrew Annual Review. – 1986. – №10. – P. 177-195.

360. Mazor Y. When aesthetics is harnessed to psychological characterization: "Ars Poetica" in Psalm 139 / Y. Mazor // Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft. – 1997. – № 109. – P. 260-271.

361. McNamara M. The New Testament and the Palestinian Targum to the Pentateuch / Martin McNamara. – Rome : Biblical Institute Press, 1978. – 285 p. – (Analetica Biblica ; № 27).

362. McNamara M. Targum Pseudo-Jonathan: Exodus. Translated, with introduction and notes / Martin McNamara. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1994. – 344 p. – (The Aramaic Bible ; № 2).

363. McNamara M. Targum Pseudo-Jonathan: Leviticus. Translated, with notes / Martin McNamara. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 1994. – 264 p. – (The Aramaic Bible ; № 3).

364. McNamara M. Some Targum themes / Martin McNamara // Justification and variegated Nomism / eds.: D. A. Carson, P. T. O'Brien, M. A. Seifrid. – Tübingen – Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2001. – P. 303-357.

365. McNamara M. Targum and testament revisited. Aramaic paraphrases of the Hebrew Bible / Martin McNamara. – Grand Rapids : Eerdmans, 2010. – 359 p.

366. Medina R. The syntax of dependent clauses in the War Scroll (1QMilhamah) in comparison with other Hebrew corpora / Richard Medina // Orientalia. – 2013. – № 82.3. – P. 270-306.

367. Meyers C. Gender imagery in the Song of Songs / C. Meyers // Hebrew Annual Review. – 1986. – № 10. – P. 209-223.

368. Miller P.D. Meter, parallelism, and tropes: the search for poetic style / P. D. Miller // Journal for the Study of the Old Testament. – 1984. – № 28. – P. 99-106.

369. Miller P. D. The theological significance of biblical poetry / P. D. Miller // Language, Theology, and the Bible: Essays in Honour of James Barr / eds.: S. E. Balentine, J. Barton. – Oxford : Clarendon Press, 1994. – P. 213-230.

370. Moscati S. An introduction to the comparative grammar of the Semitic languages / Sabatino Moscati. – Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1969. – 185 p. – (Porta linguarium orientalium, neue Serie ; № 6).

371. Mowinckel S. The Psalms in Israel's worship / S. Mowinckel ; [transl. from German D. R. Ap-Thomas]. – Sheffield : JSOT Press, 1992. – 605 p. – (The Biblical Seminar ; № 14).

372. Muilenburg J. Introduction and exegesis to Isaiah 40–66 / J. Muilenburg // The Interpreter's Bible / ed. : G. A. Buttrick. – 1956. – № 5. – P. 381-773.

373. Muilenburg J. A liturgy on the triumphs of Yahweh / J. Muilenburg // Studia Biblica et Semitica / eds.: W. C. van Unnik, A. S. van der Woude. – Wageningen, Netherlands : H. Veenman en Zonen, 1966. – P. 233-251.

374. Müller-Kessler C. The earliest evidence for Targum Onqelos from Babylonia and the question of its dialect and origin / Christa Müller-Kessler // Journal for the Aramaic Bible. – 2001. – № 3. – P. 181-198.

375. Muraoka T. Emphatic words and structures in Biblical Hebrew / T. Muraoka. – Jerusalem and Leiden : Magnes Press and Brill, 1985. – 206 p.

376. Muraoka T. A grammar of Egyptian Aramaic/ T. Muraoka, B. Porten. – Leiden – New York – Köln : Brill, 1998. – 470 p.

377. Muraoka T. A grammar of Qumran Aramaic / T. Muraoka – Leuven : Peeters, 2011. – 285 p. – (Ancient Near Eastern Studies ; № 38).

378. Muraoka T. Classical Syriac. A basic grammar with a chrestomathy / T. Muraoka. – Wiessbaden : Harrassowitz Verlag, 2005. – 244 p. – (Porta linguarium orientalium ; № 19).

379. The new Princeton Handbook of poetic terms / [ed. by T. V. F. Brogan]. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1994. – 360 p.

380. Niccacci A. Analysing biblical Hebrew poetry / A. Niccacci // Journal for the Study of the Old Testament. – 1997. – № 74. – P. 77-93.

381. Niccacci A. The biblical Hebrew verbal system in poetry / A. Niccacci // Biblical Hebrew in Its Northwest Semitic Setting: Typological and Historical Perspectives / eds.: S. Fassberg, A. Hurvitz. – Winona Lake, Ind. : Eisenbrauns, 2006. – P. 247–268.

382. Nigosian S. A. The Song of Moses (Dt 32): a structural analysis / S. A. Nigosian // Ephemerides Theologicae Lovanienses. – 1996. – № 72. – P. 5-22.

383. Nigosian S. A. Linguistic patterns of Deuteronomy 32 / S. A. Nigosian // Biblica. – 1997. – № 78. – P. 206-224.

384. Noegel S. B. Janus parallelism in Job and its literary significance / S.B. Noegel // Journal for the Biblical Literature. – 1996. – № 115. – P. 313-325.

385. Noegel S. B. Janus parallelism in the Book of Job / S. B. Noegel. – Sheffield : JSOTPress, 1996. – 223 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 223).

386. Notarius T. The archaic system of verbal tenses in “Archaic” biblical poetry / T. Notarius // Diachrony in Biblical Hebrew / eds.: Cynthia L. Miller-Naudé, Ziony Zevit. – Winona Lake : Eisebrauns, 2012. – P. 193-208.

387. Notarius T. Poetic discourse and the problem of verbal tenses in the Oracles of Balaam / T. Notarius // Hebrew Studies. – 2008. – № 49. – P. 55-86.

388. Notarius T. Temporality and atemporality in the language of biblical poetry / T. Notarius // Journal of Semitic Studies. – Autumn 2011. – № LVI / 2. – P. 275-305.

389. Notarius T. The verb in archaic biblical poetry. A discursive, typological, and historical investigation of the tense system / T. Notarius. – Leiden : Brill, 2013. – 345 p. – (Studies in Semitic Languages and Lingustics ; № 68).

390. O'Connor M. Hebrew Verse Structure / M. O'Connor. – Winona Lake, IN : Eisenbrauns, 1980. – 629 p.

391. O'Connor M. The pseudosorites: a type of paradox in Hebrew verse / M. O'Connor // Directions in Biblical Hebrew Poetry / ed.: E.R. Follis. – Sheffield : JSOT Press, 1987. – P. 161-172. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; 40).

392. O'Connor. War and rebel chants in the Former Prophets / M. O'Connor, A.B. Beck // Fortunate the Eyes That See: Essays in Honor of David Noel Freedman in Celebration of His Seventieth Birthday / eds.: A. H. Bartelt, P. R. Raabe and C. A. Franke. – Grand Rapids : Eerdmans, 1995. – P. 322 – 337.

393. The Old Testament apocrypha and pseudepigrapha / [ed. By James H. Charlesworth]. – New York : Doubleday, 1985. – Vol. I-II. – 2104 p.

394. Otero Piquer A. estudios de sintaxis verbal en textos ugariticos poeticos: tesis doctoral / Piquer Otero. – Departamento de Estudios Hebreos y Arameos, Facultad de Filologia, Universidad de Madrid, 2003. – 676 p.

395. Pat-El N. On periphrastic genetive constructions in Biblical Hebrew / Na'ama Pat-El // Hebrew Studies. – 2010. – № 51. – P. 43-48.

396. Payne G. Parallelism in biblical Hebrew verse: some secular thoughts / G. Payne // Scandinavian Journal of the Old Testament. – 1994. – № 8. – P. 126-140.

397. Pardee Dennis. The Ugaritic texts and the origins of West Semitic literary composition / Dennis Pardee. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 149 p.

398. Pardee Dennis. Ugaritic and Hebrew poetic parallelism: a trial cut (‘nt I and Proverbs 2) / Dennis Pardee. – Leiden : Brill, 1998. – 201 p. – (Supplements to Vetus Testamentum ; № 39).

399. Peckham B. Tense and mood in Biblical Hebrew / Peckham Brian // Zeitschrift für Althebraistik. – 1997. – № 10. – P. 139-68.

400. Pereira A.S. Rodrigues. Studies in Aramaic poetry (c. 100 B.C.E. – c. 600 C.E.): Selected Jewish, Christian and Samaritan poems / A. S. Rodrigues. – Leiden : E.J. Brill, 1996. – 456 p. – (Studia Semitica Neerlandica ; № 34).

401. Petersen D. L. Interpreting Hebrew poetry / D. L. Petersen, K. H. Richards. – Minneapolis : Fortress Press, 1992. – 117 p. – (Guides to Biblical Scholarship, Old Testament Series).

402. Peterson Sigrid. Martha Shamoni: a Jewish Syriac rhymed liturgical poem about the Maccabean martyrdoms (Sixth Maccabees) : PhD-thesis / Sigrid Peterson. – University of Pennsylvania, 2006. – 318 p.

403. Pleins J. D. Death and endurance: reassessing the literary structure and theology of Psalm 49 / J. D. Pleins // Journal for the Study of the Old Testament. – 1996. – № 69. – P. 19-27.

404. Prinsloo G. T. M. Two poems in a sea of prose: the content and context of Daniel 2.20-23 and 6.27-28 / G. T. M. Prinsloo // Journal for the Study of the Old Testament. – 1993. – № 59. – P. 93-108.

405. Pomegranates and golden bells: studies in Biblical, Jewish, and Near Eastern ritual, law, and literature in honor of Jacob Milgrom / eds.: Wright D. P., D.N. Freedman, A. Hurvitz. – Winona Lake, IN : Eisenbrauns, 1995. – 861 p.

406. Powell H. H. The supposed Hebraisms in the grammar of Biblical Aramaic / Herbert Harry Powell. – Berkeley : The Berkeley University Press, 1907. – 55 p. – (University of California Publications, Semitic Philology ; № 1).

407. Pseudo-Jonathan (Thargum Jonathan ben Usiel zum Pentateuch) Nach der Londoner Handschrift / herausgegeben von Moses Ginsburger. – Hildesheim-New York : Georg Olms Verlag, 1971. – 366 S.

408. Raabe P. R. Psalm structures: a study of Psalms with refrains / P. R. Raabe. – Sheffield : JSOT Press, 1990. – 240 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 104).

409. Rand Michael. Metathesis as a poetic technique in Hodayot poetry and its relevance to the development of Hebrew rhyme / Michael Rand // Dead Sea Discoveries. – 2001. – № 8.1. – P. 51-66.

410. Rendsburg G. A. Linguistic evidence for the Northern origin of selected Psalms / A. A. Rendsburg. – Atlanta : Scholars Press, 1990. – 160 p. – (Society of Biblical Monograph Series ; № 43).

411. Rendsburg G. A. The Strata of Biblical Hebrew / Garry A. Rendsburg // Journal of Northwest Semitic Languages. – 1991. – № XVII. – P. 81-99.

412. Rendsburg G. A. Israelian Hebrew features in Genesis 49 / A. A. Rendsbur // Maarav. – 1992. – № 8. – P. 161-170.

413. Resetko R. Diachrony in Biblical Hebrew: review of an approach from the perspective of Paraleipomenon / Robert Resetko // Hebrew Studies 2011. – № 52. – P. 397-409.

414. Revell E. J. The system of the verb in standard biblical prose / E. J. Revell // Hebrew Union College Annual. – 1989. – № 60. – P. 1–37.

415. Roberts C. H. Manuscript, society and belief in Early Christian Egypt / C.H. Roberts. – London : Oxford University Press, 1976. – 100 p.

416. Robertson D. A. Linguistic evidence in dating Early Hebrew poetry / D.A. Robertson. – Missoula, MT : Scholar Press, 1972. – 159 p. – (Society of Biblical Literature Dissertation Series ; № 3).

417. Rogand M. Alleged non-passed uses of qatal in Classical Hebrew / Max Rogand. – Assen : Royal van Gorcum, 2003. – 164 p. – (Studia Semitica Neerlandica ; № 44).

418. Rosenbaum M. Word-Order variation in Isaiah 40-55: a functional perspective / M. Rosenbaum. – Assen Netherlands : Van Gorcum, 1997. – 276 p. – (Studia Semitica Neerlandica ; № 36).

419. Rosental F. A Grammar of Biblical Aramaic / F. A. Rosental. – Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1961. – 99 p.

420. Salisbury M. Hebrew Proverbs and how to translate them / M. Salisbury // Biblical Hebrew and Discourse Linguistics / ed.: R. D. Bergen. – Dallas : Summer Institute of Linguistics, 1994. – P. 434-461.

421. Samely A. The interpretation of speech in the Pentateuch Targums / A. Samely. – Tübingen : Mohr Siebeck, 1992. – 203 p. – (Texte und Studien zum antiken Judentum ; № 27).

422. Schiffrin D. Approaches to discourse / D. Schiffrin. – Cambridge : Blackwell, 1995. – 470 p. – (Blackwell Textbooks in Linguistics ; № 8).

423. Shiffman L. H. Reclaiming the Dead Sea Scroll. The history of Judaism, the background of Christianity, the lost library of Qumran / Lawrence H. Shiffman. – New York : Doubleday, 1994. – 529 p. – (The Anchor Bible Reference Library).

424. Schuller Eileen. A hymn from a Cave Four Hodayot manuscript: 4 Q427 7 i+ii / Eileen Schuller // Journal for the Biblical Literature. – 1993. – № 112.4. – P. 605-628.

425. Schuller Eileen. Some contributions of the Cave Four manuscripts (4 Q427-432) to the study of the Hodayot / Eileen Schuller // Dead Sea Discoveries. – 2001. – № 8.3. – P. 278-287.

426. Segal M. H. Mišnaic Hebrew and its relation to Biblical Hebrew and to Aramaic / M. H. Segal. – Oxford : Horace Hart, 1909. – 91 p.

427. Shepherd M. B. The verbal system of Biblical Aramaic: a distributional approach / M. B. Sheperd. – New York : Peter Lang Publishing, 2008. – 178 p. – (Studies in Biblical Literature ; № 116).

428. Shinan A. Echoes from ancient synagogues: vocatives and “Emendations” in the Aramaic Targums to the Pentateuch / Avigdor Shinan // The Jewish Quarterly Review. – Jerusalem, 1991. – P. 353-364. – (New Series 3 / 4).

429. Shinan A. The Aggadah of the Palestinian Targums of the Pentateuch and Rabbinic Aggadah: some methodological considerations, in the Aramaic Bible. Targums in their historical context / Avigdor Shinan // Journal for the Study of the Old Testament / eds.: D. R. G. Beattie, M. J. McNamara. – 1994. – № 166. – P. 203-208.

430. Shinan. The Aramaic Targum as a mirror of Galilean Jewry / Avigdor Shinan. – New York : Te Jewish Teological Seminary of America, 1992. – P. 241-251.

431. Segal J. B. Aramaic texts from North Saqqâra (texts from excavations) / J. B. Segal. – London : Egypt Exploration Society, 1983. – 255 p.

432. Segert S. Assonance and rhyme in Hebrew poetry / S. Segert // Maarav. – 1992. – № 8. – P. 171-179.

433. Segert S. Preliminary notes on the structure of the Aramaic poems in the Papyrus Amherst 63 / S. Segert // Ugarit-Forschungen. – 1986. – № 18. – P. 271-299.

434. Septuaginta / [ed.: A. Ralf]. – Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

435. Syriac Bible. Edition of Syrian Patriachate. – New York : United Bible Societies, 1979. – 1260 p.

436. Sivan D. A grammar of the Ugaritic language / D. Sivan. – Leiden – Boston – Köln : Brill, 2001. – 328 p. – (Handbuch der Orientalistik ; № 28).

437. Smelik K. A. D. The literary function of poetical passages in biblical narrative: the case of Jonah 2:3-10 / K. A. D. Smelik // Give Ear to My Voice: Psalms and Other Poetry in and around the Hebrew Bible. Essays in Honor of Professor N.A. van Uchelen / ed.: W. Dijk. – Amsterdam : Kamp Societas Hebraica, 1996. – P. 147-151.

438. Smelik W. F. Orality, the Targums, and manuscript reproduction / W. F. Smelik // Paratext and Megatext in Jewish and Christian Traditions / eds.: A. A. den Hollander, U. B. Schmid. – Leiden : Brill, 2003. – P. 49-81.

439. Smith M. S. The **qatala* form in Ugaritic narrative poetry / M. C. Smith // Pomegranates and Golden Bells: Studies in Biblical, Jmkh and Near Eastern Ritual, Law and Literature in Honor of Jacob Milgrom / D. P. Wright, D. N. Freedman, A. Hurvitz. – Winona Lake, Indiana, 1995. – P. 41-57.

440. Smith M. S. The Ugaritic Baal Cycle / M. C. Smith ; [ed.: W. T. Pitard]. – Leiden, New York, Koln, 1994. – Vol. I-II. – 859 p. – (Supplements to Vetus Testamentum ; № 114).

441. Soll W. M. Babylonian and Biblical Acrostics / W. M. Soll // Biblica. – 1988. – № 69. – P. 305-323.

442. Soll W. M. Psalm 119: matrix, form, and setting / W. M. Soll. – Washington, DC : Catholic Biblical Association of America, 1991. – 192 p. – (Catholic Biblical Quarterly-Monograph Series ; № 23).

443. Sokoloff M. A dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine period / Michael Sokoloff. – Ramat-Gan : Bar-Ilan University Press, 1992. – 847 p.

444. Sperber A. The Bible in Aramaic / A. Sperber. – Leiden : Brill, 1959-1968. – Vol. I-IV. – 877 p.

445. Spieckermann H. Heilsgegenwart: eine Theologie der Psalmen / H. Spieckermann. – Goettingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1989. – 342 S.

446. Spiegel Shalom. The fathers of piyyut: texts and studies toward a history of the piyyut in Eretz Yisrael / Shalom Spiegel. – New York and Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America, 1996. – 434 p.

447. Stec D. M. The Targum of Psalms / David M. Stec. – Collegeville, Minn. : Liturgical Press, 2004. – 272 p. – (Aramaic Bible ; № 16).

448. Stevenson W. B. Grammar of Palestinian Jewish Aramaic / W. B. Stevenson. – Oxford : Clarendon Press, 1924. – 107 p.

449. Syrén Roger. The blessings in the Targums. A study on the targumic interpretations of Genesis 49 and Deuteronomy 33 / Roger Syrén // Acta Academiae Aboensis – Åbo : Åbo Akademi, 1986. – 259 p. – (Acta Academiae Aboensis ; № 64.1).

450. Sysling Harry. The use of dramatic and erotic elements as a literary technique in Targum Pseudo-Jonathan / Harry Sysling // Journal for the Aramaic Bible. – 1999. – № 1. – P.147-161.

451. Tal A. The so called Cuthean Words in the Samaritan Aramaic vocabulary / Abraham Tal // Aramaic Studies. – 2004. – № 2.1. – P. 107-117.

452. Tappy R. Psalm 23: symbolism and structure / R. Tappy // Catholic Biblical Quarterly. – 1995. – № 57. – P. 255-280.

453. Targum Pseudo-Jonathan of the Pentateuch: text and concordance / eds.: E. G. Clarke, W. E. Aufrecht, J. C. Hurd, F. Spizer. – Hoboken, New Jersey : Ktav Publishing House, 1984. – 701 p.

454. Tatu S. The Qatal//Yiqtol (Yiqtol//Qatal) verbal sequence in Semitic couplets / S. Tatu. – Piscataway, NJ : Gorgias Press, 2008. – 562 p. – (Gorgias Ugaritic Studies ; № 3).

455. The Targum Onqelos to Genesis. Translated, with a critical introduction, apparatus, and notes by B. Grossfeld. – Wilmington, Delaware : Michael Glazier, Inc., 1988. – 193 p. – (The Aramaic Bible ; № 6).

456. The Targum Onqelos. Translated, with a critical introduction, apparatus, and notes / ed.: B. Grossfeld. – Wilmington, Delaware : Michael Glazier, Inc., 1988. – 193 p. – (The Aramaic Bible; № 6).

457. The structural analysis of Biblical and Canaanite poetry / eds.: Meer W. van der and J.C. de Moor. – Sheffield : JSOT Press, 1988. – 423 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 74).

458. Thompson S. The Apocalypse and Semitic syntax / Steven Thompson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – 155 p. – (Society for New Testament Studies, Monograph Series ; № 52).

459. Tsolin D. Elements of rhetoric in the Targums. Appeals to audience / Dmytro Tsolin // Aramaic Studies. – 2012. – № 10.2 – P. 249–270.

460. Tsolin D. Hebrew poetry in the Targum Onqelos: some syntactic aspects of the verse structure / Dmytro Tsolin // Aramaic Studies. – 2014. – № 12.1. – P. 53–88.

461. Tsolin D. Transformation of poetical lines of the Song at the Sea (Ex. 15:1-18, 21) in the Targum Onqelos / Dmytro Tsolin // Judaica Ukrainica. – 2014. – № 3. – С. 5–23.

462. Weingreen Jacob. Rabbinic-type glosses in the Old Testament / Jacob Weingreen // Jewish Studies Society. – 1957. – № 2. – P. 149-162.

463. Weingreen Jacob. A rabbinic-type glosses in the LXX version of 1 Samuel I, 18 / Jacob Weingreen // Vetus Testamentum. – 1964. – № 14. – P. 255-228.

464. Van Bekkum W. J. Hearing and Uunderstanding piyyut in the liturgy of the synagogue / W. J. Van Bekkum // Zutot: Perspectives on Jewish Culture 2001. – Dordrecht – Boston – London : Kluwer, 2002. – P. 58–63.

465. Van Bekkum W. J. Hebrew poetry from Late Antiquity: liturgical poems of Yehudah / W. J. Van Bekkum. – Leiden-Boston-Köln : Brill, 1998. – 183 p. – (Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums ; № 43).

466. Van Staalduine-Sulman E. Translating with subtlety: some unexpected translations in the Targum of Samuel / Eveline van Staalduine-Sulman // Journal for the Aramaic Bible. – 2001. – № 3. – P. 225-235.

467. Van Staalduine-Sulman E. The Targum of Samuel / Eveline van Staalduine-Sulman. – Kampen : Protestant Theological University, 2002. – 767 p.

468. Verheij A. J. C. Words speaking for themselves: on the poetics of Qohelet 1:4-7 / A. J. C. Verheij // Give Ear to My Words: Psalms and Other Poetry in and around the Hebrew Bible. Essays in Honour of Professor N. A. van Uchelen / ed.: Janet Wilma Dyk. – Amsterdam, 1996. – P. 183-188.

469. Wallenstein Meir. Some unpublished piyyutim from the Cairo Genizah / Meir Wallenstein. – Manchester University : Manchester University Press, 1956. – 123 p.

470. Walsh J. T. Summons to judgement: a close reading of Isaiah XLI 1-20 / J. T. Walsh // Vetus Testamentum. – 1993. – № 43. – P. 351-371.

471. Waltke B. K. An introduction to Biblical Hebrew syntax / B. K. Waltke, M. O'Connor. – Winona Lake, Indiana : Eisenbrauns, 1990. – 765 p.

472. Watson W. G. E. Classical Hebrew poetry: a guide to its techniques / W. G. E. Watson. – Sheffield : JSOT Press, 1984. – 460 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 26).

473. Watson W. G. E. Parallelism with qtl in Ugaritic / W. G. E. Watson // Ugarit-Furschungen. – 1989. – № 21. – C. 435-442.

474. Watson W. G. E. Traditional techniques in classical Hebrew verse / W. G. E. Watson. – Sheffield : JSOT Press, 1994. – 534 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplements ; № 170).

475. Watts J. W. Psalms and story: inset hymns in Hebrew narrative / J. W. Watts. – Sheffield : JSOT Press, 1992. – 246 p. – (Journal for the Study of the Old Testament supplement ; № 139).

476. Watts J. W. "This song": conspicuous poetry in Hebrew prose / J. W. Watts // Verse in Ancient Near Eastern Prose / eds.: J. C. de Moor, W. G. E. Watson. – Neukirchen–Vluyn : Neukirchener Verlag, 1993. – 345-358. – (Alter Orient und Altes Testament ; № 43).

477. Watts J. W. Song and the ancient reader / J. W. Watts // Perspectives in Religious Studies. – 1995. – № 22. – P.135-147.

478. Webster E. C. Strophic patterns in Job 3-28 / E. C. Webster // Journal for the Study of the Old Testament. – 1983. – № 26. – P. 33-60.

479. Weigl Michael. Die aramäischen Achikar-Sprüche aus Elephantine und die alttestamentliche Weisheitsliteratur / Michael Weigl. – Berlin-New York : Gruyter, 2010. – 880 p.

480. Weinberger Leon J. Jewish hymnography. A literary history / Leon Weinberger. London – Portland, Oregon. 1998. – 492 p.

481. Weitzman M. P. Peshitta, Septuagint and Targum / M. P. Weitzman // Symposium Syriacum / ed.: R. Lavenant. – Rome : Pontificium Institutum Studiorum Orientalium 1994. – № 6. – P. 51-84.

482. Wesselius J. W. Biblical poetry through targumic eyes: Onkelos' treatment of Genesis 49:8-12 / J. W. Wesselius // Give Ear to My Words: Psalms and Other Poetry in and around the Hebrew Bible. Essays in Honour of Professor N.A. van Uchelen. – Amsterdam, 1996. – P. 131-145.

483. Wesselius Jan-Wim. Completeness and closure in targumic literature: the emulation of biblical Hebrew poetry in Targum Jonathan to the Former Prophets / J. W. Wesselius // Journal for the Aramaic Bible. – 2001. – № 3. – P. 237-247.

484. Wesselius J. W. Language play in the Aramaic letters from Hermopolis / Jan-Win Wesselius // Aramaic Studies. – 2006. – № 4.2. – P. 243-258.

485. West M. Looking for the poem: reflections on the current and future status of the study of biblical Hebrew poetry / M. West // Beyond Form Criticism: Essays in Old Testament Literary Criticism / ed.: P. R. House. – Winona Lake, IN : Eisenbrauns, 1992. – P. 423-431.

486. Whybray R. N. Psalm 119: profile of a psalmist / R. N. Whybray // Wisdom, You Are My Sister: Studies in Honor of Roland E. Murphy O. Carm on the Occasion of His 80th Birthday / ed.: M. L. Barré. – Washington, DC : The Catholic Biblical Association of America. 1997. – P. 31-43. – (CBC Monograph Series ; № 29).

487. Willis J. T. Alternating (ABA'B') parallelism in the Old Testament psalms and prophetic literature / J. T. Willis // Directions in Biblical Hebrew Poetry / ed.: E. R. Follis. – Sheffield : Sheffield Academic, 1987. – P. 49-76.

488. Wisdom, You are my sister: studies in honor of Roland E. Murphy, O.Carm., on the Occasion of his Eightieth Birthday / ed. by Barré M. L. – Washington, DC : Catholic Biblical Association of America, 1997. – 289 p. – (Catholic Quarterly-Monograph Series ; № 29).

489. Wolkow Leo R. Anthropomorphisms and anthropopathisms in the Targum of Isaiah 1-39 / Leo R. Wolkow : unpublished master's thesis. – Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion, 1962. – 72 p.

490. Wood J. R. Prophecy and poetic dialogue / J. R. Wood // Studies in Religion. – 1995. – № 24. – P. 309-322.

491. Woodard Roger P. The ancient languages of Syria-Palestine and Arabia / Roger P. Woodard. – Cambridge University Press, 2008. – 284 p.

492. Wright W. Lectures on the comparative grammar of the Semitic languages / William Wright, W. Robertson-Smith. – Cambridge : University Press, 1890. – 304 p.

493. Wright W. A short history of Syriac literature / W. Wright. – London, 1894. – 306 p.

494. Wuellner W. Where is rhetorical criticism taking us? / W. Wuellner // Catholic Biblical Quarterly. – 1987. – № 49. – P. 448-463.

495. Yahalom Joseph. 'Syriac for dirges, Hebrew for speech'— ancient Jewish poetry in Aramaic and Hebrew / Joseph Yahalom // The Literature of the Sages, Second Part. – 2006. – № 3b. – P. 375–391.

496. Yakubovich Ilya. Information structure and word order in the Aramaic of the Book of Daniel / Ilya Yakubovich // Narratives of Egypt and the Ancient Near East. Literary and Linguistic Approaches / eds.: F. Hagen, J. Johnston, W. Monkhouse, K. Piquette, J. Tait, M. Worthington. – Leuven-Paris-Walpole : Peeters en Departement Oostere Studies, 2011. – P. 373-397. – (Orientalia Lovaniensia Analecta ; № 189).

497. Yilditz E. The Aramaic language and its classification / Efrem Yilditz // Journal of Assyrian Academic Studies. – 2000. – № 14.1. – P. 23-44.

498. Zewi T. Parenthesis in Biblical Hebrew / Tamar Zewi. – Leiden : Brill, 2007. – 201 p.

499. Zewit Z. The anterior construction in Classical Hebrew / Z. Zewit. – Atlanta, Georgia : Scholar Press, 1998. – 94 p. – (SBL Monograph Series ; № 50).

500. Zulay Menahem. Piyyute Yannai: liturgical poems of Yannai collected from Geniza-manuscripts and other sources / Menahem Zulay. – Berlin : Schocken, 1938. – 438 p.

501. Zulay Menahem. Zur Liturgie der babylonischen Juden / Menahem Zulay // Bonner Orientalistische Studien, Heft 2. – Stuttgart : W. Kohlhammer, 1933. – 438 S.

502. Zunz L. Literaturgeschichte der synagogalen Poeisie / Leopold Zunz. – Berlin, 1865. – 668 S.